

Sborník

**z V. mezinárodní
vědecké konference
studentů
doktorských
studijních programů
v oblasti
společenských věd**

Olomouc, 27. dubna 2016

Tomáš Hubálek (ed.)

Tomáš Hubálek (ed.)

**Sborník
z V. mezinárodní vědecké konference
studentů
doktorských studijních programů
v oblasti společenských věd**

Olomouc, 27. dubna 2016

NAKLADATELSTVÍ EPOCHA

**NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA**

Tento sborník neprošel jazykovou korekturou a odpovědnost
za jazykovou a obsahovou správnost, stejně jako za přesnost
uvedených zdrojů, nesou autoři.

Všechny texty v tomto sborníku prošly anonymním recenzním řízením.

Copyright © Univerzita Palackého, Olomouc, 2016

Copyright ©Josef, Bartošek, Zdenka Burešová, Hana Horáková, Helena Chalupová,
Petr Chlebec, Tomáš Janků, Jan Jirků, Jan Lamser, Lenka Meravá,
Tomáš Najbrt, Petr Nohel, Jan Podzimek, Michaela Rušinová,
Ema Součková, Lívia Šebíková, Tereza Šírová,
Simona Šlosárová, Vanda Vaníčková,
Věra Vávrová, Lenka Vlachová

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2016

ISBN 978-80-7557-044-4

Obsah

Obálka	1
Copyright	3
DIDAKTIKA A PEDAGOGIKA.....	6
Výuka církevního práva na českých vysokých školách od roku 1918.....	7
<i>Petr Nohel</i>	
Autentické a skúsenostné prežívanie na hodine etickej výchovy ako východisko emocionálnej inteligencie.....	49
<i>Simona Šlosárová</i>	
Soudobé dějiny ve vzdělávacích oborech Občanský a společenskovední základ a Dějepis	56
<i>Vanda Vaníčková</i>	
ETIKA A RELIGIONISTIKA	64
Obrazy a jejich uctívání v džinismu	65
<i>Josef Bartošek</i>	
Jáchym z Fiore a tři epochy dějin lidstva	79
<i>Hana Horáková</i>	
Teologie hry a hra teologie u Jürgena Moltmanna	86
<i>Jan Lamser</i>	
Fenomény kultúry budhizmu.....	94
<i>Lenka Meravá</i>	
The Jung's answer to Job?.....	112
<i>Tomáš Najbrt</i>	
Ospravedlnenie etickej neutrality štátu	131
<i>Livia Šebíková</i>	
HISTORIE	138
Žena českého raného novověku v úloze revenanta	139
<i>Helena Chalupová</i>	
...krčmy v svátek zapověděchu.....	151
Komerční formy pohostinství v pramenech právní povahy Českých zemí. .	151
<i>Petr Chlebec</i>	
Židovský podnikatel a majitel tovačovského panství David Gutmann	171
<i>Lenka Vlachová</i>	
Iluminátor Matyáš Hutský z Křivoklátu.....	179
<i>Emá Součková</i>	

MÉDIA	196
Mediální geografie jako příspěvek k výuce mediální gramotnosti	197
<i>Zdenka Burešová</i>	
Čtyři pilíře výzkumu médií v éře konvergence médií	209
<i>Jan Jirků</i>	
Podíl médií na formování subjektivní reality	221
<i>Jan Podzimek</i>	
Proměny práce československého novináře při nečekaných událostech v letech 1960–1970	230
<i>Tereza Šírová</i>	
POLITOLOGIE, FILOZOFIE, SOCIOLOGIE	239
Nástin základních kroků Heideggerovy reinterpretace subjekto-objektového vztahu ve světle Husserlova výkladu základní struktury intencionálních aktů	240
<i>Věra Vávrová</i>	
On the Influence of Higher Cognitive Functions on Perception	257
<i>Michaela Rušinová</i>	
Protiislámská demonstrace prizmatem vizuální sociologie	265
<i>Tomáš Janků</i>	
Tiráž	277

Didaktika a pedagogika

Výuka církevního práva na českých vysokých školách od roku 1918

Teaching church law at Czech universities since 1918

Petr Nohel

Anotace: Příspěvek se zabývá historií výuky církevně-právních předmětů na teologických a právnických fakultách v Českých zemích po roce 1918. Zkoumá strukturu předmětové skladby veškerých předmětů vztahujících se tematicky k církevnímu právu a její změny v závislosti na legislativním a dobovém kontextu v jednotlivých časových periodách. Práce dále mapuje působení jednotlivých vyučujících na univerzitách, které výuku církevně-právních předmětů realizovaly. Soupisy vyučovaných církevně-právních předmětů jsou pak obsaženy v samostatných chronologicky členěných přílohách zvlášť pro každou univerzitu.

Klíčová slova: církevní právo, kanonické právo, konfesní právo, výuka na teologických fakultách, výuka na právnických fakultách, kanonistika, dějiny české teologie, dějiny teologie

Summary: The work deals with the history of teaching religious-legal subjects of theology and law in the Czechlands after the year 1918. The author examines the structure of all subjects thematically related to canon law and describes changes depending on the legislative and historical contexts of individual time periods. The work also maps the roles of different lecturers at universities that have been providing religious-legal subjects. Lists of religious-legal subjects are then included in separate annexes chronologically grouped separately for each university.

Key words: church law, canon law, confessional law, teaching at theological faculties, teaching at faculties of law, the history of Czech theology, the history of theology

Úvod

Příspěvek si klade za cíl zmapovat výuku církevně-prvních předmětů, která se u nás uskutečnila na teologických a právnických fakultách od roku 1918, neboť toto téma není komplexně postiženo v dosavadní literatuře, což je dáno jednak útlumem působení kanonistiky během dvou totalit 20. století, jednak ale také faktem, že církevně-právní zaměření není majoritní specializací mezi studujícími ani na dnešních právnických a teologických fakultách. Hlavními prameny jsou archiválie, seznamy přednášek jednotlivých univerzit a jejich fakult a osobní složky těch, kteří těmto předmětům vyučovali.

1. Legislativní kontext

1.1 Československá ústava z roku 1920

Dne 20. února 1920 byla schválena Ústava Československé republiky pod číslem 121/1920 Sb., jejíž znění se také vyjadřuje k náboženským otázkám, a to v rozmezí §§ 117-134. Jedná se tedy o úplný text jejího závěru, resp. o poslední část hlavy páté pojednávající o svobodě učení, svědomí a projevu mínění a hlavu šestou, která upravuje ochranu menšin národních, náboženských a rasových. Zákon explicitně zaručuje svobodu vyznání¹ a jejího vykonávání veřejně i soukromě² a stanovuje rovnost všech vyznání před zákonem³. Zákon také výslovně nezavazuje užití konkrétního jazyka pro účely náboženské⁴.

Text ústavy ve věcech náboženských je ovšem otázkou určitého kompromisu mezi zastánci většího a menšího omezení vlivu církví na veřejný život společnosti.

„Při jednání je patrný jednoznačný posun od církví nepřátelské formy odluky mající svůj vzor ve francouzském modelu odluky k autonomnímu postavení církví a náboženských společností charakteristickému pro severoamerický model odluky. Plné aplikaci amerického modelu však bránilo ekonomické sepětí státu a církví.“⁵

¹ Srov.: Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky, § 121

² Srov.: Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky, § 122

³ Srov.: Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky, § 124

⁴ Srov.: Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky, § 128

⁵ NĚMEC, Damián. *Mezinárodní smlouvy mezi Apoštolským stolcem a Polskem, Rakouskem a Československem v období mezi dvěma světovými válkami*. In: *Dialog-Evropa XXI, čtvrtletník pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře*, ročník VIII., dvojčíslo č. 2-3/97. Brno: Moravskoslezská křesťanská akademie (MSKA), 1997, s. 13

1.2 Modus vivendi 1927

Dne 17. prosince 1927 došlo ke konsignaci smlouvy mezi Svatým Stolicem a Československou republikou, která znamenala určitý posun ve vztazích obou smluvních stran, ač politická situace dané doby nepřála přímo uzavření konkordátu. Modus vivendi inter Sanctam Sedem et Rempublicam Cecoslovacham upravoval vztahy státu a církve následujícím způsobem.

Církev se zavazuje k delimitaci diecézí, které přizpůsobí novým státním hranicím. Situace je kromě logických uprav českých diecézí zaměřena na Slovensko, kde diecéze překračovaly nově vytvořené státní hranice s Maďarskem a funkčně rovněž spadaly pod uherské metropole Esztergom a Jager. Smlouva dále řešila správu církevního majetku na území nového státu, kompetence ve víceúrovňovém řízení řeholních společenství a v neposlední řadě rovněž upravuje způsob jmenování biskupů podle kodexu kanonického práva.

1.3 Vyhláška říšského protektora o uzavření českých vysokých škol

Dne 17. listopadu 1939 vydal říšský protektor Konstantin Freiherr von Neurath vyhlášku, kterou na dobu tří let uzavřel s okamžitou platností všechny české vysoké školy. Toto pozastavení činnosti se netýkalo jen vysokých škol, ale rovněž fakult jim na roveň postavených. Celkem byly na základě citované vyhlášky uzavřeny tyto instituce: Universita Karlova v Praze, České vysoké učení technické v Praze, Akademie výtvarných umění v Praze, Masarykova universita v Brně, Česká vysoká škola technická v Brně, Vysoká škola zemědělská v Brně, Vysoká škola zvěrolékařská v Brně, Vysoká škola báňská v Příbrami a také Cyrillo-Methodějská bohoslovecká fakulta v Olomouci spolu s Husovou evangelickou bohosloveckou fakultou v Praze.⁶

„Nacisté uzavřeli dne 17. listopadu 1939 všechny české vysoké školy, k nimž patřily i státní teologické fakulty;⁷ církevní školy nižších stupňů, včetně některých seminářů a diakonických škol, však uzavřeny nebyly.“⁸

⁶ Srov.: HORÁK, Záboj. *Církev a školství. Vybrané dokumenty ke studiu konfesního práva*. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2012, s. 121

⁷ Jejich činnost byla obnovena ihned po ukončení druhé světové války.

⁸ HORÁK, Záboj. *Obnovení církevních škol v českých zemích v letech 1990-1991*. In: *Revue církevního práva* č. 40 2/08, Praha: Společnost pro církevní právo, 2008, s. 94-95

1.4 Pokračující studia na německých vysokých školách

Vyhláškou říšského protektora ze dne 17. listopadu 1939 došlo k ukončení výuky na tehdejších českých vysokých školách s okamžitou platností. Záminkou pro toto uzavření se stala účast vysokoškoláků na protinacistických akcích. Vyhláška sama jako důvod uvádí:

„Ačkoliv bylo opětovně vážně varováno, pokouší se od nějaké doby skupina českých intelektuálů ve spolupráci s emigrantskými kruhy v cizině, menšími nebo většími akcemi odporu rušit klid a pořádek v Protektorátu Böhmen und Mähren. Při tom bylo zjištěno, že původci těchto aktů odporu jsou zvláště také na českých vysokých školách. Ježto tyto živly daly se ve dnech 28. října a 15. listopadu strhnouti k násilným činům proti jednotlivým Němcům, byly české vysoké školy na dobu tří roků uzavřeny, devět pachatelů bylo zastřeleno a větší počet účastníků vzat do vazby.“⁹

Přestože vyhláška hovoří o době tří let, zůstaly české vysoké školy v praxi uzavřeny až do roku 1945, kdy byl po válce otevřen mimořádný letní semestr a poté od podzimu akademického roku 1945/1946 zahájen obnovný provoz obvyklých dvousemestrálních akademických let.

1.5 Presidentské dekrety rušící německé univerzity

Dne 18. října 1945 byl publikován Dekret presidenta republiky č. 122/1945 Sb., kterým byla zrušena pražská německá univerzita. Krátký dekret o třech paragrafech hovoří o tom, že důvodem pro zrušení německé univerzity je fakt, že se jedná o ústav nepřátelský českému národu¹⁰. Dekret zároveň ustanovuje, že veškerý majetek pražské německé univerzity připadá Univerzitě Karlově¹¹. Tímto datem došlo de facto k znovuspojení obou národních částí původně jednotné Univerzity Karlovy. Zajímavostí zůstává, že Dekret byl koncipován jako retroaktivní, a to se zpětnou účinností od 17. listopadu 1939¹².

Zároveň byl publikován Dekret presidenta republiky č. 123/1945 Sb., který v obdobném rozsahu a téže formě ruší další německé vysoké školy, a to sice německou technickou školu v Praze a německou technickou školu v Brně. I jejich majetek přiznává s toutéž zpětnou účinností českým technickým vysokým školám v Praze a Brně.

⁹ Vyhláška říšského protektora Konstantina von Neuratha ze dne 17. Listopadu 1939

¹⁰ Dekret č. 122/1945 Sb. ze dne 18. října 1945, §1

¹¹ Dekret č. 122/1945 Sb. ze dne 18. října 1945, §2

¹² Dekret č. 122/1945 Sb. ze dne 18. října 1945, §3

1.6 Zestátnění veškerého školství

Zákon o základní úpravě jednotného školství ze dne 21. dubna 1948, který byl publikován pod číslem 95/1948 Sb., prohlásil v § 4 veškeré školy za učiliště státní. Stanovil sice, že z tohoto ustanovení je možná výjimka podle zvláštního zákona; příslušný zvláštní zákon ovšem nebyl nikdy publikován. V praxi tak mimo státní školství neexistoval legálně jiný typ institucionálního vzdělávání. Státní status škol potvrdila posléze i nová Ústava Československé republiky schválená dne 9. května 1949 pod číslem 150/1948 Sb.¹³

1.7 Vysokoškolské zákony z let 1966 a 1980

Obě normy ve znění zákonů č. 19/1966 Sb. a č. 39/1980 Sb. nejsou relevantní ve vztahu ke studiu bohosloví. Oba předpisy pouze překupují a odlišně definují skupiny absolventů ve vztahu k akademickým titulům. Tím, že zákon č. 39/1980 Sb. definuje tyto skupiny konkrétněji, chystá mimoděk půdu pro budoucí úpravu č. 111/1998 Sb., která s tituly pro absolventy teologických oborů již počítá. Zákon č. 19/1966 Sb. také ruší rozdíly mezi řádnou a mimořádnou profesurou, kteréžto rozlišení se ji v následných úpravách nevrací¹⁴. Zároveň se jedná o jedinou českou úpravu¹⁵, která výslovně uvádí zkratky vědecko-pedagogických titulů profesorů a docentů ve formě Prof. a Doc.¹⁶.

1.8 Codex Iuris Canonici 1983

Přestože základní směřování novelizace stále platného kodexu z roku 1917 bylo nastíněno již během jednání Druhého vatikánského koncilu¹⁷, k vyhlášení jeho nového znění došlo až za pontifikátu papeže sv. Jana Pavla II¹⁸. Nový kodex, který obdržel stejný název jako jeho předchůdce z roku 1917, byl vyhlášen s účinností od 27. listopadu 1983. Tento nový všeobecný zákoník opět zavazoval pouze členy církve latinského obřadu.

¹³ Srov.: HORÁK, Zboj. *Obnovení církevních škol v českých zemích v letech 1990-1991*. In: *Revue církevního práva* č. 40 2/08, Praha: Společnost pro církevní právo, 2008, s. 95-96

¹⁴ Srov.: Zákon č. 39/1980 Sb., §70

¹⁵ Srov.: Zákon č. 39/1980 Sb., §71

¹⁶ Za zmínku také stojí to, že oproti běžnému úzu, jsou v zákoně tyto zkratky uvedeny s velkými písmeny, což připouští až mnohem praxe pozdějších let.

¹⁷ Koncil probíhal v letech 1962-1965.

¹⁸ Sv. Jan Pavel II. vyhlásil nový kodex apoštolskou konstitucí *Sacrae Disciplinae Leges* dne 25. ledna 1983.

1.9 Po roce 1989

Vysokoškolský zákon ze dne 4. května 1990, který byl publikován pod číslem 172/1990 Sb., nahrazuje zcela dřívější normu z roku 1980. Zákon výslovně zaručuje členům akademické obce svobodu vědeckého bádání, umělecké tvorby, jakož i právo na různé filosofické názory a náboženské vyznání¹⁹.

Zákon rovněž zavádí dosud neužívané tituly bakaláře ve zkratce Bc. uváděné před jménem a magistra ve zkratce Mgr. rovněž před jménem, což se dotýká i teologických studií, neboť v zákoně se výslovně uvádí, že titul Mgr. se přiznává úspěšným absolventům vysokých škol bohosloveckých a uměleckých.²⁰

Zákon č. 308/1991 Sb. o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností ze dne 4. července 1991 dále upravuje a rozšiřuje svobody církví a náboženských společností v oblasti výchovné a vyučovací. Znovu potvrzuje, že církve a náboženské společnosti mají právo vychovávat své duchovní i laické pracovníky, a to i mimo bohoslovecké fakulty vysokých škol, ve vlastních školách či jiných zařízeních.²¹

2 Dějinný kontext

V roce 1919 ukončuje budoucí děkan Josef Tureček svá studia na pražské právnické fakultě;²² na téže fakultě zároveň úspěšně končí studia i budoucí profesor Masarykovy univerzity František Čáda²³. V Brně zároveň ukončují své právnická studia budoucí profesori Rudolf Dominik²⁴ a Josef Vacek²⁵. Zároveň se v témže roce stává

¹⁹ Srov.: Zákon č. 172/1990 Sb., § 2

²⁰ Srov.: Zákon č. 172/1990 Sb., § 21

²¹ Srov.: Zákon č. 308/1991 Sb., § 6

²² HORÁK, Zboj. *Právnická fakulta Univerzity Karlovy a výuka církevního práva za první Československé republiky*. In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav. *Československé právo a právní věda v meziválečném období 1918-1938 a jejich místo ve střední Evropě*, Praha: Karolinum, 2010, s. 306

²³ Srov.: Životopis Prof. Čády na stránkách encyklopedie města Brna (http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=15776) a na stránkách Masarykovy univerzity v Brně (<http://science.law.muni.cz/content/cs/vedecko-vyzkumna-cinnost/vav-minulost/prvorepublikova-era/frantisek-cada/>)

²⁴ Srov.: Životopis Prof. Dominika na stránkách Encyklopedie města Brna (http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=5153)

²⁵ Srov.: Univerzitní archiv Masarykovy univerzity v Brně, osobní složka Prof. Vacka

Alois Soldát na dobu dvou let děkanem německé teologické fakulty v Praze²⁶ a vychází tiskem jeho komentář k novému vydání Kodexu kanonického práva 1917²⁷. Jan Vážný, který se v následujících letech postupně stane vyučujícím na právnických fakultách v Praze, Bratislavě a Brně, zahajuje svůj roční studijní pobyt u prof. Bonfante v Římě. O rok později se úspěšně habilituje na pražské právnické fakultě²⁸.

V roce 1921 získává Vratislav Bušek docenturu na pražské české právnické fakultě (30. prosince)²⁹ a Josef Šíma dne 23. dubna doktorát na fakultě teologické³⁰. Doc. Jan Vážný se stává mimořádným profesorem na bratislavské právnické fakultě a zahajuje své sedmileté působení na právnické fakultě brněnské univerzity. V roce 1922 pak odjíždí na svůj druhý zahraniční studijní pobyt – tentokráte u prof. Riccobono v Pa-lermu³¹. V témže roce vychází také poslední ze sešitů komentářů Kamila Henera ke Kodexu kanonického práva³² a budoucí vyučující olomoucké univerzity Ludvík Matoušů se na dobu dvou let stává vicerektorem kněžského semináře v Olomouci³³.

²⁶ Srov.: NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 99

²⁷ Srov.: HORÁK, Záboj. *Právnická fakulta Univerzity Karlovy a výuka církevního práva za první Československé republiky*. In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav. *Československé právo a právní věda v meziválečném období 1918-1938 a jejich místo ve střední Evropě*, Praha: Karolinum, 2010, s. 301

²⁸ Srov.: Univerzitní archiv Masarykovy univerzity v Brně, osobní složka Prof. Vážného a životopisy Prof. Vážného na stránkách Encyklopedie města Brna [2016-05-07] (http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=425) a Masarykovy univerzity v Brně (<http://science.law.muni.cz/content/cs/vedecko-vyzkumna-cinnost/vav-minulost/prvorepublikova-era/jan-vazny/>)

²⁹ Srov.: KINDL, Vladimír. *Prof. JUDr. Vratislav Bušek* In: *Dialog-Evropa XXI, čtvrtletník pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře*, ročník VIII., dvojčíslo č. 2-3/97. Brno: Moravskoslezská křesťanská akademie (MSKA), 1997, s. 26

³⁰ Srov.: NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s.104-105

³¹ Srov.: Univerzitní archiv Masarykovy univerzity v Brně, osobní složka Prof. Vážného a životopisy Prof. Vážného na stránkách Encyklopedie města Brna [2016-05-07] (http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=425) a Masarykovy univerzity v Brně [2016-05-07] (<http://science.law.muni.cz/content/cs/vedecko-vyzkumna-cinnost/vav-minulost/prvorepublikova-era/jan-vazny/>)

³² Srov.: HORÁK, Záboj. *Právnická fakulta Univerzity Karlovy a výuka církevního práva za první Československé republiky*. In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav. *Československé právo a právní věda v meziválečném období 1918-1938 a jejich místo ve střední Evropě*, Praha: Karolinum, 2010, s. 301

³³ Srov.: Archiv Univerzity Palackého v Olomouckého, osobní složka Prof. Matoušů a Zemský archiv v Opavě, pobočka v Olomouci, Acta Facultatis Theologicæ in Universitate Cæs: Reg. Franciscea Olomucii, str. 94-95 (ab anno 1830)

Rudolf Dominik se stává v roce 1924 profesorem právnické fakulty brněnské univerzity³⁴ a zároveň získává mimořádnou profesuru Vratislav Bušek na Bratislavské univerzitě³⁵. O rok později vychází jeho práce „Církevní soudnictví ve věcech civilních v římské říši v I. - IV. století“³⁶. Adolf Kindermann končí svá studia teologie a filosofie v Římě, kde získává doktorát a je vysvěcen na kněze³⁷. V témže roce vychází tiskem zásadní práce Heinricha Singera „Kritische Bemerkung zu einer Geschichte des österreichischen Konkordate“³⁸ a Ernst Hoyer se habilituje na pražské právnické fakultě německé univerzity pro obor „Středoevropské právní dějiny“³⁹.

V roce 1928 se na pražské právnické fakultě úspěšně habilituje Josef Tureček⁴⁰; 9. května téhož roku umírá Kamil Henner⁴¹. Zároveň vychází publikace Johanna Schlenze „Das Kirchenpatronat in Böhmen“⁴² a Jan Martinů se stává mimořádným profesorem olomoucké teologické fakulty⁴³.

³⁴ Srov.: Životopis Prof. Dominika na stránkách Encyklopedie města Brna [2016-05-07] (http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=5153)

³⁵ Srov.: KINDL, Vladimír. *Prof. JUDr. Vratislav Bušek* In: *Dialog-Evropa XXI, čtvrtletník pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře*, ročník VIII., dvojčíslo č. 2-3/97. Brno: Moravskoslezská křesťanská akademie (MSKA), 1997, s. 26

³⁶ Srov.: TRETERA, Jiří Rajmund. *Církevní právo v českých zemích a jeho výuka na Právnické fakultě Univerzity Karlovy*. In: MALÝ, Karel (ed.). *Právnická fakulta univerzity Karlovy 1348-1998. Jubilejní sborník*. Praha: Právnická fakulta UK, 1998, s. 258

³⁷ Srov.: NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 249

³⁸ Srov.: HORÁK, Záboj. *Právnická fakulta Univerzity Karlovy a výuka církevního práva za první Československé republiky*. In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav. *Československé právo a právní věda v meziválečném období 1918-1938 a jejich místo ve střední Evropě*, Praha: Karolinum, 2010, s. 307

³⁹ Srov.: HORÁK, Záboj. *Právnická fakulta Univerzity Karlovy a výuka církevního práva za první Československé republiky*. In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav. *Československé právo a právní věda v meziválečném období 1918-1938 a jejich místo ve střední Evropě*, Praha: Karolinum, 2010, s. 308

⁴⁰ Srov.: HORÁK, Záboj. *Právnická fakulta Univerzity Karlovy a výuka církevního práva za první Československé republiky*. In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav. *Československé právo a právní věda v meziválečném období 1918-1938 a jejich místo ve střední Evropě*, Praha: Karolinum, 2010, s. 306

⁴¹ Srov.: HORÁK, Záboj. *Právnická fakulta Univerzity Karlovy a výuka církevního práva za první Československé republiky*. In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav. *Československé právo a právní věda v meziválečném období 1918-1938 a jejich místo ve střední Evropě*, Praha: Karolinum, 2010, s. 300

⁴² Srov.: NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 263

⁴³ Srov.: Zemský archiv v Opavě, pobočka v Olomouci, Acta Facultatis Theologicae Universitatis Caes. Reg. Francicae Olomucii, str. 78-79 (ab anno 1830)

24. května roku 1930 umírá dlouholetý profesor brněnské právnické fakulty Josef Vacek, které zde působil od roku 1919⁴⁴. Na roční zahraniční pobyt také odjíždí Rudolf Wierer a to jako stipendista francouzské vlády, přičemž studuje jak na právnické fakultě Ecole Pratique des Etudes, tak také na fakultě kanonické práva pařížského Institute Catholique⁴⁵.

V roce 1932 umírá v Praze dlouholetý vyučující německé teologické fakulty Prof. Ludwig Wahrmond⁴⁶, jehož kolega Doc. Ernst Hoyer získává v témže roce mimořádnou profesuru pro obor církevní právo⁴⁷. Jejich kolega z německé právnické fakulty Prof. Joahnnn Schlenz zároveň vydává knihu „Das interkonfessionelle Gesetz der Tschechoslowakei von 23. April 1925“⁴⁸. Jan Jaroš končí svá studia absolutoriem na Teologickém učilišti v Obořišti a je vysvěcen na kněze⁴⁹ stejně jako Josef Kasan⁵⁰. Rudolf Wierer vydává v Brně studii „Stát a církev. Studie o poměru mezi státem a církví v 19. století podle doktriny Quanta cura a Syllabu errorum“⁵¹ a Jan Vážný zahajuje tamtéž své roční děkanské období⁵².

⁴⁴ Srov.: Univerzitní archiv Masarykovy univerzity v Brně, osobní složka Prof. Vacka

⁴⁵ Srov.: Univerzitní archiv Masarykovy univerzity v Brně, osobní složka Prof. Wierera

⁴⁶ Srov.: HORÁK, Záboj. *Právnická fakulta Univerzity Karlovy a výuka církevního práva za první Československé republiky*. In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav. *Československé právo a právní věda v meziválečném období 1918-1938 a jejich místo ve střední Evropě*, Praha: Karolinum, 2010, s. 307

⁴⁷ Srov.: HORÁK, Záboj. *Právnická fakulta Univerzity Karlovy a výuka církevního práva za první Československé republiky*. In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav. *Československé právo a právní věda v meziválečném období 1918-1938 a jejich místo ve střední Evropě*, Praha: Karolinum, 2010, s. 308

⁴⁸ Srov.: NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 264

⁴⁹ Srov.: NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 164/165

⁵⁰ Srov.: NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 169

⁵¹ Srov.: Soupis vědeckých prací Prof. Wierera [2016-05-07] (<http://www.historyoflaw.eu/czech/Wierer-bibl.pdf>)

⁵² Srov.: Univerzitní archiv Masarykovy univerzity v Brně, osobní složka Prof. Vážného a životopisy Prof. Vážného na stránkách Encyklopedie města Brna [2016-05-07] (http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=425) a Masarykovy univerzity v Brně [2016-05-07] (<http://science.law.muni.cz/content/cs/vedecko-vyzkumna-cinnost/vav-minulost/prvorepublikova-era/jan-vazny/>)

V roce 1935 získává Josef Tureček mimořádnou profesuru na pražské právnické fakultě⁵³ a zároveň Josef Šíma zahajuje svá studia na Teologické fakultě v Mnichově⁵⁴. Rudolf Wierer publikuje „Uznání a právní postavení náboženských společností podle zákona z 20. 5. 1874 č. 68 ř. z.“⁵⁵. O rok později vycházejí knižně Turečkovy „Kapitoly z konfesního práva československého“⁵⁶ a Ernst Hoyer získává na německé právnické fakultě řádnou profesuru pro obor „Církevní právo“⁵⁷.

V roce 1937 získává mimořádnou profesuru také Adolf Kindermann na pražské německé teologické fakultě. Zároveň vycházejí Prof. Kindermannovi dvě publikace, a to „De statu ecclesiastico-civili in Republica Cecoslovacha“ a Die kirchenrechtliche Stellung systematisierter Katecheten in der ČSR. Eine rechtlich-pastorelle Studie“⁵⁸. Také Josef Šíma získává mimořádnou profesuru v oboru „Církevní právo“, přičemž tiskem vychází jeho kniha „Úcta mučedníků v prvních stoletích. Příspěvek k dějinám kanonisace do r. 1000“. V témže roce se na papežské Lateránské univerzitě habilituje Jan Jaroš, který tam také zahajuje vlastní výuku, a to až do roku 1945. Během jeho římského pobytu mu vychází publikace „Impedimenta matrimonialia apud Bulgaros Unitos“, a to v roce 1939⁵⁹. Také vychází klíčová práce Josefa Matzkeho „Pohřbívání na konfesních hřbitovech katolických“ a „Das kirchliche Friedhofs- und Begräbniswesen“, který je v následujícím roce jmenován mimořádným profesorem olomoucké teologické fakulty⁶⁰.

⁵³ Srov.: HORÁK, Záboj. *Právnická fakulta Univerzity Karlovy a výuka církevního práva za první Československé republiky*. In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav. *Československé právo a právní věda v meziválečném období 1918-1938 a jejich místo ve střední Evropě*, Praha: Karolinum, 2010, s. 306

⁵⁴ Srov.: NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 104-105

⁵⁵ Srov.: Soupis vědeckých prací Prof. Wierera [2016-05-07] (<http://www.historyoflaw.eu/czech/Wierer-bibl.pdf>)

⁵⁶ Srov.: TRETERA, Jiří Rajmund. *Církevní právo v českých zemích a jeho výuka na Právnické fakultě Univerzity Karlovy*. In: MALÝ, Karel (ed.). *Právnická fakulta univerzity Karlovy 1348-1998*. Jubilejní sborník. Praha: Právnická fakulta UK, 1998, s. 258

⁵⁷ Srov.: HORÁK, Záboj. *Právnická fakulta Univerzity Karlovy a výuka církevního práva za první Československé republiky*. In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav. *Československé právo a právní věda v meziválečném období 1918-1938 a jejich místo ve střední Evropě*, Praha: Karolinum, 2010, s. 308

⁵⁸ Srov.: NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 249

⁵⁹ Srov.: NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 164-165

⁶⁰ Srov.: Zemský archiv v Opavě, pobočka v Olomouci, Acta Facultatis Theologicae in Universitate Cæs: Reg. Franciscea Olomucii, str. 90-91 (ab anno 1830)

V roce 1940 ukončuje svá studia na pražské bohoslovecké fakultě budoucí profesor Jaroslav Josef Michal a je vysvěcen na kněze⁶¹. V témže roce se Adolf Kindermann stává proděkanem německé bohoslovecké fakulty⁶² a Josef Šíma nastupuje na nucenou dovolenou z politických důvodů⁶³. Zároveň se 8. června narodil budoucí profesor Právnické fakulty Univerzity Karlovy Jiří Rajmund Tretera⁶⁴.

Josef Tureček se v roce 1945 stává „revolučním“ děkanem právnické fakulty a vydává spis „Právo, křivda a neprávo“, který však není kladně přijímán ani v marxistických kruzích⁶⁵. Zároveň se Ludvík Matoušů stává řádným profesorem olomoucké teologické fakulty⁶⁶ a její budoucí vyučující Josef Ryška zahajuje své římská studia v Nepomucenu⁶⁷. Svě tříleté funkční děkanské období zahajuje profesor František Čáda na právnické fakultě brněnské univerzity⁶⁸.

Od roku 1952 dochází již k demonstrativním popravám ve vykonstruovaných soudních procesech, v tzv. akci „P“ je zcela zlikvidována Řeckokatolická církev a začleněna do církve Pravoslavné. O rok později začíná proces s církví Baptistickou, přičemž i pro členy ostatních církví se stává běžnou praxí šikana, množí se záказы studia pro příslušnost k náboženským organizacím apod. Církve na tyto ústrky

⁶¹ NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 183

⁶² NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 249

⁶³ NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 104-105

⁶⁴ HORÁK, Záboj. Životopis Prof. Jiřího Rajmunda Tretery In: *Revue církevního práva* č. 45 1/2010. Praha: Společnost pro církevní právo, 2010, s. 13

⁶⁵ TRETERA, Jiří Rajmund. *Církevní právo v českých zemích a jeho výuka na Právnické fakultě Univerzity Karlovy*. In: MALÝ, Karel (ed.). *Právnická fakulta univerzity Karlovy 1348-1998*. Jubilejní sborník. Praha: Právnická fakulta UK, 1998, s. 258

⁶⁶ Srov.: Archiv Univerzity Palackého v Olomouckého, osobní složka Prof. Matoušů a Zemský archiv v Opavě, pobočka v Olomouci, Acta Facultatis Theologicae in Universitate Cæs: Reg. Franciscea Olomucii, str. 94-95 (ab anno 1830)

⁶⁷ Srov.: Životopis Josefa Ryšky jako součást úmrtního oznámení na stránkách Katolické církve v České republice [2016-05-07] (<http://www.cirkev.cz/archiv/061025-zemrel-papezsky-prelat-josef-ryska>)

⁶⁸ Srov.: Životopisy Prof. Čády na stránkách encyklopedie města Brna [2016-05-07] (http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=15776) a Masarykovy univerzity v Brně [2016-05-07] (<http://science.law.muni.cz/content/cs/vedecko-vyzkumna-cinnost/vav-minulost/prvorepublikova-era/frantisek-cada/>)

státní moci reagují ve většině přesunutím svých aktivit do ilegality, přičemž dochází i k tajnému obnovování některých řeholí, avšak až od roku 1968.⁶⁹

Josef Ryška zahajuje v roce 1948 své působení na olomoucké teologické fakultě a získává také doktorát z teologie tamtéž⁷⁰. V roce 1948 zároveň přebírá Vratislav Bušek vynucený ministerský dekret o přeložení na dovolenou⁷¹. Nakonec ještě v téže roce emigruje do Spojených států amerických, čímž se vyhne později vynesenému hrdelnímu trestu. Prof. Bušek umírá v roce 1978 v New Yorku⁷². V letech 1948-1950 je také komunistickým režimem vězněn Prof. Jaroslav Josef Michal⁷³.

V roce 1950 vyšel seznam přednášek teologické fakulty již jako dokument samostatné instituce. Na první straně obsahoval fotografii původní fakultní budovy arcibiskupského semináře v Praze-Dejvicích s tímto textem děkana fakulty⁷⁴:

V roce 1950 byl zatčen a po deset let vězněn Josef Ryška⁷⁵. 2. října téhož roku byl Josef Šíma jmenován řádným profesorem olomoucké bohoslovecké fakulty⁷⁶. Téhož dne se habilitoval na pražské teologické fakultě Josef Kasan jako docent „Pastýřského bohosloví“ a v příštím roce v prosinci byl jmenován na téže fakultě profesorem pro obor „Církevní právo“. Zároveň vychází jeho zásadní publikace „Prameny církevního práva. Dějinný vývoj“⁷⁷. V roce 1953 byl Josef Kasan jmenován

⁶⁹ Srov.: NEDVĚDICKÝ, Kamil. *Církyve a náboženské společnosti po únoru 1948*. In: *Revue církevního práva* č. 39 1/08, ročník XIV. Praha: společnost pro církevní právo, 2008, s. 67-68

⁷⁰ Srov.: Životopis Josefa Ryšky jako součást úmrtního oznámení na stránkách Katolické církve v České republice [2016-05-07] (<http://www.cirkev.cz/archiv/061025-zemrel-papezsky-prelat-p-josef-ryska>)

⁷¹ KINDL, Vladimír. *Prof. JUDr. Vratislav Bušek* In: *Dialog-Evropa XXI, čtvrtletník pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře*, ročník VIII., dvojčíslo č. 2-3/97. Brno: Moravskoslezská křesťanská akademie (MSKA), 1997, s. 27

⁷² TRETERA, Jiří Rajmund. *Církevní právo v českých zemích a jeho výuka na Právnické fakultě Univerzity Karlovy*. In: MALÝ, Karel (ed.). *Právnická fakulta univerzity Karlovy 1348-1998*. Jubilejní sborník. Praha: Právnická fakulta UK, 1998, s. 258

⁷³ NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 183

⁷⁴ Děkanem římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Praze byl tehdy Prof. ThDr. Vojtěch Šanda.

⁷⁵ Srov.: Životopis Josefa Ryšky jako součást úmrtního oznámení na stránkách Katolické církve v České republice [2016-05-07] (<http://www.cirkev.cz/archiv/061025-zemrel-papezsky-prelat-p-josef-ryska>)

⁷⁶ Srov.: NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 104-105

⁷⁷ Srov.: NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník*

viceoficiálem a později i oficiálem pražského církevního soudu, v jehož službách setrval až do roku 1965⁷⁸.

V roce 1956 vychází knižně kolektivní publikace „Výbor z textů ke studiu obecných dějin státu a práva“, v níž si Prof. Tureček vyhradil rubriky týkající se církve. Látka je ovšem zpracována velmi tendenčně⁷⁹. Dne 19. května 1956 získává na Lito-měřické teologické fakultě doktorát teologie Jaroslav Josef Michal⁸⁰. O rok později nastupuje ke studiu práv na pražské právnické fakultě budoucí profesor Jiří Rajmund Tretera. Studia úspěšně dokončí v roce 1962⁸¹.

V roce 1960 je propuštěn z politických důvodů vězněný Josef Ryška, smí však vykonávat pouze dělnické profese a to až do roku 1966.⁸²

V roce 1966 je bývalý profesor německé právnické fakulty Adolf Kindermann jmenován papežem titulárním biskupem v Utimmiře a světicím biskupem hildesheimským se sídlem v Königstadtu⁸³. O rok později publikuje Prof. Michal „Dějiny pramenů kanonického práva s přihlédnutím k dějinám práva římského“⁸⁴ a Jiří Rajmund Tretera získává na pražské právnické fakultě titul JUDr.⁸⁵. O dva roky později

katolických teologických fakult v Praze 1891–1990. Praha: Karolinum, 2014, s. 169

⁷⁸ Srov.: NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891–1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 169

⁷⁹ Srov.: TRETERA, Jiří Rajmund. *Církevní právo v českých zemích a jeho výuka na Právnické fakultě Univerzity Karlovy*. In: MALÝ, Karel (ed.). *Právnická fakulta univerzity Karlovy 1348–1998*. Jubilejní sborník. Praha: Právnická fakulta UK, 1998, s. 259

⁸⁰ Srov.: NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891–1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 184

⁸¹ Srov.: TRETERA, Jiří Rajmund. *Církevní právo v českých zemích a jeho výuka na Právnické fakultě Univerzity Karlovy*. In: MALÝ, Karel (ed.). *Právnická fakulta univerzity Karlovy 1348–1998*. Jubilejní sborník. Praha: Právnická fakulta UK, 1998, s. 261

⁸² Srov.: Životopis Josefa Ryšky jako součást úmrtního oznámení na stránkách Katolické církve v České republice [2016-05-07] (<http://www.cirkev.cz/archiv/061025-zemrel-papezsky-prelat-p-josef-ryska>)

⁸³ Srov.: NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891–1990*. Praha: Karolinum, 2014, s.250

⁸⁴ Srov.: TRETERA, Jiří Rajmund. *Církevní právo v českých zemích a jeho výuka na Právnické fakultě Univerzity Karlovy*. In: MALÝ, Karel (ed.). *Právnická fakulta univerzity Karlovy 1348–1998*. Jubilejní sborník. Praha: Právnická fakulta UK, 1998, s. 259

⁸⁵ HORÁK, Záboj. Životopis Prof. Jiřího Rajmunda Tretery In: *Revue církevního práva* č. 45 1/2010. Praha: Společnost pro církevní právo, 2010, s. 13

se Josef Ryška vrací na olomouckou teologickou fakultu (resp. olomouckou pobočku litoměřické teologické fakulty), kde vyučuje do roku 1972⁸⁶.

15. října 1980 se v Litoměřicích habilituje Miroslav Zedníček pro obor „Církevní právo“⁸⁷ a Jiří Rajmund Tretera zahajuje dominikánská studia teologie u budoucího kardinála a pražského arcibiskupa Dominika Duky⁸⁸. Od roku 1984 na Generálním studiu dominikánského řádu sám vyučuje⁸⁹.

Výuka kanonického práva se po roce 1989 vrací na všechny fakulty, kde jí bylo vyučováno před rokem 1945 (s výjimkou německých) a navíc se výuka církevně-právních předmětů začíná realizovat i na nově zřízených univerzitách v Českých Budějovicích a Plzni.⁹⁰ Přehled této výuky naleznete v následujících přílohách:

vysoká škola	fakulta	příloha č.
Univerzita Karlova	teologická (německá)	1
	právníká (německá)	2
	teologická (česká)	3
	právníká (česká)	4
Univerzita Palackého	teologická	5
	právníká	6
Masarykova Univerzita	právníká	7
Jihočeská Univerzita	teologická	8
Západočeská Univerzita	právníká	9
Panevropská VŠ	právníká (pražská)	10
Obecné schéma výuky na českých VŠ		11
Schéma působnosti vyučujících – kanonistů		12

⁸⁶ Srov.: Životopis Josefa Ryšky jako součást úmrtního oznámení na stránkách Katolické církve v České republice [2016-05-07] (<http://www.cirkev.cz/archiv/061025-zemrel-papezsky-prelat-p-josef-ryska>)

⁸⁷ Srov.: NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 206

⁸⁸ Srov.: HORÁK, Zábój. Životopis Prof. Jiřího Rajmunda Tretery In: *Revue církevního práva* č. 45 1/2010. Praha: Společnost pro církevní právo, 2010, s. 45 1/10

⁸⁹ Srov.: KRAFL, Pavel. *Rozhovor s vyučujícím církevního práva na pražské právníké fakultě Doc. JUDr. Jiřím Treterou* In: *Dialog-Evropa XXI, čtvrtletník pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře*, ročník VIII., dvojčíslo č. 2-3/97. Brno: Moravskoslezská křesťanská akademie (MSKA), 1997, s. 24

⁹⁰ Zákon České národní rady č. 314/1991 Sb. ze dne 28. září 1991

3 Závěr

Výuka předmětů s církevně-právní tematikou probíhá v Českých zemích kontinuálně několik staletí 1918 až do dnešních dní, avšak byla narušena několika dějinnými zvraty. V námi sledovaném období bylo prvním zásadním zlomem uzavření českých vysokých škol v období let 1939-1945, kdy výuka církevního práva probíhala pouze na teologické a právnické fakultě německé Univerzity Karlovy, druhým pak bylo zrušení této německé univerzity, resp. její přičlenění k univerzitě české. V letech 1945-1948 dochází k pozvolné obnově výuky, avšak události roku 1948 dovršené vyčleněním teologické fakulty ze svazku Univerzity Karlovy způsobují, že se na právnické fakultě Univerzity Karlovy přestává církevní právo vyučovat zcela a v následujících čtyřiceti letech probíhá jeho výuka pouze na teologické fakultě vystěhované do Litoměřic.

Po roce 1990 se tato teologická fakulta do univerzitního svazku vrací podobně jako v Olomouci a Brně a tím dochází i k obnově výuky církevního práva. Vznikají nové univerzity v Českých Budějovicích a Plzni a později i pražská pobočka slovenské Panevropské vysoké školy, kde se rovněž církevně-právní předměty vyučují.

V letech 1918-1989 bylo v Českých zemích realizováno více než 2 500 vyučovacích hodin přednášek a seminářů z oblasti církevního práva (z toho více než 700 na německé pražské univerzitě), během kterých se ve výuce vystříдалo 30 přednášejících. Výuka církevního práva bývala dříve členěna do mnoha různých předmětů s odkazem na všechny dílčí církevně-právní disciplíny, zatímco dnes se dává přednost jednotným názvům vícesemestrálních přednášek.

Přestože jsou jednotlivé univerzity povinny archivovat nejen informace o pořádaných přednáškách, ale i osobní a profesní informace o svých vyučujících, objevl jsem během zpracování této práce některé chybějící údaje, které mohou způsobit nekompletnost pohledu na vyučované církevně-právní předměty. Pominu-li chybějící ročníky některých archiválií, tak je to především nejednotnost v publikačních zvyklostech, co se týče hodinového rozsahu jednotlivých vyučovaných předmětů a také určení či doporučení vyučovaných předmětů pro konkrétní ročník. Nejednota či absence těchto údajů pak panuje nejen v rámci jedné univerzity v průběhu času, ale také mezi různými institucemi navzájem.

Také jednotlivé osobní a profesní údaje vyučujících vzájemně svým rozsahem a zaměřením nekorrespondují. Zde to ovšem není dáno primárně absencí těchto údajů, jako spíše faktem, že ne všichni vyučující, kteří se v určité době věnovali

přednáškám z církevního práva, měli toto odborné zaměření i jako své primární. Zajisté se však mezi nimi najdou i profesní kanonisté, kteří by si zasloužili, aby byl jejich život podrobně zmapován a zkoumán, protože tak dosud nebylo učiněno.

Dnes se vyučuje církevní právo na všech vysokých školách, jejichž součástí je teologická nebo právnická fakulta, tedy v Praze, Olomouci, Brně, Plzni a Českých Budějovicích. Výuka u nás tak aktuálně probíhá na všech třech fakultách teologických a všech pěti fakultách právnických. Pro církevní právo jako pro oblast svého zájmu se dnes mohou navíc rozhodnout i uchazeči o doktorské studium. Církevní právo je však také vědeckou disciplínou, v jejímž rámci se pořádají mnohé konference, přednášky a odborná grémia otevřená většinou jak odborníkům, tak všem zájemcům o tento starobylý a přesto aktuální obor pojednávající o právu platném.

4 Použitá literatura

Archivy jednotlivých univerzit (seznamy přednášek a osobní složky vyučujících)

HORÁK, Záboj. *Církev a školství. Vybrané dokumenty ke studiu konfesního práva*. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2012, s. 121

HORÁK, Záboj. *Obnovení církevních škol v českých zemích v letech 1990-1991*. In: *Revue církevního práva* č. 40 2/08, Praha: Společnost pro církevní právo, 2008, s. 94-95

HORÁK, Záboj. *Právnická fakulta Univerzity Karlovy a výuka církevního práva za první Československé republiky*. In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav. *Československé právo a právní věda v meziválečném období 1918-1938 a jejich místo ve střední Evropě*, Praha: Karolinum, 2010, s. 306

HORÁK, Záboj. *Životopis Prof. Jiřího Rajmunda Tretery* In: *Revue církevního práva* č. 45 1/2010. Praha: Společnost pro církevní právo, 2010, s. 13

KINDL, Vladimír. *Prof. JUDr. Vratislav Bušek* In: *Dialog-Evropa XXI, čtvrtletník pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře*, ročník VIII., dvojčíslo č. 2-3/97. Brno: Moravskoslezská křesťanská akademie (MSKA), 1997, s. 26

KRAFL, Pavel. *Rozhovor s vyučujícím církevního práva na pražské právnické fakultě Doc. JUDr. Jiřím Treterou* In: *Dialog-Evropa XXI, čtvrtletník pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře*, ročník VIII., dvojčíslo č. 2-3/97. Brno: Moravskoslezská křesťanská akademie (MSKA), 1997, s. 24

NEDVĚDICKÝ, Kamil. *Církev a náboženské společnosti po únoru 1948*. In: *Revue církevního práva* č. 39 1/08, ročník XIV. Praha: společnost pro církevní právo, 2008, s. 67-68

NĚMEC, Damián. *Mezinárodní smlouvy mezi Apoštolským stolcem a Polskem, Rakouskem a Československem v období mezi dvěma světovými válkami*. In: *Dialog-Evropa XXI, čtvrtletník pro*

křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře, ročník VIII., dvojčíslo č. 2-3/97. Brno: Moravskoslezská křesťanská akademie (MSKA), 1997, s. 13

NOVOTNÝ, Vojtěch – VANÁČ, Martin – KUNŠTÁT, Miroslav. *Biografický slovník katolických teologických fakult v Praze 1891-1990*. Praha: Karolinum, 2014, s. 104-105

TRETERA, Jiří Rajmund. *Církevní právo v českých zemích a jeho výuka na Právnické fakultě Univerzity Karlovy*. In: MALÝ, Karel (ed.). *Právnická fakulta univerzity Karlovy 1348-1998. Jubilejní sborník*. Praha: Právnická fakulta UK, 1998, s. 258

5 Přílohy (strany 23–46)

akad. rok	sem.	predmět	vyučující	typnė	sem.	predmět	vyučující	typnė
1918/1919	ZS	Kirchenrecht	Singer	7	LS	Ausgewählte Kapitel des Kirchenrechts	Singer	3
1918/1919	ZS	Kirchenrechtliches Seminar	Singer	2	LS	Eherecht mit besonderer Berücksichtigung seiner partikulären Gestalt	Wahmund	2
1918/1919	ZS	Grundriß des kirchlichen Verfassungsrechts	Wahmund	1	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Wahmund	2
1918/1919	ZS	Die älteren Rechtsverhältnisse der katholischen Kirche	Wahmund	1				
1918/1919	ZS	Geschichte der kirchlichen Synodalverfassung	Wahmund	1				
1919/1920	ZS	Kirchenrecht	Singer	7	LS	Eherecht mit besonderer Berücksichtigung der einschlägigen Gesetze	Wahmund	2
1919/1920	ZS	Kirchenrechtliches Seminar	Singer	2	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Wahmund	2
1919/1920	ZS	Grundzüge des kirchlichen Verfassungsrecht	Wahmund	1				
1919/1920	ZS	Ausgewählte Partien der kirchlichen Rechtsgeschichte	Wahmund	1				
1920/1921	ZS	Grundriß des kirchlichen Verfassungsrechts	Wahmund	1	LS	Eherecht mit besonderer Berücksichtigung der einschlägigen Gesetze	Wahmund	2
1920/1921	ZS	Kirchliches Vermögensrecht	Wahmund	1	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Wahmund	2
1920/1921	ZS	Die rechtlichen Beziehungen zwischen Staat und Kirche	Wahmund	1				
1921/1922	ZS	Kirchenrecht	Singer	6	LS	Grundlegende Einleitung in das Kirchenrecht	Singer	3
1921/1922	ZS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Singer	2	LS	Eherecht mit besonderer Berücksichtigung der einschlägigen Gesetze	Wahmund	2
1921/1922	ZS	Grundriß des kirchlichen Verfassungsrechts	Wahmund	1	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Wahmund	2
1921/1922	ZS	Kirchliches Vermögensrecht	Wahmund	1				
1921/1922	ZS	Ausgewählte Partien der kirchlichen Rechtsgeschichte	Wahmund	1				
1922/1923	ZS	Kirchenrecht	Singer	6	LS	Grundlegende Einleitung in das Kirchenrecht	Singer	3
1922/1923	ZS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Singer	2	LS	Eherecht mit besonderer Berücksichtigung der einschlägigen Gesetze	Wahmund	2
1922/1923	ZS	Grundriß des kirchlichen Verfassungsrechts	Wahmund	1	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Wahmund	2
1922/1923	ZS	Kirchliches Vermögensrecht	Wahmund	1				
1922/1923	ZS	Ausgewählte Partien der kirchlichen Rechtsgeschichte	Wahmund	1				
1923/1924	ZS	Kirchenrecht	Singer	6	LS	Grundlegende Einleitung in das Kirchenrecht	Singer	3
1923/1924	ZS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Singer	2	LS	Eherecht mit besonderer Berücksichtigung der einschlägigen Gesetze	Wahmund	2
1923/1924	ZS	Grundriß des kirchlichen Verfassungsrechts	Wahmund	1	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Wahmund	2
1923/1924	ZS	Kirchliches Vermögensrecht	Wahmund	1				
1923/1924	ZS	Ausgewählte Partien der kirchlichen Rechtsgeschichte	Wahmund	1				
1924/1925	ZS	Kirchenrecht	Singer	6	LS	Grundlegende Einleitung in das Kirchenrecht	Singer	3
1924/1925	ZS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Singer	2	LS	Eherecht mit besonderer Berücksichtigung der einschlägigen Gesetze	Wahmund	2
1924/1925	ZS	Grundriß des kirchlichen Verfassungsrechts	Wahmund	1	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Wahmund	2
1924/1925	ZS	Kirchliches Vermögensrecht	Wahmund	1				
1924/1925	ZS	Ausgewählte Partien der kirchlichen Rechtsgeschichte	Wahmund	1				
1925/1926	ZS	Kirchenrecht	Singer	6	LS	Grundlegende Einleitung in das Kirchenrecht	Singer	3
1925/1926	ZS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Singer	2	LS	Eherecht mit besonderer Berücksichtigung der einschlägigen Gesetze	Wahmund	2
1925/1926	ZS	Grundriß des kirchlichen Verfassungsrechts	Wahmund	1	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Wahmund	2
1925/1926	ZS	Kirchliches Vermögensrecht	Wahmund	1				
1925/1926	ZS	Ausgewählte Partien der kirchlichen Rechtsgeschichte	Wahmund	1				
1926/1927	ZS	Kirchenrecht	Wahmund	6	LS	Einführung in das Kirchenrecht	Wahmund	3
1926/1927	ZS	Kirchenrecht	Singer	6	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Wahmund	2
1926/1927	ZS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Singer	2	LS	Grundlegende Einleitung in das Kirchenrecht	Singer	3
1927/1928	ZS	Kirchenrecht	Wahmund	6	LS	Einführung in das Kirchenrecht	Wahmund	3
1927/1928	ZS	Kirchenrecht	Singer	6	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Wahmund	2
1927/1928	ZS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Wahmund	2	LS	Grundlegende Einleitung in das Kirchenrecht	Singer	3
1928/1929	ZS	Kirchenrecht	Wahmund	6	LS	Einführung in das Kirchenrecht	Wahmund	3
1928/1929	ZS	Kirchenrecht	Wahmund	6	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Wahmund	2
1928/1929	ZS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Singer	2	LS	Grundlegende Einleitung in das Kirchenrecht	Singer	3
1929/1930	ZS	Kirchenrecht	Wahmund	6	LS	Einführung in das Kirchenrecht	Wahmund	3
1929/1930	ZS	Kirchenrecht	Wahmund	6	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Wahmund	2
1929/1930	ZS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Singer	2	LS	Grundlegende Einleitung in das Kirchenrecht	Singer	3

1930/1931	ZS	Kirchenrecht	Wahrmond	6	LS	Einführung in das Kirchenrecht	Wahrmond	3
1930/1931	ZS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Wahrmond	2	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Wahrmond	2
1931/1932	ZS	Kirchenrecht	Wahrmond	6	LS	Einführung in das Kirchenrecht	Wahrmond	3
1931/1932	ZS	Kirchenrechtliches Seminar	Wahrmond	2	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Wahrmond	2
1932/1933	ZS	Kirchenrecht	Wahrmond	6	LS	Einführung in das Kirchenrecht	Hoyer	3
1932/1933	ZS	Kirchenrecht	Hoyer	6				
1933/1934	ZS	Kirchenrecht	Hoyer	6	LS	Einführung in das Kirchenrecht	Hoyer	3
1933/1934	ZS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Hoyer	2	LS	<i>Die modernste Probleme im Codex Iuris canonici</i>	Hoyer	2
1933/1934	ZS	Kirchenrechtliche Seminarübungen			LS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Hoyer	2
1934/1935	ZS	Kirchenrecht	Hoyer	6	LS	Einführung in das Kirchenrecht	Hoyer	3
1934/1935	ZS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Hoyer	2	LS	Kirchliches Vermögensrecht	Hoyer	2
1934/1935	ZS	Kirchenrechtliche Seminarübungen			LS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Hoyer	2
1935/1936	ZS	Kirchenrecht	Hoyer	6	LS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Hoyer	3
1935/1936	ZS	Das kirchliche Vermögensrecht	Hoyer	1	LS	Einführung in das Kirchenrecht	Hoyer	2
1935/1936	ZS	Kirchenrechtliches Seminar	Hoyer	2	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Hoyer	2
1936/1937	ZS	Kirchenrecht	Hoyer	6	LS	<i>Der Religionsfond</i>	Hoyer	2
1936/1937	ZS	Kirchenrechtliches Seminar	Hoyer	2	LS	Einführung in das Kirchenrecht	Hoyer	3
1936/1937	ZS	Kirchenrechtliches Seminar	Hoyer	2	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Hoyer	2
1936/1937	ZS	Kirchenrecht	Hoyer	6	LS	Staatskirchenrecht	Hoyer	2
1937/1938	ZS	Kirchenrecht	Hoyer	1	LS	Einführung in das Kirchenrecht	Hoyer	3
1937/1938	ZS	Staatskirchenrecht (besonderer Teil)	Hoyer	1	LS	<i>Geschichte des Kirchenrechts</i>	Hoyer	2
1937/1938	ZS	Kirchenrechtliches Seminar	Hoyer	2	LS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Hoyer	2
1938/1939	ZS	Kirchenrecht	Hoyer	6	LS	Kirchenrechtliche Seminarübungen	Hoyer	2
1938/1939	ZS	Staatskirchenrecht (allgemeiner Teil)	Hoyer	1	LS	<i>Grundzüge des Griechisch-orientalischen Kirchenrechtes (mit be</i>	Hoyer	3
1938/1939	ZS	Kirchenrechtliches Seminar	Hoyer	2	LS	Staatskirchenrecht	Hoyer	2
1939/1940	ZS	<i>Germanische Religion und Volksitte</i>	Hoyer	1	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Hoyer	2
1940	1	<i>Rechtliche Volkskunde</i>	Hoyer	1				
1940	1	<i>Germanische Religion und Volkskunde</i>	Hoyer	1				
1940	2	1	x	x				
1940	3	1	x	x				
1941	1	x	x	x	LS	Kirchenrecht	Hoyer	2
1941/1942	ZS	x	x	x	LS	Kirchenrecht	NN	2
1942/1943	ZS	x	x	x	LS	Kirchenrecht	Wolff	3
1943/1944	ZS	x	x	x	LS	Kirchenrecht	Wolff	2
1944/1945	ZS	x	x	x	LS	Kirchenrecht	Wolff	3

Vermögensrecht
Verfassungsrecht
Einführung
Volksitte

Majetkové právo
Ústavní právo
Úvod
Zvyklosti, obyčaje

akad. rok	sem.	předmět	vyučující	tydně	sem.	předmět	vyučující	tydně
1918/1919	ZS	Katholisches Kirchenrecht	Schlenz	3	LS	Katholisches Kirchenrecht (nach dem Kodex)	Schlenz	3
1918/1919	ZS	Katholisches Eherecht	Schlenz	2	LS	Katholisches Eherecht (nach dem Kodex)	Schlenz	2
1918/1919	ZS	Kirchenrechtliche Übungen	Schlenz	2	LS	Kirchenrechtliche Übungen	Schlenz	2
1919/1920	ZS	Katholisches Kirchenrecht (nach dem Kodex)	Schlenz	3	LS	Katholisches Kirchenrecht (nach dem Kodex)	Schlenz	3
1919/1920	ZS	Katholisches Eherecht (nach dem Kodex)	Schlenz	2	LS	Katholisches Eherecht (nach dem Kodex)	Schlenz	2
1919/1920	ZS	Kirchenrechtliche Übungen	Schlenz	2	LS	Kirchenrechtliche Übungen	Schlenz	2
1920/1921	ZS	Katholisches Kirchenrecht nach dem Kodex	Schlenz	3	LS	Katholisches Kirchenrecht (nach dem Kodex)	Schlenz	3
1920/1921	ZS	Katholisches Eherecht nach dem Kodex	Schlenz	2	LS	Katholisches Eherecht (Nach dem Kodex) und ZH	Schlenz	2
1920/1921	ZS	Kirchenrechtliche Übungen	Schlenz	2	LS	Kirchenrechtliche Übungen	Schlenz	2
1921/1922	ZS	Katholisches Kirchenrecht (nach dem Kodex)	Schlenz	3	LS	Katholisches Kirchenrecht (nach dem Kodex)	Schlenz	3
1921/1922	ZS	Katholisches Eherecht (Nach dem Kodex)	Schlenz	2	LS	Katholisches Eherecht (Nach dem Kodex) und bÜ	Schlenz	2
1921/1922	ZS	Kirchenrechtliche Übungen	Schlenz	2	LS	Kirchenrechtliche Übungen	Schlenz	2
1922/1923	ZS	Katholisches Kirchenrecht (nach dem Kodex)	Schlenz	3	LS	Katholisches Kirchenrecht (nach dem Kodex)	Schlenz	3
1922/1923	ZS	Katholisches Eherecht (Nach dem Kodex)	Schlenz	2	LS	Katholisches Eherecht (Nach dem Kodex) und bÜ	Schlenz	2
1922/1923	ZS	Kanonistische Übungen	Schlenz	3	LS	Kanonistisches Seminar. Kirchenrechtsquellen, k	Schlenz	2
1923/1924	ZS	Katholisches Kirchenrecht (nach dem Kodex)	Schlenz	3	LS	Katholisches Kirchenrecht II. Teil	Schlenz	3
1923/1924	ZS	Katholisches Eherecht (Nach dem Kodex) und bÜ	Schlenz	2	LS	Eherecht	Schlenz	2
1923/1924	ZS	Kanonistische Übungen (Seminar)	Schlenz	2	LS	Kirchenrechtliche Übungen	Schlenz	2
1924/1925	ZS	Kirchenrecht	Schlenz	3	LS	Kirchenrecht (nach dem Kodex)	Schlenz	2
1924/1925	ZS	Eherecht	Schlenz	2	LS	Eherecht	Schlenz	2
1924/1925	ZS	Erklärung der Gesetze in Kultursachen	Schlenz	2	LS	Gesetzkunde	Schlenz	1
1924/1925	ZS	Kirchenrechtliche Übungen	Schlenz	2	LS	Kanonistische Übungen	Schlenz	2
1925/1926	ZS	Allgemeines Kirchenrecht	Schlenz	2	LS	Kirchliches Benefizialwesen und Vermögensf	Schlenz	3
1925/1926	ZS	Eherecht	Schlenz	2	LS	Eherecht	Schlenz	2
1925/1926	ZS	Kirchenrechtliche Übungen	Schlenz	1	LS	Gesetzkunde und Übungen	Schlenz	1
1925/1926	ZS	Gesetzkunde	Schlenz	1				
1926/1927	ZS	Kirchenrecht, Quellen, Personenrecht	Schlenz	3	LS	Kirchliches Verfassungsrecht	Schlenz	3
1926/1927	ZS	Eherecht	Schlenz	2	LS	Eherecht	Schlenz	2
1926/1927	ZS	Gesetzkunde und Übungen	Schlenz	1	LS	Gesetzkunde und Übungen	Schlenz	1
1927/1928	ZS	Katholisches Kirchenrecht: Quellen-, Personen-, ur	Schlenz	3	LS	Kirchenliches Verwaltungsrecht	Schlenz	3
1927/1928	ZS	Eherecht	Schlenz	2	LS	Eherecht	Schlenz	2
1927/1928	ZS	Gesetzkunde und Übungen	Schlenz	1	LS	Gesetzkunde und Übungen	Schlenz	1
1928/1929	ZS	Allgemeines Kirchenrecht: Quellen; Verfassungs-,	Schlenz	3	LS	Allgemeines Kirchenrecht: Kirchliche Vefassu	Schlenz	3
1928/1929	ZS	Eherecht	Schlenz	2	LS	Eherecht	Schlenz	2
1928/1929	ZS	Gesetzkunde und Übungen	Schlenz	1	LS	Gesetzkunde und Übungen	Schlenz	1
1929/1930	ZS	Allgemeines Kirchenrecht: Ordinationsrecht; Kirchli	Schlenz	3	LS	Kirchliches Vermögensrecht; Straf- und Prozeßre	Schlenz	3
1929/1930	ZS	Eherecht	Schlenz	2	LS	Eherecht	Schlenz	2
1929/1930	ZS	Gesetzkunde und Übungen	Schlenz	1	LS	Gesetzkunde und Übungen	Schlenz	1
1930/1931	ZS	Allgemeines Kirchenrecht: Quellenkunde, Verfassu	Schlenz	3	LS	Allgemeines Kirchenrecht: Verfassungs- und Äm	Schlenz	3
1930/1931	ZS	Eherecht	Schlenz	2	LS	Eherecht	Schlenz	2

1930/1931	ZS	Gesetzkunde und Übungen	Schlenz	1	LS	Gesetzkunde und Übungen	Schlenz	1
1931/1932	ZS	Allgemeines Kirchenrecht: Ordinationsrecht; Kirchl	Schlenz	3	LS	Kirchliches Vermögensrecht mit besonderer Rück	Schlenz	3
1931/1932	ZS	Eherecht	Schlenz	2	LS	Eherecht	Schlenz	2
1931/1932	ZS	Gesetzkunde und Übungen	Schlenz	1	LS	Gesetzkunde	Schlenz	1
1931/1932	ZS	Allgemeines Kirchenrecht: Quellenkunde, Codex lu	Schlenz	3	LS	Kanonistisches Seminar: Anleitung zu wissenschaft	Schlenz	1
1932/1933	ZS	Eherecht	Schlenz	2	LS	Eherecht	Schlenz	2
1932/1933	ZS	Kanonistisches Seminar: Übungen aus dem Kanon	Schlenz	1	LS	Gesetzkunde	Schlenz	1
1932/1933	ZS	Allgemeines Kirchenrecht: Ordinationsrecht; Kirchl	Schlenz	3	LS	Allgemeines Kirchenrecht: Patronatsrecht; Kirchl	Schlenz	3
1933/1934	ZS	Eherecht	Schlenz	2	LS	Eherecht	Schlenz	2
1933/1934	ZS	Gesetzkunde	Schlenz	1	LS	Staatskirchenrechtliche Bestimmungen	Schlenz	1
1933/1934	ZS	Kanonistisches Seminar: Beiträge zur kirchlichen R	Schlenz	1	LS	Kanonistisches Seminar: Die Statuten der Prager	Schlenz	1
1934/1935	ZS	Kirchenrechtliche Quellenkunde; Verfassungs- und	Schlenz	3	LS	Allgemeines Kirchenrecht: Verfassungs- und Amtl	Schlenz	3
1934/1935	ZS	Eherecht	Schlenz	2	LS	Eherecht mit besonderer Rücksicht auf die CSR	Schlenz	2
1934/1935	ZS	Geltende kirchenpolitische Gesetze der CSR	Schlenz	1	LS	Gesetzkunde	Schlenz	1
1934/1935	ZS	Allgemeines Kirchenrecht: Ordinationsrecht; Kirchl	Schlenz	3	LS	Allgemeines Kirchenrecht: Kirchliches Vermögens	Schlenz	3
1935/1936	ZS	Eherecht	Schlenz	2	LS	Eherecht	Schlenz	2
1935/1936	ZS	Gesetzkunde	Schlenz	1	LS	Gesetzkunde	Schlenz	1
1935/1936	ZS	Kanonistisches Seminar: Behandlung praktischer Fäl	Schlenz	1	LS	Kanonistisches Seminar: Praktische Fälle aus de El	Schlenz	1
1936/1937	ZS	Allgemeines Kirchenrecht: Einführung; Öffentliches	Kindermann	2	LS	Allgemeines Kirchenrecht: Verfassungs- und Amtl	Schlenz	x
1936/1937	ZS	Eherecht (mit Berücksichtigung des bürgerlichen E	Kindermann	2	LS	Eherecht	Schlenz	2
1936/1937	ZS	Gesetzkunde	Kindermann	1	LS	Gesetzkunde	Schlenz	1
1936/1937	ZS	Kanonistisches Seminar	Kindermann	1	LS	Kanonistisches Seminar	Schlenz	1
1937/1938	ZS	Allgemeines Kirchenrecht: Weihe- und Benefizialr	Kindermann	3	LS	Allgemeines Kirchenrecht: Kirchliches Vermögens	Schlenz	3
1937/1938	ZS	Eherecht	Kindermann	2	LS	Eherecht	Schlenz	2
1937/1938	ZS	Gesetzkunde	Kindermann	1	LS	Gesetzkunde	Schlenz	1
1937/1938	ZS	Kanonistisches Seminar	Kindermann	1	LS	Kanonistisches Seminar	Schlenz	1
1938/1939	ZS	Allgemeines Kirchenrecht: Einführung, Quellen, öff	Kindermann	3	LS	Allgemeines Kirchenrecht: Personenrecht	Schlenz	3
1938/1939	ZS	Eherecht	Kindermann	2	LS	Eherecht	Schlenz	2
1938/1939	ZS	Gesetzkunde	Kindermann	1	LS	Kanonistisches Seminar: Das Eherecht der Ukral	Schlenz	1
1938/1939	ZS	Kirchenrechtliches Seminar: Praktisches Übungen a	Kindermann	1				
1939/1940	ZS	Allgemeines Kirchenrecht: Amter- und Weierecht	Kindermann	5				
1939/1940	ZS	Kanonistisches Seminar: Praktische Übungen aus	Kindermann	1				
1940 1 trim	Kirchenrecht: Amter-, Benefizial- und Vermögenstre	Kindermann	5					
1940 1 trim	Kanonisches Seminar: Praktische Übungen aus de	Kindermann	1					
1940 2 trim	Kirchenrechtliches Seminar	Kindermann	2					
1940 3 trim	Kirchenrechtliches Seminar	Kindermann	2					
1941 Trime	Kirchenrechtliches Seminar	Kindermann	2					
1941/1942	ZS	Kirchenrechtliches Seminar	Kindermann	2	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Schlenz	2
1941/1942	ZS	Kirchliches Vermögensrecht	Kindermann	1	LS	Eherecht	Schlenz	2
1941/1942	ZS	Kirchliches Amterrecht	Kindermann	2	LS	Einleitung ins Kirchenrecht	Schlenz	2
1941/1942	ZS	Kirchenrechtliches Seminar	Kindermann	2	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Schlenz	2

1942/1943	ZS	Eherecht	Kindermann	2	LS	Personenrecht	Kindermann	2
1942/1943	ZS	Einführung ins kirchliche Gesetzbuch	Kindermann	2	LS	Weiherecht	Kindermann	1
1942/1943	ZS	Kirchenrechtliches Seminar	Kindermann	2	LS	Kirchenrechtliches Seminar	Kindermann	2
1943/1944	ZS	Kirchliches Ämterrecht	Kindermann	2	LS	Recht und Kirchenrecht	Kindermann	2
1943/1944	ZS	Weiherecht	Kindermann	1	LS	Ehe und Familie	Kindermann	2
1943/1944	ZS	Kirchliches Vermögensrecht	Kindermann	1	LS	Seminar für Kirchenrecht	Kindermann	2
1943/1944	ZS	Seminar für Kirchenrecht	Kindermann	1				
1944/1945	ZS	Einführung in das kirchliche Gesetzbuch	Kindermann	2	LS	Personenrecht	Kindermann	2
1944/1945	ZS	Ehe und Familie	Kindermann	2	LS	Weiherecht	Kindermann	2
1944/1945	ZS	Seminar für Kirchenrecht	Kindermann	2	LS	Seminar für Kirchenrecht	Kindermann	2

denní studium

akad. rok	sem.	předmět	vyučující	tydne	sem.	předmět	vyučující	tydne
1918/1919	ZS	Normae generales, de personis et rebus	Soldát	3	LS	De personis et rebus ecclesiasticis	Soldát	5
1918/1919	ZS	De matrimonio	Soldát	3				
1919/1920	ZS	Normae generales, de personis et rebus	Soldát	3	LS	De rebus, processibus et poenis ecclesiasticis	Soldát	5
1919/1920	ZS	De matrimonio	Soldát	3				
1920/1921	ZS	Normae generales, de personis et rebus	Soldát	3	LS	De rebus, processibus et poenis ecclesiasticis	Soldát	5
1920/1921	ZS	De matrimonio	Soldát	3				
1921/1922	ZS	Normae generales, de personis et rebus	Soldát	3	LS	De rebus, processibus et poenis ecclesiasticis	Soldát	5
1921/1922	ZS	De matrimonio	Soldát	3				
1922/1923	ZS	Normae generales, de personis et rebus	Soldát	3	LS	De iure matrimoniali	Soldát	x
1922/1923	ZS	De matrimonio	Soldát	3	LS	De rebus ecclies. de processibus et delictis	Soldát	x
1923/1924	ZS	Codicis liber I. (normae generales), II. (de personis) et III. (de rebus)	Soldát	5	LS	Codicis liber III., IV. Usque ad tit. XX.	Soldát	4
1924/1925	ZS	Introductio, normae gener. (lib. I. Cod.); jus matrimon.	Soldát	4	LS	De processibus (Codic. IV.); de delictis et poenis	Soldát	4
1925/1926	ZS	Fontes et Codic. II.	Soldát	4	LS	Codic. II. et III. pars II, IV, VI	Soldát	3
1926/1927	ZS	De sacramentis in genere et matrimonio in specie. De locis	Soldát	4	LS	De processibus (Codic. IV.); de delictis et poenis. Codic. V.	Soldát	4
1927/1928	ZS	Fontes iuris can. et normae generales (Cod. I.). De baptiz	Soldát	4	LS	De clericis in specie et de religiosis. De officis et beneficiis	Soldát	2
1928/1929	ZS	De sacramento matrimonii, De locis et temporibus s.; de bc	Soldát	x	LS	De processibus, de delictis et poenis	Soldát	2
1929/1930	ZS	Fontes iuris can. et normae generales (Cod. I.). De sacram	Soldát	x	LS	De religiosis, de beneficiis et bonis Ecclesiae temporalibus	Soldát	2
1930/1931	ZS	De sacramento matrimonii; de locis sacris; de bonis Eccles	Soldát	2	LS	De iure patronatus (Cod. IV.). De processibus, delictis et po	Soldát	2
1931/1932	ZS	Fontes iuris can. et normae general. De pers. De sacram	Soldát	2	LS	De pers. De beneficiis. De bonis Ecclesiae temporalibus	Soldát	2
1932/1933	ZS	De matrimonio	x	2	LS	De iure patronatus. De processibus, delictis et poenis eccl.	Šíma	2
1932/1933	ZS	Právní vedení farní kanceláře	x	1	LS	Seminář pro církevní právo. Výklad hlavních zákonů církev	Šíma	2
1933/1934	ZS	Historia fontium	Šíma	1	LS	Institutiones iuris canonici	Šíma	1
1933/1934	ZS	Institutiones iuris canonici	Šíma	1	LS	Liber II. Codicis	Šíma	2
1933/1934	ZS	Ústavní právo církevní	Šíma	x	LS	Správa jmění zádušního a obročního	Šíma	1
1933/1934	ZS	Právní vedení farní kanceláře. Správa jmění zádušního a o	Šíma	x	LS	Seminář pro církevní právo. Documenta Codicis. Čtení a ro	Šíma	2
1933/1934	ZS	Seminář pro církevní právo. Documenta Codicis. Rozbor	Šíma	x				
1934/1935	ZS	Ius matrimoniale	Šíma	3	LS	De processibus	Šíma	3
1934/1935	ZS	De locis sacris	Šíma	1	LS	De delictis et poenis	Šíma	1
1934/1935	ZS	Matriky; hlavní pravidlo v jejich správě	Šíma	1	LS	Některé zvláštní případy z manželského práva ve farní kan	Šíma	1
1934/1935	ZS	Seminář pro církevní právo. Některé zákony a nařízení kult	Šíma	1,5	LS	Seminář pro církevní právo. Některé církevněpolitické zák	Šíma	x
1935/1936	ZS	Historia fontium	Šíma	1	LS	Normae generales	Šíma	1
1935/1936	ZS	Liber secundus Codicis	Šíma	3	LS	Liber II. Codicis	Šíma	3
1935/1936	ZS	O správě jmění zádušního a obročního. Srovnání kánonů i	Šíma	1	LS	Ústava církevní ve středověku	Šíma	1
1935/1936	ZS	Seminář pro církevní právo. Pražská synoda z r. 1605	Šíma	1,5	LS	Seminář pro církevní právo. Pražská synoda z r. 1605	Šíma	2
1936/1937	ZS	Ius matrimoniale	Šíma	3	LS	Liber quartus Codicis	Šíma	1
1936/1937	ZS	Vývoj právních poměrů církevních do konce středověku	Šíma	1	LS	Vývoj církevně-právních poměrů	Šíma	1
1936/1937	ZS	De delictis et poenis	Šíma	1	LS	Seminář církevního práva I. odd. Některé kultové zákony č	Šíma	1
1936/1937	ZS	Seminář církevního práva I. odd. Statuta Ernesti	Šíma	1	LS	Seminář církevního práva II. odd. Statuta Ernesti	Šíma	1
1936/1937	ZS	Seminář církevního práva II. odd. Právní kasuistika	Šíma	1				
1937/1938	ZS	Codicis liber I. et II.	Šíma	4	LS	Codicis liber I. et II.	Šíma	3
1937/1938	ZS	Dějiny církevního práva. Novověk	Šíma	1	LS	Dějiny církevního práva	Šíma	1
1937/1938	ZS	Seminář církevního práva I. odd. Casus practici	Šíma	x	LS	Církevní právo majetkové	Šíma	1
1937/1938	ZS	Seminář církevního práva II. odd. Ius matrimoniale in Decr	Šíma	x	LS	Seminář církevního práva I. odd. Právní kasuistika	Šíma	1
1937/1938	ZS				LS	Seminář církevního práva II. odd. Ius matrimoniale in Decr	Šíma	1
1938/1939	ZS	Ius matrimoniale	Šíma	3	LS	Církevní právo procesní	Šíma	3
1938/1939	ZS	De delictis et poenis	Šíma	1	LS	De delictis et poenis	Šíma	1
1938/1939	ZS	Církevně-právní vývoj v novověku	Šíma	1	LS	Dějiny církevního práva	Šíma	1
1938/1939	ZS	Seminář církevního práva I. odd. Některé kultové zákony č	Šíma	x	LS	Seminář církevního práva I. odd. Některé kultové zákony č	Šíma	x
1938/1939	ZS	Seminář církevního práva II. odd. Manželské právo v dekre	Šíma	x	LS	Seminář církevního práva II. odd. Manželské právo v dekre	Šíma	x
1938/1939	ZS				LS	Repetitorium manželského práva	Šíma	3
1938/1939	ZS				LS	Partes selectae et iure canonico	Šíma	2
1938/1939	ZS				LS	Seminář církevního práva: Právní kasuistika	Šíma	2

1939/1945

UZAVŘENÍ ČESKÝCH VYSOKÝCH ŠKOL

1945/1946	ZS	Partes selectae e Codice juris canonici	Šima	3	LS	Partes selectae e Codice juris canonici	Šima	5
1945/1946	ZS	Vývoj církevní právní od Řehoře VII. až do Bonifáce VIII.	Šima	2	LS	Seminář církv. práva: právní kasuistika. Decretales Gregorii IX.	Šima	2
1945/1946	ZS	Seminář církevního práva: Právní kasuistika	Šima	1				
1945/1946	ZS	Čtení pramenů. Manželské právo v Dekretálech Řehoře IX	Šima	1				
1946/1947	ZS	Ius matrimoniale	Šima	2	LS	Partes selectae e secundo et tertio libro Codicis	Šima	2
1946/1947	ZS	Partes selectae e Codice juris canonici	Šima	2	LS	Procesní právo	Šima	2
1946/1947	ZS	Dějiny církevního práva	Šima	1	LS	Dějiny církevního práva	Šima	1
1946/1947	ZS	Seminář církevního práva	Šima	1	LS	Seminář církevního práva	Šima	1
1946/1947	ZS	Čtení a rozbor pramenů	Šima	1	LS	Čtení a rozbor pramenů	Šima	1
1947/1948	ZS	Institutiones iuris canonici	Šima	1	LS	Ius ecclesiasticum personale secundum Codicem	Šima	2
1947/1948	ZS	Historia fontium	Šima	1	LS	Přehled církevního práva procesního	Šima	2
1947/1948	ZS	Liber II. Codicis	Šima	2	LS	Dějiny církevního práva	Šima	1
1947/1948	ZS	Dějiny práva církevního	Šima	1	LS	Seminář církevního práva: Četba a výklad pramenů. Právní	Šima	2
1947/1948	ZS	Seminář církevního práva: Četba a výklad pramenů. Právní	Šima	2				
1948/1949	ZS	Ius matrimoniale	Šima	2	LS	Partes selectae e III. libro Codicis	Šima	2
1948/1949	ZS	Trestní právo	Šima	1	LS	Trestní právo	Šima	1
1948/1949	ZS	Některé otázky církevního práva veřejného	Šima	1	LS	Některé otázky církevního práva veřejného	Šima	1
1948/1949	ZS	Dějiny práva církevního	Šima	1	LS	Dějiny církevního práva	Šima	1
1948/1949	ZS	Seminář církevního práva: Kasuistika. Literatura práva kan	Šima	2	LS	Seminář církevního práva: Kasuistika	Šima	1
1948/1949	ZS				LS	Literatura práva kodesového	Šima	1
1949/1950	ZS	Prameny církevního práva	Šima	1	LS	Prameny církevního práva	Šima	1
1949/1950	ZS	Institutiones iuris canonici	Šima	1	LS	Institutiones iuris canonici	Šima	1
1949/1950	ZS	Codicis iuris Canonici	Šima	2	LS	Codicis iuris Canonici	Šima	2
1949/1950	ZS	Dějiny církevního práva	Šima	1	LS	Dějiny církevního práva	Šima	1
1949/1950	ZS	Seminář církevního práva: Documenta Codicis iuris Canonici	Šima	1	LS	Seminář církevního práva: Documenta Codicis iuris Canonici	Šima	1
1949/1950	ZS	Repertorium iuris matrimonialis in casibus practisis	Šima	2	LS	Repertorium iuris matrimonialis in casibus practisis	Šima	2
1950/1951	ZS		Šima	3			Šima	3
1950/1951	ZS	Právo manželské. Právo věcné. nové čl. zákony církevní	Šima	3	LS	Právo manželské. Právo věcné. nové čl. zákony církevní	Šima	3
1950/1951	ZS	Seminář církevního práva	Šima	2	LS	Seminář církevního práva	Šima	2
1951/1952	ZS		Kasan	3	LS		Kasan	3
1951/1952	ZS	Právo manželské. Právo trestní. Hmot. zabezpečení církevní	Kasan	3	LS	Právo manželské. Právo trestní. Hmot. zabezpečení církevní	Kasan	3
1951/1952	ZS	Seminář církevního práva	Kasan	3	LS	Seminář církevního práva	Kasan	3
1952/1953	ZS	Církevní právo se zřetelem k československému právu. Pr	Kasan	3	LS	Církevní právo se zřetelem k československému právu. Pr	Kasan	3
1952/1953	ZS	Církevní právo se zřetelem k československému právu. Pr	Kasan	3	LS	Církevní právo se zřetelem k československému právu. Pr	Kasan	3
1952/1953	ZS	Seminář pro církevní právo	Kasan	2	LS	Seminář pro církevní právo	Kasan	2
1953/1954	ZS		Michal	3	LS		Michal	3
1953/1954	ZS	Církevní právo se zřetelem k československému právu. Pr	Michal	3	LS	Církevní právo se zřetelem k československému právu. Pr	Michal	3
1953/1954	ZS	Seminář pro církevní právo	Michal	2	LS	Seminář pro církevní právo	Michal	2
1954/1955	ZS		Michal	3	LS		Michal	3
1954/1955	ZS	Československé církevní zákony	Michal	4	LS	De matrimonio. Civilní právo. De penis et delictis. De bab	Michal	4
1954/1955	ZS	Seminář pro církevní právo	Michal	2	LS	Seminář pro církevní právo	Michal	2
1955/1956	ZS		Michal	3	LS		Michal	3
1955/1956	ZS	De matrimonio. Československé církevní zákony	Michal	4	LS	De penis et delictis. Procesní právo církevní	Michal	4
1955/1956	ZS	Seminář pro církevní právo	Michal	2	LS	Seminář pro církevní právo	Michal	2
1956/1957	ZS		Michal	3	LS		Michal	3
1956/1957	ZS	De matrimonio. Československé církevní zákony	Michal	4	LS	De penis et delictis. Procesní právo církevní	Michal	4
1956/1957	ZS	Seminář pro církevní právo	Michal	2	LS	Seminář pro církevní právo	Michal	2
1957/1958	ZS		Michal	2	LS		Michal	2
1957/1958	ZS	Kanonické právo manželské se zřetelem k platnému právu	Michal	4	LS	De penis et delictis. Procesní právo církevní	Michal	4
1957/1958	ZS	Seminář pro církevní právo	Michal	2	LS	Seminář pro církevní právo	Michal	2
1958/1959	ZS		Michal	2	LS		Michal	2
1958/1959	ZS	De penis et delictis. Procesní právo církevní	Michal	3	LS	De penis et delictis. Procesní právo církevní	Michal	3
1958/1959	ZS	Seminář pro církevní právo. I. odd.. Filosofie práva	Michal	1	LS	Seminář pro církevní právo. I. odd.. Filosofie práva	Michal	1
1958/1959	ZS	Seminář pro církevní právo. II. odd.. De ordine	Michal	1	LS	Seminář pro církevní právo. II. odd.. De ordine	Michal	1
1959/1960	ZS	Introductio in ius canonicum. Historia iuris canonici	Michal	2	LS	Ius ecclesiasticum publicum	Michal	2
1959/1960	ZS	Normae generales (I. lib. CIC)	Michal	3	LS	De penis et delictis. De Sacramentis (III. lib. CIC)	Michal	3
1959/1960	ZS	De matrimonio (III. lib. CIC)	Michal	3	LS	Ius poenale (IV. lib. CIC)	Michal	3

1959/1960	ZS	Seminář pro církevní právo: Vybrané nejdůležitější zákony	Michal	2	LS	Seminář pro církevní právo: Vybrané nejdůležitější zákony	Michal	2
1960/1961	ZS	Normae generales	Michal	2	LS	Historia fontium	Michal	2
1960/1961	ZS	Normae generales. De personis	Michal	3	LS	De delictis et poenis	Michal	3
1960/1961	ZS	De matrimonio	Michal	3	LS	De delictis et poenis	Michal	3
1960/1961	ZS	Seminář pro církevní právo: Vybrané nejdůležitější zákony	Michal	2	LS	Seminář pro církevní právo: Vybrané nejdůležitější zákony	Michal	2
1961/1962	ZS	Normae generales	Michal	2	LS	Partes selectae III. lib. CIC	Michal	2
1961/1962	ZS	Normae generales. De personis	Michal	3	LS	Všeobecné právní normy trestního a procesního práva	Michal	3
1961/1962	ZS	De matrimonio	Michal	3	LS	De delictis et poenis. De sacramentis	Michal	3
1961/1962	ZS	Seminář pro církevní právo: Zákony práva občanského	Michal	2	LS	Seminář pro církevní právo: Zákony práva občanského	Michal	2
1962/1963	ZS	Úvod a dějiny práva církevního i státního	Michal	2	LS	Normae generales CIC. Občansko-církevní předpisy	Michal	2
1962/1963	ZS	De personis. Občanský zákoník	Michal	3	LS	De Sacramentis. Důležité občanské zákony	Michal	3
1962/1963	ZS	De matrimonio. Právo rodinné	Michal	3	LS	De Sacramentis. Důležité občanské zákony	Michal	3
1962/1963	ZS	Seminář pro církevní právo: Úvod do právní praxe	Michal	1	LS	Seminář pro církevní právo: Úvod do právní praxe	Michal	1
1962/1963	ZS	Seminář pro církevní právo: Právní praxe v pastoraci	Michal	1	LS	Seminář pro církevní právo: Právní praxe v pastoraci	Michal	1
1962/1963	ZS	Seminář pro církevní právo: Právní kasuistika	Michal	1	LS	Seminář pro církevní právo: Právní kasuistika	Michal	1
1963/1964	ZS	Normae generales	Michal	2	LS	De sacramentis	Michal	2
1963/1964	ZS	De personis	Michal	3	LS	De processibus	Michal	3
1963/1964	ZS	De matrimonio	Michal	3	LS	De delictis et poenis	Michal	3
1963/1964	ZS	Seminář pro církevní právo: Nejdůležitější a potřebné právní důležitější plus - Historia fontium	Michal	3	LS	Seminář pro církevní právo: Nejdůležitější a potřebné právní	Michal	3
1964/1965	ZS	Normae generales . De sacramentis	Michal	2	LS	Normae generales . De sacramentis	Michal	2
1964/1965	ZS	De personis	Michal	3	LS	De delictis et poenis	Michal	3
1964/1965	ZS	De matrimonio	Michal	3	LS	De delictis et poenis	Michal	3
1964/1965	ZS	Seminář pro církevní právo: Nejdůležitější zákony občanského práva	Michal	1	LS	Seminář pro církevní právo: Nejdůležitější zákony občanského práva	Michal	1
1965/1966	ZS	Úvod do studia kanonického práva	Michal	1	LS	Normae generales CIC	Michal	2
1965/1966	ZS	Stručné dějiny pramenů poznání kanonického práva a Církve	Michal	1	LS	De rebus. De processibus	Michal	3
1965/1966	ZS	De personis	Michal	2	LS	De delictis et poenis	Michal	3
1965/1966	ZS	De rebus	Michal	1	LS	Seminář pro církevní právo: Nejdůležitější zákony občanského práva	Michal	2
1965/1966	ZS	De matrimonio	Michal	3				
1965/1966	ZS	Seminář pro církevní právo: Nejdůležitější zákony občanského práva	Michal	2				
1966/1967	ZS	Úvod do právních věd	Michal	1	LS	Komentář I. knihy Kodexu	Michal	2
1966/1967	ZS	Dějiny pramenů	Michal	1	LS	De delictis et poenis	Michal	3
1966/1967	ZS	De personis	Michal	2	LS	De delictis et poenis	Michal	3
1966/1967	ZS	De sacramentis	Michal	1	LS	Seminář věd právních. Platné právo v ČSSR	Michal	1
1966/1967	ZS	De matrimonio	Michal	3	LS			
1966/1967	ZS	Seminář věd právních. Platné právo v ČSSR	Michal	1	LS			
1967/1968	ZS	Úvod do právních věd	Michal	1	LS	Komentář I. knihy Kodexu	Michal	2
1967/1968	ZS	Dějiny pramenů	Michal	1	LS	De rebus (partes selectae)	Michal	3
1967/1968	ZS	De personis	Michal	3	LS	Komentář IV. a V. knihy CIC	Michal	3
1967/1968	ZS	De matrimonio	Michal	3	LS	Seminář věd právních. Platné právo občanské v ČSSR	Michal	1
1967/1968	ZS	Seminář věd právních. Platné právo občanské v ČSSR	Michal	1	LS			
1968/1969	ZS	Úvod do právních věd. Ústava Církve a jejího příslušného práva	Michal	2	LS	Komentář I. knihy Kodexu	Michal	2
1968/1969	ZS	De personis et normae canonicae. De Sacramentis	Michal	3	LS	De personis et normae canonicae. De Sacramentis	Michal	3
1968/1969	ZS	De matrimonio et De delictis et poenis (s přihlédnutím k platnému právu)	Michal	3	LS	De matrimonio et De delictis et poenis (s přihlédnutím k platnému právu)	Michal	3
1968/1969	ZS	Seminář práva	Michal	2	LS	Seminář práva	Michal	2
1969/1970	ZS	Parva istoria iuris	Michal	2	LS	Commentarium ad I. librum Codicis	Michal	2
1969/1970	ZS	De personis	Michal	2	LS	De personis	Michal	2
1969/1970	ZS	Excerptio de III. libro Codicis	Michal	1	LS	Excerptio de IV. libro Codicis	Michal	3
1969/1970	ZS	De matrimonio - De baptisate	Michal	3	LS	Seminář cír. práva. Kasuistika k II. knize Kodexu	Michal	2
1969/1970	ZS	Seminář cír. práva. Kasuistika k II. knize Kodexu	Michal	2	LS	Seminář cír. práva. Kasuistika k traktátu De matrimonio	Michal	2
1969/1970	ZS	Seminář cír. práva. Kasuistika k traktátu De matrimonio	Michal	2				
1970/1971	ZS	Úvod do věd právních i státních	Michal	1	LS	Komentář k I. knize CIC a všeobecný úvod knihy II.	Michal	2
1970/1971	ZS	Stručné dějiny pramenů církevního práva	Michal	1	LS	Komentář knihy IV. a V. Kodexu	Michal	3
1970/1971	ZS	Komentář II. knihy Kodexu	Michal	2	LS	Excerpta de IV. et V. libro Codicis	Michal	3
1970/1971	ZS	Vybrané části knihy III. (právní předpisy o svátostech, mlstě)	Michal	1	LS	Seminář věd právních	Michal	1
1970/1971	ZS	Tractatus de matrimonio	Michal	3	LS	Seminář věd právních	Michal	1
1970/1971	ZS	Seminář věd právních	Michal	1				
1970/1971	ZS	Seminář věd právních	Michal	1				

1971/1972	ZS	De populo Dei. De personarum muneribus	Michal	3	LS	De populo Dei. De personarum muneribus	Michal	3
1971/1972	ZS	Instrumenta sanctificationis (excerpta de III.-V. lib. CIC prat	Michal	1	LS	Instrumenta sanctificationis (excerpta de III.-V. lib. CIC prat	Michal	1
1971/1972	ZS	Tractatus de matrimonio	Michal	3	LS	Tractatus de matrimonio	Michal	3
1971/1972	ZS	Instrumenta sanctificationis (excerpta de III.-V. lib. CIC prat	Michal	1	LS	Instrumenta sanctificationis (excerpta de III.-V. lib. CIC prat	Michal	1
1971/1972	ZS	Seminář věd právních: Látky podle výběru - aktuální otázky	hal, Zedníček	2	LS	Seminář věd právních: Látky podle výběru - aktuální otázky	hal, Zedníček	2
1972/1973	ZS	Úvod do práva, dějiny kanonického práva	Zedníček	1	LS	Normae generales	x	1
1972/1973	ZS	Věřejné právo kanonické	x	2	LS	De personis	x	2
1972/1973	ZS	Právo manželské	x	3	LS	Právo procesní	x	3
1972/1973	ZS	Seminář věd právních	Zedníček	1	LS	Seminář věd právních	Zedníček	1
1972/1973	ZS	Seminář věd právních	x	1	LS	Seminář věd právních	x	1
1973/1974	ZS	Úvod, teorie práva, dějiny pramenů kanon. práva, ústavní p	Zedníček	3	LS	Normae generales. Personální právo kanonické	Zedníček	3
1973/1974	ZS	Církevní právo manželské etc.	Jaroš	7	LS	Církevní právo manželské etc.	Jaroš	7
1973/1974	ZS	Seminář práva	Zedníček	2	LS	Seminář práva	Zedníček	2
1974/1975	ZS	Teorie práva	Zedníček	1	LS	Normae generales	Zedníček	1
1974/1975	ZS	Dějiny pramenů kanonického práva	Zedníček	1	LS	Personální právo kanonické	Zedníček	2
1974/1975	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedníček	1	LS	Administrativní a trestní právo	Jaroš	4
1974/1975	ZS	Manželské právo hmotné a soudní	Jaroš	4	LS	Seminář práva	Jaroš	1
1974/1975	ZS	Seminář práva	Jaroš	1	LS	Seminář práva	Zedníček	1
1974/1975	ZS	Seminář práva	Zedníček	2				
1975/1976	ZS	Teorie práva	Zedníček	1	LS	Normae generales	Zedníček	1
1975/1976	ZS	Dějiny pramenů kanonického práva	Zedníček	1	LS	Personální právo kanonické	Zedníček	2
1975/1976	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedníček	1	LS	Seminář práva	Zedníček	2
1975/1976	ZS	Seminář práva	Zedníček	2	LS	Majetkové a trestní právo	Jaroš	4
1975/1976	ZS	Manželské právo (hmotné a procesní)	Jaroš	4	LS	Právo ve zpovědnici	Jaroš	1
1975/1976	ZS	Kanonická příprava sňatků	Jaroš	1				
1976/1977	ZS	Teorie práva	Zedníček	2	LS	Normae generales	Zedníček	1
1976/1977	ZS	Ústavní právo kanonické a dějiny práva kan.	Zedníček	1	LS	Personální právo kanonické	Zedníček	2
1976/1977	ZS	Reálné právo kanonické	Zedníček	4	LS	Procesní právo kanonické	Zedníček	2
1976/1977	ZS				LS	Trestní právo kanonické	Zedníček	2
1977/1978	ZS	Teorie práva	Zedníček	2	LS	Normae generales a personální právo kanonické	Zedníček	1
1977/1978	ZS	Ústavní právo kanonické a dějiny práva kan.	Zedníček	1	LS	Procesní a trestní právo kanonické	Zedníček	4
1977/1978	ZS	Reálné právo kanonické	Zedníček	4				
1978/1979	ZS	Teorie práva a dějiny pramenů kanonického práva	Zedníček	2	LS	Normae generales a personální právo kanonické	Zedníček	3
1978/1979	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedníček	1	LS	Procesní a trestní právo kanonické	Zedníček	4
1978/1979	ZS	Reálné právo kanonické	Zedníček	4				
1979/1980	ZS	Teorie práva	Zedníček	2	LS	Normae generales a personální právo kanonické	Zedníček	3
1979/1980	ZS	Dějiny pramenů kanonického práva a ústavní právo	Zedníček	1	LS	Procesní a trestní právo kanonické	Zedníček	4
1979/1980	ZS	Reálné právo kanonické	Zedníček	4				
1980/1981	ZS	Teorie práva	Zedníček	2	LS	Normae generales a personální právo kanonické	Zedníček	3
1980/1981	ZS	Ústavní právo kanonické a dějiny pramenů kanonického pr	Zedníček	1	LS	Procesní a trestní právo kanonické	Zedníček	4
1980/1981	ZS	Reálné právo kanonické	Zedníček	4				
1981/1982	ZS	Teorie práva a dějiny pramenů kanonického práva	Zedníček	2	LS	Personální právo kanonické	Zedníček	3
1981/1982	ZS	Ústavní právo kanonické a normae generales	Zedníček	1	LS	Procesní a trestní právo kanonické	Zedníček	4
1981/1982	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	1				
1981/1982	ZS	Reálné právo kanonické	Zedníček	4				
1982/1983	ZS	Teorie práva a dějiny pramenů kanonického práva	Zedníček	2	LS	Normae generales a personální právo kanonické	Zedníček	3
1982/1983	ZS	Ústavní právo kanonické a normae generales	Zedníček	1	LS	Procesní a trestní právo kanonické	Zedníček	4
1982/1983	ZS	Reálné právo kanonické	Zedníček	4	LS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	1
1982/1983	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	1				
1983/1984	ZS	Teorie práva a dějiny pramenů kanonického práva	Zedníček	2	LS	Všeobecné normy kanon., personál. právo kanonické	Zedníček	3
1983/1984	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedníček	1	LS	Procesní a trestní právo kanonické	Zedníček	4
1983/1984	ZS	Reálné právo kanonické	Zedníček	4	LS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	1
1983/1984	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	1				
1984/1985	ZS	Teorie práva a dějiny pramenů kanonického práva	Zedníček	2	LS	Všeobecné normy kanon., personál. právo kanonické	Zedníček	3
1984/1985	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedníček	1	LS	Procesní a trestní právo kanonické	Zedníček	4
1984/1985	ZS	Reálné právo kanonické	Zedníček	4	LS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	1
1984/1985	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	1				

1985/1986	ZS	Teorie práva a dějiny pramenů kanonického práva	Zedn
1985/1986	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedn
1985/1986	ZS	Reálné právo kanonické	Zedn
1985/1986	ZS	Souhrn kanonického práva	Zedn
1985/1986	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedn
1986/1987	ZS	Teorie práva a dějiny pramenů kanonického práva	Zedn
1986/1988	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedn
1986/1989	ZS	Reálné právo kanonické	Zedn
1986/1990	ZS	Souhrn kanonického práva	Zedn
1986/1991	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedn
1987/1988	ZS	Teorie práva a dějiny pramenů kanonického práva	Zedn
1987/1988	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedn
1987/1988	ZS	Reálné právo kanonické	Zedn
1987/1988	ZS	Souhrn kanonického práva	Zedn
1987/1988	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedn
1988/1989	ZS	Teorie práva a dějiny pramenů kanonického práva	Zedn
1988/1989	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedn
1988/1989	ZS	Reálné právo kanonické	Zedn
1988/1989	ZS	Souhrn kanonického práva	Zedn
1988/1989	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedn
1989-1990	x	dokumentace nedostupná	x
1990/1991	ZS	Teorie práva a dějiny pramenů kanonického práva	Zedn
1990/1991	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedn
1990/1991	ZS	Reálné právo kanonické	Zedn
1990/1991	ZS	Souhrn kanonického práva	Zedn
1990/1991	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedn
1991/1992	ZS	Teorie práva a dějiny pramenů kanonického práva	Zedn
1991/1992	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedn
1991/1992	ZS	Reálné právo kanonické	Zedn
1991/1992	ZS	Souhrn kanonického práva	Zedn
1991/1992	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedn
1992/1993	ZS	Filosofie a teorie práva	Zedn
1992/1993	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedn
1992/1993	ZS	Reálné právo kanonické	Zedn
1992/1993	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedn
1993/1994	ZS	Filosofie a teorie práva	Zedn
1993/1994	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedn
1993/1994	ZS	Reálné právo kanonické	Zedn
1993/1994	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedn
1994/1995	ZS	Filosofie a teorie práva	Zedn
1994/1995	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedn
1994/1995	ZS	Reálné právo kanonické	Zedn
1994/1995	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedn
1995/1996	ZS	Filosofie a teorie práva	Zedn
1995/1996	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedn
1995/1996	ZS	Reálné právo kanonické	Zedn
1995/1996	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedn
1996/1997	ZS	Filosofie a teorie práva	Zedn
1996/1997	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedn
1996/1997	ZS	Reálné právo kanonické	Zedn
1996/1997	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedn
1997/1998	ZS	Filosofie a teorie práva	Zedn
1997/1998	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedn
1997/1998	ZS	Reálné právo kanonické	Zedn
1997/1998	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedn
1998/1999	ZS	Filosofie a teorie práva	Zedn
1998/1999	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedn

1998/1999	ZS	Reálné právo kanonické	Zedníček	4	LS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	1
1998/1999	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	1				
1999/2000	ZS	Filosofie a teorie práva	Zedníček	2	LS	Všeobecné normy kanonické a Personální právo kanonické	Zedníček	3
1999/2000	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedníček	1	LS	Procesní a trestní právo kanonické	Zedníček	4
1999/2000	ZS	Reálné právo kanonické	Zedníček	4	LS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	1
1999/2000	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	1				
2000/2001	ZS	Filosofie a teorie práva	Zedníček	2	LS	Všeobecné normy kanonické a Personální právo kanonické	Zedníček	3
2000/2001	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedníček	1	LS	Procesní a trestní právo kanonické	Zedníček	4
2000/2001	ZS	Reálné právo kanonické	Zedníček	4	LS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	1
2000/2001	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	1				
2001/2002	ZS	Filosofie a teorie práva	Zedníček	2	LS	Všeobecné normy kanonické a Personální právo kanonické	Zedníček	3
2001/2002	ZS	Ústavní právo kanonické	Zedníček	1	LS	Procesní a trestní právo kanonické	Zedníček	4
2001/2002	ZS	Reálné právo kanonické	Zedníček	4	LS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	1
2001/2002	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	1				
2002/2003	ZS	Kanonické právo I.	Jina, Zedníček	4	LS	Kanonické právo II.	na, Zedn	4
2002/2003	ZS	Konfesiční právo	Příbýl	2	LS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	2
2002/2003	ZS	Kanonické právo III.	Jina, Zedníček	4				
2002/2003	ZS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	2				
2002/2003	x	Kanonická praxe pro duchovní	Hrdina	x				
2002/2003	x	Řeholní právo	Hrdina	x				
2002/2003	x	Právní aspekty ekumenismu	Příbýl	x				
2003/2004	ZS	Kanonické právo I.	Jina, Zedníček	4	LS	Kanonické právo II.	na, Zedn	4
2003/2004	ZS	Konfesiční právo	Příbýl	2	LS	Právní aspekty ekumenismu	Příbýl	2
2003/2004	ZS				LS	Úvod do východního kanonického práva	Buliňák	2
2003/2004					LS	Vědecký seminář z kanonického práva	Zedníček	1
2004/2005	ZS	Teorie a filosofie práva	Hrdina	2	LS	Kanonické právo 1	Kubiček	3
2004/2005	ZS	Kanonické právo 2	Hrdina	2	LS	Kanonické právo 1	Hrdina	3
2004/2005	ZS	Konfesiční právo	Hrdina	2				
2005/2006	ZS	Teorie a filosofie práva	Hrdina	2	LS	Kanonické právo 1	Hrdina	3
2005/2006	ZS	Kanonické právo 2	Kubiček	3				
2005/2006	ZS	Konfesiční právo	Hrdina	2				
2006/2007	ZS	Teorie a filosofie práva	Hrdina	2	LS	Kanonické právo 1	Hrdina	3
2006/2007	ZS	Kanonické právo 2	Hrdina	3				
2006/2007	ZS	Konfesiční právo	Hrdina	2				
2007/2008	ZS	Teorie a filosofie práva	Hrdina	2	LS	Kanonické právo 1	Hrdina	3
2007/2008	ZS	Kanonické právo 2	Hrdina	3				
2007/2008	ZS	Konfesiční právo	Hrdina	2				
2008/2009	ZS	Teorie a filosofie práva	Hrdina	2	LS	Kanonické právo 1	Hrdina	3
2008/2009	ZS	Kanonické právo 2	Hrdina	3				
2008/2009	ZS	Konfesiční právo	Hrdina	2				
2009/2010	ZS	Teorie a filosofie práva	Hrdina	2	LS	Kanonické právo 1	Hrdina	3
2009/2010	ZS	Kanonické právo 2	Hrdina	3				
2009/2010	ZS	Konfesiční právo	Hrdina	2				
2010/2011	ZS	Teorie a filosofie práva	Hrdina	2	LS	Kanonické právo 1	Hrdina	3
2010/2011	ZS	Kanonické právo 2	Hrdina	3				
2010/2011	ZS	Konfesiční právo	Hrdina	2				
2011/2012	ZS	Teorie a filosofie práva	Hrdina	2	LS	Kanonické právo 1	Hrdina	3
2011/2012	ZS	Kanonické právo 2	Hrdina	3				
2011/2012	ZS	Konfesiční právo	Hrdina	2				
2012/2013	ZS	Teorie a filosofie práva	Hrdina	2	LS	Kanonické právo 1	Hrdina	3
2012/2013	ZS	Kanonické právo 2	Hrdina	3				
2012/2013	ZS	Konfesiční právo	Hrdina	2				
2013/2014	ZS	Teorie a filosofie práva	Hrdina	2	LS	Kanonické právo 1	Hrdina	3
2013/2014	ZS	Kanonické právo 2	Hrdina	3				
2013/2014	ZS	Konfesiční právo	Hrdina	2				
2014/2015	ZS	Teorie a filosofie práva	Hrdina	2	LS	Kanonické právo 1	Hrdina	3
2014/2015	ZS	Kanonické právo 2	Hrdina	3				

2014/2015	ZS	Konfesní právo	Hrdina	2				
-----------	----	----------------	--------	---	--	--	--	--

dálkové studium

akad. rok	sem.	předmět	vyučující	tydně	sem.	předmět	vyučující	tydně
1949/1950	ZS	Cirkevní právo	Sima	1	LS	Cirkevní právo	Sima	1

dálkové studium

akad. rok	st.	předmět	vyučující	ročné	st.	předmět	vyučující	tydně
1999/2000	x	Teorie práva a ústavní právo	Zedníček	x				
1999/2000	x	Všeobecné normy a personální právo	Zedníček	x				
1999/2000	x	Reálné právo kanonické	Zedníček	x				
1999/2000	x	Trestní a procesní právo	Zedníček	x				
1999/2000	x	Vědecký seminář z práva	Zedníček	x				
2000/2001	x	Teorie práva a ústavní právo	Zedníček	x				
2000/2001	x	Všeobecné normy a personální právo	Zedníček	x				
2000/2001	x	Reálné právo kanonické	Zedníček	x				
2000/2001	x	Trestní a procesní právo	Zedníček	x				
2000/2001	x	Vědecký seminář z práva	Zedníček	x				
2001/2002	x	Teorie práva a ústavní právo	Zedníček	x				
2001/2002	x	Všeobecné normy a personální právo	Zedníček	x				
2001/2002	x	Reálné právo kanonické	Zedníček	x				
2001/2002	x	Trestní a procesní právo	Zedníček	x				
2001/2002	x	Vědecký seminář z práva	Zedníček	x				
2002/2003	B	Kanonicko-právní minimum	Příbýl	x				
2003/2004	B	Úvod do kanonického práva	lina Zedník	x	M	x		x
2004/2005	B	Úvod do kanonického práva	Plavec	x	M	Kanonické právo	Plavec	x
2005/2006	B	Úvod do kanonického práva	Plavec	x	M	Kanonické právo	Plavec	x
2006/2007	B	Kanonické právo	Plavec	20	M	Manželské právo	Plavec	20
2007/2008	B	Kanonické právo	Plavec	20	M	Manželské právo	Plavec	20
2008/2009	B	Kanonické právo	Plavec	20	M	Manželské právo	Plavec	20
2009/2010	B	Kanonické právo	Plavec	20	M	Manželské právo	Plavec	20
2010/2011	B	Kanonické právo	Plavec	20	M	Manželské právo	Plavec	20
2011/2012	B	Kanonické právo	Plavec	20	M	Manželské právo	Plavec	20
2012/2013	B	Kanonické právo	Plavec	20	M	Manželské právo	Plavec	20
2013/2014	B	Kanonické právo	Plavec	20	M	Kanonické právo	Plavec	12
2013/2014					M	Manželské právo	Plavec	20

akad.rok	sem.	předmět	vyučující	lydné	sem.	předmět	vyučující	lydné
1918/1919	ZS	Právo církevní II. část	Henner	4	LS	Církevní právo I. část	Henner	3
1918/1919	ZS	Právo manželské	Henner	2	LS	Církevní právo I. část	Hobza	3
1918/1919	ZS	Čtení pramenů církevního práva	Henner	1	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Henner	1
1918/1919	ZS	Právo církevní II. část	Hobza	4				
1918/1919	ZS	Rakouské právo konfesní	Hobza	1				
1919/1920	ZS	Právo církevní II. část	Henner	4	LS	Církevní právo I. část	Henner	2
1919/1920	ZS	Právo manželské	Henner	2	LS	Rozuka státu a církve	Henner	1
1919/1920	ZS	Čtení pramenů církevního práva	Henner	1	LS	Církevní právo I. část	Hobza	2
1919/1920	ZS	Právo církevní II. část	Hobza	4	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Henner	2
1920/1921	ZS	Právo církevní II. část	Henner	4	LS	Církevní právo I. část	Henner	2
1920/1921	ZS	Právo manželské	Henner	2	LS	Rozuka státu a církve	Henner	1
1920/1921	ZS	Čtení pramenů církevního práva	Henner	1	LS	Církevní právo I. část	Hobza	2
1920/1921	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Henner	2	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Henner	2
1920/1921	ZS	Právo církevní II. část	Hobza	4				
1921/1922	ZS	Právo církevní II. část	Henner	4	LS	Církevní právo I. část	Henner	2
1921/1922	ZS	Právo manželské	Henner	2	LS	Poměr státu a církvi	Bušek	2
1921/1922	ZS	Čtení pramenů církevního práva	Henner	1				
1921/1922	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Henner	2				
1922/1923	ZS	Právo církevní II. část	Henner	4	LS	Církevní právo I. část	Henner	2
1922/1923	ZS	Proces kanonický	Henner	2	LS	Prameny církevního práva	Henner	1
1922/1923	ZS	Čtení pramenů církevního práva	Henner	1	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Henner	2
1922/1923	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Henner	2	LS	Poměr státu a církvi	Bušek	2
1922/1923	ZS	Právo manželské	Bušek	2				
1923/1924	ZS	Právo církevní II. část	Henner	4	LS	Církevní právo I. část	Henner	2
1923/1924	ZS	Proces kanonický	Henner	1	LS	Prameny církevního práva	Henner	1
1923/1924	ZS	Repetitorium z církevního práva	Henner	2	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Henner	2
1923/1924	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Henner	2	LS	Poměr státu a církvi	Bušek	2
1923/1924	ZS	Právo manželské	Bušek	2				
1924/1925	ZS	Právo církevní II. část	Henner	4	LS	Církevní právo I. část	Henner	2
1924/1925	ZS	Proces kanonický	Henner	1	LS	Prameny církevního práva	Henner	1
1924/1925	ZS	Právo manželské	Henner	2	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Henner	2
1924/1925	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Henner	2				
1925/1926	ZS	Právo církevní II. část	Henner	4	LS	Církevní právo I. část	Henner	2
1925/1926	ZS	Proces kanonický	Henner	1	LS	Prameny církevního práva	Henner	1
1925/1926	ZS	Právo manželské	Henner	2	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Henner	2
1925/1926	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Henner	2				
1926/1927	ZS	Právo církevní II. část	Henner	4	LS	Církevní právo I. část	Henner	2
1926/1927	ZS	Proces kanonický	Henner	1	LS	Prameny církevního práva	Henner	1
1926/1927	ZS	Právo manželské	Henner	2	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Henner	2
1926/1927	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Henner	2				
1927/1928	ZS	Právo církevní II. část	Henner	4	LS	Církevní právo I. část	Henner	2
1927/1928	ZS	Proces kanonický	Henner	1	LS	Prameny církevního práva	Henner	1
1927/1928	ZS	Právo manželské	Henner	2				
1927/1928	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Henner	2				
1928/1929	ZS	Právo církevní II. část	x	4	LS	Dějiny kanonického procesu	Tureček	2
1929/1930	ZS	Církevní právo II. část	Hobza	4	LS	Církevní právo I. část	Tureček	2
1929/1930	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Hobza	2	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Hobza	2
1929/1930	ZS	Církevní právo I. část	Tureček	2				
1930/1931	ZS	Církevní právo II. část	Hobza	4	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Hobza	2

1930/1931	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Hobza	2	LS	Církevní právo I. část	Tureček	2
1930/1931	ZS	Dějiny kanonického procesu	Tureček	2	LS	Právní dějiny židovské se zřetelem k ČR	Tureček	1
1930/1931	ZS	Repetitorium z církevního práva	Tureček	1				
1931/1932	ZS	Církevní právo II. část	Hobza	4	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Hobza	2
1931/1932	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Hobza	2	LS	Církevní právo I. část	Tureček	2
1931/1932	ZS	Dějiny kanonického procesu	Tureček	2	LS	Právní dějiny nekatolických církví se zřetelem k ČR	Tureček	2
1932/1933	ZS	Církevní právo II. část	Hobza	4	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Hobza	2
1932/1933	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Hobza	2	LS	Církevní právo I. část	Tureček	2
1932/1933	ZS	Dějiny kanonického procesu	Tureček	2	LS	Právní dějiny nekatolických církví se zřetelem k ČR	Tureček	3
1932/1933	ZS	Právní dějiny nekatolických církví se zřetelem k ČR	Tureček	1				
1932/1933	ZS	Repetitorium z církevního práva	Tureček	2				
1933/1934	ZS	Církevní právo II. část	Hobza	4	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Hobza	2
1933/1934	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Hobza	2	LS	Církevní právo I. část	Tureček	2
1933/1934	ZS	Dějiny kanonického procesu	Tureček	2	LS	Právní dějiny nekatolických církví se zřetelem k ČR	Tureček	3
1933/1934	ZS	Právní dějiny nekatolických církví se zřetelem k ČR	Tureček	1				
1933/1934	ZS	Repetitorium z církevního práva	Tureček	2				
1934/1935	ZS	Církevní právo II. část	Hobza	4	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Hobza	2
1934/1935	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Hobza	2	LS	Církevní právo I. část	Tureček	2
1934/1935	ZS	Dějiny kanonického procesu	Tureček	2	LS	Právní dějiny nekatolických církví se zřetelem k ČR	Tureček	3
1934/1935	ZS	Právní dějiny nekatolických církví se zřetelem k ČR	Tureček	1				
1934/1935	ZS	Repetitorium z církevního práva	Tureček	2				
1935/1936	ZS	Církevní právo II. část, dějiny	Tureček	3	LS	Církevní právo I. část, právo platné	Tureček	3
1935/1936	ZS	Dějiny příslušnosti církevních soudů	Tureček	1	LS	Volby v církvích podle platného práva	Tureček	1
1935/1936	ZS	Právní dějiny židovské se zřetelem k ČR	Tureček	1	LS	Konfesionální prvky čl. práva manželského	Tureček	1
1935/1936	ZS	Vývoj formy uzavření manželství	Tureček	1	LS	Kapitoly z církevního práva pravoslavného	Tureček	1
1935/1936	ZS	Repetitorium z církevního práva	Tureček	1	LS	Repetitorium z dějin práva církevního	Tureček	1
1935/1936	ZS	Praktikum z církevního práva	Tureček	1	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Tureček	2
1935/1936	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Tureček	2+2				
1936/1937	ZS	Církevní právo II. část, dějiny	Tureček	3	LS	Církevní právo I. část, právo platné	Tureček	3
1936/1937	ZS	Procesní právo podle Dekretistů	Tureček	1	LS	Kulturní práva volební podle platného práva	Tureček	1
1936/1937	ZS	Neplatnost manželství ve světle Liber Extra	Tureček	1	LS	Organisace církví židovských v ČR	Tureček	1
1936/1937	ZS	Přehled vývoje církevních zřízení evangetických	Tureček	1	LS	Církev jako svazky mimostátní	Tureček	1
1936/1937	ZS	Hranitský židovský systém pro Čechy	Tureček	1	LS	Repetitorium z dějin práva církevního	Tureček	1
1936/1937	ZS	Repetitorium z platného práva církevního	Tureček	1	LS	Výklady pramenů církevního práva	Tureček	1
1936/1937	ZS	Praktikum z církevního práva	Tureček	1	LS	Praktikum z církevního práva	Tureček	1
1936/1937	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Tureček	2	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Tureček	2
1937/1938	ZS	Církevní právo II. část, dějiny	Tureček	3	LS	Církevní právo I. část, právo platné	Tureček	3
1937/1938	ZS	Zásady kanonického procesu klasického	Tureček	1	LS	Právní poměry interkonfesionální v ČR	Tureček	2
1937/1938	ZS	Vývoj publikace zákonů kanonických	Tureček	1	LS	Nová organizace církve židovské v histor. zemích ČR	Tureček	1
1937/1938	ZS	Josefský manželství patent	Tureček	1	LS	Repetitorium z dějin práva církevního	Tureček	1
1937/1938	ZS	Dějiny amortizačních zákonů	Tureček	1	LS	Výklad pramenů církevního práva	Tureček	1
1937/1938	ZS	Repetitorium z platného práva církevního	Tureček	1	LS	Praktická cvičení z církevního práva	Tureček	2
1937/1938	ZS	Praktikum z církevního práva	Tureček	1	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Tureček	2
1937/1938	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Tureček	2				
1938/1939	ZS	Církevní právo II. část, dějiny	Tureček	3				
1938/1939	ZS	Zásada materiální pravdy v kanonickém procesu klasickém	Tureček	1				
1938/1939	ZS	Výmnožné manželství podle Kodexu iuris canonici	Tureček	1				
1938/1939	ZS	Toleranční zákondárství Josefské	Tureček	1				
1938/1939	ZS	Rakouský konkordát z r. 1855	Tureček	1				
1938/1939	ZS	Repetitorium z platného práva církevního	Tureček	1				
1938/1939	ZS	Výklad pramenů církevního práva	Tureček	1				

1938/1939	ZS	Praktická cvičení z církevního práva	Tureček	2
1938/1939	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Tureček	2

1939/1945

UZAVŘENÍ ČESKÝCH VYSOKÝCH ŠKOL

1945/1945					LS	Církevní právo I. část	Bušek	3
1945/1945					LS	Praktická cvičení z církevního práva	Bušek	2
1945/1945					LS	Církevní právo I. část	Tureček	3
1945/1945					LS	Praktická cvičení z církevního práva	Tureček	2
1945/1945					LS	Církevní právo	Tureček	4
1945/1946	ZS	Církevní právo	Bušek	6	LS	Právo církevní I. část	Bušek	3
1945/1946	ZS	Církevní právo	Tureček	6	LS	Právo církevní I. část (Právo platné)	Tureček	3
1945/1946	ZS	Praktická cvičení z církevního práva	Bušek	2	LS	Praktická cvičení z církevního práva	Bušek	2
1945/1946	ZS	Praktická cvičení z církevního práva	Tureček	2	LS	Praktická cvičení z církevního práva	Tureček	2
1945/1946	ZS	Seminární cvičení z dějin práva církevního	Bušek	2	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Bušek	2
1945/1946	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Tureček	2	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Tureček	2
1946/1947	ZS	Církevní právo I. část	Bušek	3	LS	Právo církevní I. část	Bušek	3
1946/1947	ZS	Praktické cvičení z církevního práva	Bušek	2	LS	Praktické cvičení z církevního práva	Bušek	2
1946/1947	ZS	Církevní právo II. část (Dějiny)	Tureček	3	LS	Právo církevní I. část	Tureček	3
1946/1947	ZS	Praktické cvičení z církevního práva	Tureček	2	LS	Praktická cvičení z církevního práva	Tureček	2
1946/1947					LS	Seminární cvičení z práva církevního	Bušek	2
1946/1947					LS	Seminární cvičení z práva církevního	Tureček	2
1947/1948	ZS	Církevní právo II. část	Bušek	3	LS	Církevní právo I. část	Bušek	3
1947/1948	ZS	Praktická cvičení z církevního práva	Bušek	2	LS	Praktická cvičení z církevního práva	Bušek	2
1947/1948	ZS	Církevní právo II. část	Tureček	3	LS	Církevní právo I. část	Tureček	3
1947/1948	ZS	Praktická cvičení z církevního práva	Tureček	2	LS	Rovnost konfesí	Tureček	1
1947/1948	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Bušek	2	LS	Praktická cvičení z církevního práva	Tureček	2
1947/1948					LS	Seminární cvičení z práva církevního	Bušek	2
1947/1948					LS	Seminární cvičení z práva církevního	Tureček	2
1948/1949	ZS	Církevní právo II. část	Bušek	3	LS	Praktická cvičení z církevního práva	Tureček	2
1948/1949	ZS	Praktická cvičení z církevního práva	Bušek	2	LS	Seminární cvičení z práva církevního	Tureček	2
1948/1949	ZS	Církevní právo II. část	Tureček	3				
1948/1949	ZS	Církevní právo II. část (Dějiny)	Tureček	3				
1948/1949	ZS	Praktická cvičení z církevního práva	Tureček	2				
1948/1949	ZS	Seminární cvičení z práva církevního	Tureček	2				

1949-1990

VYUKA CIRKEVNÍHO PRAVA NEBYLA REALIZOVANA

1990/1991	ZS	Platné církevní právo	Tretera					
1991/1992	ZS	Platné církevní právo	Tretera					
1992/1993	ZS	Platné církevní právo	Tretera					
1993/1994	ZS	Církevní právo	Tretera	2	LS	Právní dějiny církví	Tretera	2
1993/1994	ZS	Mánželské a procesní právo církevní	Tretera	2	LS	Správní a majetkové právo církevní	Tretera	2
1994/1995	ZS	Církevní právo	Tretera	2	LS	Právní dějiny církví	Tretera	2
1994/1995	ZS	Mánželské a procesní právo církevní	Tretera	2	LS	Správní a majetkové právo církevní	Tretera	2
1995/1996	ZS	Církevní právo	Tretera	2	LS	Právní dějiny církví	Tretera	2
1995/1996	ZS	Mánželské a procesní právo církevní	Tretera	2	LS	Správní a majetkové právo církevní	Tretera	2
1996/1997	ZS	Církevní právo	Tretera	2	LS	Právní dějiny církví	Tretera	2
1996/1997	ZS	Mánželské a procesní právo církevní	Tretera	2	LS	Správní a majetkové právo církevní	Tretera	2
1996/1997	ZS				LS	Konfesi právo	Tretera	2
1997/1998	ZS	Církevní právo	Tretera	2	LS	Právní dějiny církví	Tretera	2
1997/1998	ZS	Mánželské a procesní právo církevní	Tretera	2	LS	Správní a majetkové právo církevní	Tretera	2
1997/1998	ZS				LS	Konfesi právo	Tretera	2
1998/1999	ZS	Církevní právo	Tretera	2	LS	Právní dějiny církví	Tretera	2

denní studium		předmět		vyučující		předmět		vyučující	
akad. rok	sem.	sem.	předmět	vyučující	tydne	sem.	předmět	vyučující	tydne
1918/1928			UDAJE NEJSOU V ARCHIVU K DISPOZICI						
1926/1927	ZS	Dějiny a prameny cír. pr. katol.	Martínů	1	LS	CiC: Zásady všeobecné	Martínů	1	
1926/1927						CiC: O právních osobách	Martínů	1	
1926/1927						CiC: O církevních obrocích	Martínů	1	
1926/1927						CiC: Přehled předpisů nového církevního zákoníku	Martínů	1	
1927/1928	ZS	Dějiny a prameny cír. pr. katol.	Martínů	1	LS	Právo manželské se zvláštním zřetelem k zákonodarství n	Martínů	4	
1927/1928	ZS	CiC: Zásady všeobecné	Martínů	1					
1927/1928	ZS	CiC: O právních osobách	Martínů	1					
1927/1928	ZS	CiC: O církevních obrocích	Martínů	1					
1927/1928	ZS	CiC: Přehled předpisů nového církevního zákoníku	Martínů	1					
1928/1929	ZS	Dějiny a prameny cír. pr. katol.	Martínů	1	LS	Manželské právo církve katolické se zřetelem na manželsk	Martínů	4	
1928/1929	ZS	CiC: Zásady všeobecné	Martínů	1					
1928/1929	ZS	CiC: O právních osobách	Martínů	1					
1928/1929	ZS	CiC: O církevních obrocích a právu patronátním	Martínů	1					
1928/1929	ZS	CiC: Přehled předpisů nového církevního zákoníku	Martínů	1					
1928/1930	ZS	Dějiny a prameny cír. pr. katol.	Martínů	1	LS	Manželské právo církve katolické se zřetelem na manželsk	Martínů	4	
1928/1930	ZS	CiC: Zásady všeobecné	Martínů	1					
1928/1930	ZS	CiC: O právních osobách	Martínů	1					
1928/1930	ZS	CiC: Přehled pro duchovní správce zvlášť důležitých před	Martínů	1					
1928/1930	ZS	Seminář: Četba a výklad pramenů církevního práva katolík	Martínů	x	LS	Seminář: Četba a výklad pramenů církevního práva katolík	Martínů	x	
1930/1933			UDAJE NEJSOU V ARCHIVU K DISPOZICI						
1932/1933	ZS	CiC: Zásady všeobecné	Martínů		LS	Manželské právo církve katolické se zřetelem na manželsk	Martínů	5	
1932/1933	ZS	CiC: O osobách	Martínů	5					
1932/1933	ZS	CiC: O církevních obrocích a právu patronátním	Martínů						
1932/1933	ZS	CiC: Přehled předpisů nového církevního zákoníku zvlášť	Martínů						
1932/1933	ZS	Seminář: Četba a výklad pramenů vybraných statí církev	Martínů	x	LS	Seminář: Četba a výklad pramenů vybraných statí církev	Martínů	x	
1933/1934			UDAJE NEJSOU V ARCHIVU K DISPOZICI						
1934/1935	ZS	Dějiny, prameny a literatura církevního práva	Matzke	x	LS	Dějiny, prameny a literatura církevního práva	Matzke	x	
1934/1935	ZS	CiC: Zásady všeobecné	Matzke	x	LS	Manželské právo církve katolické se zřetelem na manželsk	Matzke	8	
1934/1935	ZS	CiC: O osobách	Matzke	x					
1934/1935	ZS	CiC: O církevních obrocích a právu patronátním	Matzke	x					
1934/1935	ZS	CiC: Přehled předpisů nového církevního zákoníku zvlášť	Matzke	x					
1934/1935	ZS	Seminář: Četba a výklad pramenů vybraných statí církev	Matzke	1	LS	Seminář: Přehled kulturních předpisů platných v republice	Matzke	1	
1935/1936	ZS	Dějiny, prameny a literatura církevního práva	Matzke	1	LS	Dějiny, prameny a literatura církevního práva	Matzke	1	
1935/1936	ZS	CiC: Zásady všeobecné	Matzke	x	LS	Manželské právo církve katolické se zřetelem na manželsk	Matzke	8	
1935/1936	ZS	CiC: O osobách	Matzke	x					
1935/1936	ZS	CiC: O církevních obrocích a právu patronátním	Matzke	x					
1935/1936	ZS	CiC: Přehled předpisů nového církevního zákoníku zvlášť	Matzke	x					
1935/1936	ZS	Seminář: Četba a výklad pramenů vybraných statí církev	Matzke	1	LS	Seminář: Přehled kulturních předpisů platných v republice	Matzke	1	
1936/1937	ZS	Dějiny, prameny a literatura církevního práva	Matzke	1	LS	Dějiny, prameny a literatura církevního práva	Matzke	1	
1936/1937	ZS	CiC: Zásady všeobecné	Matzke	x	LS	Manželské právo církve katolické se zřetelem na manželsk	Matzke	5	
1936/1937	ZS	CiC: O osobách	Matzke	x					
1936/1937	ZS	CiC: O církevních obrocích a právu patronátním	Matzke	x					
1936/1937	ZS	CiC: Přehled předpisů nového církevního zákoníku zvlášť	Matzke	x					
1936/1937	ZS	Seminář: Četba a výklad pramenů vybraných statí církev	Matzke	x	LS	Seminář: Přehled kulturních předpisů platných v republice	Matzke	x	
1939/1940	ZS	Dějiny, prameny a literatura církevního práva	Matzke	1	LS	Dějiny, prameny a literatura církevního práva	Matzke	1	
1939/1940	ZS	CiC: Zásady všeobecné	Matzke	1	LS	Cursus specialis: Některé otázky z pohledního práva	Matzke	1	
1939/1940	ZS	CiC: O osobách	Matzke	2					
1939/1940	ZS	CiC: O církevních obrocích a právu patronátním	Matzke						
1939/1940	ZS	CiC: Přehled předpisů nového církevního zákoníku zvlášť	Matzke						
1940/1941	ZS	Seminář: Četba a výklad pramenů vybraných statí církev	Matzke	1	LS	Seminář: Přehled státních předpisů kulturních	Matzke	1	
1941/1942			UDAJE NEJSOU V ARCHIVU K DISPOZICI						
1945/1946	ZS	Dějiny, prameny a literatura církevního práva katolického	Matoušů	1	LS	Dějiny, prameny a literatura církevního práva katolického	Matoušů	1	
1945/1946	ZS	CiC: Zásady všeobecné	Matoušů	1	LS	CiC: Zásady všeobecné	Matoušů		
1945/1946	ZS	CiC: O osobách	Matoušů	2	LS	CiC: O osobách	Matoušů	2	
1945/1946	ZS	CiC: O církevních obrocích a právu patronátním	Matoušů	2	LS	CiC: O církevních obrocích a právu patronátním	Matoušů		
1945/1946	ZS	CiC: Přehled předpisů nového církevního zákoníku zvlášť	Matoušů	1	LS	CiC: Přehled předpisů nového církevního zákoníku zvlášť	Matoušů		
1945/1946	ZS	Seminář: Četba a výklad pramenů, přehled literatury církev	Matoušů	1	LS	Seminář: Kasuistika z práva manželského	Matoušů	1	
1946/1947	ZS	Manželské právo kanonické i státní v ČR	Matoušů	2	LS	Manželské právo kanonické i státní v ČR	Matoušů	2	
1946/1947	ZS				LS	Manželské právo (pro pokročilé)	Matoušů	2	
1946/1947	ZS				LS	O nadacích podle CiC i podle předpisů státních	Matoušů	2	
1946/1947	ZS	Seminář: Kasuistika z manželského práva	Matoušů	1	LS	Kanonický proces	Matoušů	1	
1947/1948	ZS	Normae generales iuris canonici: De personis, de ordin	Matoušů	4	LS	De beneficiis et bonis ecclesiae temporalibus	Matoušů	4	
1947/1948	ZS	Cursus specialis: Processus canonicos	Matoušů	1	LS	Cursus specialis: O zločinech kongregací	Matoušů	1	
1947/1948	ZS	Seminář: Přehled literatury, Četba a výklad části CiC	Matoušů	1	LS	Seminář: Četba a výklad části CiC	Matoušů	1	
1948/1949	ZS	Církevní právo manželské se zřetelem na státní právo čes	Matoušů	4	LS	Církevní právo manželské se zřetelem na státní právo čes	Ryška	4	
1948/1949	ZS	Seminář: Kasuistika z manželského práva, písemné práce	Matoušů	1	LS	Seminář: Kasuistika z manželského práva, písemné práce	Ryška	1	
1949/1950	ZS	Normae generales	Ryška	1					
1949/1950	ZS	De clericis in genere	Ryška	3					
1949/1950	ZS	De clericis in specie. De beneficiis et bonis Ecclesiae t	Ryška	3					
1949/1950	ZS	Normae generales	Ryška	1					
1949/1950	ZS	De clericis in genere	Ryška	3					
1949/1950	ZS	De clericis in specie. De beneficiis et bonis Ecclesiae t	Ryška	3					
1950/1990			VÝUKA CÍRKEVNÍHO PRÁVA NEBYLA REALIZOVÁNA						
1990/1991	ZS	Úvod do c.p., Kodex kniha I.-III. a další vybrané části	Černý	3	LS	Úvod do c.p., Kodex kniha I.-III. a další vybrané části	Černý	3	
1990/1991	ZS	Církevní právo manželské	Černý	4	LS	Církevní právo manželské	Černý	4	
1991/1992	ZS	Úvod do c.p., Kodex - kniha I., vybrané části	Góreckí	4	LS	Úvod do c.p., Kodex - kniha I., vybrané části	Góreckí	4	
1991/1992	ZS	Církevní právo manželské	Góreckí	5	LS	Církevní právo manželské	Góreckí	5	
1992/1993	ZS	Úvod do c.p., Kodex III., vybrané části	Góreckí	3	LS	Úvod do c.p., Kodex III., vybrané části	Góreckí	3	
1992/1993	ZS	Prámeny práva. Vládní moc v církvi dle Kodexu	Slouk	1	LS	Prámeny práva. Vládní moc v církvi dle Kodexu	Slouk	1	
1992/1993	ZS	Seminář církevního práva	Góreckí	1	LS	Seminář církevního práva	Góreckí	1	
1992/1993	ZS	Církevní právo manželské, ostatní svátosti	Góreckí	2	LS	Církevní právo manželské, ostatní svátosti	Góreckí	2	
1992/1993	ZS	Církevní právo, Kodex III.	Slouk	1	LS	Církevní právo, Kodex III.	Slouk	1	
1992/1993	ZS	Církevní právo, Kodex IV.	Polášek	1					
1993/1994	ZS	Úvod do Církevního práva	Góreckí	3	LS	Úvod do Církevního práva	Góreckí	3	
1993/1994	ZS	Prámeny práva	Slouk	1	LS	Prámeny práva	Slouk	1	
1993/1994	ZS	Seminář církevního práva	Góreckí	1	LS	Seminář církevního práva	Góreckí	1	
1993/1994	ZS	Církevní právo	Góreckí	2	LS	Církevní právo	Góreckí	3	
1993/1994	ZS	Církevní právo, Kodex III.	Slouk	1	LS	Církevní právo, Kodex III.	Slouk	1	
1993/1994	ZS	Církevní právo, Kodex IV.	Polášek	1					
1993/1994	ZS	Seminář církevního práva	Góreckí	1	LS	Seminář církevního práva	Góreckí	1	
1994/1995	ZS	Úvod do církevního práva, Kodex I., II	Góreckí	3	LS	Úvod do církevního práva, Kodex I., II	Góreckí	3	
1994/1995	ZS	Prámeny práva	Polášek	1	LS	Prámeny práva	Polášek	1	
1994/1995	ZS	Církevní právo, Kodex IV., VI.	Góreckí	2	LS	Církevní právo, Kodex IV., VI.	Góreckí	2	
1994/1995	ZS	Církevní právo, Kodex III., VII.	Polášek	2	LS	Církevní právo, Kodex III., VII.	Polášek	2	
1994/1995	ZS	Seminář církevního práva	Góreckí	1	LS	Seminář církevního práva	Góreckí	1	
1995/1996	ZS	Úvod do církevního práva, Kodex I., II	Góreckí	3	LS	Úvod do církevního práva, Kodex I., II	Góreckí	3	
1995/1996	ZS	Prámeny církevního práva, Kodex VI	Polášek	1	LS	Prámeny církevního práva, Kodex VI	Polášek	1	

1995/1996	ZS	Církevní právo, Kodex IV., VI.	Górecki	2	LS	Řeholní právo	Polášek	1
1995/1996	ZS	Církevní právo, Kodex III., VII.	Polášek	2	LS	Církevní právo, Kodex IV., VI.	Górecki	2
1995/1996	ZS	Seminář církevního práva	Górecki	1	LS	Církevní právo, Kodex III., VII.	Polášek	2
1995/1996	ZS	Seminář církevního práva	Górecki	1	LS	Seminář církevního práva	Górecki	1
1996/1997	ZS	Úvod do církevního práva, Kodex I, II	Górecki	3	LS	Úvod do církevního práva, Kodex I, II	Górecki	3
1996/1997	ZS	Prameny církevního práva, Kodex IV/2	Polášek	1	LS	Prameny církevního práva, Kodex VI	Polášek	1
1996/1997	ZS	Církevní právo, Kodex IV./1, VI.	Górecki	2	LS	Církevní právo, Kodex IV./1, VI.	Górecki	2
1996/1997	ZS	Církevní právo, Kodex III., VII.	Polášek	2	LS	Církevní právo, Kodex III., VII.	Polášek	2
1996/1997	ZS	Seminář církevního práva	Górecki	1	LS	Seminář církevního práva	Górecki	1
1997/1998	ZS	Úvod do církevního práva, Kodex I, II	Górecki	3	LS	Úvod do církevního práva, Kodex I, II	Górecki	3
1997/1998	ZS	Prameny církevního práva, Kodex IV/2	Polášek	1	LS	Prameny církevního práva, Kodex VI	Polášek	1
1997/1998	ZS	Církevní právo, Kodex IV./1, VI.	Górecki	2	LS	Církevní právo, Kodex IV./1, VI.	Górecki	2
1997/1998	ZS	Církevní právo, Kodex III., VII.	Polášek	2	LS	Církevní právo, Kodex III., VII.	Polášek	2
1997/1998	ZS	Seminář církevního práva	Górecki	1	LS	Seminář církevního práva	Górecki	1
1997/1998	ZS	Seminář církevního práva	Polášek	1	LS	Seminář církevního práva	Polášek	1
1998/1999	ZS	Úvod do církevního práva (Kodex I, II)	Górecki	2	LS	Úvod do církevního práva (Kodex I, II)	Górecki	2
1998/1999	ZS	Prameny církevního práva (Kodex IV/2,3)	Polášek	2	LS	Prameny církevního práva (Kodex IV/2,3)	Polášek	2
1998/1999	ZS	Církevní právo (Kodex IV/1, VI)	Górecki	2	LS	Církevní právo (Kodex IV/1, VI)	Górecki	2
1998/1999	ZS	Církevní právo (Kodex III, VII)	Polášek	1	LS	Církevní právo (Kodex III, VII)	Polášek	1
1998/1999	ZS	Seminář církevního práva I	Górecki	1	LS	Seminář církevního práva I	Górecki	1
1998/1999	ZS	Seminář církevního práva II	Polášek	1	LS	Seminář církevního práva II	Polášek	1
1999/2000	ZS	Církevní právo I (Kodex I)	Górecki	3	LS	Církevní právo II (Kodex II)	Górecki	3
1999/2000	ZS	Prameny církevního práva (Kodex IV/2,3)	Polášek	2	LS	Prameny církevního práva (Kodex IV/2,3)	Polášek	2
1999/2000	ZS	Církevní právo III (Kodex III)	Polášek	2	LS	Církevní právo V (Kodex VI)	Górecki	2
1999/2000	ZS	Církevní právo IV (Kodex IV/1)	Górecki	3	LS	Církevní právo VI (Kodex VII)	Polášek	2
1999/2000	ZS	Seminář církevního práva I	Górecki	1	LS	Seminář církevního práva I	Górecki	1
1999/2000	ZS	Seminář církevního práva II	Polášek	1	LS	Seminář církevního práva II	Polášek	1
1999/2000	ZS	Seminář řeholního práva	Němec	2	LS			

nepřehledný zápis předmětů i pro roky následující

Studium Teologie pro licenciát a doktorát

akad. rok	sem.	předmět	vyučující	tydně	sem.	předmět	vyučující	tydně
1949/1950	ZS	Konstituční právo církve katolické	Ryška	1	LS	Konstituční právo církve katolické	Ryška	1
1949/1950	ZS	Metodologie. Úvod do textů CIC - seminář	Ryška	1	LS	Metodologie. Čtení a výklad vybraných textů CIC - seminář	Ryška	1

katechetické studium pro laické učitelství náboženství na školách národních a středních

akad. rok	sem.	předmět	vyučující	tydně	sem.	předmět	vyučující	tydně
1949/1950	ZS	---			LS	---		

dálkové studium Teologie

akad. rok	sem.	předmět	vyučující	tydně	sem.	předmět	vyučující	tydně
1991/1992								
1992/1993	ZS	Úvod do Církevního práva	Němec	5	LS	Úvod do Církevního práva	Němec	5
1993/1994	ZS	Církevní právo	Němec	5	LS	Církevní právo	Němec	5
1994/1995	ZS	Církevní právo	Němec	1	LS	Církevní právo	Němec	1
1994/1995	ZS	Církevní právo (pro kand. jáhenství)	Němec	4	LS	Církevní právo (pro kand. jáhenství)	Němec	4

denní studium Křesťanská výchova

akad. rok	sem.	předmět	vyučující	tydně	sem.	předmět	vyučující	tydně
1994/1995								
1995/1996	ZS	Úvod do církevního práva	Němec	3	LS	Úvod do církevního práva	Němec	1
1996/1997	ZS	Úvod do církevního práva	Němec	3	LS	Úvod do církevního práva	Němec	1
1997/1998	ZS	Úvod do církevního práva	Němec	3	LS	Úvod do církevního práva	Němec	1
1998/1999		nic						

dálkové studium Křesťanská výchova

akad. rok	sem.	předmět	vyučující	tydně	sem.	předmět	vyučující	tydně
1994/1995	ZS	Církevní právo	Němec	5	LS	Církevní právo	Němec	5
1994/1995	ZS	Církevní právo	Němec	5	LS	Církevní právo	Němec	5
1995/1996	ZS	Církevní právo	Němec	5	LS	Církevní právo	Němec	5
1995/1996	ZS	Církevní právo	Němec	5	LS	Církevní právo	Němec	5
1995/1996	ZS	Církevní právo (pro kand. jáhenství)	Němec	8				
1996/1997	ZS	Církevní právo	Němec	5	LS	Církevní právo	Němec	5
1996/1997	ZS	Církevní právo	Němec	5	LS	Církevní právo	Němec	5
1996/1997	ZS	Církevní právo (pro kand. jáhenství)	Němec	4	LS	Církevní právo (pro kand. jáhenství)	Němec	4
1996/1997	ZS	Církevní právo (pro kand. jáhenství)	Němec	8				
1997/1998	ZS	Církevní právo	Němec	5	LS	Církevní právo	Němec	5
1997/1998	ZS	Církevní právo	Němec	5	LS	Církevní právo	Němec	5
1997/1998	ZS	Církevní právo (pro kand. jáhenství)	Němec	4	LS	Církevní právo (pro kand. jáhenství)	Němec	4
1998/1999		nic						
1999/2000	ZS	Přehled církevního práva I	Němec	7	LS	Přehled církevního práva I	Němec	3
1999/2000	ZS	Přehled církevního práva II	Němec	8	LS	Přehled církevního práva II	Němec	5
1999/2000	ZS	Církevní právo pro jáhny	Němec	4	LS	Církevní právo pro jáhny	Němec	4

denní studium ČJ a literatura

akad. rok	sem.	předmět	vyučující	tydně	sem.	předmět	vyučující	tydně
1994/1995								

denní studium

akad. rok	sem.	předmět	vyučující	týdně	sem.	předmět	vyučující	týdně
1991/1992		VYUKA CÍRKEVNÍHO PRAVA NEBYLA REALIZOVANA						
1992/1993	ZS	Církevní právo - seminář	Kejř	2	LS	Církevní právo - seminář	Kejř	2
1993/1994	ZS	Dějiny církevního práva - seminář	Kejř	2	LS	Dějiny církevního práva - seminář	Kejř	2
1994/1995	ZS	Církevní právo	Němec	2	LS	Církevní právo	Němec	2
1994/1995	ZS	Církevní právo (pov.vol.)	Němec	2	LS			
1995/1996	ZS	Církevní právo	Němec	2	LS	Církevní právo	Němec	1
1995/1996	ZS	Církevní právo (pov.vol.)	Němec	2	LS	Církevní právo - seminář	Němec	2
1996/1997	ZS	Církevní právo	Němec	2	LS	Církevní právo	Němec	1
1996/1997	ZS				LS	Církevní právo - seminář	Němec	2
1997/1998	ZS	Církevní právo	Němec	2	LS			
1998/1999	ZS	Církevní právo	Němec	2	LS	Církevní právo	Němec	2
1999/1998	ZS				LS	Církevní právo - seminář	Němec	1
1999/2000	ZS	Církevní právo	Němec	2	LS	Církevní právo	Němec	2
1999/2000	ZS				LS	Církevní právo - seminář	Němec	1
2000/2001	ZS	Církevní právo	Němec	2	LS	Církevní právo	Němec	2
2000/2001	ZS				LS	Církevní právo - seminář	Němec	1
2001/2002	ZS	Církevní právo	Němec	2	LS			
2002/2003	ZS	Církevní a konfesní právo	Němec	2	LS			
2003/2004	ZS	Církevní právo (pov.vol.)	Němec	2	LS	Manželství a výchova v CP - seminář	Němec	2
2004/2005	ZS	Církevní a konfesní právo (pov.vol.)	Němec	2	LS	Manželství a výchova v CP - seminář	Němec	2
2005/2006	ZS	Církevní a konfesní právo (pov.vol.)	Němec	2	LS	Manželství a výchova v CP - seminář	Němec	2
2006/2007	ZS	Církevní a konfesní právo (pov.vol.)	Němec	2	LS	Manželství a výchova v CP - seminář	Němec	2
2007/2008	ZS	Církevní a konfesní právo (pov.vol.)	Němec	2	LS	Manželství a výchova v CP - seminář	Němec	2
2008/2009	ZS	Církevní a konfesní právo (pov.vol.)	Němec	2	LS	Manželství a výchova v CP - seminář	Němec	2
2009/2010	ZS	Církevní a konfesní právo (pov.vol.)	Němec	2	LS	Manželství a výchova v CP - seminář	Němec	2
2010/2011	ZS	Církevní a konfesní právo (pov.vol.)	Dvořáček	2	LS	Manželství a výchova v CP - seminář	Dvořáček	2
2011/2012	ZS	Církevní a konfesní právo (pov.vol.)	Dvořáček	2	LS	Manželství a výchova v CP - seminář	Dvořáček	2
2012/2013	ZS	Církevní a konfesní právo (pov.vol.)	Dvořáček	2	LS	Manželství a výchova v CP - seminář	Dvořáček	2
2013/2014	ZS	Církevní a konfesní právo (pov.vol.)	Dvořáček	2	LS	Manželství a výchova v CP - seminář	Dvořáček	2

denní studium

semestr	rok	sem.	predmet	vyucujici	tydne	sem.	predmet	vyucujici	tydne
1919	1920	ZS				LS	Cirkevní právo I.		
1919	1920	ZS				LS	Prameny práva církevního	Vacek	2
1920	1921	ZS	Cirkevní právo II.	Vacek	3	LS	Cirkevní právo I.		Vacek 2
1920	1921	ZS				LS	Prameny práva církevního	Vacek	2
1920	1921	ZS				LS	O rozluce manželství		Vacek 1
1921	1922	ZS	Cirkevní právo II.	Vacek	3	LS	Prameny práva církevního	Vacek	1
1921	1922	ZS	O civilním procesu kanonickém	Vacek	1	LS	O církevní rozluce		Vacek 3
1921	1922	ZS	O církevní právu trestním	Vacek	1	LS	O manželské rozluce		Vacek 2
1921	1922	ZS	Seminář z práva církevního	Vacek	2	LS			
1922	1923	ZS	Cirkevní právo II.	Vacek	3	LS	Právo církevní I.		Vacek 3
1922	1923	ZS	O civilním procesu kanonickém	Vacek	1	LS	Rímsko-katolické právo manželské		Vacek 3
1922	1923	ZS	O církevní právu trestním	Vacek	1	LS	Prameny práva církevního	Vacek	1
1922	1923	ZS	Seminář z práva církevního	Vacek	2	LS			
1923	1924	ZS	Cirkevní právo II.	Vacek	3	LS	Právo církevní I.		Vacek 3
1923	1924	ZS	O civilním procesu kanonickém	Vacek	1	LS	Rímsko-katolické právo manželské		Vacek 3
1923	1924	ZS	O církevní právu trestním	Vacek	1	LS	Prameny práva církevního	Vacek	1
1923	1924	ZS	Seminář z práva církevního	Vacek	2	LS			
1924	1925	ZS	Cirkevní právo II.	Vacek	3	LS	Právo církevní I.		Vacek 3
1924	1925	ZS	O civilním procesu kanonickém	Vacek	1	LS	Rímsko-katolické právo manželské		Vacek 3
1924	1925	ZS	O církevní právu trestním	Vacek	1	LS	Prameny práva církevního	Vacek	1
1924	1925	ZS	Seminář z práva církevního	Vacek	2	LS			
1925	1926	ZS	Cirkevní právo II.	Vacek	3	LS	Právo církevní I.		Vacek 3
1925	1926	ZS	O civilním procesu kanonickém	Vacek	1	LS	Rímsko-katolické právo manželské		Vacek 3
1925	1926	ZS	Seminář z práva církevního	Vacek	2	LS	Prameny práva církevního	Vacek	1
1925	1926	ZS				LS	Právo církevní I.		Vacek 3
1926	1927	ZS	O civilním procesu kanonickém	Vacek	1	LS	Rímsko-katolické právo manželské		Vacek 3
1926	1927	ZS	O církevní právu trestním	Vacek	1	LS	Prameny práva církevního	Vacek	1
1926	1927	ZS	Seminář z práva církevního	Vacek	2	LS			
1927	1928	ZS	Cirkevní právo II.	Vacek	3	LS	Právo církevní I.		Vacek 3
1927	1928	ZS	O civilním procesu kanonickém	Vacek	1	LS	Rímsko-katolické právo manželské		Vacek 3
1927	1928	ZS	O církevní právu trestním	Vacek	1	LS	O civilním procesu kanonickém	Vacek	1
1927	1928	ZS	Seminář z práva církevního	Vacek	2	LS			
1928	1929	ZS	Cirkevní právo II.	Vacek	3	LS	Právo církevní I.		Vacek 3
1928	1929	ZS	O civilním procesu kanonickém	Vacek	1	LS	Rímsko-katolické právo manželské		Vacek 3
1928	1929	ZS	O církevní právu trestním	Vacek	1	LS	O civilním procesu kanonickém	Vacek	1
1928	1929	ZS	Seminář z práva církevního	Vacek	2	LS			
1929	1930	ZS	Cirkevní právo II.	Vacek	3	LS	Právo církevní I.		Vacek 3
1929	1930	ZS	O civilním procesu kanonickém	Vacek	1	LS	Rímsko-katolické právo manželské		Vacek 3
1929	1930	ZS	O církevní právu trestním	Vacek	1	LS	O civilním procesu kanonickém	Vacek	1
1929	1930	ZS	Seminář z práva církevního	Vacek	2	LS			
1930	1931	ZS	Cirkevní právo II.	Dominik	2	LS	Organisace církve římsko-katolické a majetkové právo círk	Dominik	2
1930	1931	ZS	Poměr mezi církví a státem	Vážený	2	LS	Poměr mezi církví a státem		Vážený 2
1930	1931	ZS				LS	Právní prameny církevní a právo manželské	Čáda	2
1931	1932	ZS				LS	Organisace církve římsko-katolické a majetkové právo círk	Dominik	2
1931	1932	ZS				LS	Poměr mezi církví a státem		Vážený 2
1931	1932	ZS				LS	Právní prameny církevní a právo manželské	Čáda	2
1932	1933	ZS	Civilní proces kanonický a církevní právo trestní	Vážený	2	LS	Organisace církve římsko-katolické a majetkové právo círk	Dominik	2
1932	1933	ZS	Seminář z práva církevního	Čáda	2	LS	Právní prameny církevní a právo manželské	Čáda	2
1933	1934	ZS	Poměr mezi církví a státem	Vážený	2	LS	Organisace církve římsko-katolické a majetkové právo círk	Dominik	2
1933	1934	ZS	Seminář z práva církevního	Čáda	2	LS	Právní prameny církevní a právo manželské	Čáda	2
1933	1934	ZS				LS	Sbírka Pseudodoisidorova	Wierer	1
1933	1934	ZS				LS	Zřízení beneficiální	Wierer	1
1934	1935	ZS	Poměr mezi církví a státem	Vážený	2	LS	Organisace církve římsko-katolické a majetkové právo círk	Dominik	2
1934	1935	ZS	Repetitorium z práva církevního	Wierer	2	LS	Poměr mezi církví a státem		Vážený 2
1934	1935	ZS	Systém čsl. práva katechetického	Wierer	1	LS	Právní prameny církevní a právo manželské	Čáda	2
1934	1935	ZS	Seminář z práva církevního	Čáda	2	LS	Cirkevní právo trestní	Wierer	1
1934	1935	ZS				LS	Civilní proces kanonický	Wierer	1
1934	1935	ZS				LS	Právo patronátní a církevní právo řeholní	Wierer	1
1935	1936	ZS	Repetitorium z práva církevního	Wierer	2	LS	Organisace církveví a právo majetkové	Wierer	2
1935	1936	ZS	Systém čsl. práva katechetického	Wierer	1	LS	Poměr mezi církví a státem		Wierer 2
1935	1936	ZS	Seminář z práva církevního	Čáda	2	LS	Cirkevní právo manželské a přehled právních pramenů	Wierer	2
1936	1937	ZS	CP trestní a kanonický civilní proces	Wierer	2	LS	CP I. (organizace c. a právo majetkové)		Wierer 2
1936	1937	ZS	Systém čsl. práva katechetického	Wierer	1	LS	CP II. (imanz. a přehl. Pramenů)		Wierer 2
1936	1937	ZS	Seminář z práva církevního	Čáda	2	LS	CP trestní		Wierer 1
1936	1937	ZS				LS	Seminář CP (pro pokročilé)		Wierer 2
1937	1938	ZS	CP III. (civil. proces, p. patron., p. řehol.)	Wierer	2	LS	CP I.		Wierer 4
1937	1938	ZS	Poměr mezi státem a církví a čsl. právo katechetického	Wierer	3	LS	CP trestní		Wierer 1
1937	1938	ZS	Seminář z práva církevního	Wierer	2	LS	Seminář CP (pro pokročilé)		Wierer 2
1938	1939	ZS	CP II.	Wierer	2	LS	CP I.		Wierer 4
1938	1939	ZS	Předlitavské konfesní zákonodárství z r. 1874	Wierer	1	LS	CP trestní		Wierer 1
1938	1939	ZS	Seminář z práva církevního	Wierer	2	LS	Seminář CP (pro pokročilé)		Wierer 2
1939	1940	ZS	Bílany CP II.	Bušek	2	LS			
1939	1940	ZS	Seminář z práva církevního	Bušek	2	LS			
1939	1940	ZS	CP II.	Wierer	2	LS			
1939	1940	ZS	Poměr mezi státem a církví v Jiří německé	Wierer	2	LS			
1939	1940	ZS	Předlitavské konfesní zákonodárství	Wierer	1	LS			
1939	1940	ZS	Seminář z práva církevního	Wierer	2	LS			
1940	1945	ZS	UZÁVŘENÍ ČESKÝCH VYSOKÝCH ŠKOL						
1945	1946	ZS	Cirkevní právo	Smejkal	3	LS			
1946	1947	ZS	Cirkevní právo II.	Kop	3	LS	Cirkevní právo I.		Kop 3
1946	1947	ZS	Seminář z práva církevního	Kop	2	LS	Prameny církevního práva		Kop 2
1946	1947	ZS				LS	Seminář z práva církevního		Kop 2
1947	1948	ZS	Cirkevní právo II.	Kop	3	LS	Cirkevní právo I.		Kop 3
1947	1948	ZS	Poměr mezi státem a církví	Kop	2	LS	Prameny církevního práva		Kop 2
1947	1948	ZS	Seminář z práva církevního	Kop	2	LS	Seminář z práva církevního		Kop 2
1948	1949	ZS	Cirkevní právo I.	Čáda	2	LS			
1948	1949	ZS	Cirkevní právo II.	Bulín	2	LS			
1948	1949	ZS	Cirkevní právo III.	Cvetler	2	LS			
1949	1988	ZS	VÝUKA CÍRKEVNÍHO PRÁVA NEBYLA REALIZOVÁNA						
1990	1991	ZS				LS	Cirkevní právo (pov. vol.)		
1991	1992	ZS				LS	Cirkevní právo (pov. vol.)		
1992	1993	ZS				LS	Cirkevní právo (pov. vol.)		2
1999	1994	ZS				LS	Cirkevní právo (pov. vol.)		2
1994	1995	ZS				LS	Cirkevní právo (pov. vol.)		2
1995	1996	x	Cirkevní právo (pov. vol.)	Lamparter					
1996	1997	x	Cirkevní právo (pov. vol.)	Lamparter					
1997	1998	x	Cirkevní právo (pov. vol.)	Lamparter	2				
1998	1999	x	Cirkevní právo (pov. vol.)	Lamparter	2				
1999	2000	x	Cirkevní právo (pov. vol.)	Lamparter	2				

2000/2001	ZS	Církevní právo (pov.vol.)	Lamparter	2	LS			
2001/2002	ZS	Církevní právo (pov.vol.)	Lamparter	2	LS			
2002/2003	ZS	Církevní právo (pov.vol.)	Lamparter	2	LS			
2003/2004	ZS	Církevní právo (pov.vol.)	Lamparter	2	LS			
2004/2005	ZS	Církevní právo (pov.vol.)	Lamparter	2	LS			
2005/2006	ZS	Církevní právo (pov.vol.)	Lamparter	2	LS			
2006/2007	ZS	Církevní právo (pov.vol.)	Lamparter	2	LS			
2007/2008	ZS	Církevní právo (pov.vol.)	Lamparter	2	LS			

dálkové studium

1992/1993	ZS				LS			
1993/1994	ZS				LS			

postgraduální studium

1997/1998	ZS				LS			
-----------	----	--	--	--	----	--	--	--

denní studium

akad. rok	sem.	předmět	vyučující	tydně	sem.	předmět	vyučující	tydně
2004/2005	ZS	Církevní právo 1	Kašný	2	LS	Církevní právo 2	Kašný	2
2004/2005	ZS	Církevní právo 3	Kašný	2	LS	Církevní právo 4	Kašný	2
2004/2005	ZS	Konfesi právo	Kašný	2	LS	Rozvod a neplatnost manželství	Kašný	3
2005/2006	ZS	Církevní právo 1	ašný, Pfit	2	LS	Církevní právo 2	ašný, Pfit	2
2005/2006	ZS	Církevní právo 3	ašný, Pfit	2	LS	Církevní právo 4	ašný, Pfit	2
2005/2006	ZS	Konfesi právo	ašný, Pfit	2	LS	Rozvod a neplatnost manželství	ašný, Pfit	3
2006/2007	ZS	Církevní právo 1	ašný, Pfit	2	LS	Církevní právo 2	ašný, Pfit	2
2006/2007	ZS				LS	Konfesi právo	ašný, Pfit	2
2006/2007	ZS				LS	Rozvod a neplatnost manželství	ašný, Pfit	3
2007/2008	ZS	Církevní právo 1	ašný, Pfit	2	LS	Církevní právo 2	ašný, Pfit	2
2007/2008	ZS				LS	Konfesi právo	ašný, Pfit	2
2007/2008	ZS				LS	Rozvod a neplatnost manželství	ašný, Pfit	3
2008/2009	ZS	Církevní právo 1	Přibyl	2	LS	Církevní právo 2	Přibyl	2
2008/2009	ZS	Církevní právo 3	Přibyl	2	LS	Církevní právo 4	Přibyl	2
2008/2009	ZS				LS	Rozvod a neplatnost manželství	Přibyl	3
2009/2010	ZS	Církevní právo 1	Přibyl	2	LS	Církevní právo 2	Přibyl	2
2009/2010	ZS	Církevní právo 3	Přibyl	2	LS	Církevní právo 4	Přibyl	2
2009/2010	ZS				LS	Rozvod a neplatnost manželství	Přibyl	3
2010/2011	ZS	Církevní právo 1	Přibyl	2	LS	Církevní právo 2	Přibyl	2
2010/2011	ZS	Církevní právo 3	Přibyl	2	LS	Církevní právo 4	Přibyl	2
2010/2011	ZS				LS	Rozvod a neplatnost manželství	Přibyl	3
2011/2012	ZS	Církevní právo 1	Přibyl	2	LS	Církevní právo 2	Přibyl	2
2011/2012	ZS	Církevní právo 3	Přibyl	2	LS	Církevní právo 4	Přibyl	2
2011/2012	ZS				LS	Rozvod a neplatnost manželství	Přibyl	3
2012/2013	ZS	Církevní právo 1	Přibyl	2	LS	Církevní právo 2	Přibyl	2
2012/2013	ZS	Církevní právo 3	Přibyl	2	LS	Církevní právo 4	Přibyl	2
2012/2013	ZS				LS	Rozvod a neplatnost manželství	Přibyl	3
2013/2014	ZS	Církevní právo 1	Přibyl	2	LS	Církevní právo 2	Přibyl	2
2013/2014	ZS	Církevní právo 3	Přibyl	2	LS	Církevní právo 4	Přibyl	2
2013/2014	ZS				LS	Konfesi právo	Přibyl	2
2013/2014	ZS				LS	Rozvod a neplatnost manželství	Přibyl	3
2014/2015	ZS	Církevní právo 1	Přibyl	2	LS	Církevní právo 2	Přibyl	2
2013/2014	ZS	Církevní právo 3	Přibyl	2	LS	Církevní právo 4	Přibyl	2
2013/2014	ZS				LS	Konfesi právo	Přibyl	2
2013/2014	ZS				LS	Rozvod a neplatnost manželství	Přibyl	3

dálkové studium

akad. rok	sem.	předmět	vyučující	v roce	sem.	předmět	vyučující	v roce
2011/2012	ZS	Církevní právo 1	Přibyl	8	LS	Církevní právo 2	Přibyl	8
2012/2013	ZS	Církevní právo 1	Přibyl	8	LS	Církevní právo 2	Přibyl	8
2012/2013	ZS	Církevní právo 3	Přibyl	3	LS	Církevní právo 4	Přibyl	6
2012/2013	ZS				LS	Rozvod a neplatnost manželství	Přibyl	x
2013/2014	ZS	Církevní právo 1	Přibyl	8	LS	Církevní právo 2	Přibyl	8
2013/2014	ZS	Církevní právo 3	Přibyl	6	LS	Církevní právo 4	Přibyl	6
2013/2014	ZS				LS	Rozvod a neplatnost manželství	Přibyl	x
2014/2015	ZS	Církevní právo 1	Přibyl	8	LS	Církevní právo 2	Přibyl	8
2013/2014	ZS	Církevní právo 3	Přibyl	6	LS	Církevní právo 4	Přibyl	6
2013/2014	ZS				LS	Rozvod a neplatnost manželství	Přibyl	x

akad. rok	sem.	předmět	vyučující	tydně	sem.	předmět	vyučující	tydně
1997/1998	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
1998/1999	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
1999/2000	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
2000/2001	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
2001/2002	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
2002/2003	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
2003/2004	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
2004/2005	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
2005/2006	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
2006/2007	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
2007/2008	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
2008/2009	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
2008/2009	ZS				LS	Konfesi právo	Valeš	2
2009/2010	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
2009/2010	ZS				LS	Konfesi právo	Valeš	2
2010/2011	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
2010/2011	ZS				LS	Konfesi právo	Valeš	2
2011/2012	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
2011/2012	ZS				LS	Konfesi právo	Valeš	2
2012/2013	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
2012/2013	ZS				LS	Konfesi právo	Valeš	2
2013/2014	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
2013/2014	ZS				LS	Konfesi právo	Valeš	2
2014/2015	ZS	Církevní právo 1	Hrdina	2	LS	Církevní právo 2	Hrdina	2
2014/2015	ZS				LS	Konfesi právo	Valeš	2

akad. rok	sem.	předmět	vyučující	ročník	sem.	předmět	vyučující	ročník
2009/2010	ZS	Vztah státu a církve / Konfesi právo	Kašný	II.	LS	Církevní a kanonické právo	Kašný	I.
2010/2011	ZS	Vztah státu a církve / Konfesi právo	Kašný	II.	LS	Církevní a kanonické právo	Kašný	I.
2011/2012	ZS	Vztah státu a církve / Konfesi právo	Kašný	II.	LS	Církevní a kanonické právo	Kašný	I.
2012/2013	ZS	Vztah státu a církve / Konfesi právo	Kašný	II.	LS	Církevní a kanonické právo	Kašný	I.
2013/2014	ZS	Vztah státu a církve / Konfesi právo	Kašný	II.	LS	Církevní a kanonické právo	Kašný	I.

	Praha		Brno	Olomouc	C.Bud.	Píseň	PEVS
	německá	česká					
	teologické	právnícká	teologické	právnícká	teologická	právnícká	právnícká
1918/1919							1918/1919
1919/1920							1919/1920
1920/1921							1920/1921
1921/1922							1921/1922
1922/1923							1922/1923
1923/1924							1923/1924
1924/1925							1924/1925
1925/1926							1925/1926
1926/1927							1926/1927
1927/1928							1927/1928
1928/1929							1928/1929
1929/1930							1929/1930
1930/1931							1930/1931
1931/1932							1931/1932
1932/1933							1932/1933
1933/1934							1933/1934
1934/1935							1934/1935
1935/1936							1935/1936
1936/1937							1936/1937
1937/1938							1937/1938
1938/1939							1938/1939
1939/1940							1939/1940
1940/1941							1940/1941
1941/1942							1941/1942
1942/1943							1942/1943
1943/1944							1943/1944
1944/1945							1944/1945
1945/1946							1945/1946
1946/1947							1946/1947
1947/1948							1947/1948
1948/1949							1948/1949
1949/1950							1949/1950
1950/1951							1950/1951
1951/1952							1951/1952
1952/1953							1952/1953
1953/1954							1953/1954
1954/1955							1954/1955
1955/1956							1955/1956
1956/1957							1956/1957
1957/1958							1957/1958
1958/1959							1958/1959
1959/1960							1959/1960
1960/1961							1960/1961
1961/1962							1961/1962
1962/1963							1962/1963
1963/1964							1963/1964
1964/1965							1964/1965
1965/1966							1965/1966
1966/1967							1966/1967
1967/1968							1967/1968
1968/1969							1968/1969
1969/1970							1969/1970
1970/1971							1970/1971
1971/1972							1971/1972
1972/1973							1972/1973
1973/1974							1973/1974
1974/1975							1974/1975
1975/1976							1975/1976
1976/1977							1976/1977
1977/1978							1977/1978
1978/1979							1978/1979
1979/1980							1979/1980
1980/1981							1980/1981
1981/1982							1981/1982
1982/1983							1982/1983
1983/1984							1983/1984
1984/1985							1984/1985
1985/1986							1985/1986
1986/1987							1986/1987
1987/1988							1987/1988
1988/1989							1988/1989
1989/1990							1989/1990
1990/1991							1990/1991
1991/1992							1991/1992
1992/1993							1992/1993
1993/1994							1993/1994
1994/1995							1994/1995
1995/1996							1995/1996
1996/1997							1996/1997
1997/1998							1997/1998
1998/1999							1998/1999
1999/2000							1999/2000
2000/2001							2000/2001
2001/2002							2001/2002
2002/2003							2002/2003
2003/2004							2003/2004
2004/2005							2004/2005
2005/2006							2005/2006
2006/2007							2006/2007
2007/2008							2007/2008
2008/2009							2008/2009
2009/2010							2009/2010
2010/2011							2010/2011
2011/2012							2011/2012
2012/2013							2012/2013
2013/2014							2013/2014
2014/2015							2014/2015

	UNIVERZITA KARLOVA				MASARYKOVA UNIVERZITA				UNIVERZITA PALACKÉHO	
	německá		česká		právnícká				teologická	právnícká
	teologická	právnícká	teologická	právnícká						
1918/1919										
1919/1920										
1920/1921										
1921/1922										
1922/1923										
1923/1924	Singer									
1924/1925										
1925/1926		Wehrmund								
1926/1927										
1927/1928										
1928/1929										
1929/1930										
1930/1931										
1931/1932										
1932/1933										
1933/1934										
1934/1935										
1935/1936										
1936/1937	Hoyer									
1937/1938										
1938/1939										
1939/1940										
1940/1941										
1941/1942										
1942/1943	Wolff									
1943/1944										
1944/1945										
1945/1946										
1946/1947										
1947/1948										
1948/1949										
1949/1950										
1950/1951										
1951/1952										
1952/1953										
1953/1954										
1954/1955										
1955/1956										
1956/1957										
1957/1958										
1958/1959										
1959/1960										
1960/1961										
1961/1962										
1962/1963										
1963/1964										
1964/1965										
1965/1966										
1966/1967										
1967/1968										
1968/1969										
1969/1970										
1970/1971										
1971/1972										
1972/1973										
1973/1974										
1974/1975										
1975/1976										
1976/1977										
1977/1978										
1978/1979										
1979/1980										
1980/1981										
1981/1982										
1982/1983										
1983/1984										
1984/1985										
1985/1986										
1986/1987										
1987/1988										
1988/1989										
1989/1990										
1990/1991										
1991/1992										
1992/1993										
1993/1994										
1994/1995										
1995/1996										
1996/1997										
1997/1998										
1998/1999										
1999/2000										
2000/2001										
2001/2002										
2002/2003										
2003/2004										
2004/2005										
2005/2006										
2006/2007										
2007/2008	PEVŠ									
2008/2009										
2009/2010										
2010/2011										
2011/2012										
2012/2013										
2013/2014										
2014/2015										

Pražská německá univerzita byla zrušena.

uzavření českých vysokých škol

Církevně-právní předměty nebyly přednášeny.

JIHOČESKÁ UNIVERZITA

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA

nebylo možné ověřit jména

nebylo možné ověřit jména

ořn fak

6 Kontakt na autora

Mgr. Mgr. Petr Nohel

Univerzita Karlova v Praze

Katolická teologická fakulta

Thákurova 3

160 00 Praha 6

e-mail: petr.nohel@email.cz

školitel: P. Prof. JUDr. ICDr. Antonín Ignác Hrdina, DrSc., O.Praem.

Autentické a skúsenostné prežívanie na hodine etickej výchovy ako východisko emocionálnej inteligencie

Authentic and experiential features of an Ethics lesson as the starting point of emotional intelligence

Simona Šlosárová

Anotácia: Hodina etickej výchovy poskytuje priestor pre prejav a zdieľanie emócií, názorov, postojov... , ktoré sa, aj pod vedením učiteľa, modifikujú a formujú. Dôležité je byť pravdivý a vytvoriť priestor a atmosféru, kde bude autentickosť i skúsenosť prítomná. Na tejto báze dokážeme autenticky uvažovať o svojich emóciách a pocitoch, zdieľať ich i využívať v prospech niekoho alebo nejakej veci. Zároveň je to východisko pre emocionálnu inteligenciu, veľmi potrebnú nielen pre osobnostné, ale i študijné výsledky žiaka. Ak nebudeme vedieť rozpoznať svoje emócie alebo prijať ich autentickosť, budeme voči nim bezbranní. Naopak, ak si zachováme pravosť, dokážeme ich využiť vo svoj prospech a v prospech iných, obohatí to náš život, naše vzťahy i prežívanie chvíľ tu a teraz. A učiteľ etickej výchovy je ten, ktorý má autentickosť u žiakov podporovať a navodzovať ju pomocou didaktických hier, etických dilem a sám byť autentickým vzorom.

Kľúčové slová: emócie, autentickosť, emocionálna inteligencia, etická výchova

Summary: An Ethics lesson provides a space for the expression and sharing of emotions, opinions, views etc., which are, under the guidance of the teacher, formed and modified. It is important to be truthful and create a space and atmosphere, where authenticity and experience is present. On this basis, we can authentically consider our emotions and feelings, share them and use them to benefit someone or something. It is also a starting point for emotional intelligence, essential for not only the personal lives, but also academic results of the students. If we are unable to distinguish our emotions and accept their authenticity, we will be powerless against

them. However, if we establish and keep truthfulness, we can use them to our benefit and the benefit of others. This is enrich our lives, our relationships and the way we live through present moments. The Ethics teacher is the one, who is supposed to support this authenticity in students and establish it via didactic games, ethical dilemmas and should be an authentic role model themselves.

Key words: Emotions, Authenticity, Emotional Intelligence, Ethics

1 Úvod

Vzdelanie je dôležitou a nevyhnutnou súčasťou človeka. Je to hodnota spoločnosti aj duševné vlastníctvo jednotlivca. Preto boli už od dávna vzdelanci takí vážení a ctení. Vzdelanie zostáva aj naďalej podstatným pre ľudstvo, ktoré je nevyhnutné prehlbovať. Bez neho by nefungoval progres a dnes by sme neštudovali tak rozsiahlu históriu. Ale čo znamená byť vzdelaný? Je to určite množstvo poznatkov a skúseností, ktoré je človek schopný využívať vo svoj prospech i v prospech iných. Ale nie sú to len vedomosti, ktoré človek nadobudne, sú to aj formy správania, konania, prežívania. Vzdelaný človek nie je ten, ktorý len veľa vie a pozná, ale ktorý je zároveň aj morálnym subjektom, vie sa ľudsky správať, prijať a rešpektovať iného, prijímať zodpovednosť za svoje konanie.

Nie sú to len akademické schopnosti potrebné na prežitie. Rovnako dôležitá je aj emocionálna inteligencia, ktorá nám zabezpečuje dobré medziludské vzťahy i vnútorný pokoj. Človek by mal hľadať prienik medzi myšlienkovým a emocionálnym svetom, aby sa stal autentickým a vyrovnaným jedincom. Vzdelanie teda nedosiahneme len memorovaním poznatkov a zbieraním informácií, ale aj autentickým vzorom rodičov, toleranciou k druhým... Naozaj vzdelaný človek je zároveň aj vychovaný. Systém vzdelávania pozná nielen vzdelávaci, ale zároveň aj výchovný proces, pričom oba prvky sú rovnocenné a mali by byť vyvážené. Napriek tomu nám pedagogická prax ukazuje, že výchovná zložka je niekedy podceňovaná, alebo sa jej neprpisuje taká vážnosť a dôležitosť akú si zasluhuje. Predmet etická výchova má však túto úlohu obsiahnutú v jej osnovách a jej cieľom je autentická prosociálna osobnosť.

Problematika výchovy je stále aktuálna a súčasnosť kladie pred nás výzvu, aby sme z nej etickým prístupom posilnili dôstojnosť, vzájomný rešpekt, toleranciu, dôveru, túžbu po sebazdokonaľovaní. Sú to zároveň imperatívy pre súčasnú dobu, edukáciu a tiež etickú výchovu, ktorá musí byť v neustálom kontakte s reálnymi problémami spoločnosti a jej dôležitou úlohou a neustálou výzvou je ich reflektovať.

2 Autentickosť a skúsenosť na hodine etickej výchovy ako východisko emocionálnej inteligencie

Etická výchova je predmet, ktorý vytvára priestor pre autentické spoločenstvo. Vďaka nej môžu zainteresovaní posilniť pozitívne správanie, vytvoriť si dobrý vzťah k sebe i k ostatným, uvedomiť si hodnotu vlastnej osoby a druhého človeka, byť vyrovnaní a nájsť vnútorný pokoj a formovať tie oblasti osobnosti, ktoré smerujú ku komplexnej prosociálnej osobnosti. Hodina etickej výchovy by nemala byť tradičná hodina, mala by to byť príležitosť podeliť sa so zážitkami, skúsenosťami, názormi a pritom by sa mala odohrávať v príjemnej a priateľskej atmosfére. Nemalo by to byť len odpoveďou na učiteľove otázky. Učiteľ by tu mal byť viac než inde iba moderátor, ktorý koriguje rozhovory.

Učiteľ etickej výchovy má byť nielen pedagogicky a odborne spôsobilý, ale má oplývať tvorivosťou, ktorá posilňuje autenticitu. Tvorivosť človeka je úžasná vec a ak sa využíva pri edukácii žiaci prestávajú mať pocit, že sa od nich niečo vyžaduje, ale začnú robiť preto, že chcú. Albert Einstein povedal, že „vzdelanie je to, čo zostáva z toho čo sme sa naučili v škole.“ Tvorivosť, ktorou sa dá zároveň študentov učiť, dokazuje učiteľ etickej výchovy, ktorý priniesol na hodinu štrúdlu. Až o pár hodín neskôr sa študenti dozvedeli, že cieľom hodiny bolo delenie. Tento cieľ a zámer však odhalili už vtedy, keď ich na hodine ponúkol štrúdlou a pritom sa ich pýtal, aký majú deň. O témach na hodine etickej výchovy by sa nemalo a nesmie učiť tak, že sa majú striktné plniť ciele. Prvoradý učiteľov cieľ má byť autentický, živo a vlastným príkladom naučiť alebo obtlačiť svoje vlastnosti skúsenosti na žiakov, ktorí nebudú o etike hovoriť len na hodine v škole, ale ktorí budú etiku žiť v škole, v rodine, v každodennosti. Takýmto spôsobom sa interiorizujú návyky, o ktoré nám ide aj v edukačných cieľoch. Paradoxne teda, takto učiteľ naplní edukačné ciele viac ako úspešne.

Preto je v etickej výchove opodstatnená výchova autentickým vzorom a zároveň výchovou hodnotami. Funkčné imperatívy sa potom môžu zdať problematické. Pretože výchova hodnotami je oveľa prífazlivejšia než výchova normami. Napriek tomu, takáto výchova normy neznižuje, ba naopak, hlbšie ju interiorizuje pomocou transferu do života a umožňuje utvárať človeka zvnútra. „Podstatu etickej výchovy človeka je potrebné vnímať z pohľadu jeho ašpirácie a v širšom zmysle hodnotovej orientácie prospešnej nielen jemu samotnému, ale aj širšiemu spoločenstvu, ktorého je súčasťou“ (Lomnický-Jurová, 2007, s. 38).

Prístup na hodine etickej výchovy by mal byť kooperatívny, participatívny i zážitkový, a nielen na hodine etickej výchovy, ale celkovo vo výchove a vzdelávaní. Dialóg, diskusia, polemika, ale aj nevyhnutná konštruktívna forma kooperácie sú predpokladom emotívno-zážitkovej a skúsenostnej bázy etickej výchovy. Vidíme ju aj v nastoľovaní a riešení morálnych dilem, ktoré prispievajú k dosiahnutiu morálnej

zrelosti. Nevyhnutným je tiež poukázať na flexibilitu v reálnych životných situáciách, ale, samozrejme, aj v projektovaní modelových situáciách, aby si študenti uvedomili, že škola má pripraviť na život- To sú základné predpoklady etickej výchovy a zároveň je to cieľové zameranie tohto predmetu (Lomnický-Jurová, 2007, s. 33).

Na hodine etickej výchovy má učiteľ vytvoriť teoretickú bázu, ktorej študenti porozumejú nielen výkladom, vysvetľovaním, ale predovšetkým autentickou, skúsenostnou a zážitkovou formou. A to prostredníctvom metód a foriem učenia vhodných pre navodenie reálnej situácie. Tieto modelové situácie, etické dilemy a formy hry zabezpečia v podobných, ale už reálnych situáciách, ľahšie, rýchlejšie a vhodnejšie správanie. Pomáhajú predchádzať konaniu, ktoré by mohlo poškodiť interpersonálne vzťahy či vzťah jedinca k sebe samému, a to preto, že na hodine etickej výchovy je priestor pre omyly, chyby, ktoré sa v priateľskej atmosfére dajú vysvetliť a korigovať. Študenti na modelových situáciách pozorujú nielen svoje správanie, ale aj správanie ostatných žiakov a rovnako učiteľa a tak sa učia prirodzenou formou, pozorovaním. Sami okúsia pri akom správaní sa cítili lepšie a s nenúteným nasmerovaním učiteľa spoznajú seba samého a svoje reagovanie v bežných či problémových situáciách. Napríklad si vybraní žiaci pod učiteľovým vedením vyslovia kritiku bez akýchkoľvek špecifických požiadaviek na túto konverzáciu. Ďalšia skupina žiakov úlohu zopakuje, pričom budú rešpektovať druhého názor a budú dodržiavať pravidlá, ktoré nám pomáhajú lepšie kritiku vysloviť a prijať (napr. kritiku začať pozitívne). Ostatní žiaci budú situácie pozorovať, porovnávať a analyzovať. Cieľom takéhoto cvičenia je okrem iného naučiť sa zvládať negatívne pocity ako pri kritike a dosiahnuť uvedomenie si, že takéto pocity nám nemusia brániť v našom osobnom smerovaní. Na takejto hodine je rovnako vhodné použiť aj problémové vyučovanie, kde slovo „problém“ nemá negatívny náboj, ale naopak. Problém ako príležitosť pre tvorivý proces, pre nové možnosti, túžbu po prekonávaní sa a naučiť sa riešiť problém vždy nanovo, inovačne, nie naučeným spôsobom myslenia, a rôzne ďalšie metódy a formy učenia, ktoré sa aj prostredníctvom tvorivosti učiteľa môžu realizovať na hodine etickej výchovy. Veľkou výhodou je, že sa spravidla odohráva v menších skupinách, čo umožňuje využiť lepšiu a osobnejšiu prácu so žiakom. Dobré správanie, pomoc blížnemu, ochota vypočuť druhého sú súčasťou emocionálnej inteligencie, ktoré sa ale nedajú nikomu nadiktovať. Tieto spôsoby a formy správania budú fungovať iba vtedy, ak ich človek bude vykonávať sám od seba, zo svojho presvedčenia, preto má byť vyučovanie etickej výchovy zároveň výchovou nenútenou a priateľskou. Je to vzdelávanie zamerané na človeka a na vzťah učiteľa a žiaka podľa humanistickej koncepcie C. Rogersa.

Na tejto báze dokážeme autenticky uvažovať o svojich emóciách a pocitoch, zdieľať ich i využívať v prospech niekoho alebo nejakej veci. To je zároveň východisko pre emocionálnu inteligenciu, veľmi potrebnú nielen pre osobnostné, ale

i študijné výsledky žiaka. Učiteľ by nemal zabúdať na zásadu, ktorá si vyžaduje aj predispozície učiteľa i osobnostné predpoklady, a to získať si žiaka svojou odbornou spôsobilosťou, ale aj ľudskosťou a skutočnou prirodzenosťou. Úspech učiteľa sa potom odzrkadlí schopnosťou študentov vzájomne kooperovať a podieľať sa výchovno-vzdelávacom procese. Preto je dôležitá tvorivá komunikácia, ktorá zahŕňa aktívne počúvanie i spätnú väzbu. V takomto prostredí má svoje miesto aj ľudské porozumenie i priestor na pochopenie odbornej terminológie. Nositeľom pozitívnych zmien by mal byť práve učiteľ, ktorý je zároveň aj profesionálnou a prosociálnou tvorivou osobnosťou.

Cez autentický životný štýl je možné odhaliť hodnotové etické pravdy o iných. Podľa Urbana (2004, s. 88):

- V ľuďoch je omnoho viac dobrého než zlého
- Musíme si zvykať hľadať dobro u druhých
- Povzbudiť ľudí je účinnejšie ako odmietajúť
- Nie je nič lepšie, než úprimné ocenenie druhých
- Všetci potrebujeme uznanie a povzbudenie
- Keď človek niekoho poteší, cíti sa sám dobre

Prejavená autenticita nám pomôže nájsť vnútorný pokoj, porozumenie sebe aj druhým, uvedomenie si vlastnej hodnoty i hodnoty života, ktorý tu spoločne žijeme. Podľa Lomnického (2015, s. 79), ak má byť učiteľ nositeľom týchto pozitívnych vlastností musí byť predovšetkým skutočnou osobnosťou, s prirodzenou ľudskosťou a zároveň s pedagogickou a odbornou spôsobilosťou.

Skúsenosť a prejavená autenticita sú súčasťou emocionálnej inteligencie, na ktorú upozornil Goleman. Hovorí o pojme emocionálna inteligencia, ktorá je nezávislá od IQ avšak výrazne ovplyvňuje naše vzťahy, úspech v škole i v práci. Je rozhodujúca pre naše šťastie a harmóniu spoločnosti (Ruisel, 2004, s. 194.). Goleman (2011) hovorí o emocionálnej inteligencii ako o schopnosti sebaovládania, zvládania vlastných pocitov a emócií, ktoré je potrebné vhodne a efektívne usmerniť za účelom spolupráce s ostatnými členmi skupiny k dosiahnutiu spoločného cieľa. Je to „...*spôsob chápania vlastných pocitov i pocitov druhých ľudí a ovládanie svojich pocitov tak, že vedome volíme svoje slová a činy, aby sme dosiahli požadovaného výsledku*“ (Wilding, 2010, s. 14). Emocionálna inteligencia prekračuje známy akademický úspech reprezentovaný IQ a zameriava sa na ďalšie nevyhnutné zložky človeka. A keďže človek je komplexná osobnosť, túto zložku je nutné si uvedomovať.

Najcitelnejšie ju môžeme vnímať práve na hodine etickej výchovy, kde rovnako na porozumenie svojim emóciám potrebujeme byť autentickí nielen k sebe, ale aj k okoliu. Žiť autentický život je v súčasnej spoločnosti na jednej strane odvážne (sociálne siete, SMS...), pretože súčasný život ľudia viac žijú na sociálnych sieťach, a je

teda otázne, čo je za profilom, ktorý si vytvorili, či prejavujú alebo neprejavujú svoje emócie, a na druhej strane veľmi oslobodzujúce, práve preto, že sa nemusíme skrývať a dokážeme zostať autentickí, aj keď nebudeme za obrazovkou počítača. Emocionálna inteligencia a autenticita spolu navzájom korelujú. Ak si začneme vedome snažiť o to byť skutočný a prejavíme svoje emócie, naše myšlienky, rozhovory budú plynúť nenútené, bez toho, aby sme museli svoje pocity skrývať alebo upravovať. Budeme sa cítiť príjemne a naše vzťahy sa vylepšia.

3 Záver

Priebeh emócií a ich vplyv na pôsobenie v ľudskom tele môže vysvetliť biológia i psychológia, ale dopad na spoločnosť najlepšie vysvetlí práve etika. Etika by mala byť nenahraditeľnou súčasťou v našich životoch, mala by mať miesto v našej každodennosti. Pretože cez ňu ju dokážeme pretaviť do každej sféry. Dôležité je tiež si uvedomiť, že dnes už nemožno posudzovať ľudí len podľa intelligenčného kvocientu a spoliehať naň. Ten mu nezaručí šťastie, dobré medziludské vzťahy a pod. Rovnako dôležitá, ak nie dôležitejšia je emocionálna inteligencia. Vďaka nej môžeme vytvárať pravdivé vzťahy založené na kongruencii.

Človek, ktorý dokáže ovládať umenie emocionálnej inteligencie je skutočne múdry. Je to proces, v ktorom myšlienky ovplyvňujú emócie a emócie myšlienky. Zároveň demonštrujeme ich neuveriteľnú silu a pôsobnosť. A je to aj ďalším argumentom, prečo je emocionálna inteligencia v živote ľudí veľmi dôležitá a často dôležitejšia než intelligenčný kvocient. Lepším determinantom než IQ je schopnosť vyrovnáť sa s neúspechom a chuť pokračovať. Prostredníctvom emócií, ktoré sú prirodzené a pravdivé, sa vedome či nevedome prezentujeme sami pred sebou i pred svetom. Ich pravdivosť zaručuje v živote autenticitu, ktorá je vo vzťahoch nevyhnutná. Do vzťahov s emóciami vstupujeme, vo vzťahoch ich meníme a obohacujeme sa o ďalšie, ktoré ďalej hodnotíme.

Emocionálnu inteligenciu dokážeme rozvíjať a posilňovať prostredníctvom etickej výchovy. Tento predmet ponúka široké možnosti, ktoré sa týkajú rozšírenia emocionálnych zručností a kompetencií, pretože na hodine sa i prakticky nacvičujú pomocou hier, etických dilem a iných metód. Takéto učenie je zážitkové a autentické a pomocou neho sa poznatky a návyky a zručnosti lepšie pretransformujú do bežného života, čo je podstatou etickej výchovy. Predpokladom je však autentická a prosociálna osobnosť učiteľa etickej výchovy, ktorá v pozitívnom a tvorivom prostredí pobáda študentov k sebaopoznaniu seba i druhých, k poznaniu a uvažovaniu o svojich emóciách. Správne uchopenie emocionálnej inteligencie nám pomáha tiež zlepšiť vnútornú motiváciu, sebareguláciu, ale aj interpersonálne vzťahy vo forme empatie a sociálnych zručností. Jednotlivé zručnosti sú nevyhnutné pre správne fungovanie vzťahov v rodine, v škole, v práci, v každodennosti.

4 Použitá literatúra

- GOLEMAN, D. *Emoční inteligence*. 2. vyd. Praha : Metafora, spol. s.r.o., 2011. 315 s. ; ISBN 978-80-7359-334-6.
- LOMNICKÝ, I. *Podstatné súvislosti etickej výchovy* . 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2015. 137 s. ISBN 978-80-558-0810-9.
- LOMNICKÝ, I., JUROVÁ, J. *Osobná etika a etická výchova*. 1. vyd. Nitra: CCV PF UKF v Nitre, 2007. 77 s. ISBN 978-80-8094-248-9.
- RUISEL, I. *Inteligencia a myslenie*. 1. vyd. Bratislava : Ikar, 2004. 432 s. (Pegas, zv. 3). ISBN 80-551-0766-1.
- URBAN, H. *To nejdůležitější v životě*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. 147 s. ISBN 80-7178-824-4.
- WILDING, CH. *Emoční inteligence : vliv emocí na osobní a profesní úspěch* 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010. 238 s. ISBN 978-80-247-2754-7.

5 Kontakt na autora

Simona Šlosárová
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta
Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky
Hodžova 1
949 74 Nitra
Email: sslosarova@gmail.com
Školiteľ: doc. PaedDr. Igor Lomnický, PhD.

Soudobé dějiny ve vzdělávacích oborech Občanský a společenskovědní základ a Dějepis

Contemporary History in educational fields Civic and Social Science and History

Vanda Vaníčková

Anotace: Příspěvek je zaměřený na analýzu Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia, kurikulárního dokumentu státní úrovně, konkrétně pak na tematiku soudobých dějin. Sledované téma bude zkoumáno u dvou vzdělávacích oborů společenskovědního charakteru – Občanského a společenskovědního základu a Dějepisu. Cílem pojednání je s přihlédnutím ke zvolenému tématu analyzovat kurikulární podobu oblasti soudobé dějiny u obou oborů.

Klíčová slova: Občanský a společenskovědní základ, Dějepis, Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, soudobé dějiny, Základy společenských věd, 20. století, gymnázia

Summary: The paper is focused on analysis of Framework Educational program for Secondary Education, state curricular document, mainly on „contemporary history“. Topics, which we follow, will be research by two social educational fields - Civic and Social Science Basics; History. The paper’s goal is analyze curricular form of both educational fields and their contains about „contemporary history“ topics.

Keywords: Civic and Social Science Basics, History, Framework Educational program for Secondary School, contemporary history, Civics, 20. century, grammar schools

1 Úvod

Znalost historie je premisou k pochopení vývoje společnosti, dějinných událostí, ale i nepřilíš časově vzdálených okamžiků. To, co se děje dnes, bezpochyby ovlivnila doba minulá. Historický a společenský kontext 20. století, jemuž se převážně soudobé dějiny věnují, determinuje dnešní společnost, naši každodennost. V rámci

příspěvku je analyzováno téma soudobých dějin, a to konkrétně jeho kurikulární forma v Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia. Zaměříme se na vzdělávací obor Dějepis a Občanský a společenskovědní základ a budeme hledat tematický průnik sledované oblasti, protože mezioborové vazby právě těchto dvou vzdělávacích oborů charakterizují téma soudobých dějin.

Předkládaný příspěvek vznikl v rámci projektu *Dějepisné vzdělávání s akcentem na soudobé dějiny a jeho reflexe ze strany učitelů*, který byl finančně podpořen v rámci Interní grantové soutěže 2016 Univerzity Palackého v Olomouci. Výsledky analýzy poslouží jako výchozí materiály pro kvalitativní výzkumnou část projektu – hloubkové rozhovor s gymnaziálními učiteli.

2 Soudobé dějiny

Výraz soudobé dějiny, jenž je ustáleným pojmem, působí z jazykového hlediska paradoxně. Spojeny jsou dvě zdánlivě protikladné skutečnosti – soudobý (něco, co se vyskytuje v dnešní době) a historie (soubor událostí minulých). (Slovník spisovného jazyka českého, online). Z pohledu společenskovědního je právě naznačené prolnutí přítomnosti a minulosti klíčové, neboť témata soudobých dějin reflektují události, které se staly v nedávné minulosti, čímž ovlivňují přítomnost. Uvědomit si propojení událostí 20. a 21. století je stěžejní nejen pro žáky gymnázií, jimž se v příspěvku věnujeme, ale obecně pro občansky vzdělanou a odpovědnou společnost.

Následující podkapitoly představují vymezení pojmu soudobé dějiny tak, jak s ním pracuje výzkumné pracoviště Akademie věd ČR a rámcové vzdělávací programy (české kurikulární dokumenty státní úrovně).

2.1 Ústav pro soudobé dějiny AV ČR

Termín soudobé dějiny vysvětlíme na příkladu Ústavu pro soudobé dějiny, stěžejního pracoviště Akademie věd České republiky pro sledovanou oblast. Činnost ústavu se věnuje výzkumu českých a československých dějin po roce 1938. Hierarchie pracoviště koresponduje se zásadními milníky soudobých dějin, období, kterému se věnuje. Tři hlavní oddělení jsou: „*Oddělení dějin okupace a budování socialismu, oddělení reálného socialismu, oddělení pozdního socialismu a postsocialismu*“, dále je doplňují menší pracovní jednotky: „*Centrum orální historie, Centrum pro studium studené války a jejich důsledků, Centrum pro studium menšin, pracovní skupina Dějiny komunistické strany, pracovní skupina Česká společnost 1938-1948, pracovní skupina Společnost a režim, pracovní skupina Dějiny parlamentarismu.*“ (Ústav pro soudobé dějiny, online)

Kromě výzkumů, publikací a konferencí přispívá k reflexi témat soudobých dějin ústav oborovým časopisem *Soudobé dějiny*, jenž vychází od roku 1993, od 2013 pak

i v anglické verzi (Czech Journal of Contemporary History). Ředitelem Ústavu pro soudobé dějiny je nyní PhDr. Oldřich Tůma, Ph.D. (Ústav pro soudobé dějiny, online)

2.2 Rámcové vzdělávací programy

S přihlédnutím k hlavní oblasti zájmu příspěvku (téma soudobých dějin na gymnáziu) se budeme z kurikulárních dokumentů věnovat pouze Rámcovému vzdělávacímu programu pro gymnázia (dále jen RVP G; podrobněji kapitola 3), okrajově pak Rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV), podle kterých jsou absolventi gymnázií vzděláváni. Nejprve však provedeme základní teoretické ukotvení zmíněných dokumentů.

Soustava rámcových vzdělávacích programů reprezentuje v českém školství povinnou státní úroveň vzdělávání, a to dle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání a Národním programu rozvoje vzdělávání v České republice. Školní úroveň představují školní vzdělávací programy (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007). Sedm rámcových vzdělávacích programů pokrývá stanovený rozsah vzdělávání, jedná se o: „*Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání včetně příloh upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením, Rámcový vzdělávací program pro obor základní škola speciální, Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, Rámcový vzdělávací program pro gymnázia se sportovní přípravou, Rámcový vzdělávací program pro odborné vzdělávání.*“ (Rámcové vzdělávací programy, online)

2.2.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

RVP ZV slouží v příspěvku pouze pro dotvoření kontextu pojetí soudobých dějin na gymnáziu – žák gymnázia je zároveň absolventem základní školy, jejich pojetí vzdělávání vychází právě z RVP ZV. Dokumentu se budeme věnovat okrajově, a to hlavně se zacílením na dějepisnou oblast.

V RVP ZV nenajdeme přímo výraz soudobé dějiny, ale v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost je tematicke dějin 20. století věnována pozornost, viz ukázka z charakteristiky jmenované vzdělávací oblasti: „*Důraz je kladen především na dějiny 19. a 20. století, kde leží kořeny většiny současných společenských jevů.*“ (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2010, s. 43, online). Období soudobých dějin, tak jak ho vymezuje Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, se věnují tematické celky vzdělávacího oboru Dějepis Moderní doba a Rozdělený a integrující se svět. Vymezené učivo akcentuje například témata: světové války (včetně jejich důsledků), nově vzniklé uspořádání světa, hospodářství, totalitní systémy, země východního bloku, komunistický režim v Československu, vznik ČR. (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2010, online)

3 Společenskovědní vzdělávací obory na gymnáziu

Vzdělávání na gymnáziu vychází z RVP G, který doplňuje školní vzdělávací program školy. Oblast společenskovědního vzdělávání reprezentují na gymnáziu primárně vzdělávací obory Občanský a společenskovědní základ (dále jen OSZ) a Dějepis, které shodně spadají do vzdělávací oblasti Člověk a společnost.⁹¹ Oba vzdělávací obory níže charakterizujeme.

Dějepis

Dějepis na gymnáziu navazuje na poznatky získané na základní škole a rozšiřuje je. Vzdělávací obor je rozdělen na sedm tematických celků, které kopírují dějinná období - pravěk, starověk, středověk, novověk (rozdělen na jeho počátek a události spjaté s osvícenstvím) a moderní doba, opět rozděleno na dva úseky (léta 1914-1945 a soudobé dějiny po roce 1945). Osmý tematický celek je věnován obecnějším metodologickým otázkám historie a práci s historickými prameny (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007).

Každý tematický celek je vymezen očekávanými výstupy, jež RVP G definuje jako: „*Stěžejní část vzdělávacího obsahu jednotlivých vzdělávacích oborů; jsou ověřitelné, prakticky zaměřené a jsou využitelné v běžném životě; vymezují úroveň, které mají všichni žáci prostřednictvím učiva dosáhnout.*“ (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007, s. 97). Očekávané výstupy Dějepisu jsou primárně zaměřeny kognitivně, ve všech tématech cílí na znalosti žáků. „*Žák vysvětlí základní zlom ve vývoji lidstva v důsledku cílevědomé zemědělské a řemeslné činnosti.*“ (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007, s. 43), „*Žák popíše základní rysy reformace a protireformace, vysvětlí důsledky pro další evropský i světový vývoj.*“ (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007, s. 44) či „*Žák charakterizuje dvě světové války, dokumentuje sociální, hospodářské a politické důsledky.*“ (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007, s. 45).

Vzdělávací obor je v praxi reprezentován stejnojmenným vyučovacím předmětem, který bývá povinně vyučován v různých kombinacích. Na základě studia vybraných školních vzdělávacích programů můžeme jako nejčastější variantu označit dotaci šesti hodin (2 vyučovací hodiny v rámci 1. – 3. ročníku). Ve vyšších ročnících gymnázia bývá předmět doplněn tematicky relevantními volitelnými semináři.

⁹¹ Podrobné pojednání o struktuře Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia viz například VANÍČKOVÁ, V. (2013). *Občanský a společenskovědní základ v Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia: analýza, komparace*. In: HUBÁLEK, T. (ed.). *Sborník z II. mezinárodní vědecké konference studentů doktorských studijních programů v oblasti společenských věd*. Praha: EPOCH, s. 532-538, ISBN 978-80-7425-211-2.

Občanský a společenskovední základ

Vzdělávací obor OSZ je v RVP G vymezen šesti tematickými celky, které korespondují s oblastmi a vědami, jimž se obor věnuje. Tematický celek Člověk a jedinec je zaměřený na psychologii, Člověk ve společnosti na sociologii, tematické celky Občan ve státě a Občan a právo na témata politologická a právnická, celek Mezinárodní vztahy a globální svět akcentuje mezinárodní oblast, Úvod do filosofie a religionistiky je zaměřený na filosofii, etiku a religionistiku. (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007). Obdobně jako Dějepis navazuje OSZ na učivo ze základního vzdělávání, které prohlubuje.

Na základě analýzy jazykových prostředků, jimiž jsou vymezeny jednotlivé očekávané výstupy vzdělávacího oboru, lze OSZ považovat za komplexně zaměřený vzdělávací obor. Očekávané výstupy jsou formulovány se zřetelem na znalosti: „*Žák vyloží podstatu demokracie, odliší ji od nedemokratických forem řízení sociálních skupin státu, porovná postavení občana v demokratickém a totalitním státě.*“ (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007, s. 40); dovednosti – „*Žák využívá získané poznatky při sebepoznávání, poznávání druhých lidí, volbě profesní orientace.*“ (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007, s. 39); postoje – „*Žák ve svém jednání respektuje platné právní normy.*“ (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007, s. 40). Při komparaci s ostatními vzdělávacími obory dělá zastoupení všech tří uvedených oblastí z OSZ výjimečný vzdělávací obor. Svým charakterem (deklarovaný rozvoj znalostí, dovedností i postojů) se mu nejvíce podobá Výchova ke zdraví a Tělesná výchova.

Ve školní praxi bývá vzdělávací obor OSZ realizován jako povinný vyučovací předmět Základy společenských věd (Společenskovední základ) vyučovaný ve všech čtyřech ročnících v nejčastější časové dotaci osmi hodin (2 vyučovací hodiny týdně v každém ročníku). Předmět bývá ve vyšších ročnících doplněn volitelnými semináři.

4 Témata soudobých dějin ve společenskovedních vzdělávacích oborech

Jak je z výše uvedeného patrné, implementace tematiky soudobých dějin je v rámci vzdělávacích oborů OSZ a Dějepis dle kurikula (konkrétně RVP G) zřejmá. Explicitně zmíněny jsou soudobé dějiny v Dějepise, kdy nese jeden z tematických celků přímo podtitul Moderní doba II – soudobé dějiny. Tento tematický celek svými očekávanými výstupy i zmíněným učivem vymezuje počátek období soudobých dějin koncem druhé světové války (1945). Události první světové války do soudobých dějin autoři RVP G, na rozdíl od Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, neřadí; jsou

součástí tematického celku Moderní dějiny – situace v letech 1914 – 1945. (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007).

V tematických celcích OSZ není explicitně použito spojení soudobé dějiny. Z pohledu témat je však uplatnění látky zřejmé. Obdobně jako Dějepis věnuje OSZ prostor politickému i běžnému životu v demokratických a nedemokratických státech, ideologiím, lidským právům, evropské integraci či globalizaci. Tematicky jsou tedy vzdělávací obory Dějepis a OSZ v pojetí soudobých dějin shodné, Dějepis (logicky pro své zaměření) vymezuje učivo detailněji.

Nejznatelnější rozdíl, který pojetí soudobých dějin ve sledovaných vzdělávacích oborech přináší, ilustrujeme na konkrétních příkladech z RVP G. Jedná se o formulace očekávaných výstupů, tedy cílů, jež by mělo být v rámci gymnaziálního vzdělávání dosaženo.

Dějepis: „Žák vysvětlí lidská práva v souvislosti s evropskou kulturní tradicí; zná instituce sjednocující se Evropy, jejich úlohu a fungování.“ (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007, s. 46) a OSZ: „*Žák obhajuje svá lidská práva, respektuje lidská práva druhých lidí a uvážlivě vystupuje proti jejich porušování.*“ (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007, s. 40) Ukázky naznačují, že Dějepis je primárně orientován na nižší stupeň taxonomie vzdělávacích cílů, a to na pamětné osvojování informací, na kognitivní rovinu. OSZ vychází ze znalostí, zároveň je navyšuje o další rozměr – hodnoty, dovednosti, postoje. Jak vyplývá z uvedených citací, očekávaným výstupem dějepisné výuky je žákova znalost otázky lidských práv (definice, ukotvení, problémy ve světě aj.). OSZ doplňuje téma postojovou složkou, neboť očekávaný výstup na žákovi vyžaduje, aby lidská práva i respektoval. Na znalosti tedy aplikujeme nějaký konkrétní postoj. Přestože se věnujeme teoretické rovině – vymezení oborů v kurikulárním dokumentu – je na místě připomenout otázku, jež může být u podobně orientovaných očekávaných výstupů problematická. Očekávané výstupy jsou formulovány tak, aby mohly být měřitelné. Navrhnout formu a proces ověřování, zda žák něco či někoho respektuje, tak aby byl dostatečně validní a reliabilní, je značně obtížné.

Další dvojice příkladů z RVP G potvrzuje výše naznačené (Dějepis cílí pouze na znalosti, OSZ i na postoje), diskutováno je zde téma multikulturality. Dějepis: „*Žák (...) objasní význam islámské, židovské a některé další neevropské kultury v moderním světě.*“ (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007, s. 46) a OSZ: „*Žák respektuje kulturní odlišnosti a rozdíly v projevu příslušníků různých sociálních skupin, na příkladech doloží, k jakým důsledkům mohou vést předsudky.*“ (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007, s. 39).

Charakterizovali jsme téma soudobých dějin a jeho uchopení ve vzdělávacím oboru Dějepis i OSZ. Nyní je klíčové naznačit možnou praktickou využitelnost zjištěných informací v teoretické rovině. Minimem, jež se pro oba obory nabízí, jsou aktivní mezipředmětové odkazy, kdy učitel při výkladu odkazuje na již získané informace v rámci jiného vyučovacího předmětu. Například při rozboru dokumentárního filmu na téma první světové války v Dějepisu upozorňuje a záměrně po žácích vyžaduje i reflexy sociálního pozadí válečných událostí (primárně učivo OSZ) – *Jak válka změnila strukturu společnosti? Která odvětví průmyslu byla na vzestupu? Zásáhla válka do tradičního pojetí nukleární rodiny? Odrazily se události první světové války v některém z moderních filosofických směrů?*

Významnější uvědomění si interdisciplinárního charakteru soudobých dějin (a to nejen ve vztahu dvou námi sledovaných vzdělávacích oborů) podpoří společné školní projekty, semináře, exkurze, besedy, soutěže a jiné aktivity na půdě školy i mimo ni. Nejen, že učitelé obou vzdělávacích oborů propojí teorii a praxi, vzájemné prolnutí zároveň žákům ukáže, že žádné téma není izolované, obzvláště v moderní historii je „vše propojeno se vším“, věci se neudály zcela nahodile.

5 Závěr

Význam a důležitost práce s tématy soudobých dějin (nejen) na základních a středních školách není třeba obhajovat. Pochopení historických souvislostí je předpokladem k uvědomělému a odpovědnému životu každého z nás.

Příspěvek se zaměřil na prostředí gymnázia, neboť právě jeho absolventi by se měli orientovat ve všech oblastech přírodních a humanitních věd. Příspěvek analyzuje pojetí soudobých dějin v Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia u vzdělávacích oborů Dějepis a Občanský a společenskovědní základ; což jsou dílčí oblasti výzkumného projektu *Dějepisné vzdělávání s akcentem na soudobé dějiny a jeho reflexe ze strany učitelů*, jež byl finančně podpořen Univerzitou Palackého v Olomouci.

Souhrnně lze říci, že tematický průnik soudobých dějin u Dějepisu a Občanského a společenskovědního základu je, značně rozdílné je však pojetí témat. Dějepis je orientován na znalostní pojetí, výstupy OSZ jsou charakteristické zacílením i na dovednosti, postoje a aplikaci témat do každodenní reality. Součástí příspěvku je i naznačení, že teoretický průnik témat by měla odrážet i školní praxe, a to například ve formě interdisciplinárních projektů, exkurzí či besed.

6 Použitá literatura

- Rámcové vzdělávací programy.* [online]. Praha: MŠMT, 2009. [cit. 2016-05-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>
- Rámcový vzdělávací program pro gymnázia.* Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. 100 s. ISBN 978-80-87000-11-3.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.* [online]. Praha: MŠMT, 2010. 136 s. [cit. 2015-05-09]. Dostupné z WWW: <www.msmt.cz/file/21592/download/>
- Slovník spisovného jazyka českého.* [online]. Ústav pro jazyk český, v.v.i., 2011. [cit. 2016-05-10]. Dostupné z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=historie&stati=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>>
- Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. [online]. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i, 2016. [cit. 2016-05-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.usd.cas.cz/cs/historie-ustavu-pro-soudobe-dejiny>>

7 Kontakt na autora

Mgr. Vanda Vaníčková
Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd
Žižkovo náměstí 5
771 40 Olomouc
Email: vanda.vanickova@gmail.com
Školitel: doc. PhDr. Zdeněk Novotný, CSc.

Etika a religionistika

Obrazy a jejich uctívání v džinismu

Icons and their veneration in Jainism

Josef Bartošek

Anotace: Ačkoliv džinismus patří mezi asketické (šramanové) systémy, díky neustálé interakci s védskými tradicemi si vytvořil velmi komplikovaný soubor zobrazování osob i předmětů (čétana, murti, pratima) za účelem jejich uctívání (vandana, púdža, pratikraman atd.), při postupu na cestě spasení (mókša marg). Popisem těchto komplikovaných vztahů se zabývá předložená práce.

Klíčová slova: Zobrazení, ikony, džinismus, uctívání

Summary: Despite the fact that Jainism belongs to ascetic (*sramana*) systems, thanks to mutual interaction with Vedic tradition has formed rather complicated variety of icons both of human and things (*cetana*, *murti*, *pratima*) in order to venerate them (*vandana*, *puja*, *pratikraman* etc.) on the way to salvation (*moksa marg*). Hereby presented work deals with these complicated relationship.

1 Úvod

Džinismus (*džajn daršana*) patří mezi asketická, neboli šramanová (*múni*, *šramana*) náboženství. Kromě džinismu sem zahrnujeme dnes v Indii už pouze buddhismus, protože většina ostatních asketických systémů již vymřela či splynula s hlavními směry indického myšlení. Např. adžívikové splynuli s digambarským džinismem. Jiné asketické směry se řadí k tradici hinduismu. V celé této stati budu pro indická náboženství používat převážně pojem systém⁹² nebo tradice⁹³, protože použití pojmu náboženství je v indické tradici zavádějící. Džinismus nemá žádnou Nejvyšší bytost, nadpřirozenou sílu, vtělení, boha nebo bohyni, nikoho, kdo by mohl soudit, odměnit, či potrestat člověka, nikoho, kdo by ho mohl zahrnout přízní a ke komu by se mohl obracet. Proto se může jevit paradoxním, když džinismus zcela nezavrhuje

⁹² Josef Bartošek, *Džinismus-Příručka pro studenty religionistiky a teologie*, e-kniha, <http://www.htf.cuni.cz/HTF-103-version1-dzinismus.pdf>

⁹³ Martin Fárek, *Indie očima Evropanů*, Karolinum, 2014, s.12

rituály či bohoslužby (*púdža*) svého druhu⁹⁴. Lidé se obvykle modlí, uctívají nebo se snaží usmířit si síly, o kterých věří, že je mohou něčím obdarovat, vyřešit jejich problémy, uspokojit jejich touhy anebo naopak, jsou-li rozhněvány, mohou člověka potrestat nebo mu uškodit. Žádná taková bytost či síla v džinismu není⁹⁵. Ani osvobozená duše (*siddha*), tedy duše (*džíva*) v nejvyšším stavu (*mókša*) jakého je možno docílit (*aríhant*, *arhat*, *džína*, *tírthankar*)⁹⁶ a která má absolutní poznání (*kévala džňána*) nemůže naprosto žádným způsobem ovlivňovat dění na světě. Sídli totiž na samém vrcholku vesmíru (*sidhášíla*, *lóákáš*), kam vystoupá vlastní lehkostí po odstranění veškeré karmy a nemůže se žádným způsobem dostat opět do světa. Kromě toho, i přes své vševědění, již nemá žádné „lidské“ pocity. Je zbavena všeho smyslového, nezná tedy lásku, nenávisť, soucit, apod. Docílila stavu, „kdy udělala vše, co je třeba udělat“ (*krita kritja*) a setrvává ve stavu absolutní blaženosti. Nemá již nic společného se světem a ani se nevměšuje do lidských záležitostí⁹⁷. Podle džinismu člověk sklízí ovoce svých vlastních činů. Dalo by se také říci, že se vlastně jedná o aplikovaný zákon příčiny a účinku, neboli akce a reakce, jak to známe z fyziky. Svoji špatnou činnost (*páp*) člověk nabírá zhoubnou karmu (*ghátikarma*) a dobrou činností (*púnja*) ji odstraňuje, popřípadě získává nezhoubnou karmu (*agáthikarma*). Nakonec však musí odstranit veškerou karmu, včetně nejjemnějších záchvěvů duše (*jóg*). Pak už na duši nemůže ulpět naprosto nic⁹⁸ a tudíž se ani nemůže vrátit do světa (*lók*). Zdálo by se tedy, že jakékoliv pokusy o zavedení rituálů, či bohoslužeb a s tím spojené zobrazování sakrálních budov, osob nebo symbolů naprosto nepřichází v úvahu. Původní společenstva mnichů, sídlících v lesích (*vánaprastha*, *vanavásí*) se snad tímto skutečně řídila, ale to je pouze nedoložený dohad. Již ve velmi raných stádiích džinismu jsou archeologicky doložená zpodobení (*múrti*) džiny⁹⁹ a dokonce džinistické stúpy¹⁰⁰. Rovněž tradice putujících asketů (*samaná*, *samáni*) setrvávat v období dešťů (*čaturma*) v jeskyních zřejmě vedla k jejich pozdějšímu vyzdobování. Setrvávání v hinduistických chrámech zase mohlo vést ke sblížení s praktikami hinduismu. V období dešťů mniši setrvali na jednom místě nikoliv kvůli osobní

⁹⁴ Jyoti Prasad Jain, *Religion and Culture of the Jains*, Delhi, 2006, s.123

⁹⁵ problém božských bytostí (*déva*, *déví*) a ochranných božstev (*jakšá*, *jakší*) přesahuje rozsah tohoto článku

⁹⁶ někdy používají anglicky píšící autoři termín *god*, případně *deity*, snad aby se vcítili do logiky Evropanů. Potom si nevědí rady s ostatními božskými bytostmi (*déva*, *déví*) a vnášejí termíny *semi-god*, *semi-godess*. Jenomže těch jsou desítky tisíc...

⁹⁷ Jyoti Prasad Jain, *Religion and Culture of the Jains*, Delhi, 2006, s.123

⁹⁸ proto také džinismus nezná žádný „pád člověka“

⁹⁹ John E. Cort, *Framing the Jina*, Oxford University Press, 2010, s.32nn

¹⁰⁰ Peter Flugel, *Jaina Cult of Relic Stupas*,

nepohodě, ale aby v období, které kypí novým životem, omylem nezašlápli nějakého živého tvora nebo pučící rostlinu.

Stále tedy zůstává nezodpovězena otázka, proč začali džinisté vytvářet podoby (*murtí, bimba, čétja, pratima*) a je potom uctívat. Prasad Jain nabízí velmi přímočarou odpověď. Každé náboženství, aby mohlo přežít, musí mít i svůj lidový projev. A právě společné bohoslužby, obřady, rituály, svátky, poutě apod. jsou nejlepším sociálním poutem náboženské skupiny. Prostý člověk nemá intelektuální kapacitu k obsažení složité nauky ani možnosti odejít do bezdomoví. Chce snadno dostupný lék na své denní potřeby, a právě instituce bohoslužeb je plně uspokojuje. Duchovně pokročilejší člověk tento přístup většinou nesdílí, a také řadu rituálů nepraktikuje¹⁰¹. Tím se vytváří pestrý a tolerantní přístup k problematice obrazů, soch a jiných zpodobení (*murtí*). Nepřímým důkazem pro toto je i uspořádání džinistické církve (*tírth*). Každý nově příchozí tirthankar totiž obnoví *tírth* a káže nauku (*džajn daršana*). Džinistický tírth jsou čtyři skupiny osob: mnichové (*sádhú*), mnišky (*sádhví*), laikové (*šravaka*), laičky (*šravika*). Laičtí členové podporují mnichy a mnišky. Aby takové společenství mohlo fungovat, musí se někde scházet a něco konat. Zkrátka nějaká infrastruktura je nezbytná.

Jiným zdůvodněním je příliv hinduistů do řad džinistických laiků i mnichů a ti pak sebou přinesli prvky hinduistického zobrazování. Také se projevoval silný tlak většinové společnosti. Ale finální oficiální vyjádření dal tomuto trendu *Džinaséna* ve své práci Ádipurána, která rozhodně nezapře podobnost s hinduistickou knihou *Dharmašastra*. Jaké mohl mít *Džinaséna* pohnutky k tomuto postoji? V osmém století se objevil na jihu Indie Šankara. Ve svých polemikách se mimo jiné zaměřil i na kritiku buddhistů, protože neuznávají existenci duše, a džinisty označil za ateisty. Začal proti nim systematickou kampaň s cílem obrátit lid proti nim. V této situaci projeвили džinističtí učitelé značnou předvídatost a asimilovali hinduistické prvky. A právě těmto tendencím dal nejvýraznější podobu *Džinaséna*. Jak si v dalším ukážeme, přijali džinisté téměř všechno. Zachovali pouze to nejzákladnější a nejcennější – nenásilí (*ahimsa*). Od těch dob jsou schopni odvíjet celé svoje myšlení od sloganu „nenásilí je nevyšší učení“ (*ahimsa paramo dharma*).

2 Zobrazování

Protože se nejedná pouze o obrazy či sochy, ale i o jeskyně a jejich výzdobu, chrámy, stúpy, otisky nohou (*paduka*), posvátné symboly, plastiky, dvoj a trojrozměrné mandaly apod. používám souhrnné označení zobrazení, které všechny tyto viditelné předměty zachycuje. Podívejme se nyní, co všechno džinismus zobrazuje a jakým způsobem se k tomu džinista vztahuje.

¹⁰¹ Jyoti Prasad Jain, *Religion and Culture of the Jains*, Delhi, 2006, s.124

2.1 Jeskyně

Jak již bylo řečeno, původně setrvaly mnišské komunity většinou v lesích, a tak přirozeným místem, kam se dočasně uchýlovaly, byly jeskyně. Nejstarší jsou Singhanpur a Džogimara v Madhjabraděši, Barabar a Radžgir v Biharu, další pak v Gudžarátu, Maharaštre, Karnátace apod. Hrály důležitou roli v životě komunity, byly místem setkávání (*adhisthána*) i vyučování. Nápisy v písmu *brahmí* v některých z nich pochází z druhého století př. n. l. V některých se nachází vyleštěné kamenné postele, které snad sloužily jako lůžka pro „meditaci až k vyvanutí“ (*sallekhana*). Známým poutním místem je např. i Čandraguptova jeskyně na Čandragirí ve Šra- vanabelagole v Karnátace (obr. 1). Z těchto jeskyň se časem vyvinuly jeskynní chrámy, jejichž architektura nejen vyřází dech, ale je i dokladem uctívání soch jak tírthankarů, tak i bohů (např. *Ambika*) nebo ochranných božstev (*jakša, jakšíní*). V žádném případě se tato architektura nedá pokládat za napodobeniny chrámů.

2.2 Chrámy (mandir, basadi)

Neméně stará je i tradice chrámů. Podle *Parinibbana Suttanta* prý Buddha poznamenal: „*Dokud bude rod (gótra) Vadžijů chválit, uctívat a podporovat své chrámy (čétja) ve městě i na venkově a nedovolí, aby upadly v zapomenutí řádné oběti a rituály, jak byly dříve ustanoveny a vykonávány..... do té doby mohou Vadžijové očekávat, že nebudou upadat, ale vzkvétat*“¹⁰². Rod Vadžijů je jen jiné jméno pro Ličchavi, rod ze kterého pocházel 24. tírthankar džinismu Mahávíra. Jeho rod patřil mezi ctitele Paršvy (23. tírthankar) a jistě měli chrámy (čétja), kde uctívali obrazy a další symboly, reprezentující Džiny. Nejstarší nápisy dokládají existenci chrámů od 3. stol. př.n.l. a není vyloučeno, že blízko stúpy v Mathuře stál chrám již před rokem 150 př.n.l.¹⁰³. Velkého rozkvětu se chrámy dočkaly v klasickém věku indického umění, éře Guptovců (4. -7. stol. n.l.) a od 9. stol. začaly nahrazovat skalní chrámy. Architektonické prvky, které používají, vedou mnoho vědců k závěru, že se jedná o kopii původních dřevěných staveb. Ty ostatně byly nahrazovány v průběhu celých dějin. zpráva z roku 1068¹⁰⁴ říká, že jistý džinistický generál, sloužící ve vojsku krále Soměšvary II z dynastie západních Čalukjů¹⁰⁵ úspěšně sponzoroval přestavbu dřevěného chrámu na kamenný (*basadi*). K chrámům často přiléhají „domy charity“ (*dána šalas*).

¹⁰² in Jyoti Prasad Jain, *Religion and Culture of the Jains*, Delhi, 2006, s.167

¹⁰³ ibid

¹⁰⁴ Ram Bhushan Prasad Singh, *Jainism in Early Medieval Karnataka*, Delhi, 1975, s. 27

¹⁰⁵ dynastie vládnoucí v jižní Indii od 10. do 12. stol.

2.3 Stúpy

Pohřební mohyly (stúpy) uchovávající popel či ostatky významných lidí si obvykle spojujeme pouze s buddhismem. Jejich výskyt v džinismu sice připouští i P.S. Jaini¹⁰⁶, ale jejich uctívání odmítá. Takzvané hrobky v Mudbidri jsou prý pouze připomínkové, věnované místním bhatarakům, tedy představitelům jednotlivých chrámů¹⁰⁷. Nálezy v Mathuře však hovoří jednoznačně i o uctívání arhatů¹⁰⁸. Novodobé výzkumy, organizované University of London se zabývají současným uctíváním ostatků, a to nejen u digambarů a švétambarů murtipúdžak, ale i u anikonických tradic jako např terapanthí, kteří uctívají ostaky áčarji Tulsího¹⁰⁹.

2.4 Pět význačných postav (panč paraméšti)

Ve všech tradicích je uctíváno panč paraméšti (परमेषुठि), tak jak je zachycuje centrální mantra džinismu (*namókar mantra, mahámantra*). K nim se džinista vztahuje, buď v nezpodobněné formě (*bhava púdža*), nebo k jejich obrazům či sochám (*dravja púdža*). Jsou to: 1. Arihant अरहिनत, *árhat* अरहत, tirthankar तीर्थंकर, 2. Siddha सिद्धि, 3. Áčarja आचार्या, 4. Upadjája उपाध्याय, 5. Sádhu (साधु), Sádhuví (साधुवी). První dvě postavy jsou absolutně dokonalé, další jen částečně, avšak jsou na cestě ke „spáse“ (*mókša marg*). Ve všech *murtipúdžak* tradicích jsou tyto sochy rituálně omývány (*abhíšéka*). Ti, kteří odstranili veškerou zhoubnou (*gháti*) i nezhoubnou (*agháti*) karmu, docílili spasení (*mókša*), jsou ve stavu *síddhí* a dlí v *síddhašile* (*lók ákáš*), nemají už žádné tělo a nedají se zobrazit, kromě náznaků, jako když se maluje duch. Proto většinu soch tvoří *tířthankarové*, kteří si ponechali část nezhoubné karmy (*agáthikarma*), která tvoří jejich tělo a v něm ještě obnovili společenství (*tířth, sangh*) a kázali nauku (*džajn daršana*). V každém vzestupném (*utsarpíni*) a sestupném (*avasarpíni*) cyklu (*kal čakra*) je jich v tomto světě (*džambúdvíp*) dvacet čtyři.

2.5 Bohové (dév) a bohyně (déví), ochranní bohové džinismu (jaksá, jakší/ jakšíni)

Uctívání bohů (*dév*) a bohyň (*déví*) je záležitost velmi komplikovaná. Jistě se zde projevil neustálý kontakt s hinduismem. Nesmíme ale zapomenout na „původní“ bohyně džinismu. Podívejme se tedy, jak je kategorizovaný kontinent, na kterém žijeme (*džambúdvíp*). Nachází se uprostřed všech oceánů a kontinentů. Je jako sluneční disk. Šest pohoří ho dělí na sedm zemí, sedm oblastí (*kšétra*). Uprostřed je

¹⁰⁶ Padmanabh S. Jaini, *The Jaina Path of Purification*, Delhi 2001, s. 193

¹⁰⁷ *ibid*

¹⁰⁸ Vincent A. Smith, *The Jain Stupa and Other Antiquities of Mathura*, Allahabad, 1901

¹⁰⁹ Peter Flugel, *Jaina Relic Stupas*, CoJS Newsletter, issue 3, 2008, s.18nn

Vidéha nebo Mahávidéha s horou Méru, někdy též nazývanou Suméru¹¹⁰. Její svahy jsou porostlé lesy oddělenými čtyřmi plošinami (*katani*), na kterých jsou vždy čtyři přirozené, nevybudované (*akritrima*) džinistické svatyně (*mandir*). Na sever od Vidéhy se rozkládá pohoří Níla, pak země *Ramjaka kšétra*, pohoří *Rukmi*, země *Hairanjavata kšétra*, pohoří *Šikhari*, země *Airavata*. Na jih pak leží pohoří *Nišadha*, země *Hari kšétra*, pohoří *Maháhimávat*, země *Hajmavata*, pohoří *Himávat* a konečně země či oblast *Bharata kšétra*, vlastní místo našeho žití, které nejsme svými lidskými schopnosti opustit. Na vrcholu těch šesti pohoří je šest jezer (*Padma, Mahapadma, Tiginča, Kesari, Mahapundarika, Pundarika*), každé má lotosový ostrov (*padma hrada*) a tam žije šest bohyň, které reprezentují různé vlastnosti, jak napovídají sanskrtské významy jejich jmen¹¹¹: *Šrí* (krása, blahobyt), *Hrí* (stud), *Dhriti* (rozhodnost), *Kírti* (sláva), *Buddhi* (poznání), *Lakšmí* (štěstí).

V mnoha džinistických chrámech si nemůžeme nevšimnout jakýchsi strážců, kteří stojí po stranách *tírthankara*. Na pravé straně jsou mužští ochránci, ne levé jejich ženské protějšky (*jakší, jakšíní*). O jejich původu existuje mnoho odborné literatury a výsledky debat jsou nejednoznačné. Tyto bytosti nejsou ani věčné ani svaté. Sami jsou oddanými uctívající džinů. Patří do skupiny *jantar dévú*, mužští jedinci jsou šasanadevata a ženští šasanadévi. Jsou schopni měnit svůj tvar a rozměry. Jsou buď ustaveni Indrou, nebo se sami přidali k *tírthankarovi* v jeho předchozím životě (jako např. Dharendera a Padmavati k Paršvovi). Ačkoliv *tírthankarové* jejich ochranu nepotřebují¹¹², tyto bytosti je z čiré oddanosti chrání, jakož i džinistické náboženství (*džajn daršana*), kdykoliv je to třeba. Písma (*ang agama*), jako např. Uttaradhjájana sůtra, Bhagavati sůtra, Tattvarthasůtra a jiné se o nich hojně zmiňují. Mnoho džinistů je právě pro tyto vlastnosti ctí¹¹³. Parvin K. Shah v současných vzdělávacích materiálech píše: „My džinisté neuctíváme *jakší* a *jakšíní* pro materiální zisk, výhody nebo ochranu před nebezpečím, nebo nemocí. Ctíme je pro jejich vztah k *tírthankarům* a jako ochranu džinismu. Prosit o materiální výhody by bylo pravým opakem učení *tírthankarů*.“ Lidová zbožnost to ovšem vidí jinak.

Kulty některých *jakší* se značně osamostatnily. Ostatně je velmi pravděpodobné, že se jedná o předindické bohyně, které se (po podrobení původních obyvatel?) staly *jakší* a pak se opět osamostatnily. Podívejme se nyní alespoň na některé z nich.

¹¹⁰ Ganini Jnanamati, *Jaina Bharati, The Esence of Jainism*, Hastinapur 2007, s. 105.

¹¹¹ Vasudeo Govind Apte, *Sanskrit-English*, New York 2003.

¹¹² Jsou přece v *lókákáši* mimo dosah neosvobozených duší (*samsárin*).

¹¹³ Existují i špatní *jakšové* a *jakší*, kteří lidem škodí. Jedením takovým byl i Sulpani, který pokoušel Mahávíru.

2.5.1 Čakrešvarí

Je to *jakší* patřící k Rišabovi (Adináthovi), prvnímu *tírthankarovi*. Je také známa pod jménem Apratičakra. Její barva je zlatá, Její dopravní zvíře (*váhana*) je orel. Má osm rukou. Na pravé straně jednou rukou žehná, v dalších drží šíp, provaz a kolo. Levé ruce drží otěže, luk, ochrannou zbraň Indry (čakra) a kolo. Její *jakša* se jmenuje Gomukha a má kravskou hlavu.

2.5.2 Ambíka

Ambíka je *jakší* dvacátého druhého *tírthankara* Neminátha. Je známa i pod jmény Ambai, Amba, Amra Kušmandiní, Sarvahna, Gomedha, Kušmandinídéví. Její barva je zlatá a jezdí na lvu. Má čtyři ruce. V pravých rukou má mango a mangovou větev, v levých smyčku a své dva syny.

2.5.3 Padmavati

Je *jakší* dvacátého třetího *tírthankara* Paršvanátha. Její barva je zlatá a jezdí na hadu s kohoutí hlavou. Má čtyři ruce, dvě pravé drží lotos a růženec (*málá*), levé ovoce a smyčku.

2.5.4 Sarasvatí

Je bohyně vědění a zdroj veškerého poučení. Její božská energie je zdrojem duchovního světla, odstraňuje veškerou ignoranci a vzbuzuje poznání. Respektují ji všechny indické víry. Laici i svatí mužové. Má čtyři paže, dvě drží knihu a růženec (*málá*) a dvě indický hudební nástroj *vínu*¹¹⁴. Sedí na lotosu a jejím zvířetem (*váhana*) je páv, symbol prosperity, podle jiných zdrojů labuť.

2.5.5 Lakšmí

Je jednou z „jezerních“ bohyň (*déví*) a také bohyní, kterou viděla matka Trišala jako svůj čtvrtý sen. Reprezentuje bohatství a moc. Má čtyři ruce, ve kterých drží lotos se slonem, růženec (*málá*) a hrnec, ze kterého se často sypou peníze.

2.5.6 Manibhadra

Původně velmi starý *jakša*, uctíváný od nepaměti a akceptovaný džinismem později. Má šest rukou a jezdí na slonu.

¹¹⁴ Jasně patrný vliv hinduismu.

2.5.7 Ghantakarna vír

Vypadá jako střelec s lukem a šípem obklopen zvonci, což nás může v džinistickém chrámu překvapit. Chrání ale před negativní energií, kterou by mohli šířit zlí *jakšové* a *jakší*. Šíp v jeho luku slouží k překonání sil zla. Zvuk jeho zvonu tvoří povznese-nou atmosféru. Mylně bývá spojován s Mahávírovu jako Ghantakarna (Mahávír). *Ghantá* (zvon) *Karna* (uši) je 30. mezi 52 hrdiny. Chrám Mahuri v Gudžarátu je proslulý zázraky a plněním přání (v pokleslé víře). Původně to byl kšatrijský král velké síly (Mahábal). Chráníl zbožné lidi a ctnostné ženy, kromě luku měl i palcát. Měl rád zvuk zvonu a také měl velké uši. Pomáhá těm, kteří mu věří, což je velmi nedžinistický požadavek, zavánějící hinduistickou *bhakti*. Před jeho púdzou se cho-dí k 6.*tírthankarovi* Padmaprabhovi. Má rád *sukhadi* jako *prasád*. K výrobě *sukhadi* je potřeba *ghí*, pšeničná mouka, nerafinovaný třtinový cukr. Nesmí se jíst mimo areál chrámu.

2.5.8 Nakoda Bhairava

Původně to bylo strážné božstvo vesnice Bhairavy (hrozný) v Rádžasthánu. Ob-vykle je blízko vchodu do chrámu, vyplňuje materiální přání a je pozitivní energií kolem chrámu.

2.5.9 Bhomijadží (Adhistajak Dev)

Jeto bůh ve tvaru hory Sametšikar. Je pozitivní energií hor, ve kterých docílilo dva-cet *tírthankarů nirvány*.

2.5.10 Matang

Je pozoruhodnou postavou. Byl *jakšá* šestého *tírthankara* Padmaprabhy. Prý to byl muž nízké rasy, barbar, dalít. Jedná se patrně o nějaký rod spojený s prastarými kul-ty. Vinami, pravnuke Rišabův je zakladatelem rodu Matang. Suparšvanath, sedmý *tírthankar* prý byl též Matang a stejně tak se i jmenoval jeho *jakša*. Mahávírův *jakša* se jmenuje také Matang a rovněž tak Hanuman (Maruti). Matang je džinistický bůh prosperity.

2.5.11 Siddhajika (Aparadžitá, Kamačandáli)

Má zlatou barvu, jezdí na lvu, drží písmo (šrúta), svým příznivcům žehná (*vara-mudra*), zajišťuje lidem bezbřehé vědění. Je to vlastně personifikovaná síla (šakti) v džinismu.

2.5.12 Džválámáliní

Džválámáliní je *jakšíní* osmého *tírthankara* Čandraprabhu. *Džválá* znamená oheň, *máliní* jsou girlandy. Bývá spojována s džinistickou *tantrou*. (*tan* znamená roztáhnout, rozšířit, *tra* je nástroj). Ve středověku se *tantrismus* rozšířil ve všech indických náboženstvích, protože lidé věřili v nadpřirozené činitele, kteří jim splní časné či spirituální cíle. Džinistická *tantra* se plně rozvinula v Karnátace v 10.–11. stol. Používala *mantry* (slova), *jantry* (obrazce) *mudry* (pozce prstů), *njasa* (obrazné přikládání božstev na různé části těla), *mandaly* (magické kruhy). V Karnátace je zázračný chrám Džválámáliní Atišaja (div, zázrak) Kšetra (pole). Královna Čana Vera Déví postavila 700 chrámů, které byly po dobytí Portugalci zničeny, světec (*múní*) Čik Samantbhadra viděl Džválámáliní ve snu a ta mu řekla, ať vezme idol (*murtí*) na místo, kde si bude kráva a lvice hrát. Světec tam dopravil *múrtí* bohyně. Ta od té doby plní přání.

2.5.13 Hanuman

Jako příklad velkého cestování různými systémy si uvedme pouť celoasijského božstva Hanumana. Původ jména vysvětluje několik legend. Jedna říká, že ho Indra v dětství udeřil do čelisti (*hanu*) a pochroumal ji (*mant*). Jiný výklad říká, že *han* znamená být zabit, zničen a *mán* je pýcha. Jméno tedy znamená „ten, jehož pýcha byla zničena“. Podle džinistických textů strávil dětství na ostrově Hanuruha, odkud má jméno. Sanskrtizované proto-drávidské *ana-mandi* (opičí samec) je prý nesmysl, neboť *mandi* znamená samice. Jeho jméno je nicméně známé po celé jihovýchodní Asii. Hanumat, Anuman (tamilština), Anoman (indonézština), Andoman (malajština), Hunlaman (laoština). Ádivasí, jeden z kmenů indických aboriginů, tvrdí, že podle jejich legend je (prý) Rámájana. A legend je kolem Hanumana nepřeborně. Podle těch džinistických jeho matka Andžana byla princeznou z Mahendrapuru provdaná za Pavanadžaju prince Aditjapuru. Ten se na ni rozlobil, sice si ji vzal, ale nespal s ní. Jednoho dne ve válce po ní zatoužil, rychle přijel a strávil s ní noc. Počala, ale příbuzní (a rodiče) ji vyhnali. Našla útočiště v jeskyni, kde porodila. Strýc z matčiny strany Pratisurja z Hanuruhapury se rozhodl vzít ji na svůj ostrov. Cestou spadl Hanuman z jeho létacího stroje (*vimán*), ale s palcem v puse rozbil skálu při dopadu. Vimalasuri, džinistický mnich, který žil asi ve 2.–4. století a který je autorem Paumačarija, tvrdí, že Hanuman, Bali, Sugriva a další Vanarové jsou Vidjádharové. Paumačarija znamená skutky Padmy, což je džinistické jméno Rámy. Ráma a Hanuman došli *móksi* na hoře Mangitungi (Mangi Giri, Tungi Giri). Jsou tam jeskyně 8. *tírthankara* Čandraprabhu, kde jsou sochy Hanumana, Rámy ale i Bahubáliho. Nachází se ve státě Maharaštra.

2.5.14 Ganéša

Většina švétambarských murtipúdzak směrů uctívá Ganéšu, který převzal řadu atributů hinduistického Kubéry, neboť ten je v džinismu především stavitelem *samava-sarany*. Kanonická literatura (*ang agama*) se o Ganéšovi nezmiňuje, ale Hemačandra (12. stol.) ho už vykresluje se sloní hlavou, velkým břichem, se sekerou a jezdící na myši. Je uctíván na začátku každé významné události a dokonce i bohové (*déva*) si ho usmiřují, když chtějí něčeho dosáhnout. Digambarové, až na několik drobných výjimek, jeho kult nesdílí. Nestarší socha Ganéši se vyskytuje spolu s *jakší* Ambíkou a je z 9. století. Uctívání Ganéši v džinistické obchodní komunitě vcelku nepřekvapí.

2.6 Šedesát tři významných mužů (*trišastišalakapuruša*)

Při různých příležitostech je vzpomínáno šedesát tři znamenitých mužů (*trišastišalakapuruša*), jejichž životy jsou podrobně zachyceny v *Trišastišalakapurušačaritra*. Jsou to: 24 *tírthankarů*, 12 čakravartí, 9 *baladévů*, 9 *vasudévů* a 9 *Prativasudévů*. Jsou to duše, které mají potenci dojít osvobození (*bhavaja*) a rodí se v každé polovině (*kalpa*) časového cyklu (*kalčakra*), jak sestupného (*avasarpini*), tak vzestupného cyklu (*utsarpini*) a obdrží *móksu* v tomtéž životě nebo ve dvou následujících. Čakravartí jsou vládci šesti dílů světa (např. Bharata), mají vrhací zbraň (čakra). Narodí se tak kvůli usilovnému přání (*nidana*) v předchozím životě. Nakonec dobudou celý svět a jsou ctěni bohy i významnými lidmi. Je to jasná oslava kšatrijského stavu, značně ovšem nahlovaná soubojem Bháraty a Bahubáliho. *Baladékové*, *vasudékové* a *prativasudékové* se objevují vždy současně. Baladéva a Vasudéva jsou poloviční bratři, synové krále s různými manželkami. *Baladéva* je vždy starší bratr *Vasudévův*. Nejznámější dvojice je princ Ráma z Ajódhje (Balarám), který je *baladévem vasudéva* Krišny. *Prativasudékové* jsou zlí protivníci hrdinných *vasudévů*. Jsou zabiti a jdou do spodního světa. Hrdinové a zloduši jsou integrální součástí džinistické mytologie a jedni bez druhých by nemohli být, komentuje situaci Vinod Kapashi¹¹⁵. Při četbě této mytologie by se člověku málem chtělo říci s klasikem: „Padouch nebo hrdina, my jsme jedna rodina“. Nicméně je to dobrý doklad toho, že indické myšlení neulpívá na statickém dělení dobro – zlo, ale správně – špatně, přičemž ten špatný má vždy možnost se polepsit (a samozřejmě i naopak).

2.7 Šestnáct svatých žen (*sati*)

Džinismus ctí šestnáct svatých žen, které zachovaly věrnost džinismu i ve velmi kritických chvílích svých životů. Brahmí, Sundarí, Čandabála, Rádžmatí, Draupadí,

¹¹⁵ Vinod Kapashi, *Jainism A Way of Life*, Ahmedabad 2012, s. 89.

Kaušalja, Mrugavati, Sulaša, Síta, Šubhadra, Šhíva, Kuntí, Šilvanti, Damajanti, Prabhavati, Padmavati.

2.8 Náboženské symboly

Bráhmanské zvyky uctívat náboženské a duchovní symboly rovněž ovlivnily džinismus. Proniklo tam zejména kolo spravedlnosti (*dharmáčakra*), stromy (čajta, *vrikša*), prapory s obrazy slonů, lvů, pávů, býků apod. V jižní Indii pak sloupy, stojící před chrámem (*manastambha*). Tyto symboly byly ctěny (*vandana*), což by z hlediska původní ortodoxie bylo v pořádku, ale také uctívány (*púdža*), což je z absolutního hlediska nesprávné. Nicméně Džinaséna toto uctívání doporučuje. Také stopy chodidel náboženských učitelů (čarana činha, čarana paduka) byly hojně uctívány, a to i po jejich smrti, kdy byly vyráběny z odolných materiálů, zejména kamene. Např. skalní nápisy ve Šravanabelagole referují o tom, že se Džinačandra klaněl stopám Bhadrabáhuovým. Toto praxe byla tehdy hojně rozšířena. Často se také uctívá předmět, který vypadá jako stylizovaný strom (šrútaskanda jantra) a reprezentuje kanonickou tradici (*agama parampara*)¹¹⁶. Také džinistický symbol, přijatý v roce 1974 (na 2500 let výročí Mahávírovy nirvány) patří do této kategorie a mnoho dalších symbolů, které zde nemohu rozebírat.

2.9 Posvátné slabiky

Na závěr některé *púdži* se recitují posvátné slabiky v různých kombinacích. Ty se často zpodobňují trojrozměrně a bývají osazeny soškami tírthankarů. Jsou to:

2.9.1 Óm (někdy aum)

Óm se skládá z písmen a + a + á + u + m. Tento zvuk znamená úplnost, kompletnost, nekonečnost. Je to zvuk vesmíru. Symbolicky také ztvárňuje pět významných bytostí (*panča paraméšti*): A – *Arihant*, A – je duše bez těla (*ašarira*), tedy osvobozená duše, Á – áčarja, učitel, hlava společenství, U – *upadhjáj*, asketický učitel, M – *múni*, všichni asketi, kteří přijali odmítnutí světa, vstoupili do mnišství (*díkša*) a učinili *mahávrata*.

2.9.2 Hrím

Hrím se někdy také nazývá *hrímkar mantra*. Je to mystický zvuk, který reprezentuje neviditelný zvuk, nekonečnost a božskou energii 24 *tírthankarů*. Když meditujeme *hrím* můžeme cítit uvolňující se energii *tírthankarů*.

¹¹⁶ Nagarajaiah Hampa, *Spectrum of Sarasvatí:Šrútađévi*, Šravanabelagola 2009, s.51

2.9.3 Arhum

Slovo *arhum* je *mantra*, která reprezentuje všechny samohlásky i souhlásky obsažené v sanskrtské abecedě. První samohláska sanskrtské abecedy je a a poslední souhláska h. Když meditujeme tuto mantru, soustředíme se na tichý zvuk vesmíru.

3 Druhy džinistického uctívání

3.1 Mentální uctívání (*bhava púdža*)

je jakási vnitřní oběť modliteb *tírthankarovi*. Je to soustředění se na aspekty života *tírthankara* s touhou¹¹⁷ po nápodobě. Pravověrný džinista vidí i dnes za všemi ostatními projevy uctívání s pomocí jakýchkoliv prostředků (*dravja*) vždy jenom soustředění myslí (*bhava*), které vede k naplňování sedmi (devíti) *tattva*, tedy správné víře (*samjaktva*) na stupňovité cestě (*gunasthána*) k osvobození (*móksa*).

3.2 Bohoslužba (*dravja púdža*)

vždy používá nějaké prostředky, obětiny (*dravja*). Na rozdíl od *bhava púdži*, která se pouze soustřeďuje na různé kvality zvolené deity, tedy *tírthankara* nebo *jakšá* či *jakší*, se jedná o bohoslužbu hinduistického typu, s různými rituály a obětováním (viz dále). Ádipurána rozděluje *dravja púdžu* na čtyři podtypy: první je *sadarčana púdža* neboli každodenní *púdža tírthankarů*. Obětník přináší santal, neloupnou rýži, vonné tyčinky, ovoce, květiny a sladkosti do chrámu. Vztyčování soch, instalace obrazů, darování půdy apod. také patří do této kategorie. Druhým typem je uctívání čtyř tváří *tírthankara* (*džiny, arihanta*), což se nazývá čaturmukápúdža, tedy *púdža* čtyř (čatur) tváří (*mukhá*). Čtyři tváře vyjadřují vševědoucnost (*kevaladžňánu*) a úplnou přítomnost *džiny*. Třetím typem je čakravartípúdža, kde panovník (čakravartí), který je oddaným džinistou, poskytuje velkorysou charitu (*dáná*) podle přání almužníka po vykonané *púdže*. Poslední je *aštánikápúdža*, která trvala osm (*aštá*) dní. Džinaséna ji předepisuje všem zbožným hospodářům, laikům. Toto rozdělení dobře reflektovalo potřeby všech společenských skupin Karnáta 11. a 12. století. Asketové se soustředí na *bhavapúdžu*, panovníci poskytnou prostředky náboženské komunitě a lid si odpočine při osmidenním svátku. Náboženství tu plní i svoji roli sociální. *Dravja púdža* se může konat v chrámu nebo doma. Dnes prakticky každá zbožnější rodina, kterou autor navštívil, má domácí svatýňku, kde ráno obvykle začínají den *púdžou*. Právem se tedy čtenář může ptát, zda se vůbec ještě jedná o džinismus, vždyť *bhava púdža* je něco těžko prokazatelného a patří to vlastně do „soukromých projevů“ (praxis pietatis). Ano, nejen že se stále jedná

¹¹⁷ Z hlediska asketického vzdávání se jakéhokoliv lpění, touhy i nejmenších pohybů (*jóga*) nutného k dosažení „vyhasnutí“ či „vyvanutí“ (*nirvána*) je samozřejmě i touha napodobit *tírthankara* „špatná“.

o džinismus, ale bylo tomu tak i po celé sledované období, tedy od nejstarších dob až do středověku. Nepochybným dokladem toho, že „džinistické“ chápání zůstávalo, je praxe „askeze až k smrti“ (*salékhána*), o které svědčí mnohé skalní nápisy a která je džinisty chována v trvalé úctě. Je jasné, že kdyby se asketické chápání *púdži* jako úsilí mysli (*bhava*) vytratilo, *salékhána* by ztratila smysl a nebyla by ani praktikována ani uctívána¹¹⁸.

4 Závěr

Každý tirthankar začíná svou činnost obnovením čtyřstupňového společenství (*tirth*), a předpokládá se, že přinejmenším laici praktikují *dravja púdžu*. Kromě toho dévové uctívají nestvořené ikony neustále. Dále pak archeologické nálezy vypovídají o zobrazování od velmi raných počátků. Džinisté tedy vytvářeli obrazy a sochy a vykonávali nějaké formy *púdži* od nepaměti. Kromě toho ale přidali i praktiky, kopírující hinduismus. Dr Shgan Jain to stručně komentuje takto: „Nejstarší džinistická bohoslužba je *bhava púdža*. Materiální obětiny přišly jako důsledek hinduizace džinistických rituálů asi kolem 8. stol. n.l.“¹¹⁹

5 Použitá literatura

- BARTOŠEK JOSEF, *Džinismus-Příručka pro studenty religionistiky a teologie*, e-kniha, <http://www.htf.cuni.cz/HTF-103-version1-dzinismus.pdf> Praha 2015. 262s
- CORT JOHN E., *Framing the Jina*, Oxford University Press, 2010. 196s ISBN-10: 0195385020
- FÁREK MARTIN, *Indie očima Evropanů*, Karolinum, 2014. 234s ISBN 978-80-246-2494-5
- FLUGEL PETER, *Jaina Relic Stupas*, CoJS Newsletter, issue 3, 2008 50s
- GANINI JNANAMATI, *Jaina Bharati, The Esence of Jainism*, Hastinapur 2007. 404s
- JAIN JYOTI PRASAD, *Religion and Culture of the Jains*, Delhi, 2006. 234s ISBN 81-263-1274-2
- JAINI PADMANABH S., *The Jaina Path of Purification*, Delhi 2001. 374s ISBN 81-208-1578-5
- NAGARAJIAH HAMPA, *Spectrum of Sarasvatí: Šrúta déví, Šravanabelagola* 2009. 111s
- SINGH RAM BHUSHAN PRASAD, *Jainism in Early Medieval Karnataka*, Delhi, 1975. 175s
- SMITH VINCENT A., *The Jain Stupa and Other Antiquities of Mathura*, Allahabad, 1901
- VASUDEO GOVIND APTE, *Sanskrit-English*, New York 2003. 366 s ISBN 0-7818-0203-2
- VINOD KAPASHI, *Jainism A Way of Life*, Ahmedabad 2012. 125s ISBN 978-81-89698-42-3

¹¹⁸ Sborník ze IV. mezinárodní vědecké konference studentů doktorských studijních programů v oblasti společenských věd, Olomouc 6.5.2015, Tomáš Hubálek (Ed), Josef Bartošek, *Salékhána-klidná smrt džinisty* s. 210nn

¹¹⁹ Dr. Shugan Jain: osobní korespondence s autorem, 2016

6 Kontakt na autora

Josef Bartošek
Universita Karlova Praha
Evangelická teologická fakulta
Černá 5
110 00 Praha 1
Email: josef.bartosek@seznam.cz
Školitel: Pavel Hošek

Jáchym z Fiore a tři epochy dějin lidstva

Joachim of Fiore and Three Epochs of Human History

Hana Horáková

Anotace: Příspěvek se zabývá učením Jáchyma z Fiore (1135-1202) a jeho mystickou vizí dějin, která ovlivnila i pozdější myslitele. Opat z Fiore vykládá dějiny na základě Svaté Trojice a dělí je do tří období: věk Boha Otce, věk Syna (Ježíše Krista) a věk Ducha svatého. Na základě studia Bible se domníval, že kolem roku 1260 dojde k převratnému dějinnému zlomu. Rovněž předpovídal brzký příchod Antikrista. Jeho myšlenky vyvolaly ve své době velkou pozornost.

Idea tří dějinných období se však prosazovala i dále po jeho smrti (např. ve 20. století Hitlerova Třetí říše). Jáchym z Fiore bezesporu patří k velkým autorům středověku. Studium jeho spisů nám umožňuje pochopit historické aspekty dnešního západního myšlení.

Klíčová slova: Jáchym z Fiore, chiliasmus, apokalyptika, teorie dějin

Summary: This contribution is focused on the teaching of Joachim of Fiore (1135-1202) and his mystical vision of history that influenced later thinkers. Abbot of Fiore interpretation of history based on the Trinity and is divided into three periods: the Age of the Father, the Age of the Son (Jesus Christ), and the Age of the Holy Spirit. Based on the study of the Bible he believed that around 1260 will be a revolutionary concept of history break. He also predicted early arrival of the Antichrist. His ideas aroused great attention at that time.

The idea of the three historical periods, however, advocated even after his death (eg. in the 20th century, Hitler's Third Reich). Joachim of Fiore is undoubtedly one of the great writers of the Middle Ages. Studying his writings enables us to understand the historical aspects of today's Western thinking.

Key words: Joachim of Fiore, chiliasm, apocalypticism, theory of history

1 Úvod

Jáchym z Fiore (1135–1202) se narodil 1135 v Kalábrii jako syn notáře. Nejprve se věnoval stejnému povolání jako jeho otec, ale světský život opustil a oddal se mnišskému ideálu, stal se cisterciáckým mnichem. Cisterciácký způsob života však neodpovídal jeho ideálu, proto si založil svou vlastní řeholi, schválenou papežem. Postavil nový klášter v San Giovanni ve Fiore. Po jeho smrti se k řádu připojily i další kláštery.¹²⁰ Jáchym sice nebyl kanonizován, ale již za svého života se díky své zbožnosti těšil pověsti svatého muže. Je zapsán v seznamu blahoslavených, což v římskokatolické církvi představuje jakýsi předstupeň svatořečení. Za svého života si získal autoritu i u papežů. Dante ho ve své Božské komedii řadí mezi blažené a vypovídá o něm jako o muži obdařeném „darem prorockého vznětu“:

*„Jáchym blažený,
prorockým duchem vybavený,
zářící inteligencí,
na hony herezi vzdálený,
budoucí předpověděl jako nyní.“*
(Dante, Božská komedie, XII, 139-141)¹²¹

Dantova výpověď, že Jáchym je „na hony herezi vzdálený“, naráží na jeho vystupování proti Petru Lombardskému, s nímž se neshodl v oblasti trinitologie, což bylo odsouzeno 4. lateránským koncilem, avšak jeho „teologie tří epoch“ a výpočet doby příchodu Antikrista nikdy zamítnuty nebyly, naopak vzbuzovaly velký zájem.¹²²

Jáchym napsal celou řadu spisů. K jeho hlavním dílům patří *Concordia Novi et Veteris Testamenti* (*Soulad Starého a Nového zákona*), *Expositio in Apocalypsim* (*Výklad knihy Zjevení*), *Psalterium decem chordarum* (*Žaltář o deseti strunách*) a *Tractatus super quattuor Evangelia* (*Traktát o čtyřech evangeliích*), který však již nedokončil.¹²³ Na kritická vydání jeho děl odborná veřejnost již dlouhá léta čeká.¹²⁴

2 Jáchymova vize dějin

Jáchym rozlišil tři po sobě následující úseky, stádia, epochy, věky či říše, které ovšem sám nazývá stavy: stav Otce, stav Syna a stav Ducha svatého. Tímto výrazem

¹²⁰ Srov. Delumeau, s. 41

¹²¹ Srov. Troncarelli, s. 24

¹²² Srov. Pospíšil [online]

¹²³ Srov. Delumeau, s. 41

¹²⁴ Srov. Pospíšil [online]

– „status“ - míní něco jako „jakost“ či „vývojový stupeň“ světa a tomu odpovídající uspořádání společnosti. Těmto třem stádiím přísluší tři řády (ordines), o nichž bude pojednáno dále.¹²⁵

2.1 Tři epochy dějin lidstva

Podle Jáchyma ovládají dvě čísla – 2 a 3 – věky všeobecných dějin.¹²⁶ K výkladu dějin používá jak „binární model“, aplikovaný na oba zákony (Starý i Nový zákon) i na oba národy (lid Izraele i křesťanská církev), tak „trinitární model“, jehož hermeneutický základ tvoří tři osoby Trojice.¹²⁷ První věk, věk Boha Otce, se vyznačoval strachem a je obdobím praotců Starého zákona. Tento věk ovládali ženatí muži (ordo coniugalis) a dělil se na sedm „seculae“. Druhý věk, věk Syna, je obdobím Nového zákona a života křesťanské církve, posvěcené milostí. Tento věk ovládají klerikové (ordo clericalis) a dělil se na sedm „tempora“, která jsou paralelní k sedmi „seculae“.¹²⁸ A konečně třetí věk, věk Ducha svatého, je věkem radosti, lásky, poznání a duchovní svobody. Tento věk budou spravovat mniši (ordo spiritualis). Třetí věk přiznává nejvyšší hodnotu kontemplaci.¹²⁹ Ve druhém věku panuje petrovské uspořádání církve, které ve třetím věku ustoupí janovskému uspořádání.¹³⁰

Opat z Fiore předpokládal, že mezi událostmi Starého zákona a ději v novozákonní době církve musí existovat soulad (concordia). Počet generací odvozuje od Matoušova evangelia, kde se hovoří o 3x14 generacích od praotce Abrahama až do narození Krista. Na základě onoho principu souladu mezi Starým a Novým zákonem jich od Krista až do příchodu třetího věku Ducha bude stejný počet. Na jednu generaci počítá 30 let, protože v tomto věku uvedl Kristus své duchovní syny, apoštoly, do života.¹³¹

Počet generací před narozením Krista tedy bylo 42 a podle jím uvažovaného modelu by měl stejný počet generací následovat. Jestliže počítáme na jednu generaci 30 let, pak docházíme k letopočtu 1260 ($3 \times 14 \times 30 = 1260$). Jáchym se domníval, že kolem tohoto roku dojde buď ke konci světa, nebo k mimořádnému dějinnému zlomu. Očekával, že předpověděný Antikrist stojí za dveřmi. O svých objevech informoval také papeže Klementa III., který jej povzbuzoval, aby v díle pokračoval.¹³²

¹²⁵ Srov. Neubauer [online]

¹²⁶ Srov. Eliade, s. 112

¹²⁷ Srov. Cermanová, s. 148; srov. Pospíšil [online]

¹²⁸ Srov. Cermanová, s. 148

¹²⁹ Srov. Eliade, s. 112

¹³⁰ Srov. Pospíšil [online]

¹³¹ Srov. Delumeau, s. 44

¹³² Srov. Pospíšil [online]

Jáchym rovněž slučuje svou teorii tří věků se symbolikou sedmi dní v týdnu, během nichž byl dle Bible stvořen svět. Sedm věků od světa je následujících - věk Noemův, Abrahámův, Judského království, proroků a babylonského vyhnanství. Šestý věk zahájil Jan Křtitel, upevnil Kristus a pokračuje po dobu celé křesťanské éry. Sedmý věk bude věkem sabatu a odpočinutí.¹³³

Každá ze tří epoch má svůj dynamický průběh, vždy rozlišuje její začátek (initiatio), růst až k dosažení vrcholu (fructificatio) a konec (consumatio), přičemž konec jedné epochy se prolíná s počátkem epochy nové.¹³⁴ Konec jednoho věku je tedy současně počátkem věku nového. Pozemský sabat měl nastat v sedmém věku církve a současně v třetím věku Ducha svatého.¹³⁵ Zde je jeho výklad inspirován 20. kapitolou knihy Zjevení Janovo (Zj 20,1-10).

2.2 Jáchym a chiliasmus

Millenarismus (z lat. „mille“ = tisíc) je učení o tisícileté říši Kristově, které vychází z interpretace 20. kapitoly knihy Zjevení Janovo. Millenarismus známe častěji pod označením chiliasmus (z řec. „chilioi“ = tisíc). Jáchym z Fiore byl prvním, kdo po Augustinovi, který chiliasmus zavrhl, oživil myšlenku pozemského sabatu, blaženého věku, jenž nastane po porážce Antikrista a uvěznění Satana. Ve svém díle *Expositio in Apocalypsim* směřuje výklad Zj 20,1-10, pasáž, v níž se hovoří o Kristově tisíciletém kralování s jeho svatými, do budoucnosti.

Jáchymův popis sedmého „aetas“ se týká právě 20. kapitoly knihy Zjevení Janovo. Kristus přemůže síly zla, uvrhne šelmu i falešného proroka do ohnivého jezera, zamkne Satana v propasti a nastolí „Zlatý věk“, který popisuje jako sedmý „aetas“ a třetí „status“.¹³⁶ Jáchym dává nejprve za pravdu Augustinovi, že člověk nemůže určit přesné datum konce světa, avšak tvrdí, že Augustinovo odmítnutí millenarismu bylo oprávněné jen zčásti.¹³⁷ Opat z Fiore podobně jako Augustin odmítá interpretovat tisíciletou říši doslovně, avšak víru v pozemský sedmý věk na zemi chápe jako nejjasnější porozumění (serenissimus intellectus) biblickému textu.¹³⁸ V tuto dobu přijde věk opravdového sabatu církve. Pozemské milénium pod vládou Ducha svatého budou charakterizovat tři ctnosti „pax, concordia, spiritualis intellectus“.¹³⁹ Na konci posledního věku se Antikrist vrátí s Gógem, vůdcem svých armád, aby

¹³³ Srov. Delumeau, s. 44

¹³⁴ Srov. Delumeau, s. 44

¹³⁵ Srov. Cermanová, s. 148

¹³⁶ Srov. McGinn, s. 35

¹³⁷ Srov. McGinn, s. 36

¹³⁸ Srov. Cermanová, s. 148

¹³⁹ Srov. McGinn, s. 36

svedl poslední bitvu, která označí završení sedmého „aetas“ nebo třetího „status“. Poté bude následovat Poslední soud a konec dějin.¹⁴⁰

Podle některých autorů není Jáchym ani mesianista, neočekává totiž příchod mesiáše, ani není millenaristou v přísném slova smyslu, neboť nikde nedokazuje, že vláda Ducha svatého potrvá tisíc let.¹⁴¹ Jiní autoři ho však za millenaristu považují.¹⁴²

3 Závěr

Jáchym z Fiore je bezesporu nejvýznamnějším apokalyptickým autorem středověku a patří k velkým teoretikům dějin v západní tradici.¹⁴³ Koneckonců i první generace jezuitů objevily význam Jáchymovy koncepce třetího věku. Pociťovali dramatickost své doby i blížící se střet se zlem, které ztotožňovali s Martinem Lutherem.¹⁴⁴

Jáchymovo učení o třech epochách ovlivnilo celou řadu pozdějších myslitelů. Rozpoznáváme zde Hegelovu „fenomenologii ducha“ a jeho „negaci negace“ odsuzující minulost k nebytí, čímž ruší předchozí stádium ku prospěchu vzniku nového, vyššího stupně. Hegelova filosofie dějin jen představuje nejrozpracovanější podobu jáchimovské apokalyptiky. Ve skutečnosti však celá filosofie absolutního ducha je výkladem skutečnosti v duchu Jáchima z Fiore. S triadickými rozvrhy se setkáme u klasického pozitivismu Comta a jeho učení o třech stádiích poznání (mýtické, teologické a pozitivní). Nakonec i Popperova filosofie vědy postuluje tři světy – objektivní svět fyziky, subjektivní svět psychiky a duchovní svět vědeckých teorií a duchovních pravd.¹⁴⁵

Na druhé straně bylo Jáchymovo trinitární pojetí dějin zneužito „historickým materialismem“ Marxe a Engelse a národně-socialistickým učením o tisícileté Třetí říši.¹⁴⁶ „Třetí říše“ měla navazovat na slavnou historii německého národa ve Svaté říši římské a na období Německého císařství. Nacisté se inspirovali dílem „Drittes Reich“ spisovatele Arthura Moellera van den Brucka, ale kvůli křesťanskému zabarvení pak přestali toto označení pro národně-socialistické Německo používat.¹⁴⁷

¹⁴⁰ Srov. McGinn, s. 36

¹⁴¹ Srov. Delumeau, s. 44

¹⁴² Srov. McGinn, s. 30

¹⁴³ Srov. McGinn, s. 28

¹⁴⁴ Srov. Eliade, s. 114

¹⁴⁵ Srov. Neubauer [online]

¹⁴⁶ Srov. Neubauer [online]

¹⁴⁷ Srov. Třetí říše. In: Wikipedie [online]

S učením opata z Fiore vstoupila do dějin dynamika, která změnila chiliastické očekávání na dějinnou perspektivu, a otevřela tak budoucnost. Teprve v tomto rámci jsou myšlenky evoluce, plánování a pokroku možné a smysluplné.¹⁴⁸

4 Poděkování

Příspěvek vznikl za podpory „SVV - Teologická východiska evropské kulturní identity“ na ETF UK v Praze (reg. č. 260141, rok 2016).

5 Použitá literatura

CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků: apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha: Argo, 2013. Každodenní život. ISBN 978-80-257-1003-6.

DELUMEAU, Jean. *Tisíc let štěstí*. Praha: Argo, 2010. Každodenní život. ISBN 978-80-257-0237-6.

ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení III. Od Muhammada po dobu křesťanských reform*. Praha: Oikúmené, 1997. ISBN 80-86005-53-4.

McGINN, Bernard. *Joachim da Fiore*. In: Souvislosti 19/1 (1994), s. 28-37; přel. Petr Putna

NEUBAUER, Zdeněk. *Ioachim da Fiore - Zrození novověku*. [online] In: Vhled 2001/3 [cit. 2016-04-25] Dostupné z: http://www.vhled.cz/Archiv/Casopis_Vhled%28cislo3%29/Vstupni_stranka/Zaklady_vedvedeck_mysleni/Ioachym_da_Fiore.html

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jáchym z Fiore a jeho teologie dějin*. [online] In: Teologické texty 2000/3 [cit. 2016-04-25] Dostupné z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2000-3/Jachym-z-Fiore-a-jeho-teologie-dejin.html>

TRONCARELLI, Fabio. *Jáchym z Fiore: (cca 1135-1202): život, názory a dílo*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012. Prameny spirituality. ISBN 978-80-7412-109-8.

Třetí říše. In: Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. Wikimedia Foundation, 2003. [cit. 2016-04-25] Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/T%C5%99et%C3%AD_%C5%99%C3%AD_%C5%99%C3%AD%C5%A1e_%28propaganda%29](https://cs.wikipedia.org/wiki/T%C5%99et%C3%AD_%C5%99%C3%AD%C5%A1e_%28propaganda%29)

¹⁴⁸ Srov. Neubauer [online]

6 Kontakt na autora

Ing. Mgr. Hana Horáková
Univerzita Karlova v Praze
Evangelická teologická fakulta
Katedra Nového zákona
Černá 9
115 55 Praha 1
Email: elektrohana@seznam.cz
Školitel: Doc. Jiří Mrázek, Th.D.

Teologie hry a hra teologie u Jürgena Moltmanna

The Theology of Play and the Play of Theology by Jürge n Moltmann

Jan Lamser

Anotace: Příspěvek je zaměřen na osobité teologické uchopení hry, formulované počátkem sedmdesátých let dvacátého století Jürge nem Moltmannem. Popisuje, jak Moltmann skrze hru překračuje tradiční teologické a sociopolitické polarity. Konstatuje, že Moltmannův přístup je v mnohém aktuální a naznačuje možnosti, jak by jej bylo možné rozvíjet.

Klíčová slova: hra, křesťanská teologie, Jürge n Moltmann

Summary: The contribution deals with a distinctive theological understanding of play as portrayed by Jürge n Moltmann in the early 70's of the twentieth century. It depicts Moltmann's concept of play bridging traditional theological and socio-political polarities. Observation is made that Moltmann's approach appears to be relevant even in contemporary context and suggests directions along which his thoughts might be further developed.

Key words: Play, Christian Theology, Jürge n Moltmann

1 Úvod - Jürge n Moltmann a jeho angažovaná teologie polarit

Jürge n Moltmann patří k nejvýznamnějším teologům přelomu dvacátého a dvacátého prvního století. Je autorem řady děl, z nichž některá, jako Teologie Naděje, Ukřižovaný Bůh či Bůh ve stvoření dokázala otevřít nová zásadní teologická témata – otázky otevřenosti historie, sociální teologie skrze christologii utrpení, křesťanský pohled na životní prostředí - a dodnes zůstávají díly referenčními.

To je právě pro Moltmanna typické, skrze teologické myšlení exponuje aktuální žité otázky a zároveň skrze tyto otázky dochází k teologickým závěrům, spíše než by jeho východiskem byly tradiční teologické obory a jejich témata¹⁴⁹.

Moltmann je rovněž ochoten překračovat i myšlenkové stereotypy, jeho teologie je vesměs dialogem s určitým neteologickým modelem myšlení – od frankfurtské školy přes ekumenické aktivity, ideology osvobozenického hnutí sedmdesátých let po feminismus. Jak na tématu samotném, tak i na konfrontaci svého teologického myšlení s jinou kognitivní perspektivou vyvolává účelnou polarizaci, skrze níž se mu pak daří syntetizovat – místy radikální – závěry.¹⁵⁰

V tomto smyslu Moltmann navazuje na tradici německého myšlení, které již minimálně od Kanta a jeho napětí mezi čistým a praktickým rozumem polarizuje věc samu a od Hegela hledá syntézu v dialektické dynamice protikladů. Naopak se Moltmann vždy kriticky vymezuje vůči pokusům vytvářet uzavřené systémy, formulovat všeobecně platné maximy zevnitř takovýchto monolitních systémů.¹⁵¹

Protiklady jako takové jsou zřetelnými motivy v celku Moltmannova díla. Vystupují jak přímo v jeho sociopolitických programech, kde v různých podobách exponuje napětí mezi osobním a společenským, mezi přítomností a budoucností, mezi revolucí a konzervatismem, tak i v kontextu jeho teologického myšlení. Moltmanna zajímá vztah dobra (etiky) a krásna (estetiky), vztah imanence a transcendence, kognitivního a psychosomatického, ... a ovšem polarity zákona a lásky, víry a skutků.

2 Moltmannova teologie hry

V kontextu Moltmannova díla nenápadný spis „První svobodné (bytosti) ve stvoření“¹⁵² otevírá téma svobody člověka a radosti v jeho životě. Činí tak na pozadí napětí mezi nominální svobodou člověka v dnešním světě a různými formami jeho reálné poroby. Autor volí přitom pro teologa velmi nezvyklou perspektivu: ústředním motivem Moltmannova uvažování je zde hra.

¹⁴⁹ K Moltmannově „programové teologii“ a jeho metodám blíže Müller-Fahrenholz G.: *The kingdom and the power: the theology of Jürgen Moltmann*. London: SCM Press, 2000 (Müller-Fahrenholz 2000)

¹⁵⁰ Moltmann působivě popisuje, jakými cestami k němu ona témata přicházejí ve své biografii Moltmann J.: *A broad place: an autobiography*. London: SCM Press, 2007 (Moltmann 2007)

¹⁵¹ K tradici německého myšlení v Moltmannově tvůrčím okruhu zajímavé poznámky v Martin, G.M. „*Wir wollen hier auf Erden schon...*“: *das Recht auf Glück*. Mainz Kohlhammer, 1971 (Martin, Gerhard Marcel 1970)

¹⁵² Moltmann, J: *Die ersten Freigelassenen der Schöpfung*. Munchen: Kaiser Verlag, 1971, s podtitulem „Versuche über die Freude an der Freiheit und das Wohlgefallen am Spiel“ (Moltmann 1988)

2.1 Hra a teologie

Teologie tradičně vůči hře zaujímá dvojí přístup: nezájmu a nedůvěry. Nezájem je nejspíše dán tím, že bible i exegetická tradice hru, až na několik spíše útržkovitých výjimek, pomíjejí. Hra není ani tématem pro prvotní církev.

Nedůvěra církevní tradice má pak nejspíše tři hlavní pilíře – bloudění, neposlušnost a subverzi.

Tertulian ve svém spisu *O hrách*¹⁵³ vnímá hru jako rozptylující, zavádějící. Hrou je člověk odváděn od cesty víry a spásy, ta je v tomto smyslu přímo nástrojem ďábovým. Byť se Tertulianova argumentace i zaměření spisu jako takového týkalo zejména římských her v cirku, tradice jeho vývody generalizovala na hru všeobecně.

Augustin asociuje hru malých dětí s prvotním hříchem¹⁵⁴. Vidí ve hře, skrze děti a jejich bezstarostnou nedisciplinovanost, projev nezvladatelné neposlušnosti, svévole, atribut pádu člověka, model vzdoru vůči Pánu, vzdoru, jenž je člověku vrozen.

Středověká teologie pak formuluje dogma „Dominus risu abstinuit“ – „Pán se nesmál“. Smích, humor, hra jsou chápány jako projevy subverze, znevažování. Kristus jako pravý Bůh a pravý člověk se proto nesměje. On je autentický a jednoznačný. A to by mělo být i cílem člověka.

Tyto názory jsou v křesťanském myšlení pevně ukotveny. Moltmann, při své oblibě v rozporech a dialektice, ovšem tyto tradiční výhrady ke hře vnímá přirozeně spíše jako aspekty, vůči nimž je možné se bohatě vymezit. Všimá si přitom i dalších pozoruhodných vlastností hry, které ji, jeho očima, činí nejen dogmaticky akceptovatelnou, ale dokonce zásadní z pohledu víry, z pohledu eschatologie.

2.2 Hra

Hra jako hra se stala předmětem systematictějšího zkoumání až v druhé polovině devatenáctého století, primárně skrze etnologii zaznamenávající herní vzorce u různých kultur, a biologii, všímající si herních projevů u některých živočišných druhů. Zkoumání hry se pak rozšiřovalo do dalších oborů – sociologie, pedagogiky, jazykovědy, filosofie¹⁵⁵. Přestože zkoumání hry je v mnoha ohledech i dnes spíše na začátku, než plně rozvinutou kapitolou poznání, došlo ohledně hry k obecné shodě

¹⁵³ Tertullian a Kitzler, P.: *O hrách = De spectaculis*. Praha: OIKOYMENH, 2004 (Tertullian a Kitzler 2004)

¹⁵⁴ Augustin et al.: *Vyznání*. Praha, Evangelické nakladatelství, 1992 (Augustin et al. 1992)

¹⁵⁵ K rozvoji zájmu o hru blíže v Huizinga, J.: *Homo ludens : o původu kultury ve hře*, Praha, 1971 (Huizinga 1971)

v některých, z pohledu teologie významných výpovědích, s kterými právě Moltmann ve své práci operuje. Zejména:

Autotelicitá. Hra má smysl (jen) sama ze sebe, i její proces a pravidlavychází z ní samé.

Rovnost účastníků. Hra klade účastníky hry na roveň v rámci svých pravidel, bez ohledu na jejich vztahy mimo hru.

Svoboda. Hra v rámci sama sebe je svým jediným a svobodným omezením. Hra je oázou svobody, autentická hra je vždy korelátem svobody.

Radost. Hra je obvykle doprovázena pocitem radosti, tato radost je výrazným motivem, proč do hry hráči vstupují.

Sebereprezentace. Skrze hru a v jejím rámci projevuje účastník hry svou osobitost, hra jak ontogeneticky, tak i v dospělém věku je formativní z pohledu sebeidentity.

Nepotlačitelnost. Sklon ke hře je univerzální, na úrovni sociální nepotlačitelný.

Sociologové, kteří se zabývají hrou, navíc dovozují, že hra je v pozadí všech kulturních a civilizačních rámců a že tyto rámce jsou dokonce plně převoditelné na herní schémata.¹⁵⁶

Co činí hru velmi atraktivní z pohledu teologického uvažování je skutečnost, že hra je kognitivně dostupnou zkušeností, v kontrastu s řadou abstrakt, s nimiž teologie operuje (kupř. milost, spása, nanebevstoupení), či naopak zkušenostmi mystickými.

2.3 Moltmannova teologie hry

Moltmann o tyto svérázy opře boží vztah ke světu skrze svoření, a specificky vůči člověku skrze vtělení a vzkříšení. Skrze hru osobitě uchopí napětí mezi ospravedlněním vírou a skutky, osobní i dějinnou eschatologii. Konkrétně:

Stvoření je pro Moltmanna projevem Boží hravosti, odtud i Boží království je obecnstvím ve hře, na níž má coby spoluhráč účast celé stvoření, (zejména) i člověk. Odtud plyne zvláštní zpřítomnělá partnerská intimnost vzájemného vztahu Boha a člověka, již právě hra prostředkuje. Boží radost ze stvoření, jež je korelátem Slávy a Království, přichází skrze hru, skrze hru pak přistupuje radost i k člověku. Bůh není Deus faber, stvoření nemá nějaké vnější cíle, k nimž by směřovalo, Boží záměr ve stvoření je naplňování Slávy skrze hru, jež je cílem sama v sobě.

Skutky jsou naopak spojeny právě s homo faber, který hledá smysl sebe sama v cílech, v aktivitách směřujících k jejich naplňování. Tyto cíle přicházejí k člověku jako sociální konstrukt, člověk poměřuje sám sebe skrze svou osobní užitečnost

¹⁵⁶ Pozoruhodně takto tematizuje hru CAILLOIS, R.: *Les jeux et les hommes le masque et le vertige*. [Paris]: Gallimard, 1991 (Caillois 1991)

vůči naplňování těchto cílů (etika), resp. poměřuje prizmatem těchto cílů užitečnost světa (estetika). To je ovšem pro Moltmanna stav hříchu. Náš svět, svět Zákona, Cílů, Skutků, vnější užitečnosti, svět lineární historie. Tím pádem ale nutně svět bolesti, útlaku a smrti. Směřování k vnějším cílům je vždy eluzivní a bludné.

Kříž a utrpení Boží, stejně jako utrpení člověka i utrpení ovšem zásadně a radikálně není hrou. Kříž skrze vzkříšení ovšem popírá absolutní vládu Zákona a ukazuje Boží slávu. Sláva, jako obecnství hry stvoření je skrze kříž horizontem smyslu i radosti, a to i vůči smrti.

Hra v tomto světě má dvojí podobu. Je zdrojem radosti a Boží slávy, skrze ni přichází Království, skrze ni je již přítomno. Hra je ovšem i zneužívána, je i nástrojem útlaku. Je přeznačována na zábavu a stává se tak manipulovanou kompenzací nesvobody Zákona.

Církev je obecnství těch, jež skrze víru v Krista a pokání (ve smyslu obratu) došli skrze hru osvobození od Zákona. Skrze Krista vnímá církev i absenci a zneužívání hry ve světě a v životě bližních, skrze Krista cítí solidaritu i potřebu angažovat se, otevírat hru tam, kde chybí nebo je manipulována.

Etiku křesťanství odvozuje Moltmann od toho, že lidem v bolesti a hmotné nouzi je nejprve třeba pomoci s jejich konkrétními starostmi. Za horizontem bezprostřední pomoci je pak marné snažit se revolucemi vystřídat jednu formu Zákona za jinou. Je třeba využít toho, že hra je nepotlačitelná a i v jejích manipulovaných formách je vždy ukryta jiskra svobody. Křesťan a církev se mají soustředit na oázy hry v tomto světě, skrze hru prostředkovat bližnímu autentickou svobodu, proti současnému ekonomicko-politickému společenskému etosu bez Boha se vymezit subverzí radosti, skrze hru prodchnutou Boží slávou, eschatologickým oslavením.

2.4 Působení Moltmannova teologického pojetí hry

Takto vyjádřená, o hru opřená teologie má velmi angažované vyústění, zároveň skrze zvláštní vlastnosti hry osobitě převádí teologickými prostředky většinu tradičních polarit na polaritu mezi hrou a absencí hry, resp. hrou autentickou a hrou utlačující.

Takové pojetí je překvapivé a vzbudilo jak pozornost, tak i rozpaky. Pro teologickou komunitu byla hra málo známým a obtížným pojmem a radikalita Moltmannových soudů na ní postavených zřejmě odstrašující. Opatrné komentáře, jako kupříkladu předmluva k anglickému vydání knihy¹⁵⁷, zdůrazňuje přínos díla k tematizaci otázky radosti v životě křesťana, hru, jež je přitom jádrem díla, přitom označuje za málo srozumitelný až nadbytečný prvek Moltmannova příspěvku.

¹⁵⁷ Moltmann, J.: *Theology and joy*. London: S.C.M. Press, 1973 (Moltmann 1973)

Naopak nekriticky oslavného přijetí se knize dostalo v okruhu amerických teologů, kteří – převážně z religionistických pozic - ve stejné době věnovali hře svůj zájem. Jejich chápání, jak je patrné ze sborníku *Theology of Play*¹⁵⁸, Moltmannův příspěvek ovšem zplošťuje na generalizující „vše je hra“, zbavuje teologickou koncepci napětí a tím, jistě i v autorových očích, jak je patrné z jeho vlastního příspěvku v tomto sborníku, i relevance.

Nejspíše proto pak Moltmann ve se svém dalším díle již ke hře nevrací, jakkoli se teologický koncept, který jsme stručně výše popsali, v jeho dalším díle zřetelně opakovaně objevuje. Hra ovšem zůstává v pozadí a je nahrazena konstrukty, vesměs odvozenými od některé minoritní teologické tradice či pojmu, avšak s obdobnou funkcí jako hraje hra v „Die ersten Freigelassenen der Schoepfung“.

3 Závěr

I tak nicméně zůstává Moltmannův příspěvek v živém povědomí, v němčině se kniha i přes omezený akademický ohlas dočkala sedmi vydání, je čtenou součástí teologických knihovních fondů, je dostupná v anglickém a francouzském překladu¹⁵⁹. Obecná autorita jejího autora, ale jistě i relevance, již i dnešní čtenář v díle nachází, z ní činí stále aktuální text, který možná ještě čeká na své plné docenění.

Mnohé z toho, o čem Moltmann hovoří, získalo dnes ještě výraznějších kontur. Globální obsese výkonem překročila národní hranice, politika se v mnohém stala spíše politickou ekonomikou. Takováto monolitní dominance je zároveň erodována národnostně či nábožensky profilovanými ideologiemi, s nimiž se dostává do nepřehledných střetů. Bojištěm těchto konfliktů je pak dnes zejména komunikace, v projevech manipulace skrze zábavu i strach. Gamifikace, čili manipulace skrze hru se stala nositelem tzv. „customer engagementu“ a stala se svébytným oborem, sport je znakem národní identity. K dnešnímu světu Moltmannův příspěvek živě hovoří.

Bylo by i čím a jak navázat. Moltmann se vztahuje obecně ke hře. Jednotlivé na hru orientované obory přitom zformulovaly osobité herní typologie (etologie, sociologie, hermeneutika, humorologie), v jejich světle by bylo zajímavé Moltmannův konstrukt dále granulárně rozpracovat. Naopak se otevřela zkoumání samé podstaty hry, která naznačují, že hra je psychosomaticky zakořeněna až na stejné úrovni jako strach či libido, a ze zcela jiných východisek zároveň někteří filosofové hovoří až o ontologické svébytnosti hry. Po teologickém rozpracování volají

¹⁵⁸ Moltmann, J.: *Theology of play*. 1st ed. New York: Harper & Row, 1972 (Moltmann 1972)

¹⁵⁹ Moltmann, J.: *Le Seigneur de la danse: essai sur la joie d'être libre*. [Paris]: Le Cerf-Mame, 1977. (Moltmann 1977)

semiotická, hermeneutická a naratologická zjištění, která hru identifikují jako sám základ těchto disciplín.¹⁶⁰

Hra, dialogická, dialektická, čeká na současné teologické uchopení. A Moltmanova práce pro takové pokusy je bezpochyby inspirací a dobrým východiskem.

4 Použitá literatura

- AUGUSTIN, Václav VENTURA, Method KALÁB, Lenka KARFÍKOVÁ, Mikuláš LEVÝ, Ivan URBÁNEK a nakladatelství a knihkupectví KALICH, 1992. *Vyznání*. Praha: Evangelické nakladatelství. ISBN 978-80-7017-480-7.
- CAILLOIS, Roger, 1991. *Les jeux et les hommes le masque et le vertige*. [Paris]: Gallimard. ISBN 978-2-07-032672-3.
- HUIZINGA, Johan, 1971. *Homo ludens : o původu kultury ve hře : Homo ludens (Orig.)* [online] [vid. 2015-03-27]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/publication/56088>
- MARTIN, GERHARD MARCEL, 1970. „Wir wollen hier auf Erden schon...“: *das Recht auf Glück*. Mainz: Kohlhammer.
- MOLTMANN, Jürgen, 1972. *Theology of play*. 1st ed. New York: Harper & Row. ISBN 0-06-065902-5.
- MOLTMANN, Jürgen, 1973. *Theology and joy*. London: S.C.M. Press. ISBN 978-0-334-01603-8.
- MOLTMANN, Jürgen, 1977. *Le Seigneur de la danse: essai sur la joie d'être libre*. [Paris]: Le Cerf-Mame. ISBN 978-2-204-01090-0.
- MOLTMANN, Jürgen, 1988. *Die ersten Freigelassenen der Schöpfung*. München: Chr. Kaiser, Mchn. ISBN 978-3-459-00640-3.
- MOLTMANN, Jürgen, 2007. *A broad place: an autobiography*. London: SCM Press. ISBN 978-0-334-04127-6.
- MÜLLER-FAHRENHOLZ, Geiko, 2000. *The kingdom and the power: the theology of Jürgen Moltmann*. London: SCM Press. ISBN 978-0-334-02801-7.
- RYALL, Emily, Wendy RUSSELL a Malcolm MACLEAN, ed., 2014. *The Philosophy of Play*. 1 edition. Place of publication not identified: Routledge. ISBN 978-1-138-83387-6.
- TERTULLIAN a Petr KITZLER, 2004. *O hrách = De spectaculis*. Praha: OIKOYMENH. ISBN 80-7298-100-5.

¹⁶⁰ Užitečný přehled aktuálních diskusí o hře kupříkladu v RYALL, Emily, Wendy RUSSELL a Malcolm MACLEAN, ed., 2014. *The Philosophy of Play*. 1 edition. Place of publication not identified: Routledge (Ryall et al. 2014)

5 Kontakt na autora

Jan Lamser

Univerzita Karlova

Evangelická teologická fakulta

Ekumenický institut

Černá 9

115 55 Praha 1

Email: jan.lamser@redeggs.cz

Školitel: prof. Ivana Noble, PhD

Fenomény kultúry budhizmu

Phenomenon of culture of Buddhism

Lenka Meravá

Anotace: V rámci svojho dizertačného príspevku by som chcela poukázať na interpretáciu základných fenoménov filozofie Arthura Schopenhauera a budhizmu. Budem sa zobrať, v čom sa filozof zhoduje s budhizmom, a v čom poníma interpretáciu fenoménov inak, prispôsobuje ju dobe. Okrem toho by som sa chcela zamerať aj na ich etickú aplikáciu v súčasnosti.

Klíčová slova: utrpenie, vyslobodenie, sloboda, Buddha, Schopenhauer

Summary: As part of his doctoral posts I would like to point out phenomena interpretations of German philosopher Arthur Schopenhauer Buddhism. I'll Take What makes a philosopher coincides with Buddhism, it is a COM conceives interpretations of phenomena otherwise, it adapts well. Moreover, I would also like to focus on the ethical applications in the present.

Key words: suffering, deliverance, freedom, Buddha, Schopenhauer.

1 Úvod

V rámci príspevku Fenomény kultúry budhizmu sa pokúsim poukázať na podobnosti až spoločné znaky v myslení Siddhártha Guatamu (Buddhu) a nemeckého filozofa Arthura Schopenhauera. V ich živote došlo k takým udalostiam, ktoré ovplyvnili radikálne ich život. Arthur Schopenhauer patrí k popredným mysliteľom devätnásteho storočia a v dejinách filozofie býva tradične označovaný ako predstaviteľ pesimistickej filozofie, ktorý skepticky nazeral na svet a život. Počas svojho pôsobenia síce úspech nezožal, ale v dvadsiatom storočí sa k jeho odkazu hlásil celý rad významných filozofov ako Henri Bergson, Jacob Burckhardt, Eduard von Hartmann, Max Horkheimer, Suzanne Langer, Friedrich Nietzsche, Karol Popper, Gilbert Ryle, George Santayana, Hans Vaihinger, Vivékánanda, Otto Weininger, Ludwig Wittgenstein a ďalší.

Schopehuerov pohľad na utrpenie vychádza nielen zo samotných filozofických reflexií, ale aj z jeho osobného života. Už od mladosti bojoval so svojim utrpením a nešťastím, ktoré vniesol do svojich diel. Utrpenie je podľa neho len neutíchajúca túžba, vôľa stále niečo chcieť, mať či dosiahnuť. Spôsobuje nám súženie, ťažkosti, bolesti, muky, ale dá sa z nej vymaniť pomocou troch ciest. Prvou z nich je estetická, druhou intelektuálna, t. j. intelektuálny názor, ktorý znamená rozumové vniknutie do podstaty existencie s následným zistením, že svet je iba predstava a život utrpenie a treťou možnosťou je cesta askézy. Podľa Schopenhauera všetko trpí tak ako ja, a preto nemám byť zväčšovať, ale ho mierniť svojou pasívnou sústrasťou, lebo inak sa byť zväčšuje. Prvé dve cesty ciest nás však natrvalo nezbatia utrpenia, preto Schopenhauer odporúča ísť cestou askézy.

Keď sa bližšie pozrieme na život Siddhárthu Guatama zistíme, že vyrastal v bohatstve a prepychu, ktorý v konečnom dôsledku neprináša šťastie, ale vedie k utrpeniu. Siddharthovmu pôsobeniu sa snažil zabrániť jeho otec, ktorý po vypočutí veštby o budúcnosti svojho syna, sa rozhodol ho držať mimo dosah reálnej skutočnosti.¹⁶¹ Siddhártha postupne dostal tri paláce, veľké množstvo žien, nádherné parky orientované na každú svetovú stranu a neustále mu hrala krásna hudba. Osud to ale zariadil inak. Pri jednom výjazde kočom mal Guatama tri osudné stretnutia. Pri prvom stretol starca poznačeného už vekom, pri druhom človeka postihnutého strašnou chorobou a pri treťom pohrebný sprievod s nebožtíkom na márach, ako ho odnášajú páliť na hranicu. „Zakaždým sa spýtal svojho kočiša, či len títo jedinci sú takí, a kočiš mu pravdivo odpovedal, že nikto zo smrteľníkov nemôže uniknúť starobe, chorobe a smrti a tento žalostný údel očakáva každého.“¹⁶² Predtým ako Siddhártha odišiel z domu a stal sa potulným mníchom hľadajúcim pravdu, stretol ešte meditujúceho mnícha zameraného na jeden bod. Guatama mu všetko vyrozprával, a ten ho v úmysloch podporil. Mních hľadal zmysel utrpenia vo svete.¹⁶³ Na to si Gautama oholil hlavu a stretával sa z rôznymi mníchmi a mudrcmi, u ktorých sa učil meditáciu a ich chápaniu sveta. Neskôr pochopil, že prehnaná askéza sama o sebe nemá zmysel a prostredníctvom nej nie je možné nedosiahnuť osvietenie, a preto obetinu ryže zjedol. Jeho žiaci, pobúrení týmto dôkazom slabosti, ho opustili.¹⁶⁴ Následne podišiel k stromu a vyhlásil pevné rozhodnutie: Nepostavím sa spod tohto stromu, kým nenájdem pravdu.

Budha celú svoju činnosť zameril na otázku neustáleho zdokonaľovania svojho ja života ako takého. Preto je podľa neho potrebné sa vyhýbať všetkým formám

¹⁶¹ MILTNER, V.: Vznik a vývoj budhismu, Praha: Vyšehrad, 2001s. 49

¹⁶² MILTNER, V.: Vznik a vývoj budhismu, Praha: Vyšehrad, 2001s. 51

¹⁶³ MILTNER, V.: Vznik a vývoj budhismu, Praha: Vyšehrad, 2001s. 53

¹⁶⁴ ELIADE M., CULIANU I.P.: Slovník náboženství. Praha: Nakl. Plon, 1990, s. 36

násilia, od zabíjania ľudí a zvierat až po intelektuálny nátlak na tých, ktorí myslia inak. Za všetku bolesť a utrpenie je zodpovedné moje „ja“ a jeho túžby, alebo nevedomosť o tom, že všetko je pomimutélné. Toto trápenie je konečné a možno ho zrušiť dosiahnutím seba vyhasnutím túžby, známeho ako nirvána. Smrť považuje za chybu, ktorú možno prekonať tým, že vjdeme „dvermi k nesmrteľnému“, „bránu neumierania.“¹⁶⁵

2 Metodológia

Základnou témou príspevku je problematika hľadania a porovnávania spoločných aj rozdielnych rysov Budhovho a Schopenhauerovho myslenia, ich rozboru a vyhodnotenia. Tomuto zámeru zodpovedá metodologické východisko výskumu, ktorým je uplatnenie metódy obsahovej analýzy vybraných textov oboch mysliteľov, ich komparácie a syntézy. Príspevok sa snaží metodologicky a obsahovo dospieť k dosiahnutiu stanoveného cieľa, ktorým je identifikácia konkrétnych miest v budhistických literárnych prameňoch, ktoré inšpirovali myslenie Arthura Schopenhauera. Na základe toho je možná obsahová analýza a komparácia myšlienok Buddhu a Schopenhauera v ich textoch. V rámci tejto úlohy je potrebné objasniť tri dielčie otázky:

1. Overiť, či Schopenhauer disponoval pôvodnými budhistickými textami, z ktorých vychádzal, alebo bol odkázaný len na preklady.
2. Zistiť, ktoré konkrétne myšlienky a state v budhistických textoch mali pre Schopenhauera dominantný význam.
3. Poukázať, nakoľko Schopenhauerova interpretácia budhizmu môže byť dôležitá pre súčasného človeka v kontexte jeho existenciálnych a etických otázok.

Keďže predpokladaný charakter dizertačnej práce bude teoreticko - hermeneuticko – aplikačný, tak z formálneho hľadiska tomu bude aj v prípade tohto príspevku.

Okrem spomenutej analytickej a komparatívnej metódy sú v príspevku, čiastočne využité aj prvky hermeneutickej metódy, ktorá sa zaoberá správnym výkladom textov či už filozofického alebo náboženského charakteru av širšom zmysle aj umeleckých diel. Hermeneutika je veľmi stará metóda využívaná už v antickej dobe najmä historikmi a filozofmi. Neskôr v kresťanstve slúžila ako základný metodologický mechanizmus pri výklade Písma svätého. V súčasnosti zaujíma hermeneutická filozofia popredné miesto medzi filozofickými smermi. Z jej mnohých predstavitelov za všetkých spomenieme Hansa Gadamera a jeho dnes už klasické dielo *Pravda a metóda*. Záverom: pri spracovaní príspevku *Fenomény kultúry budhizmu* pôjde teda o uplatnenie analytickej a komparatívnej metódy v kombinácii s hermeneutickou metódou.

¹⁶⁵ CONZE, E., *Stručné dejiny budhizmu* s. 9

2.1 Negatívne fenomény: utrpenie, cesta k dokonalosti a sloboda

Utrpenie

V rámci filozofie sa problému utrpenia venovali myslitelia ako G. Hegel, I. Kant, F. D. Schleiermacher, S. Kierkegaard, F. Nietzsche a M. Heidegger, v rámci teológie napríklad R. Bultmann a ďalší.

Hegel považoval za utrpenie hriech, podobne ako Kant a Schleiermacher. Bez neho človek existoval v dokonalom súzvuuku s prírodou avšak v určitom stave naiv-ty bez možnosti poznania dobra a zla, skoro ako zvieratá. Tento stav človeku nebol prirodzený, ani ideálny. Až jedením zo stromu poznania dosiahol človek uvedome-ľého ducha, opustil rajský stav a začal konať podľa vlastných inštinktov. V dôsledku toho človek postavil do stredu svoje uvedomelé ja, čím sa stal sebeckým a zlým. Sebeckosť, tu ale neznamená hriechosť. Tu si človek uvedomí až následne, keď zistí, že tento stav nie je konečným a on ako sebastredný človek nepredstavuje posledný cieľ vývojového procesu. Cnosť potom vrcholí bojom so sebecktom.¹⁶⁶ Na tento problém poukazuje aj budhizmus a Schopenhauer v tom zmysle, že sebeckto je časťou utrpenia, ktoré kresťanstvo nazýva hriechom, a ktoré nielenže sa nedarí odstrániť, ale neustále rastie a nadobúda nové formy.

Kant bol presvedčený, že existuje radikálne zlo, ktoré sa nedá z človeka nijako vykoreniť. Predchádza všetkým empirickým skutkom, avšak sídli v autonómnej vôli a zahŕňa teda vinu. Kant nestotožňuje toto radikálne zlo s dedičným hriechom, lebo odmieta biblicko-dejinný výklad pôvodu hriechu a jeho fyzickú dedičnosť. Podľa neho sa hriech v podstate vymyká vysvetleniu. Oproti Kanta, Schleiermacher považuje hriech za nevyhnutný dôsledok spojenia duše a tela. Prejavuje sa v momente, keď telesné žiadosti bránia prejavom ducha, keď telesnosť preberie nadvládu. Schleiermacher „viac-menej odmieta objektívnu realitu hriechu a prisudzuje mu iba subjektívnu existenciu tzn. považuje ho čisto za záležitosť ľudského svedomia. Poznanie utrpenia a vedomý vnútorný svár v človeku vyplýva z nedostatočného uvedomenia Boha, ktorý je dôsledkom nadvlády zmyselnej prirodzenosti. Boh spô-sobil, že si človek vysvetľuje vinu týmto pocitom nedostatočnosti, nie preto, že by šlo o skutočný hriech, ale preto, aby skrze toto vedomie mohol dosiahnuť vykúpe-nie. „Prvotný hriech“ nie je ničím iným než postupne osvojeným zvykom, ktorý je v aktuálnom stave zdrojom skutočného hriechu.“¹⁶⁷ Hriech sa prejavuje v ľudskom živote ako príklon k svetu, v ktorom Schleiermacher odmieta dvojité predestiná-ciu. Hriech u neho vystupuje skôr ako „proces hľadania“ Boha, ako moment, v kto-

¹⁶⁶ HEGEL, 1960, S. 322

¹⁶⁷ BERKHOF, 2003, S. 130

rom ľudská slabosť, nehotovosť volá, ako u Irenea po milosti božej, po vykúpení.¹⁶⁸ Schleiermacher je presvedčený, že vykupiteľské Božie dielo smeruje k spásе všetkých ľudí, že trvalé utrpenie, čo i len časti ľudstva je nezlučiteľné s milosťou božou, s láskou tvorcu k svojim tvorom. Fenomenologicky je teda hriech prejavom prekážok, obmedzení, ktoré stoja v ceste uvedomeniu si Boha, plynie z obmedzeností vyvolaných telom, ktoré nás viaže k materiálnemu svetu.

Podľa Schleiermachera je základnou príčinou hriechu situácia človeka. Vývoj človeka je vždy limitovaný jeho telom i prostredím a z toho vyrastá nesprávne konanie človeka – hriech. Každé individuum sa rodí do hriechnej spoločnosti a že tu teda objektívne dochádza k prenosu hriechnosti na nové generácie. Hriechnosť je prítomná vo všetkých spoločenských štruktúrach, na druhej strane sa táto spoločenská hriechnosť skladá z nesprávnych rozhodnutí a nesprávnych konaní každého z jednotlivcov. Preto sa nemôžeme zbaviť zodpovednosti. Schleiermacher rozlišuje tzv. naturálne zlá, ako bolesť, choroba, smrť, ktoré však nemôžeme považovať za zlo v pravom slova zmysle, pretože sú nutnosťou života. Nebyť telesnej väzby na život, nebáli by sme sa smrti, ale brali ju ako preniknutie božieho vedomia. Inými slovami, prijímali by sme smrť prirodzene. Skutočné zlo je spoločenské zlo. To, čo je spojené s nedokonalosťou nášho života v dôsledku pôsobenia prírodných síl, by sme mali chápať len ako prechodné spojenie so životom. Keďže ale na tento fakt reagujeme nesprávne t.j. prostredníctvom hriechného konania, tak sa potom toto „zlo“ stáva utrpením. A v tom zmysle sa stáva aj trestom za hriech. Boh na nás nezosiela špeciálne utrpenie, ale dobrý svet Boha nám prináša zlo ako výsledok nášho vlastného spôsobu života v ňom. To znamená, že zlo, ktorým trpí každý jednotlivec, nie je proporcionálne stupňu jeho vlastnej osobnej viny. Je evidentné, že za všetky druhy sociálneho zla je zodpovedný človek. V prípade prírodných druhov zla je súvis nepriamy v tom, že keby bol človek bez hriechu, necítil by, aké sú prekážky zmyslových funkcií ako ziele; skutočnosť, že ich tak pociťuje, sa viaže na nutnosť na hriech a teda tento typ hriechu, subjektívne braný, je trestom za hriech. Podľa Schleiermachera je hriech v božích zámeroch nutný preto, aby umožnil vykúpenie. V tejto súvislosti Vajda hovorí, že skutočné riešenia ľudských problémov sa dostávajú do tradičnej iluzórnej roviny, t. j. plnia iluzórno-kompenzačnú úlohu v živote ľudí, a preto sa snažil nemilosrdného starozákonného Boha vymeniť za prijateľnejšieho novozákonného Boha lásky.¹⁶⁹

Kierkegaard hovorí: „Vec je pravdivá, keď je pravdivá pre mňa, aby som našiel ideu, pre ktorú môžem žiť a umrieť.“¹⁷⁰. Z toho vyplýva, že keď sa vyhýbame utr-

¹⁶⁸ BERKHOF, 2003, S. 130

¹⁶⁹ HICK, J. 1987, s. 98-99

¹⁷⁰ HICK, 1987. s. 207

peniu, žijeme život iných ľudí, život verejnosti. Zabúdame na svoj privátny život a strácame sa v efemérnom svete pôžitkov. Podľa neho všetky objektívne stanoviská sú omylom, a tie spôsobujú utrpenie. Náboženskú pravdu nemôžeme oddeliť od osobnosti, od života, smrti, šťastia, utrpenia, od jednotlivca. Existenciálna pravda je protikladná k objektívnej vedeckej pravde, ktorá je bezvýznamná v tom zmysle, že sa nedotýka ľudskej existencie. Najvyšším princípom je priamy vzťah k Bohu. V interpersonálnom vzťahu medzi s Bohom človek dosahuje autenticitu, ktorá na druhej strane môže narúšiť aj bežné morálne záväzky či spoločenské konvencie. Zo strany spoločnosti sa to pochopitene môže javiť ako nemorálne (Abrahám). U Kierkegaarda vstupuje do hry vždy len človek ako konkrétna individuálna existencia. Pravda sa stáva vierou, ktorú podnikáme proti objektívnej neistote z toho, že Boh vstúpil v Ježišovi do ľudskej situácie, takže vnútro človeka sa stalo plným Božej prítomnosti a pravdy, ale napriek tomu človek nie je zbavený vnútorného konfliktu, či sa má alebo nemá odteraz podrobiť tejto novej pravde alebo bude naďalej riadiť svojím prirodzeným rozumom a citom. Odohráva sa v ňom boj, ktorý mu spôsobuje utrpenie, ktoré môže prekonať len rozhodnutím sa pre vieru.

Nietzsche sa pokúsil prekonať Schopenhauerov pesimizmus tým, že z dionýzovského života necháva vyrásť novú kultúru, kultúru nadčloveka na základe prehodnotenia všetkých hodnôt. Životu človeka dáva zmysel len tvorivá hybnosť a nič iné. Vďaka tejto myšlienke ľudstva bez cieľa, býva Nietzsche považovaný za nihilistu. Bránil by sa však tvrdením, že ľudstvo cieľ nepotrebuje, lebo vôľa k moci sa vo svete realizuje v zmysle večného návratu, rovnakého procesu bez začiatku a konca. O utrpení tvrdí, že je potrebné, pretože spája ľudí a pomáha im prekonať náročné situácie a hľadať smer v živote. Podľa neho je utrpenie pozitívnym pojmom v živote každej bytosti.

Iný pohľad zastáva teológ Bultmann, ktorý sa vracia k názorom predchádzajúcich teológov a filozofov tvrdiac, že zlo, ktoré nám spôsobuje utrpenie, sa nachádza mimo nás samých a sme mu nezmyselne vystavení. V takom prípade je jednoduchšie ho pripísať zlým mocnostiam, ktoré nás ovládajú. Podobne je to so zlom, ktoré sami konáme. Naše vášne, ktoré nás často akoby zbavujú ovládania seba samých, sú tak záhadne, že sú ospravedliteľné len „zlom“, ktoré na nás pôsobí zvonka, a ktoré nemáme v moci. Inak povedané, naše utrpenie, a jeho účinky a následky neovládame, a aj keď sú našou individuálnou vinou a zodpovedáme za naše skutky, predsa je to sila, ktorá akoby zotročovala spoločnosť. Podobne o tom Bultmann píše aj v diele *Dejiny a eschatológia*. Vysvetľuje, že sily, ktoré sa zdajú, že človeka ovládajú a sú teda cudzie, sú často jeho vlastnými silami: „Sily, ktoré človeku vládnu a často ho znásilňujú, nie sú toľko cudzími silami, ktoré by hatili jeho chcenie a plánovanie, ale často vyrastajú práve z jeho vlastného chcenia a plánu. Nie je to len tak, že ide o „prekľatie zlého činu, že stále musí plodiť zlo“, ako hovorí Schiller, ale tiež z dobrých

zámerov a uvážených počiatkov narastajú dôsledky, ktoré predtým neboli zrejme a doháňajú ku skutkom, ktoré nikto nechcel. Naším osudom sa stávajú naše činy.“ Je otázne, či máme možnosť vôbec niečo ovplyvniť aj v blízkej budúcnosti, ale ilúzia je dokonalá. Bultmann je presvedčený, že naše činy nám v podstate nepatria. „Cieľ človeka môže byť stanovený jeho vlastnou vôľou, avšak dôsledky, ktoré vyplývajú z jeho konania, zámerom neodpovedajú.“¹⁷¹

Nemecký filozof Heidegger, ktorý sa zaoberal otázkami ľudskej existencie a otázkou bytia, považoval utrpenie za určitý spôsob nášho bytia vo svete. Stav utrpenia alebo naladenosť v utrpení vplýva na nás v pocite bolesti, viny, strachu, zúfalstva, osamelosti, blízkosti smrti, keď si uvedomujeme svoju dočasnosť. V nich je ohrozenie i potvrdenie našej existencie. Na druhej strane v mentálnej rovine, v ktorej absentujú racionálne úvahy, sa nám zasa môže utrpenie javiť v iracionálnej podobe ako beznádeje. Zážitok z utrpenia nám odkrýva aj stránky ľudského života, ktoré sú našej racionalite skryté a ku ktorým sa dostávame cez intuíciu, introspekciu, ako aj skúsenosťou či myšlienkovými operáciami logiky nášho uvažovania.¹⁷²

Samotný Schopenhauer utrpenie stotožňoval utrpenie s egom = vôľou. Ide o chcenie, nedostatok. A tam, kde máme tieto pocity, tam je aj žiaľ a utrpenie. Nikdy ale nedochádza k úplnému naplneniu. Čím väčšie poznanie, tým väčší je bôľ, kto zvyšuje vedenie, zvyšuje bôľ. Zviera trpí viac ako rastlina, človek viac než zviera, génius viac než obyčajný človek, ako hovorí vo svojom diele *Génius, umění, láska, světec*. To si môžeme všimnúť aj u Sokrata v antickom Grécku, kde poukazoval na to, že nie je podstatné spoznávať, čo je vôkol nás, ale v prvom rade Poznať seba samého, nájsť v sebe uspokojenie. Ukazoval im, že je to cesta, ako sa vyhnúť stálemu chceniu a uvedomiť si, čo je pre jeho život dôležité a potrebné pre jeho existenciu. Preto Schopenhauer považuje optimizmus za absurdný, hanebný spôsob myslenia výsmech nekonečnému utrpeniu ľudstva. Úbohosť neprestupuje iba ľudský život. Všetko živé je podrobené utrpeniu. Celá príroda je nemilosrdným bojom o existenciu. „Je javiskom mučených a vydesených bytostí, ktoré existujú len tým, že jedno požiera druhé, kde každé dravé zviera je živým hrobom tisícom iných a jeho sebaza-chovávanie je reťazou mučeníckych smrtí“ čo celú skutočnosť charakterizuje je „nekonečná, zo života vznikajúca bolesť, ktorou je svet preplnený“. Pesimistický pohľad na skutočnosť je pre neho východiskom i pre jeho filozofické myslenie.¹⁷³

Môžeme tu vidieť veľký vplyv vôle na človeka, ktorá ho ovláda. Poukazuje na nekonečnú túžbu stále niečo chcieť. Všetko je o vôli. Naše chcenie je neutíchajúce,

¹⁷¹ BULTMANN, 1994, s. 10.

¹⁷² HEGEL, 1960

¹⁷³ WEISCHEDEL, W. 1992. s.185

a každé nové chcenie rodí ďalšie. Z toho vyplýva, že naše šťastie nie je stále, ale je dočasné, preto sa neustále točíme v bludnom kruhu utrpenia.

U každého nešťastia, ktoré nás stretne máme sami vinu. Mnoho ľudí sa snaží, čo najviac svoje nešťastie skrývať a pokiaľ sa dá, tvária sa spokojne. Obávajú sa, aby sa z bolesti neusudzovalo na vinu. V reflexii samotná vôľa a akcie sa líšia: ale v skutočnosti sú tým istým. Vôľa je okamžitý akt, ktorý sa objaví v tele, na druhej strane je to každá bezprostredná akcia, ktorú spravíme a priamo pôsobí aj na vôľu. To nazýva bolesťou, lebo nie všetko je v súlade s vôľou, je to niečo v rozpore s potešením, alebo keď sa nám prestane dariť. Človek si želá, aby sa tento incident nestal a pociťuje sebatrýznenie. Hovorí, že chcieť niečo absolútne je nemožné, a to je rovnako nezmyselné ako aj jeho želanie. Pretože sa všetko deje, je úplne márne, premýšľať o tom, ako ľahko sa do toho dostane a aké náhodné boli príčiny, ktoré priniesli tieto udalosti.

Podobne na utrpenie nazerá aj budhizmus cez učenie Gauthama Siddharta v prvej a druhej vznešenej pravde, ktorý zaň považuje narodenie, starnutie, všetko čo je nemilé. Utrpenie je, ak nedosiahne človek toho, čo si praje. Toto utrpenie spôsobuje nové narodenie, sprevádzané radosťou a rozkošou, tu a tam nachádzajúce potešenie, je to smäd, rozkoše, smäd narodenia, smäd rozvoja. Za všetku bolesť a utrpenie je zodpovedné „ja“ alebo skutočnosť upínajúca sa k sebe ako k individuálnej bytosti. Toto trápenie je konečné a možno ho zrušiť dosiahnutím seba vyhasnutia, známeho ako nirvána. Smrť považuje za chybu, ktorú možno prekonať tým, že vôjdeme „dvermi k nesmrteľnému“, „bránou neumierania.“¹⁷⁴

Vyslobodenie z utrpenia

Na vyslobodenie alebo na cestu z utrpenia nazeral A Schopenhauer tromi spôsobmi. Sám si avšak uvedomoval, že obyčajný človek je ako nemé dieťa, ktoré chráni nevedomie, a tak sa vyhne viacerému utrpeniu, zatiaľ čo génius spoznáva, chce vedieť a nájsť cestu. Pri nej ale naráža na viaceré prekážky, skúša hľadá, a preto býva často sklamaný, lebo vie, že nie je jednoduché nájsť správnu cestu. Snaží sa vyhnúť utrpeniu a hľadá cestu, ktorá by ho z neho vytrhla nastalo a nielen na niekoľko momentov, či krásnych pominuteľných chvíľ. Osuský poukazuje na tieto Schopenhauerove riešenia:

Prvé riešenie:

Prvým z nich je umelecké prežívanie ako kontemplácia. Umelec pasívne prežíva umeleckú tvorbu, nazerá a speje k podstate veci, vtedy zabúda sám na seba,

¹⁷⁴ CONZE, E.: 1997, s. 9

na vlastnú vôľu, zapiera seba, a tak sa zbavuje bólu. Umenie oslobodzuje človeka od vôle na čas tým, že mu umožňuje čisté a hlboké zrenie duše (ako aj u platónskych ideí).

Ak sa na to pozrieme, človek ako by bol v jaskyni a vníma len tieň, ale rozhodne sa vyjsť na svetlo, v prvom rade je to síce utrpenie a bolesť ale po chvíli sa pred ním rozprestierajú krásne lúky a hory. Vtedy si uvedomí, že žil iba v klame, v predstave a realita je úplne iná. Ideí. Človek tu stráca úplne vôľu a stáva sa iba okom vidiacim svet v obraze. Je to niečo ako preniesť sa do oblakov a pozeráť na seba z výšky na svoje konanie. Odosobniť sa a sledovať situáciu z výšky ako sa figurka pohybuje a koná. Pozeráť sa na diane z diaľky ako na nejaký film. Schopenhauerova estetika je metafyzická a jej hlavným pojmom je aj ako u Schellinga romantický pojem génia, ktorý má v sebe schopnosť vidieť ideje v navyššej miere.¹⁷⁵ No génius často zanedbáva to, čo je bližšie. Dáva sa na hviezdy a potkne sa o prvý kameň. Jedno umenie sa úplne odlišuje od ostatných: hudba. Schopenhauer ju považuje za najlepší liek na zbavenie sa problémov a odpútanie sa negatívnych informácií. V hudbe stretávame všetky skryté túžby, ale vždy len na okamžik.

Hudba nie je vykúpením zo života, iba krásnou útechou v ňom.¹⁷⁶ Je to síce riešenie, ale nie je trvalé. Umenie nás vracia do podstaty, najmä hudba, ktorá má na nás priaznivé myšlienky a odvracia nás od súčasnej reality, má nás priviesť k riešeniu a hľadaniu, nielen k úniku zo sveta, ktorý nás stále núti, alebo sa necháme nútiť, nebojujeme.

Druhý spôsob:

Ním je intelektuálny názor, ktorý znamená umom vniknúť k podstate existencie, a tak sa presvedčiť, že svet je len predstava, život utrpenie, že všetko tak trpí, ako ja, a preto nemám byť zväčšovať, ale ho mierniť svojou pasívnou sústrasťou, lebo vtedy byť zväčšujem. Schopenhauer uznáva morálku len vo forme sústrasti, lebo jedine vtedy má morálka aj metafyzickú hodnotu. Povznáša sa nad klamnú pluralitu osobnosti a postihuje jednotu všetkého bytia. Najvyššieho stupňa dosahuje morálka v askéze, ktorá nie je len okamžitou úľavou od tlaku slepej vôle k životu ako umenia, ale trvalým kvietivom.

Tretí spôsob:

Indickí myslitelia poukazovali na podstatu problému, keď skutočnosť, ktorú poznávame rozumom, nazvali ilúziou, snom. Ani pozorovaný poriadok sveta nie je hodnotnejší ako snové videnie a jeho pravidelnosti a zákonitosti existujú iba vďaka

¹⁷⁵ TVRDÝ, J. 1974, 329-331

¹⁷⁶ SCHOPENHAUER, A. 1998, s. 23

kauzalite, ktorá pramení z poznávacieho subjektu a svetu vtláči určitý „dôvodový“ tvar, podobu. Hľadá odpoveď na otázku, čo tvorí pravú podstatu skutočnosti. Východiskom sa stáva vnútro subjektu, jeho vôľa, ktorú na základe analogického prirovnania ľudskej činnosti k pohybu a diania sveta považuje nielen za podstatu človeka, ale celej prírody. Vôľa je nadrozumová, iracionálna. Základnou vlastnosťou vôle je neutíchajúca nespokojnosť, snaha po objektivizácii, ktorá ženie svet k neustálej zmene, vyvoláva strety protichodných síl a nálad a tým pôsobí strasť a bolesť. Jedinou cestou, ktorou sa človek môže oslobodiť od utrpenia je prekonanie vôle, jej popretie. Ponúka sa dvojitá cesta... bezvoľné nazeranie „čistých“ ideí v umení a asketická morálka. Hľadá odpovede na problémy ľudského života. Stáva sa jedným z predchodcov filozofie života. Ide o to, aby sa úplne odvrátil od života, stane sa bezcitným, zaprie vôľu, stane sa asketom. Bezcitným neznamená byť chladným, či odporným voči iným. Ide o sebazapretie.

Prestanem vnímať príjemné, negatívne veci okolo seba. Uvedomím si, že sa ma to netýka. Snažím sa o rovnováhu a všetko čo sa deje, beriem ako súčasť sveta. Nie je nič zlé ani dobré samo o sebe, jednoducho to je a prestanem tomu dávať náboj. Rezignácia je pravá cnosť, pravé vykúpenie.

V rámci Schopenhaurovej filozofie sa spomína aj ako riešenie samovražda. To ale nie je podľa neho skutočné východisko aj keď „vystúpil s obhajobou autority človeka, ktorý skončí svoj život vlastnou rukou. Videl v samovražde prejav absolútnej slobodnej vôle.“¹⁷⁷ Lenže to nie je stále riešenie, preto opäť poukazoval na spôsob askézy, pretože veril v reinkarmáciu, a človek by si musel opätovne prejsť životom aj keď pesimistickým ako bytosť. „Život človeka nemá nijaký zmysel. Človek nikdy nemôže byť úplne spokojný, s ničím sa neuspokojí, lebo nejestvuje cieľ. Život je neustále striedanie túžby a nudy. Pesimistický základ je úplne prirodzený, veď ľudský život je utrpenie. Svet je najhorším z možných svetov, ničím čo by nemalo byť. No aj z pesimizmu jestvuje nejaký únik. Jestvuje niekoľko foriem úniku. Prvou cestou úniku je samovražda. Aj to je riešenie, ale slabšie, lebo vôľa si vytvorí zas ďalšie telo na manifestáciu. Podstata našej bytosti, vôľa k životu zostáva smrťou nedotknutá. Z toho plynie nezmyselnosť a nemravnosť samovraždy. Samovraždou sa nedá nič napraviť, pretože individuum takto ničí iba svoju individualizáciu. Samovraždou nemôže zničiť základný omyl.“¹⁷⁸

Pre Platóna je život stálym umieraním. Nádej na život „na druhej strane“ je však už náboženského pôvodu. Boh prepožičiava zmysel utrpeniu. Antika rozlišovala samovraždu dobrovoľnú z príkazu vládará (Sokrates, Seneca) a samovraždy hrdinov s cieľom uniknúť zajatiu a potupe. Pre Senecu je smrť koncom všetkých

¹⁷⁷ ČERNÁK, P, MINÁRIK, M.: 2014, s. 70

¹⁷⁸ ČERNÁK, P, MINÁRIK, M. 2014, s. 71

bolestí a začiatkom skutočného života duše. Cicero smrťou pohŕda. V starom Egypte bola podstatou náboženstva viera v splynutie s harmóniou sveta a hlboká viera vo večnosť, ktorá determinovala život. Zo starého Egypta je zrejme najznámejšou samovraždou samovražda vládkyne Kleopatry, ktorá si zvolila dobrovoľnú smrť uštipnutím hadom v snahe uniknúť potupnému zajatiu a uväzneniu. Pre Egyptanov bola smrť reálna. Smrť pre nich znamenala posilnenie bytia.¹⁷⁹ V stredoveku sa samovraždy v dôsledku silného vplyvu kresťanstva vyskytovali len v minimálnom množstve.

Filozofické koncepcie zaoberajúce sa samovraždou sa začínajú vyskytovať až s nástupom mysliteľov osvietenstva. Je to zároveň obdobie vzniku prvých filozofických úvah na tému samovražedného konania. Na čele stáli predovšetkým Francúzi. (Voltaire) Z iných mysliteľov to boli Moore, Hume. Všetci títo myslitelia hlásali vlastné unisono právo človeka slobodne rozhodovať o svojom živote. Naopak Kant samovraždu jednoznačne odsudzuje. Jeho záver je totožný s názorom judaizmu, kresťanstva, islamu, ale jeho vysvetlenie je racionálnejšie.

Ďalší z veľikánov filozofie Friedrich Nietzsche zaujíma k samovraždám vyhranený postoj v diele Ako sa filozofuje kladivom: „Nie je v našej moci zabrániť, aby sme sa narodili, môžeme ale túto chybu, lebo niekedy je to chyba, opäť napraviť. Ak sa odstránime, vykonáme často najúctyhodnejší čin, aký len existuje.“ „Hrdo zomrieť, ak už nemožno hrdo žiť. Smrť dobrovoľne zvolená, smrť v pravý čas, s jasotom a radosťou.“

Zrejme častejšie sa s problémom samovraždy spája existencializmus, predovšetkým francúzsky ateistický. Ich hlavne o zdôrazňovanie slobody a z nej plynúcej zodpovednosti jednotlivca nielen zo seba, ale súčasne aj za celé ľudstvo. Jeden z predstaviteľov A. Camus tvrdí, že v prvom rade je dôležité uvedomiť si, čo jednotlivca k životu púta. Camusova koncepcia samovraždy sa zameriava na konsekvencie, ktoré filozofii existencie vyvodzujú z faktu absurdnosti ľudského života. Vedomie človeka sa vynorením absurdna prebúda z pokojného spánku k pohybu. Camus tvrdí, že ak sa vedomie nechce vrátiť do pôvodného stavu, musí znášať následky tohto prebudenia, pretože človek, ktorý si raz uvedomí absurdno, nikdy sa ho už nezbaví. Z toho vyvodzuje, že človek sa stáva obeťou vlastnej pravdy - pravdy, ktorá si vyberá svoju daň. Ak človek pozná beznádejnosť svojej situácie, a teda absenciu akéhokoľvek zmyslu života, nemá už pred sebou budúcnosť: Práve z tohto faktu vyplýva podľa Camusa nevyhnutnosť hľadať určité riešenie vzniknutej situácie: „Keď dôjde po svoje hranice, musí vyniesť súd a vyvodíť závery.“ Existencializmus často obviňovali z vytvárania motivácií pre samovrahov, no aj napriek jeho

¹⁷⁹ ČERNÁK, P, MINÁRIK, M. 2014s. 68

bezútešnému pohľadu na svet, ktorý ponúkol, nikdy priamo riešiť túto situáciu samovraždou neodporučil.¹⁸⁰

Cesta vyslobodenia z utrpenia nie je len témou novovekej filozofie, ale je to otázka od pradávnych čias. Budhha ako osvietený stál nad všetkým utrpením a prostredníctvom meditácie zistil jeho príčinu a aj to ako ho prekonať. Túto cestu rozoberá v tretej vznešenej pravde, ktorá hovorí, že je potrebné vzdať sa všetkého snaženia a lipnutia, pretože žiadne skutočné ja neexistuje.¹⁸¹

Buddha si uvedomil, že prostredníctvom meditácie sa dá pochopiť a prekonať utrpenie. Nejde tu len o samotného Buddha ale každého jedného človeka. Cestu si ale musí nájsť každý sám.

Schopenhauer, túto filozofiu prenáša do svojho učenia a poukazuje naň v treťom spôsobe riešenia utrpenia. Podľa Buddha nik nedosiahne osvietenie a následné poznanie zdanlivého všetkého utrpenia, pokiaľ ho neobjaví sám. Iba svojou snahou a úsilím môžeme dosiahnuť dokonalosť v myslení a konaní. V pôvodnom budhizme ide o dôveru, že človek môže vlastnými silami už uprostred tohto života vystúpiť zo stiesnenosti utrpenia a vstúpiť do absolútna, vo filozofii ide skôr o dôveru.

Sloboda

Pojem slobody je známy už od čias antickej gréckej filozofie. Prvý kto použil pojem slobodnej vôle (liberum arbitrium) bol Aristoteles. Ak ďalej porovnávame eschatológiu platónsku a kresťanskú, tak môžeme konštatovať, že obe očakávajú blaženosť a blaženosť pre obe eschatológie znamená slobodu. Pre Platóna je táto sloboda slobodou duše od tela, slobodou ducha, ktorý konečne môže vnímať pravdu, ktorá je pravou skutočnosťou bytia. „V kresťanskom myslení nie je sloboda slobodou ducha, ktorá sa uspokojuje s vnímaním pravdy; je to sloboda človeka byť sám sebou. Sloboda je slobodou od hriechu, slobodou od zlých skutkov, alebo ako hovorí apoštol Pavol, slobodou od d tela, od starého ja, pretože Boh je svätý. Dosiahnuť blaženosť znamená: dosiahnuť milosť a spravodlivosť pred Božím súdom.“¹⁸² Čiže sloboda ako bytie bez negatívnych stránok ľudskej existencie. Na druhej strane máme veľa príkladov, hlavne s nástupom psychológie, kde sa často snažíme negatívne premeniť na pozitívne. Aj príslovie „všetko zlé je na niečo dobré“ dokazuje akési uznanie významu zlého v našom živote, resp. je to len bezbranné konštatovanie reality, ktorú nemôžeme zmeniť.

¹⁸⁰ ČERNÁK, P, MINÁRIK, M. 2014, s. 72

¹⁸¹ KUNG, H., BECHERT, H.: 1998, s. 209

¹⁸² BULTMANN. 1995, s. 22

V dnešnej dobe sa táto sloboda nahradila koncepciou slobody založenej na subjektívnej svojvôli a odtiaľ pramení relativizmus nerešpektujúci pravdivosť akýchkoľvek absolútnych etických požiadaviek. Sloboda existuje len ako zodpovednosť. Zostáva však otázka: zodpovednosť voči *komu*? Bultmann hovorí, že v dôraze na subjektívne myslenie, ktoré postupne vytlačilo druhý spôsob myslenia, bola túžba po istote. Pretože myslenie, ktoré prijíma kérygmu a Boží zákon, prináša slobodu bez záruk. „Je pravda, že pravá sloboda je slobodou vnútri zákonov, nie je to ale sloboda v istote, lebo je vždy slobodou nadobudnutou v zodpovednosti a v rozhodovaní a je teda slobodou v neistote.“¹⁸³ Podľa Bultmann subjektívna sloboda si je sama sebou preto taká istá, lebo sa nezodpovedá žiadnej transcendentnej moci.

Práve preto, že sa každý rozhoduje sám a nikto mu nedá záruku, že sa rozhodol správne. Ale nemusí byť nad človekom transcendentný zákon, aby sa rozhodoval správne a zároveň, môže veriť v zákon a predsa sa rozhodovať nesprávne.

Schopenhauer o slobode hovoril ako o individuálnej vôli, pomocou ktorej sa vieme dostať do všeobecnej–objektivizovanej vôle, a tak vyhnúť sa utrpeniu, tým, že sa dostaneme k podstate svojej vôle. Zastával k životu útešný postoj, i keď veľmi tragický, neuspokojivý, pesimistický, no realistický. Život človeka prirovnával k životu krtka, ktorý má iba dve radosti v živote, a to jedlo a rozmnožovanie sa, podobne ako ľudia. Určite ťažší život od nich majú inteligentní ľudia, lebo si uvedomujú, akí je ich rozum obmedzený a vôľa nekonečná (nikdy nie sme spokojní s tým, čo máme). Pascal dobre hovorí, že myslenie bolí. Ani bohatstvo nepomôže človeku, ani chudoba nie je východiskom. Človek sa celý život naháňa, celý život niečo robí. Poháňa ho vôľa, a preto nikdy spokojný. Podľa neho sloboda spočíva v individuálnom „tak-bytie“ človeka. Schopenhauer uvádza, že sa človek pred svojím narodením rozhodol pre určitý charakter a podľa neho koná vo svojom živote koná a skladá účty. Človek je vo svojej empirickej existencii neslobodný, ale v koreňoch svojej podstaty je slobodný. Preto vzniká aj možnosť poprieť vôľu. A to na dvoch stupňoch: na praktickej a teoretickej úrovni.

Teoretická cesta začína pochopením toho, že v základe všetkej skutočnosti vládne pravôľa, ktorá vyvoláva svoju rozdelenosťou vo svete utrpenie. „Ak to človek pochopí, nahliadne, že všetko to bolestné dianie vo svete je iba javom pravdivo skutočného, pravôľou, nie samo uskutočnené. To ho prestane trápiť. Miesto trápenia a zúfalstva nastúpi pozoruhodné uvoľnenie v duši: stav zrieknutia a bezvôle, ktoré sa vzdáva všetkého, na čom visí srdce. Konzekventným účinom tohto postoja je askéza, na jej konci stojí úplný vnútorný pokoj, v ktorej vôle je celkom vyhasnutá. Je to „tiché more mysle.“

¹⁸³ BULTMANN, 1995, s. 30.

Na praktickej úrovni sa uskutočňuje popretie vôle konania. Spočíva v tom, že sa utrpenie druhých mierni spolu utrpením.¹⁸⁴ Utrpenie iného je vlastným utrpením, a práve z tohto náhľadu vyrastá súcit v utrpení v ňom sú trpí človek celého utrpenia ľudstva, ba všetkého živého. Súcitie sa tak môže stať prameňom morálnych postojov prekonávajúcich egoizmus. Prejavuje sa v spravodlivosti a v láske človeku. Z egoizmu vzniká zlo, zo súcitu dobro. Tak sa popiera vôľa, vyvolávajúca utrpenie, činom súcitenia. Ale ani teoretický ani praktický stupeň popretia vôle neodstraňuje pesimizmus, z ktorého pozostáva celá Schopenhauerova filozofia. Lepšie by bolo, keby nebolo nič a dáva prednosť nebytiu pred bytím. Túži po nirváne, po vyhasnutí všetkého čo je. To je pravým cieľom sveta a človeka, ním je nič. Lebo pred nami zostáva len nič.¹⁸⁵ Smrť a nebytie je jedno a to isté. Proti tomu, keď som si vedomí seba samotného ako mimo čas a priestor, nazývame všetko, čo je v nich právom ničím, pretože potom začiatok a koniec sú iba v čase, nemôžeme povedať, že som sa stal niečím ani že končím. Rovnako ako s niečím a ničím je tomu aj s ich podriadenými veľa a málo. Ako slobodný sa môžem v každom okamžiku rozhodnúť: buď aby som sa považoval za bytosť časovú alebo za mimo časovú, večnú. Smrť príde a ukončí môj život, preto treba užívať. Ale ona nedesí. Nebytie nie je utrpením a pokiaľ som, nie je smrť, až príde nebude mňa. V druhom prípade je všetko, čo ma láka dolu späť, aj keby to k rozkoši bolo, pre mňa trýznenie. Odriekam sa ako anachoret dobrovoľne všetkých radostí životných, upieram si všetok pôžitok, pretože som si vedomí seba ako bytosti nadzmyslovej – chcem konať súhlasne s týmto poznaním, a tým udržiavať ich stále živým.¹⁸⁶

Budhisti slovo sloboda vyjadrujú v pojme Nirvána, ktorý Gauthama opisuje bližšie vo svojej štvrtej vznešenej úravde. Ide o indické slovo, ktoré pôvodne znamená vyhasnutie a je definované v podstate negatívnymi pojmami. Je to ukončenie utrpenia. Potlačenie túžby, nenávisti a klamu, úplné vyhasnutie. Kritici budhizmu na základe toho tvrdia, že nirvána je anonymom pre absolútny zánik a Buddhovo náboženstvo je v podstate nihilistické. U vyslobodeného podľa nich vraj zanikajú skupiny bytia a nirvána sa javí ako zánik jedine nevedomému človeku. Tieto tvrdenia sú prirodzene nesprávne. Jedno slavné miesto v pálijskom kanóne hovorí, že ide o oblasť, kde neexistuje ani pevné, ani tekuté, ani horúco ani pohyb, ani tento svet ani onen svet, ani slnko ani mesiac. „Nenazývam to, mníchovia, ani neprichádzam ani neodchádzam, ani čakám ani narodením, ani úmrtím. Je to bez akejkoľvek podstaty, bez vývoja, bez opory, a to práve je koniec utrpenia.“¹⁸⁷ Tento stav zname-

¹⁸⁴ WEISCHEDEL, W. 1992. s. 189

¹⁸⁵ WEISCHEDEL, W. 1992. s. 190

¹⁸⁶ FISCHER, J. L. 1921, s. 29

¹⁸⁷ KUNG, H., BECHERT, H.: 1998, s. 35

ná, že život budhistu je završený a nie je už závislý na svetských veciach, všetkých päť skupín javov- „päť skupín lipnutia“¹⁸⁸ v jeho existencii sú príčinou utrpenia.

Celý človek sa rozplynie kdesi v prázdnote, všetky jeho časti sa vrátia do stavu, kde už neexistuje ani cítenie, nič hmotné, nič kvapalné, nič plynné, nie je závislý na ničom, nepotrebuje nevie, necíti, nevníma, nemá, skrátka nedeje sa nič. Celé sa to dovŕši v paranirváne, keď osvietený umrie a už sa viacej nezrodí. V otázke presnej definície nirvány sa vedú veľmi sporné debaty dodnes. Hans Küng píše: „Nirvána ako sme počuli, vyhasnutie je konečný stav bez utrpenia, žiadostivosti, závislosti a zaslepenosti, o tom nie je sporu. Je však sporné, či spolu s ukončením utrpenia vyhasne i sám človek, povedané vyhrotene: či tento konečný stav je treba chápať negatívne ako úplný zánik individua alebo pozitívne ako zachovanie (nech ho už konkrétne chápeme ako koľvek) individua.“¹⁸⁹ O nirváne by sme našli v budhistických textoch rôzne poňatia, či už negatívne alebo pozitívne. Veľmi často sa používa prirovnanie vyhasnutia človeka k vyhasnutiu plameňa – ohňa. Táto predstava nie je nová, nachádza sa vo veľmi starých indických brahmanských textoch. Konkrétne v sanskrite ich nájdeme viacero a mnohé aj v poetickej podobe. V texte Sutta Nipáta sa píše: Tak ako plameň zmietaný silou vetra dochádza k svojmu koncu, dosahuje to, čo nikto nevyjadrí, tak tichý mudrc, oslobodený od mien a foriem, ide za svojím cieľom, dosahuje stav, ktorý nikto nevyjadrí. Keď všetky podmienky zmiznú, zmiznú aj všetky spôsoby reči.¹⁹⁰

Nemožno zabúdať ani na negativistické pochopenie nirvány, ktoré hlása značná časť hinajánovho budhistického smeru. „Mnohým sa zdala táto náuka príliš tvrdá. Nie každému sa zdal život podobne Buddhovi natoľko len samým trápením, že by jeho púhe vyhasnutie mohol považovať za spásu. Práve najstaršie budhistické tradície definujú nirvánu ako niečo negatívne, prestanie, vyhasnutie. Nirvánu nemožno definovať ako „transcendentný jav celkom mimo dosah našej skúsenosti, ktorej nemožno povedať viac, ako že tu všetky zlá miznú, spolu s príčinami a následkami.“¹⁹¹ Každopádne nirvána nie je najabsolútnejší stav bytia či nebytia, nirvána sa dosahuje už v pozemskom bytí, ale najskôr musí prísť smrť, aby bola završená dokonalosť. Nirvána je stav, keď sa osvietený zbavuje utrpenia už v tomto bytí, lepšie povedané, žiadne utrpenie pre neho neexistuje. Je to v skutočnosti len zdaním. Príčina problému neexistuje. Nirvána je úplné vyhasnutie akékoľvek túžby, nenávisťi a zaslepenosti, ktoré sú závislé na živote.

¹⁸⁸ Tieto skupiny predstavujú päťdielne členenie, do ktorého Buddha usporiadal všetky telesné i mentálne javy – a hlavne tie, na ktorých nevedomie človeka lipne, pretože sa mu zdá, že je jeho „ja“ alebo osobnosť. FRÝBA, M.: Nyanatiloka: Slovo Budhovo, s. 19

¹⁸⁹ KUNG, H., BECHERT, H.: 1998, s. 67

¹⁹⁰ CONZE. E.: 1997, s. 24

¹⁹¹ CONZE. E.: 1997, s. 23

2.2 Zhrnutie výsledkov výskumu

Daný príspevok približuje nazeranie vybraných mysliteľov na problém utrpenia, (Hegel, Kant, Schleiermacher, Kierkegaard, Nietzsche, Heidegger a Bultmann). Osobitne si všíma analógie v myslení Schopenhauera a Buddha. Schopenhauer videl prekonanie utrpenia v zničení túžby, podobne ako Buddha. Naproti tomu napríklad Kant hovoril o vykorenení zla a poukazoval na autonómnu vôľu, ktorej zničením je možné sa vyhnúť utrpeniu. Podobný postoj ako zastáva Schopenhauer a Buddha nájdeme aj u Bultmanna, ktorí hovoria, že naším osudom sú naše činy. Tým chcel povedať, že nás ovládajú vášne a túžby, a preto by sme ich mali ovládať. Väšne nás zbavujú ovládania seba samých, sú tak záhadne, že sú ospravedlniteľné len „zlom“, ktoré na nás pôsobi zvonka a ktoré zase nemám v moci. Naše utrpenie, a jeho účinky a následky neovládame, ale sú našou vinou a zodpovedáme za skutky, ktoré vykonáme. Cesta k cieľu vedie len cez zodpovednosť. Na to poukazuje aj Schopenhauer, keď hovorí o troch cestách, ale len cesta askézy vedie k zbaveniu utrpenia. Je to cesta neustáleho odriekania, ktorá je spoločná aj s budhistickou cestou. Rozdiel medzi Buddhovým, Schopenhauerovým a Bultmannovým ponímaním spočíva v tom, že Bultmann hovorí o zodpovednosti v ponímaní ovládania vôle, zatiaľ čo Schopenhauer a Buddha hovoria o jej zničení. Budhizmus o tom vraví v rámci učenia Gauthamy Siddharta v tretej a štvrtej vznešenej pravde ako aj Schopenhauer v ceste askézy, kde obaja odmietajú vôľu a žiadostivosť.

3 Záver

Hlavnou témou príspevku je učenie Gauthama Sidhartha a Arthura Schopenhauera o utrpení, a ceste ako sa dostať k nirváne, či slobode. Zdanlivo medzi týmito mysliteľmi nie je žiadny súvis vzhľadom na dobu viac ako dvoch tisícročí, ktorá ich oddeľuje. Skutočnosť je však iná a obaja majú veľa spoločného. Faktom je, že každý sa narodil v inom období dejín, ale napriek tomu v ich živote je viacero pozoruhodných podobností: obaja vyrastali v bohatstve, čo ich vnútorne neuspokojovalo, obaja mali možnosť spoznať utrpenie a snažili sa nájsť riešenie jeho prekonania.

Po preštudovaní relevantných zdrojov autorka konštatuje, že Arthur Schopenhauer nebol výlučne ani optimista ani pesimista, ktorý analyzovaním všetkých aspektov reálneho života dospel k záveru, že šťastie ako také síce neexistuje, ale na druhej strane je možné sa vyhnúť nešťastiu, resp. utrpeniu, rozvážnym konaním, ktoré môžeme dosiahnuť tromi cestami. Prvé dve neumožňujú úplné odstánenie utrpenia. To sa týka umeleckej cesty (cesta estetického hudobného, prozaického či maliarskeho cítenia, pomocou ktorého sa utiekame do iného sveta, čím sa umožňuje priblíženie k vlastnej podstate), ako aj cesty zmierenia so svetom plným utrpenia. Okrem týchto dvoch ciest sa spomína aj riešenie samovraždou, ktoré však nie je

účinným ani zmysluplným východiskom. Skutočným riešením je podľa Schopenhauera tretia cesta, ponúkajúca praktický spôsob ako niečo zmeniť. Každá zo živých bytostí má právo slobodne sa rozhodnúť, ktorá cesta je pre neho vyhovujúca, či sa uspokojí iba s estetickým východiskom, alebo sa bude správať ako obeť utrpenia, alebo sa rozhodne pre cestu askézy podľa Buddovho poňatia. Cesta askézy je náročná, vyžaduje dlhodobú prácu na sebe, sebaodriekanie, potláčanie vlastnej vôle, ale v konečnom dôsledku ponúka vytúžený cieľ.

4 Použitá literatúra

- BERKHOF, L.: Dějiny dogmatu. Praha : Návrat domů, 2003
- BULTMANN, R.: Ježíš Kristus a mytologie. Praha : OIKOYMENH, 1995
- CONZE, E.: Stručné dejiny buddhismu. Brno: Nakl. JOTA, 1997,
- ČERNÁK, P, MINÁRIK, M.: Samovražda, trendy súčasnej psychiatrie. Bratislava: Grifis print, 2014. ISBN 978-80-971682-0-9
- ELIADE M., CULIANU I.P.: Slovník náboženství. Praha: Nakl. Plon, 1990,
- FISCHER, J. L. 1921. Aforizmy k životní moudrosti. Praha: Fr. Borový. 1921. s.156
- FRÝBA, M.: Nyanatiloka: Slovo Budhovo
- HEGEL, G.W.F.: Fenomenologie ducha. Brno : Československá akademie věd, 1960, s. 322.
- HICK, J.H.: Evil and the God of Love. In : Vajda, J.: Dobro a zlo v náboženskom myslení alebo o niektorých pokusoch vyrovnávania sa náboženstva so svetom. Nitra : Pedagogická fakulta Nitra, 1987
- KUNG, H., BECHERT, H.: Křesťanství a buddhismus. Praha: Nakl. Vyšehrad, 1998, s. 67
- MILTNER, V.: Vznik a vývoj budhismu, Praha: Vyšehrad, 2001. s.
- OSUSKÝ, Š. 244. Prvé slovenské dejiny filozofie. Vydavateľstvo Tranocius Liptovský Mikuláš, 1939, 413 s.
- TVRDÝ, J., 1974. Průvodce dejinami evropské filosofie, Brno :Komenium
- SCHOPENHAUER, A., Svět jako vůle a představa, Nová tiskárna Pelhřimov, Pelhřimov 1998
- WEISCHEDER, W. 1992. Zadní schodiště filosofie. Letohrad: VOTOBIA. 1992. s. 248. ISBN 80-8561936-9

5 Kontakt na autora

Lenka Meravá

Trnavská univerzita v Trnave

Filozofická Fakulta

Katedra systematickej filozofie

Hornopotočná 23

918 43 TRNAVA

e-mail: lenkamerava@gmail.com

Školiteľ: prof. ThDr. Jozef Dolista, ThD. PhD.

The Jung´s answer to Job?

Tomáš Najbrt

Anotace: Proč má Jung potřebu na knihu Jób „odpovídat“? Dává Jung odpověď na otázky, které tato kniha biblického Starého zákona klade? Jak se vzdělaný člověk vychovaný v křesťanské tradici vyrovnává s temnými stránkami Boha, resp. jak na něj tyto stránky působí? V rámci „jóbovského“ tématu se jedná také o téma zla a jeho přítomnosti v lidském světě. Jung provádí (psycho)analýzu Boha na základě informací obsažených v textu biblické knihy Jób a to zejména s přihlédnutím k afektu, tedy zasahování a dotýkání se, jehož objektem je právě hlavní postava knihy. Článek pojednává o různých aspektech této analýzy a jejích dalších souvislostech s Jungovou analytickou psychologií a jeho výkladem mýtů.

Klíčová slova: Jób, psychoanalýza, Bůh, mýtus

Summary: Why Jung has the need “to answer” to the book of Job? Does Jung give an answer to the questions that this book of the biblical Old Testament asks? How a man educated in the Christian tradition cope with the dark side of God, respectively which effects does it have? There is also a topic of evil and its presence in the human world under the „Job´s“ theme. Jung performed (psycho)analysis of God on the basis of the information contained in the text of the biblical book of Job especially with regard to the passion, and therefore interfering with or touching the object which is precisely the main character of the book - Job. The article discusses the various aspects of this analysis and its other contexts with Jung´s analytical psychology, and his interpretation of myths.

Key words: Job, psychoanalyse, God, myth

1 Introduction

Job means „attacked with hostility“ in Hebrew, but it can also mean the question „where is my father?“¹⁹² Job´s name prefigures a number of issues that are included

¹⁹² SOUČEK, Josef Bohumil a Miloš BIČ. Jób. 1. vyd. Praha: Kalich, 1981. pp. 26

in the biblical book of Job. There were many interpretations and comments and C. G. Jung's work *Die Antwort auf Hiob*¹⁹³ - *Answer to Job* expands this range of psychological insight. Jung's analytical psychology works with the concept of the unconscious, whether personal or collective, which he considers an integral part of human mental system. The unconscious enables a man to perceive through archetypes, store, and process and transmit facts that are too complex for the conscious and it is very difficult to express them in simple terms or definitions. Such comprehensive information is contained in the so-called archetypes that are autonomous factors in the unconscious and according to Jung „living subjects“.¹⁹⁴ Jung's work deals with exploring these factors and living subjects related to the question of God and the relationship between God and a man, and their impact on behavior and human development.

Job is, like Noah, the son of antiquity. He is situated in a mysterious and undefined land named Us. He lives nomadic way of life (like the biblical patriarchs), but remains seated in one place and doesn't migrate. God, the Lord of Israel, is the master of good and evil, which creates light and darkness, makes peace and forms evil (Isaiah chapter 45). Satan, the denouncer, which raises the secret of iniquity and doubts the genuineness of the manifest behavior (Zechariah chapter 3), and in who we can register the influence of Persian dualism.¹⁹⁵ And then so-called Job's friends, typical representatives of legalistic devotion embed in the conventional wisdom of this world: what one sows, that he also reaps. Job corresponds with the question on this approach: „Shall we receive good from God, and shall we not receive evil?“ (Job chapter 2). These are the main figures of mythical framed drama; on its background Jung tries to explain why people deals with similar issues since ancient times and how it changed our view on these issues at present.

2 Why Job?

Jung aims a scientific interpretation of religious testimonies and their psychological analysis. This approach leads him first to a need to deal with the plausibility of the statements and their relationship to natural science and reason. Jung already in a preface to his work „Answer to Job“ points out that religious statements, i.e. „intellectual truth“, do not very often match or are even in contrary to the findings of the physical sciences. However, this does not represent a problem for him; on the

¹⁹³ JUNG, Carl Gustav. *Antwort auf Hiob*. 4., rev. Aufl. der Einzelsausg. Zürich: Rascher-Verlag, 1967.

¹⁹⁴ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 424

¹⁹⁵ Ahura Mazda vs. Angra Mainju.

contrary, he considers it as a proof of independence of spirit to physical perception and independence of intellectual experiences on physical givens.¹⁹⁶

The biblical book of Job provides Jung a space for assessment of his hypotheses related to the human psyche and its structures. Generally speaking, the “Answer to Job” describes Jung’s work style with the mythical material and a specific kind of texts and their interpretation based on his conception of psychology and procedures that he applied not only to his patients, but to the overall view of the world, to people and to human life and experience. It can be an alchemical or religious text or basic mythology of different nations at different times. These texts often describe a reality that cannot be verified nor refuted, with existing scientific methods and standardized experiments. This verification is not important for Jung. Psychic phenomena, „Soul Truths“ and everything that psyche contents - that is not-the-physicality, he considers as a fact and then he continues working with this fact.

We should realize that according to Jung psychological base of man stands on one side on the entire field of the conscious, and on the second side on total unconscious contents. Unconscious contents are divided into three groups: content, temporarily subliminal, but freely reproducible (a memory), the contents which cannot be reproduced freely (an unconscious) and contents that cannot be reproduced at all (an inability of awareness).¹⁹⁷ This then leads to one of Jung’s hypothesis that God might be only complex in an unconscious part of the human psyche, which can never be fully perceived, but it affects both: an unconscious and a conscious of a particular individual. This psychological aspect offers the question whether a man is governed by conscious will-conscious or by unconscious complexes and archetypes and whether God¹⁹⁸ is only one, but very distinct and powerful archetypal idea stored in the deepest layers of the unconscious. Whether we accept one or the other option, namely the existence of „independent God,“ or unconscious complex, both of these options are psychic phenomena, which are real for a man. Even if we accept as valid the possibility that God is „only“ a complex of human mental system, this

¹⁹⁶ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 278

¹⁹⁷ JUNG, Carl Gustav. *Aion: příspěvky k symbolice bytostného Já*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2003, pp. 14

¹⁹⁸ „God is evident psychic and physical fact. It means that this fact can be detected only mentally, but not physically.“ in JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 415

will be true also for the atheist,¹⁹⁹ because he is a part of the whole, and this impression is contained in the collective unconscious of all humanity.²⁰⁰

In his work "Answer to Job" Jung puts abreast the Old Testament story of Job and far newer Revelation in the New Testament. It connects Jewish and Christian framework of religious statements and on the basis of further excursions into different mythologies and examples of products of the collective unconscious in the form of archetypes shows that the human mind and soul comes from a collective base and exhibits identical ways of processing certain facts, their storage and transmission to future generations. An understanding to these factors can help us analyze human behavior and experience of modern times. Based on the question about the meaning of human existence and the existence of God, which is as an archetype constantly present in the human mind,²⁰¹ we can identify and define the function of unconscious archetypes and symbols,²⁰² and we can understand better the problems associated with the evolution of human societies and individuals.

To answer questions posed by the book of Job (and the book of Revelation), means to answer many questions related to human existence and human development, both phylogenetic and ontogenetic. These answers are not only relevant for religiously oriented man, but for anyone who is willing to concede that a man must act within the much broader context than his conscious, empirical personality, and that his behavior is influenced not only externally, but also from the inside. The book of Job currently deals with such introspection. Besides the introduction and conclusion of the book mythological frame there is an important reflection on man's fate, meaning of existence and respect for authority transcending a man and the physical world. Jung's choice of this material for analysis is not surprising; therefore it

¹⁹⁹ „Atheism does not share the concept of God, considers it an artifact, even though seriously motivated and expressing profound dimension of humanity.“ in FUNDA, Otakar Antoň. *Ježíš a mýtus o Kristu*. Praha: Karolinum, 2007, pp. 11

²⁰⁰ „People think the psychology explains everything and what is „explicated“ ceases to exist.“ in JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 478

²⁰¹ Funda recognizes this in a similar way when he writes: „It leads us to understand that despite the vast difference and incommensurability of the issues and struggles of then and now still exist some sort of standardized parallels, yes, the sort of archetypal formulas of human attitudes and behavior.“ in FUNDA, Otakar Antoň. *Ježíš a mýtus o Kristu*. Praha: Karolinum, 2007, pp. 14

²⁰² „Awareness of what is hidden and secret behavior certainly confronts us with an insoluble conflict; so at least it appears to a conscious this way. But the symbols that emerge from the unconscious in dreams indicate a confrontation of opposites, and images of purposes represent their successful reunification. Here we meet empirically detectable assistance from our unconscious nature. The task of the conscious is to understand these suggestions and signs.“ in JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 410

is exactly the type that suits his method and treats the topic that is systematically addressed in his work.

3 Method of analysis and its direction

Mythological motives which show the transpersonal and timeless reach of suffering occupy important places in the book of Job. Job is not judged as an individual but as a representative of the entire human race. It is not a person who is considered, but a relationship to God and a pertinent revolt against him, evil and sin of all mankind is judged, which seems to be held by Job. The book of Job suggests that basically every man can become such a test subject (Satan selects individuals from the whole human race), and makes possible to assess the man *in genere*. Job as the best of people is put to the test, which should examine his personal integrity and show if external conditions may affect his behavior and feelings. It indicates a significant and crucial role in influencing have the internal influences and a very incomprehensibility of the situation in which Job suddenly finds himself. His integrity and internal mental processes tries to influence other three people; each of them uses a different technique to explain the causes of the situation.

In this way, by thinking and confrontation with other opinions, Jung gets to the question whether it is even possible that God is just good and if it is not, as a transcendental entity, also evil, wrong or sin. Similar topic with two opposite poles: Christ (good) and the Antichrist (evil) are already engaged in Jung's work *Aion*.²⁰³ The question if Satan who casts to Job different kinds of suffering and testing is a particular type of anti-Christ arises again in the book of Job. An uncovering of the nature of this dualism creates a series of questions aimed also to the status of other members of the Holy Trinity, except God-the Father, the Old Testament YHWH. Also the nature and origin of the figure of Wisdom, which forms the female counterpart of the patriarchal image of God, to the essence of the dogma of the Assumption of the Virgin Mary and her role in the apocalyptic vision of John is treated. Under the „Job“ topic Jung also addresses the issue of evil and its presence in the human world, and in general in the whole God's Creation. Within this topic Jung also criticizes the doctrine „*privatio boni*“ from his psychological point of view, which brings additional, proper dualism between good on one side and some space filled with something other than the good on the other. Both of these dualisms concern synthesis of opposites in one God who is all-powerful and all-encompassing. At this point appears „*enantiodromia*“ theme that permeates the whole work of Jung and the theme of „*complexio oppositorum*“, a union of opposites in one piece.

²⁰³ JUNG, Carl Gustav. *Aion: příspěvky k symbolice bytostného Já*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2003.

Jung does not use „cold objectivity“ but wants to give space to „emotional subjectivity“ which reveals better the workings of the human conscious and the unconscious from a psychological point of view. Through this approach he wants to answer the questions that the author of the Book of Job has tried to answer, but the answer is very difficult: for example, the question of the existence of evil and a benevolent God in one reality.²⁰⁴ Jung does not want to speak as an expert on theology in this issue, but just as a theological layman, who, like all men, is clutched by a kind of oppressive religious distress and who needs to cope with this topic somehow. He wants to assess the religious tradition with „critical common sense.“²⁰⁵ This fact is interesting as an example of contemporary Jung´s cross selection of topics which he dealt with.

On the book of Job Jung shows the historical development of the problem of monotheism of Christianity and containment of opposites in one God, who cleave apart the evil, personified in Satan, and with him God toppled it down in eternal damnation. In his work “Answer to Job”, Jung tries to capture and evaluate the various facts that emerged at the time of formation of the Book of Job and which have developed through the centuries until today. Job, according to Jung, „expects help from God against God“, which is an apparent paradox for a common mind.

To answer his own questions Jung uses symbolic material contained in the Book of Job, and in other biblical books, and he compares it with other symbols from different historical or topographical areas. One could say that Jung critically evaluates Job myth²⁰⁶ and analyzes and compares the biblical Book of Job, and other myths and religious traditions. Jung´s concept, or directly a „psychological analysis of God“ on the background of the story of Job, contains a very comprehensive argumentation based on numerous excursions into different mythological and biblical texts, including deuterocanonical. It is apparent that Jung is very well oriented in the books of both Old and New Testaments there is no reason for criticizing him for the lack of erudition in these themes (his knowledge of a series of commentaries on the Book of Job may be an evidence).²⁰⁷

²⁰⁴ According to Jung, this issue has become „urgently scorching“ to a man, in JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 402

²⁰⁵ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 402

²⁰⁶ Jung considers myth as a real link with the past, the life of their ancestors (which still lives there), and simultaneously with a contemporary human society, in JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Symbol a libido: (symboly proměny)*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2004 pp. 9

²⁰⁷ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 311

As already indicated above, psychic phenomenon is a form of reality for Jung. The reality is definitely not only material and the actual content of faith regardless of whether it is a real in the sense of tangible or not. Religious statements relating to objects that are not physically detected or proved, belong into this category and are often even in conflict with manually and physically verified or not yet – by current possibilities of science - verifiable phenomena.²⁰⁸ According to Jung, it proves an independence of spirit to physical perception and an independence of mental experience to the physical givens. Also according to him, the soul is an „autonomous factor“ and „religious statements are psychic confessions which, after all, based on unconscious, i.e. transcendental processes.“²⁰⁹ Jung works with the Book of Job, in that way that he takes facts that are described in the Book without doing any questioning of their „reality“ or with a weakening them with historical criticism.

According to his own words, he does not do a „coldly deliberated exegesis, trying to get every detail“,²¹⁰ but he rather consciously presents „display of subjective response.“²¹¹ He tries to (psycho) analysis of God the Creator, on the basis of the information contained in the text of the biblical book of Job especially with regard to the heat of passion, and therefore interfering with or touching the object of which was precisely the main character of this biblical book. Another Jung's aim is to understand how an educated man brought up in the Christian tradition understands to terms of the dark side of God, respectively what these aspects effect.

There is another interesting fact in the book of Job, it's a direct confrontation between man and God. Man approaches God directly. There have been attempts to explain God and his negotiations from a position of a human perspective. The argument against this approach (which often resounds and Jung himself recognizes it) may be simplistic anthropomorphic view of something or someone that is inherently unknowable and indefinable. But without this approach man could not speak about God at all because no human testimony can fulfill elementary definition of God. The essence of this line of research is precisely that man's testimony about God

²⁰⁸ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 278

²⁰⁹ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 279

²¹⁰ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 286

²¹¹ Hebrews historically haven't become exceptional by their blindly obeying of their Creator, but on the contrary they argue with him, horse-trade and fight, criticize and admonish him to comply with his own rules, in KURAS, Benjamin. *Zakázané ovoce vědění: Bible jako drama a terapie*. Praha: Eminent, 2008, pp. 39. A directness which believers speak with God is typical for the Israeli piety, argue with him, blame upon his decision, calling him to responsibility, in SOUČEK, Josef Bohumil a Miloš BIČ. *Jób*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1981. Job speaks to God directly: Job: 7,7 God, remember that my life is wind and my eyes would never see again anything good.

reveals much about the human view of himself. God serves as a sort of reflective surface of human thoughts and interpretations of concepts, symbols and archetypes that largely determine and dominate humans. From this perspective, the book of Job exceptional and largely differs from other books of the Bible.

4 Problems and solutions of psychological analysis of God

The key idea is that Jung looks completely different on religious testimonies than usual and concludes the independence of spirit to physical perception and intellectual independence to experience of natural given conditions. He considers these statements as intellectual creeds, which are based on unconscious, transcendental processes (these processes are inaccessible for physical perception). A concept or an image of God has significantly and radically transformed over time, but we are not able to precisely determine whether these changes concern only the image or concept, or the very nature and meaning of this statement. „Our intelligence is sure only that it treats images, ideas that depend on human imagination and the time and place bounds, and therefore, in its millennial history changed many times. The basis of these images is certainly a Something that is transcendent to the conscious and what effects that testimony does not change absolutely unlimited and chaotic, but we can recognize that they are related to a few principles or archetypes.“²¹²

Jung is aware very well that he works only with images and models in his work, through which it is not possible to reveal the „unknowable.“ These models and images are limited by human imagination and language and anthropomorphic notions, which are based on a *numinosity* of archetypes, i.e. the emotional basis²¹³ which is unassailable from the critical intellect and cannot be disposed by evidence of rational arguments.²¹⁴ Jung notes allegations of Sacred Scripture as manifestations of the soul despite the fact that it could be accused of psychologism. The conscious can manipulate these testimonies in different ways. But, according to Jung, it can't be done with testimonies of soul. These testimonies are transcendental facts which transcend reason, archetypes of the collective unconscious, and complex ideas in the manner of mythological themes, largely autonomous.

²¹² JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 279. “We can recognize the reality of God only by spontaneously or tradition sanctified images whose emotional nature and effect of a naive sense has never dissociate from their unknowable metaphysical foundation.” *ibid* pp. 283

²¹³ „The high level of emotionality makes a religious experience of „meeting“ with the sacred a semblance of objective reality.“ in BUDIL, Ivo T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. 4. vyd. Praha: Triton, 2003. pp. 395-396

²¹⁴ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 280

Jung wants to understand why Job was hurt and what consequences of this event have emerged both God and man.²¹⁵ The important thing for him is just affect, perception through the touch, which somehow marks the man, transforms him and goes back to its source. This approach has a strong dose of perspective and courage, and makes possible to reach a better definition of God and the formation of human ideas about God. An example of this reflection may be a question of whether God is or is not wicked.

It is necessary to stop here briefly with the notion of „wickedness“. The wickedness is essentially a religious *terminus technicus* that refers to a person who does not act in accordance with God's will, but only according to own will - intentionally, maliciously up, with evil will.²¹⁶ It is not a problem of freedom of the human will, but a moral and ethical perspective. Jung generally qualifies a Self as a central position of personality and also a freedom or dependence on other components of the human psyche. Jung believes that the conscious human freedom is restricted and human dependence on other psychological components is often demonstrated in decisive respect.²¹⁷

Does God act against himself, against his law and justice? May God stand above the law, which he proclaimed? Jung interprets the situation: „It's difficult for him (Job) to note that divine wickedness suppress the right, because after all, he cannot give up his faith in divine justice. But on the other hand, he must admit that none other than Yahweh alone doesn't cause him injustice and violence. He cannot deny that he finds himself in front of God, who doesn't care about any moral judgment, or does not recognize any ethics. It is the greatest about Job, that he does not lose faith in the oneness of God at this problem, but he sees clearly that God is in conflict with itself to that extent Job is confident that he will find a helper and advocate in God against God.“²¹⁸

Jung raised the antinomy in many other examples of acting of God towards man. Affect and personal relationship with the God of Israel distinguishes humans from e.g. Greek gods. The Lord does not have any biography, his mythological lineage, unlike the Greek Zeus or Akkadian Marduk, if we would use the example of the similar place and content. „Yahweh's erratic moods and disruptive outbursts of anger have been known since the ancient times. He presented himself as a jealous guardian

²¹⁵ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 287

²¹⁶ E.g.: Gen. 18, 23 and Job 9, 22.

²¹⁷ JUNG, Carl Gustav. *Aion: příspěvky k symbolice bytostného Já*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2003, pp. 16

²¹⁸ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 289

of morality; he was particularly sensitive in terms of justice. He had to be constantly hailed as „fair“, on which he quite a few mattered. Due to this circumstance, respectively this trait, he had a distinct personality that is the personality²¹⁹ of a more or less archaic king differed only in range. His jealous and sensitive nature, which suspiciously exploring unfaithful people's hearts and their secret thoughts, enforced a personal relationship between him and the man who could not help but feel personally called by him. That substantially differed Yahweh from mighty father Zeus, who benevolently and somewhat impassive conceded that the world economy went in the sanctified old ways, and punished only what was wrong. He didn't moralize but ruled by instinct. He didn't want anything from people but the sacrifice which belonged to him; he did not want anything with people anymore, he had no plans for them. Father Zeus is indeed a figure, but not personality. In contrast, Yahweh took care of the people. They were for him, a matter of the first importance.²²⁰

At one point, the Lord promises to Israel's King David that he won't betray his loyalty, won't profane his covenant and won't change what emerged from his lips, but it happens and God violates his oath. „The black abyss would open before a sensitive modern man,“ writes Jung, „and the land would break underfoot, because what he would expected from his God at the very least it would be, that God is superior in every respect to a mortal man in the sense of something better, higher, nobler, but not in terms of moral instability and unreliability, which can withstand even perjury.“²²¹

We can understand Jung's concept of analysis of God that man is created in God's image and therefore we can deduct from an analysis of man - only vaguely and inaccurately - a derivation of the image of God. Satan-Lucifer and the other sons of God can be seen as different mental functions. Lucifer for example shows the greatest initiative and uses the best omniscience.²²² Jung also notes that all the old gods and thus the Lord have their original animal symbolism. In Ezekiel's vision (Ezekiel Chapter 1), the characters are three-quarters animal and only one-quarter human. It is therefore a certain division, disunity. Jung concludes that God is in large part

²¹⁹ „The powerful personality of Yahweh, which also lacked any biographical history (its ancient relationship with the gods called the Elohim long since vanished into Lethe), had advanced him above all “numina” of gentiles and made him thus immune to the effect of reducing the authority of pagan gods, which lasted for several centuries.“ in JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 295-296

²²⁰ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 291

²²¹ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 291-292

²²² JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 338

unconscious and the human-quarter, according to Jung, shows to Satan, who is the „godfather of the spiritual man.“²²³

A man has the right to not understand the contradictions in the acting of his Creator. Jung also gives an example of the contradiction of the term „omniscience“ which often gets into a problem and actually contradicts the very essence. He shows the example of Satan, who acts as without the knowledge of his Father. Even in the time of Job, the Lord is amused by his Creation and that is why he ignored Job's human dignity and forgot what means „in the image of God.“²²⁴ This changed with the preparation of the advent of Christ into the human world. There are no new „contracts“ with the Lord; the God's attention was extended beyond Israel to all human beings.

Jung attributes an initiation of movement and a change to philanthropic and universalistic traits to Sophia²²⁵ – the Wisdom of God, which is an idea of eternal and hypostatic „pneuma“ with a female character, a creative power or energy, which is actively involved in the existence of whole Creation. These ideas are contained in the biblical book of Proverbs, which originated approximately in the 4th - 3rd century B.C., and which - according to Jung - were influenced by Greek thought and influence. There is also an obvious relation with the „Logos“ from the Gospel of John. Other overlaps and affinities can be seen in Egypt or even in India. Jung shows a number of other links and symbolic parallels, which show a similar or the same mythical stories of other cultures. He equates The Wisdom of God-Sofia to the Holy Spirit, who is also donated to all of God's chosen, and to a story about the Paraclete.²²⁶

5 From Job to Christ

Relationship of Job as a universal representative of man or of all mankind to God leads Jung to create parallels between Job and Jesus Christ.²²⁷ Jung considers the

²²³ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 309

²²⁴ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 337

²²⁵ About Sofia also pp. 316-317 in JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001.

²²⁶ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 316

²²⁷ „Jesus of Nazareth as a historical figure belongs to human history. Especially in that part, from which arose European culture. This part includes the creation of the Christian faith, which created the myth of Christ with all his successive layers of interpretation. The Myth of Christ was constitutive for the formation of European civilization. „ in FUNDA, Otakar Antoň. *Ježíš a mýtus o Kristu*. Praha: Karolinum, 2007, pp. 12

fundamental question and the question of the real cause that God became man. Within the theme of Job, which addresses the relationship between man and God, he gets to the question of the relationship between man and God in Christ, the Son of God. „The victory of a man who was beaten and who has made the violence is evident: Job stood morally higher than Yahweh. The Creation in this regard overtook the Creator. Every time an event touches the unconscious knowledge, this knowledge may be perceived accordingly. We recognize this event as a sort of „*deja vu*“ and remember a preexisting knowledge of the case. Something like this had to happen to Yahweh. Job’s superiority could not be wiped out. A situation arose that now really needs to reflect on. Sofia intervenes for this reason. It supports the necessary awareness and thus allows Yahweh’s determination that has now become a man. This situation results in a decision that has serious consequences: Yahweh rises above his earlier primitive state of consciousness by indirectly acknowledging that the man Job is morally superior to him, and that therefore still has to gain the humanity.“²²⁸

As already indicated above, Jung considers God as a phenomenon that develops or least can be developed and deliberately changes its attitudes and beliefs in the context of relations to his work of Creation. That, in my opinion, represents God differently than as an amoral force of nature²²⁹ and opens space for Jung’s idea that over the Lord reigns Fate (Moira) and Justice (Dike) and the fact that he reduces Job to dust, God conversely uplifts him. Through this act he brings judgement upon himself. It gives one satisfaction, which is in many interpretations of Job’s myth overlooked.²³⁰

A myth and religious testimony link experience and reality distant from the human perspective. For some impatience, „caused by the difficult factual material, people came to believe that Christ is actually a myth,²³¹ that is, in this case, as much as

²²⁸ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 338-339

²²⁹ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 311

²³⁰ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 312

²³¹ Funda works with the Myth of Christ and writes inter alia: „The myth is testimony that Jesus was resurrected, he ascended to heaven that his execution on the cross was God’s conciliatory act, a sacrifice of the Son of God for the sins of the world, myth is the eschatology that again risen Christ will come to the final judgment, myth is a testimony about eternal life, myth is a testimony of the divinity that is revealed to a man. Then myth is sometimes reflected in the legendary tale. For example the story of the women who went to Jesus’ tomb and found the stone rolled away and the tomb empty, is a legend. The myth, especially a biblical myth, mostly in the objectification reveals a certain personal experience. A man wants to tell by the biblical myth that his personal experience is not a fiction, not a product of his psyche, but it is rooted in divine revelation, that it enters in human life as a completely different thing, such as

fiction. But myth is not fiction,²³² it is based on continually repeating facts that can be constantly observed. Myth only happens to man, and people have a mythical fate just as Greek heroes. The fact that the life of Christ is largely myth has absolutely no evidence against his true reality; I would almost say that the opposite is true, as the mythical character of a life expresses an almost universal human validity of this life.²³³

The same can be said about Job. Comparing Jesus and Job stands by an excelling way of Jung's thinking and using methods of amplification in which is a „synthesis of passive conscious material with unconscious influences that volitional focus only supports, but which is natural, after all, it means thus a kind of spontaneous amplification of archetypes“.²³⁴ From a psychological point of view it is possible that the unconscious or an archetype authorizes and appropriates entirely certain person and determines his fate down to the smallest detail. There can be some objective but non-psychological parallel phenomena, which also represents the archetype. Then the archetype fills itself not only psychologically in the individual, but also objectively outside of it. Jung believes that Christ was such a personality, because his life is just as it should be, if it is also the life of God and a man. „This life is *Symbolon*, synthesis of heterogeneous nature, about as much as we bring together Job and Yahweh in one personality. Yahweh's intention to become a man which emerged from the conflict with Job, was fulfilled in the life and suffering of Christ.“²³⁵

transcendence, which is not a man's creation or postulate, but the reality is „different order“ that is in force over man. in FUNDA, Otakar Antoň. *Ježíš a mýtus o Kristu*. Praha: Karolinum, 2007, pp. 28

²³² As an illustration, that Jung's opinion is not in conflict with theological historical-critical method, I mention position of prof. Funda: „Myth does not distinguish between historical fact and its meanings. Through the narration of actual events it conveys meanings. Ancient man did not analyze myths, but experienced, narrated. That does not mean that the events that myth told weren't real. Especially the later church reading of the Christian mythology emphasized, it is not about a myth but about a divine happening of the salvation, intersections of divine action in human history, that is about events that really happened. Historical-critical method distinguishes historical facts and their interpretation meanings. Historical-critical method reads myths as myths, as in ancient times a normal order of speech. It does not consider myths as information about the facts that really happened, but the way in which antic human expressed his understanding of the world, his order and his place in it, he realized its borders, especially the last frontier of death, and articulated his desire for salvation, after redemption of the cycle of history ambivalence or after a crossover of boundaries of death. This recognition of critical theologians of biblical mythology necessarily was and even nowadays gets into a tension with traditional Christian doctrine.“in FUNDA, Otakar Antoň. *Ježíš a mýtus o Kristu*. Praha: Karolinum, 2007, pp. 28-29

²³³ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 344-345

²³⁴ JUNG, Carl Gustav a Karel PLOCEK. *Archetypy a nevědomí*. Vyd. 1., dotisk v roce 1999. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997, pp. 59

²³⁵ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 345

Jung embarks very bravely on the field of theology and interpretation of doctrinal formulas, dogmas and religious traditions. This view may be beneficial for a new understanding of facts, which are not discussed precisely because they are understood as unalterable facts while their contents were emptied and became unintelligible to modern man.²³⁶ Union of two (biblical, mythical) figures shows the existence and effect of unconscious archetypes, which points to a constant human need to address and resolve a relationship with God. *Reductio in primam figuram* shows that it is still the same problem, which perhaps cannot be resolved definitely with regard to the definition of Divinity. If we discover and recognize God we have reports of burned faces of those who only saw him in the biblical books. God will lose his Divinity and the archetype will lose its strength. The tension that causes this phenomenon, whether we look at it from a religious point of view, in terms of faith or of atheistic position as an archetype and complex in the unconscious part of the human mental system, is the energy which supplies a goal and purpose to human existence. Return to the primary condition, which is described in the Jewish myth of Creation („You shall be as gods, knowing good and evil“, Genesis chapter 3), is an ideal, coping with the question of the origin of life and human development, which is for many reasons now perceived as „broken“.

6 Jung's answer to Job

Paradox of God rips man on the opposing parts and obviously exposes him to an unsolvable conflict. In such a situation, Jung relies on psychology, because it represents the sum of all observations and findings which - based on empiric - this science has collected about severe conflict situations. These include contradictions of obligations²³⁷ for which it is not clear how they could be solved. “The conscious only knows: *tertium non datur!* The doctor advises his patients to wait and see whether the unconscious does not produce any dream that offers some by reason incomprehensible, defying common sense (“irrational”), and therefore unpredictable and unexpected third option to deal with.²³⁸ “Also, Yahweh scares (or inspires) Job by dreams and visions. But not by that kind of dreams from which the Job could gain new knowledge and hope, but by that kind that crushes them and takes him strength.²³⁹ Similarly, there

²³⁶ Jung directly writes: „This misunderstanding can be explained only by the fact that the dogmatic symbols and hermeneutic allegories lost its meaning for Protestant rationalism.“ in JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 417

²³⁷ In Oriental literature of wisdom were two paths against each other, the path of life and the path of death, and the human condition were depicted only in black and white, which corresponds to the legalistic theology of Job's friends. in SOUČEK, Josef Bohumil a Miloš BIČ. *Jób*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1981. pp. 84

²³⁸ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 402-403

²³⁹ SOUČEK, Josef Bohumil a Miloš BIČ. *Jób*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1981. pp. 76

is a motif of synthesis of light and dark²⁴⁰ in the dreams of modern man, the mythic opposite. God is seen as the one who tore ancient dark with light (Genesis, Chapter 1) and the formless chaotic Nothing became the Something. The World was created and also a life in this world. Job watches how everything comes back into the darkness of chaos and death, therefore the darkness, which he cannot see the light from.

The contradiction between God and a man in the Christian tradition was about Yahwistic legacy from that early period in which the metaphysical problem consisted solely of Yahweh's relation to his people. The fear of the Lord was too big - despite Job's gnosis, i.e. the knowledge of the antithetical of Lord himself - a man dared to move this antinomy in the very Divinity. "If we leave, however, the antithesis between God and a man, we will come to the end, whether we like or not, to the Christian conclusion: *omne bonum a Deo, omne malum ab hominem*, thereby the Creation is put in an absurd manner in contrast to our Creator, and man is being imputed almost cosmic or demonic size in evil. Fearful will to destruction, which in John (author of the book of Revelation) ecstatic bursts, gives some idea of what it means when we build a man in an opposition to God of goodness: we burden a man with the dark side of God, which is in Job still in the right place. In both cases, however, a man is equated with evil: in the first case to the effect that he opposes goodness, in the second case that he tries to be perfect as his Father in heaven.²⁴¹ "From this perspective, Job's match is truly representative and Job is the Christ figure, he is a "witness of Christ" in the Old Testament. There are intertwined familiar images of cultic celebrations in story of Job, which were demonstrated dramatically and with its clearness they etched in people's memory. And also by that is Job's match built on the transpersonal level.²⁴² That also determines that the Job's match does not take place on the level of mythological imagination or on the level of natural phenomena, but on a purely human level.²⁴³

Positive or negative filling of the concept of God influences, and whether overtly or covertly, determines human moral decisions.²⁴⁴ God's action can be found only through the psyche. But it is not able to distinguish whether the effects of this influence come from autonomous phenomenon of God or comes from the

²⁴⁰ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 403

²⁴¹ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 405-406

²⁴² SOUČEK, Josef Bohumil a Miloš BIČ. *Jób*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1981. pp. 100

²⁴³ SOUČEK, Josef Bohumil a Miloš BIČ. *Jób*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1981. pp. 76

²⁴⁴ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 404

unconscious and these influences are in terms of archetypal action. In the unconscious, according to Jung, “appears archetype of the wholeness, which is spontaneously manifested in dreams etc.,” and it “exists on the conscious will independent tendency to relate other archetypes to this center.”²⁴⁵ Jung concludes that this archetype of the wholeness has a central position, which approaches it to the image of God. This archetype produces a symbolism characterizing God and the Divinity. Thus the image of God does not coincide with the unconscious in general, but with the specific contents of the unconscious, archetype of innate Self (das Selbst), “from which we are no longer able to empirically separate the image of God.”²⁴⁶

7 Conclusion

The book of Job provides Jung a platform that is so archaic that its comparison with the Christian tradition and subsequently with the modern concept of this book was sufficiently acceptable to apply the hypothesis of the collective unconscious and archetype effect through this area of the human psychic system. Some of Jung’s conclusions break down the idea that the Jewish and Christian tradition made about Divinity and God, regardless of whether it is an image of God or God autonomous phenomenon, as separate entities. So Jung, in the context of the biblical books of Job and Revelation, generally develops the relationship between a man and God and the desire for wholeness that is inherent in human religious needs. Images of wholeness are produced by the unconscious and independently on conscious exit this psychic area.

In my view, Jung answers “to Job” with raising the frame of thinking about the relationship between a man and God. This frame stands on mythical testimonies, which are compared and analyzed in the broader context of other religions and national and cultural differences. Despite the frequency of these differences Jung comes to the fact that behind all is a unifying principle, which is the archetype of God and innate Self, contained in the unconscious. But it distorts the image of God as the only good and makes problematic a nature of the Son of God who became a man and thereby caused a huge dissociation between the dark side of his “personality” that makes Satan still escapes and gets space for his acting, and which makes an “amorality” in Satan’s actions when he caused suffering to “the best of people.”

Jung’s “answer” also refers to the question of evil and its origin. He believes that we are able to recognize the relative evil of our nature, but knowledge of absolute

²⁴⁵ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 422

²⁴⁶ JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, pp. 423

evil is a rare experience and also shocking. In the context of a conflict between good and evil the conscious must be confronted with the unconscious. Only thus it can find alignment between these extreme opposites. However, this cannot be done through logic or reason but only through symbols that allow illogical and irrational union of opposites. The unconscious produces these symbols spontaneously and the conscious amplifies them.

In the concept of Job's friends who take issue with him and try to explain the reason for the suffering of Job, God is just an impersonal instrument subjects to some higher laws, without the possibility of independent decision-making ability. Job contrary, seeks the living and personal God who is indeed righteous, yet gentle and forgiving. "What is impersonal speaking about God for, if raging heart struggles to understand God's justice?" In the unconscious, that is inside every human being goes the fight for law and justice and the ideal of God. But God is not only a database of laws, which can be mechanically applied without any difference. Job is aware of this fact, as well as Jung that this awareness extends to the figure of Jesus, the Son of God. Jung also interprets the incarnation of the Son in the way that there is an incarnation of the only "light side", not the dark side of God. This gives space to Anti-Christ, whose advent is expected in John's Apocalypse.

If Job was defeated in this test, it would affect the entire work of the Creation, which would be impaired and frustrated. It is about nothing less than the defeat of evil a man makes in his rebellion against God. If we accept Jung's theory of archetype of innate Self which acts in the unconscious, then it would be also a revolt against a man himself. If a man opposes his nature, he destroys and denies its very existence. An acknowledge that we are able to cause suffering to ourselves or cause suffering to another person and also without a reason, would be a great memento of self-understanding for us and understanding of our relationship not only to the others but also to the phenomenon of God. With denial of the "dark" side of God or our own personality we risk that it will unconsciously affect us more than necessary.

Jung on the example of the Apostle Paul shows division of the conscious. So even a man who has attained "enlightenment which remains who he is, and he is never more than its limited self towards that who dwells in him, and whose form has no knowable boundaries, which implies him from all angles."

The process of individuation, i.e. removal of the superiority of our conscious self, which is always the illusion that is responsible for decisions, can be preceded either unconsciously or consciously. In the first case the conscious does not interfere and the process moves in its own way, which remains "dark" and "unclear". The second case reveals many dark and it results in a "lighting" of the personality and the conscious gains extent, insight and understanding. It is therefore a big difference.

Confrontation between the conscious and the unconscious would lead to absorption of the darkness by the light.

Jung's Answer to Job, operates and develops the ideas contained in his other works, and therefore it may be also difficult to understand them and they may be too eclectic for an innocent reader, but they give a number of interesting ideas in the psychology of religion and inter-religion dialogue. A great benefit is updating symbols, archetypes and myths and their significance for modern man, from whose life has vanished rituals which evoke the essential topics related to human existence. "The answer to Job" should therefore be our own thinking and thinking about the issues that creates a situation in which Job finds. A misunderstanding of our own suffering and rejection of signals which mediates the unconscious through the unification of opposites can cause a variety of crises to modern man that seems to him desperate, because he tries to deal them only by the conscious.

8 References

- Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad*, 6.vyd., Praha: Biblická společnost, 1992
- BUDIL, Ivo T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. 4. vyd. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-321-0.
- FUNDA, Otakar Antoň. *Ježíš a mýtus o Kristu*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1276-8.
- KURAS, Benjamin. *Zakázané ovoce vědění: bible jako drama a terapie*. Praha: Eminent, 2008. 150 s. ISBN 978-80-7281-341-4.
- JUNG, Carl Gustav. *Aion: příspěvky k symbolice bytostného Já*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2003. Sebrané spisy. ISBN 80-85880-26-1.
- JUNG, Carl Gustav a Karel PLOCEK. *Archetypy a nevědomí*. Vyd. 1., dotisk v roce 1999. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997, 437 s. ISBN 80-85880-16-42.
- JUNG, Carl Gustav. *Antwort auf Hiob*. 4., rev. Aufl. der Einzelsausg. Zürich: Rascher-Verlag, 1967. Rascher paperback.
- JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Obraz člověka a obraz Boha*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, 506 s. ISBN 80-85880-23-74.
- JUNG, Carl Gustav a Helmut BARZ. *Symbol a libido: (symboly proměny)*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2004, 336 s. ISBN
- SOUČEK, Josef Bohumil a Miloš BIČ. *Jób*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1981.

9 Contact on author

Mgr. Tomáš Najbrt

Uruguayská 4, Praha 2, 120 00

e-mail: najbrt.tomas@gmail.com

školitel: Doc. PhDr. Zdeněk Vojtíšek Th.D.

Ospravedlnenie etickej neutrality štátu

Justification of Ethical State Neutrality

Lívia Šebíková

Anotace: Súčasnú modernú spoločnosť sú charakteristické pluralitou a vzájomnou nesúmerateľnosťou rôznych komprehenzívnych doktrín, čo vyúsťuje do potreby legitímneho ospravedlnenia etickej neutrality štátu. Požiadavka etickej neutrality štátu predstavuje jeden zo základných princípov liberalizmu, avšak liberalizmus nepredstavuje homogénny ideový smer. V tomto kontexte sa autorka zameriava na analýzu vybraných súčasných sporov o etickú neutralitu právneho štátu, ktoré sa týkajú spôsobov jej zdôvodňovania v rámci súčasnej morálno - politickej filozofie.

Klíčová slova: liberalizmus, hodnotový pluralizmus, etická neutralita, neutralisti, perfekcionisti

Summary: The contemporary modern societies are characterized by plurality and mutual incommensurability of different comprehensive doctrines what resulting in demand of legitimate justification of the ethical state neutrality. A claim of the ethical state neutrality is one of the fundamental principles of liberalism, but liberalism is not a homogenous ideology. In this context, the author focuses on an analysis of selected current disputes about the ethical neutrality of law relating to its forms of justification in the current moral - political philosophy.

Key words: Liberalism, Value Pluralism, Ethical Neutrality, Neutralists, Perfectionists

1 Úvod

Jedna z najnaliehavejších otázok súčasnej morálnej a politickej filozofie sa zaoberá realitou hodnotového pluralizmu. Pre súčasnú spoločnosť je príznačná pluralita vo všetkých sférach ľudského bytia. Tzv. fakt plurality je evidentný, pretože pre ľudí sú príznačné určité partikulárne, veľakrát i nezlučiteľné, nesúmerateľné či vzájomne si

odporujúce náboženské, etické či svetonázorové koncepcie dobra, dobrého života, rôzne hodnotové orientácie či životné štýly, a pod.

Fakt, že žijeme v eticky pluralitnej spoločnosti, ktorej členovia sa výrazne líšia svojím vyznaním, svetonázorom,.. nás vedie k otázke: Na ktorých normatívnych alebo pragmatických základoch je vierohodné zakladať modus vivendi pre pokojné a dôstojné spolužitie ľudí, ktorí sa líšia odlišnými koncepciami dobra a vzájomnou nesúmerateľnosťou životných štýlov? (Korený, 2015, s. 113). Ako sa vyrovnáť s konzekvenciami vyplývajúcimi z faktu plurality, nesúmerateľnosti hodnôt? Podstata tejto otázky skrýva dôležité aspekty ovplyvňujúce následné dôsledky v etickom chápaní plurality a najmä v jej politických aplikáciách.

Napriec morálno-politickým spektrom môžeme sledovať snahy implikujúce diferentné argumentácie o povahe hodnôt, ktoré participujú na spravodlivom usporiadaní spoločnosti. No ak existuje neredukovateľná diverzita hodnôt, ktoré môžu vstupovať do konfliktov a niektoré sú inkomensurabilné v zmysle, že sú *neporovnateľné*, *nemerateľné* alebo *neusporiadateľné*²⁴⁷, existuje ešte nejaký zastrešujúci štandard alebo prístup, ktorý tieto konflikty vyrieši?

V moderných pluralitných spoločnostiach sa s realitou hodnotového pluralizmu vyrovnáva požiadavka etickej neutrality štátu, ako jeden zo základných princípov liberalizmu, ako politický princíp ponúkajúci adekvátne riešenia otázok vyplývajúcich z etickej pluralizácie spoločností. V tomto kontexte je však potrebné zdôrazniť, že liberalizmus nepredstavuje homogénny ideový smer a aj v rámci liberalizmu existujú rôzne aspekty ako nazerať na túto skutočnosť, resp. ako odpovedať na realitu hodnotového pluralizmu. Možno pozorovať, že neexistuje jedna doktrína liberálnej neutrality alebo jeden liberálny pohľad, ale mnoho spôsobov založených na predpokladoch a praktických požiadavkách, ktoré sa či už jemne alebo dosť výrazne odlišujú jedna od druhej. Ako uvádza Waldron (1993, s. 152), diferentné línie dôvodu pre liberálnu pozíciu generujú diferentné koncepcie neutrality, ktoré zase generujú rozličné a možno aj vzájomne nezlučiteľné požiadavky na úrovni legislatívnej praxe.

Cieľom predkladaného príspevku je analýza idey liberálnej etickej neutrality štátu v rámci súčasnej morálnej a politickej filozofie. V tejto súvislosti identifikujem formy ospravedlnenia etickej neutrality z pozície neutralistov a perfekcionistov. Tieto pozície sú v spornom vzťahu, čo sa týka spôsobu zdôvodňovania etickej neutrality, rozchádzajú sa v sporných bodoch o povahe etických otázok o dobre a politických otázok o spravodlivosti, resp. vo „večnej“ otázke určenia, čo je úlohou štátu. V súčasných pluralitných spoločnostiach je však otázne, či spomínané formy

²⁴⁷ Crowder, G. (2002, s. 49 - 54) identifikuje tri rôzne formy hodnotovej inkomensurability. Hodnoty môžu byť nesúmerateľné, ak sú *neporovnateľné* alebo *nemerateľné* alebo *neusporiadateľné*

ospravedlnenia etickej neutrality, ktoré sú založené na morálnom konsenze, dokážu obstáť nárokom dynamickej etickej pluralizácie. V závere je teda možné položiť si otázku: Aká forma ospravedlnenia etickej neutrality štátu je najkompatibilnejšia s realitou hodnotového pluralizmu?

2 Idea etickej neutrality právneho štátu

Idea etickej neutrality štátu predstavuje pre mnohých súčasných morálno - politických filozofov typický a charakteristický znak liberalizmu. Vo všeobecnosti možno povedať, že ide o výrazne liberálnu predstavu, podľa ktorej etická neutralita je zásadná pre legitimitu politického poriadku. Avšak keď filozofi hovoria, že neutrálny štát je ten, ktorý nezvýhodňuje žiadnu koncepciu dobra, môže to znamenať tri verzie etickej neutrality: neutralitu následkov, neutralitu cieľov, neutralitu ospravedlnenia.²⁴⁸

Neutralita následkov je založená na tom, že štát by nemal robiť nič, čo by malo za následok zvýhodňovanie určitej koncepcie dobra, a teda následky výkonu štátnej moci by mali byť rovnaké pre všetky koncepcie dobra. Z uvedeného možno vyvodíť dva spôsoby, a to buď štát nebude podporovať žiadnu koncepciu dobrého života alebo bude podporovať všetky rovnako. Už na prvý pohľad sa javí prvá verzia ako nedôveryhodná. Je ťažké, ak nie nemožné predvídať dôsledky právnych predpisov týkajúcich sa všetkých predstáv o dobrom živote. Aj za predpokladu, že by politika bola neutrálna vo svojich následkoch v tom zmysle, že postihuje rovnako všetky koncepcie dobra, tak v konečnom dôsledku takáto politika môže byť nežiaduca, pretože jej vykonávanie by si vyžadovalo určitý stupeň štátneho intervencionizmu, ktorý však nie je kompatibilný s liberalizmom. Stručne povedané, neutralita následkov nie je žiaducou a vierohodnou verziou ideálu neutrality.

Druhá verzia ideálu etickej neutrality je neutralita cieľov, podľa ktorej by štát nemal robiť nič s úmyslom propagovať non-neutrálne poňatie dobra. I keď sa to môže zdať ako dosiahnuteľný ideál, resp. ako dôveryhodná verzia etickej neutrality, problematická môže byť skutočnosť, či naozaj možno poznať ciele štátu. V skutočnosti je ťažké vedieť, kedy sú ciele štátu neutrálne a kedy nie, ak zvažíme, že ciele štátu odkazujú na zámery štátu. Ako si môžeme byť istí, že účel štátu je zámerne neutrálny? Existuje tu totiž možnosť, že skutočná motivácia sa skrýva za maskou neutrálneho objektu. Avšak možno namietajú, že nie je jasné, či má zmysel odkazovať na ciele štátu vzhľadom k tomu, že štát nie je osoba s cieľmi, ale je zložený z mnohých rôznych činiteľov, ktoré majú navzájom od seba rozličné ciele. Podľa neutrality ospravedlnenia ako tretej verzie neutrality, ktorú schvaľuje väčšina obhajcov ideálu neutrality,

²⁴⁸ Konkrétnejšie podoby danej problematiky možno nájsť napr.: Raz (1986, s. 114 - 115), Larmore (1978, s. 44), Waldron (1993, s. 143 - 167), Rawls (1993, s. 235 - 238)

štátne politiky nemôžu byť odôvodňované rozsudkom, že jedna koncepcia dobra je skutočne nadradená nad ostatné. Môže sa javiť, že v literatúre niekedy nedochádza k rozlíšeniu medzi cieľmi a odôvodneniami, rozdiel sa môže zdať nepodstatný do tej miery, ak neutrálne odôvodnenie zahŕňa aj neutrálny cieľ. Neutralita cieľov a neutralita ospravedlnenia sa môžu akoby asimilovať, lebo obe sú založené na dôvodoch postupov štátu, avšak ako už bolo uvedené, je možné, že štát môže mať aj non-neutrálne ciele, zatiaľ čo odôvodnenie môže byť neutrálne. Z tohto dôvodu by nemali byť odmietané rozdiely medzi cieľmi a odôvodneniami preto, lebo rozdiel môže byť dôležitý pre pochopenie ako k ideálu neutrality pristupujú teórie s rôznymi argumentáciami a formami zdôvodnenia etickej neutrality štátu.

Ideál neutrality je dozaista jedna z kontroverzných tém morálnej a politickej filozofie a neexistuje zhoda, ktorá forma, v akom rozsahu a za akých podmienok by mala byť prijatá. V tomto kontexte možno identifikovať rôzne perspektívy v nazieraní na otázku, ako sa adekvátne vyrovnáť s realitou hodnotového pluralizmu, s otázkou konkurenčných koncepcií dobra, s otázkou práv občanov a v neposlednom rade s otázkou o účele štátu.

Hoci diskusia o vierohodnosti neutrality začala v 80. rokoch kritikou komunitaristov ako Sandel, MacIntyre alebo Taylor, v súčasnosti sú to tzv. perfekcionisti, ktorí z rôznych foriem zdôvodnenia kritizujú neutrálne ospravedlnenie.

3 Etická neutralita štátu. Neutralisti vs. perfekcionisti

V rámci tradície liberálneho myslenia sa postupne vyvíjali rôzne diskusie a spory o vzťahu hodnotového pluralizmu k liberalizmu a jeho morálno - politických konzekvenciách. Niektorí autori tvrdia, že existuje doktrína, ktorá priamo podporuje liberálne demokratické politiky, avšak nezhodujú sa na druhu liberalizmu, ktorý pramení alebo je v zhode s hodnotový pluralizmom. Istí morálno - politickí filozofi argumentujú, že hodnotový pluralizmus je fundamentálne liberálna doktrína, hoci medzi nimi existuje spor o tom, aký druh liberalizmu je najkompatibilnejší s realitou hodnotového pluralizmu. Tento spor môžeme identifikovať aj ako spor medzi neutralistami a perfekcionistami.

Podľa neutrálneho liberalizmu na zabezpečenie stability v situácií hodnotového pluralizmu je potrebné, aby štát ostal v pozícii nestranného aktéra a mal by resignovať na sledovanie určitých etických ideálov dobrého života v spoločnosti, štát by mal teda sledovať neutrálne ciele, ktoré vyplývajú zo základných požiadaviek spravodlivosti, ktorá je chápaná ako rovnosť práva a slobody pre všetkých občanov. V podmienkach hodnotového pluralizmu je nelegitímne uprednostňovať určitú koncepciu dobrého života nad ostatnými, a teda žiadny výkon politickej moci nemôže byť legitímne ospravedlnený tým dôvodom, že určitý spôsob života je lepší než iný.

Neutralisti ako Rawls alebo Larmore, odkazujú na súbor hodnôt, ktoré nechcú byť konceptuálne závislé na žiadnej partikulárnej filozofii liberalizmu, podľa nich hodnoty, ktoré môžu byť legitímne podporované štátom musia byť destilované z filozofie liberalizmu takým spôsobom, aby sa stali len akýmsi substrátom pre doménu politického, t.j. pre legislatívne, súdne a výkonné odvetvie vlády. (Larmore, 1987, Rawls, 1993). Je to preto, lebo schopnosť neutrality by nebolo možné udržať v takom prípade, ak by štát favorizoval nejakú partikulárnu filozofickú alebo etickú perspektívu. Tento proces destilácie, ktorý Rawls opisuje ako „politický konštruktivizmus“, sa dovoľáva doktríny neutrality, aby sa vylúčili partikulárne non-liberálne koncepcie dobra zo zakotvenia v legislatíve alebo z tvorby nejakého prvku jurisprudencného rámca súdnictva.

Neutralisti sa snažia formulovať svoje východiská akoby bez nejakej ťažkej metafyzickej príťaž. Ich teória je politická, no hodnotový pluralizmus a fakt inkomensurability hodnôt nebráni zhode o princípoch spravodlivosti. Občania sú totižto schopní odhliadnuť od svojich aktuálnych záujmov a súhlasiť s inštitúciami, ktoré by zaistovali liberálne princípy. Koncepcie dobra, ktoré sú prijateľné pre realitu hodnotového pluralizmu sú tie, ktoré vyhovujú formálne daným princípom. V tejto súvislosti možno hovoriť o koncepciách alebo doktrínach, ktoré si nenárokujú univerzálnu platnosť. Etická neutralita štátu je v tomto zmysle jediným možným východiskom, pretože v podmienkach moderných pluralitných spoločností nie je možnosť ustanovenia morálneho konsenzu v eticky sporných otázkach, ale východiskovým bodom sa tu stáva istá priorita práva alebo spravodlivosti pred dobrom. Etická neutralita z pohľadu neutralistov predstavuje asketické stanovisko, čiže ide o „zdržanlivosť“ etického hodnotenia, kedy právny štát neuprednostňuje jednu koncepciu dobra pred druhou, ale zaujíma neutrálny postoj k partikulárnym etickým, náboženským či svetonázorovým koncepciám, životným štýlom, hodnotovým orientáciami, atď., a teda právny štát tu zohráva funkciu garanta rovnakých práv pre občanov, no do ich etických presvedčení nezasahuje.

Voči spomenutým „neutralistickým“ argumentom sa do opozície stavia pozícia perfekcionizmu, podľa ktorej existujú určité hodnoty a vzorce správania, ktoré by mal štát preferovať nezávisle od toho, či by si ich občania vybrali aj bez jeho zásahu. Perfekcionisti, podobne ako aj komunitaristi kritizujú neutralistov z odpojenia individuálnych noriem od noriem inštitucionálnych, spoločenských. Perfekcionistický liberalizmus požaduje interferenciu štátu do životov individuí v oveľa väčšej miere ako to bolo u neutralistov. Perfekcionisti tvrdia, že liberalizmus nie je doktrína limitovanej vlády, ale skôr ako uvádza Raz (1986, s. 17), „náuka o politickej morálke, ktorá sa zaoberá dôležitosťou osobnej slobody.“ Sloboda alebo osobná autonómia je perfekcionistami chápaná ako cnosť alebo dokonalosť, a štát je povinný ju presadzovať. Perfekcionisti nesúhlasia s tým, že štát alebo princípy spravodlivosti majú byť

neutrálne vo vzťahu k etickým ideálom. V stave konfliktu rôznych koncepcií dobra, má štát zasiahnuť. Z toho dôvodu zakladajú liberálny poriadok na liberálnom ideály dobra, ktorým je osobná autonómia. A aby mohla byť hodnota osobnej autonómie realizovaná, musí byť zdieľaná a presadzovaná z holistického aspektu.

Perfekcionisti však ideál etickej neutrality kategoricky neodmietajú, podľa nich nemožno neutralitu chápať vždy ako nelegitímnu. Podľa perfekcionista etického ospravedlnenia etickej neutrality, štát má byť nestranný voči rôznym koncepciám dobra preto, pretože má napomáhať rozvoju osobnej autonómie každého jednotlivca. Stručne povedané, štát má povinnosť zlepšiť život svojich občanov, resp. povinnosť podporovať dobro, ktorým je osobná autonómia.

4 Záver

Argumentačný konflikt medzi neutralistami a perfekcionistami je jedným zo sporov, ktoré určujú súčasný liberalizmus, a teda i povahu súčasnej morálnej a politickej filozofie. Hoci sa tieto formy liberalizmu a ospravedlnenia etickej neutrality rozchádzajú v sporných bodoch, obidve formy ospravedlnenia vychádzajú z tzv. osvietenského liberalizmu, z premisy o možnom trvalom morálnom konsenze o otázkach spravodlivosti, a to sa v súčasných sociálno - politických podmienkach javí ako problematické. Je pochybné či tieto formy ospravedlnenia etickej neutrality dokážu obstáť nárokom dynamickej etickej pluralizácie. Z tohto dôvodu je potrebné revidovať spomínané pozície a modifikovať „novú“ platformu liberalizmu, tzv. realistický liberalizmus, ktorý sa zrieka univerzalisticko – racionalistických postulátov a tým sa ukazuje ako najadekvátnejšia forma pre Modus Vivendi. Podľa realistov konsenzus nie je východiskom, ale dôsledkom. Tento model modu vivendi založený na kompromise, sa v podmienkach súčasného hodnotového pluralizmu, pre ktorý je charakteristická radikálna mnohosť, nesúmerateľnosť, možnosť permanentného konfliktu, ale i kontingencia, javí ako najdôveryhodnejší v rámci súčasnej morálno-politickej filozofie, ale najmä v rámci praktického života, pretože predstavuje práve tú formu liberalizmu a spôsob ospravedlnenia etickej neutrality štátu, ktorý v najmenšej miere určuje hranice hodnotovému pluralizmu. Teória modu vivendi odkazuje k predpokladom kooperácie medzi ľuďmi bez toho, aby daná legitimita predpokladala „konečnú“ možnosť odstránenia konfliktov, ktoré vznikali, vznikajú a budú vznikať z rôznych koncepcií dobra.

5 Použitá literatúra

- CROWDER, G. *Liberalism and Value Pluralism*. London & New York: Continuum, 2002. 288 s. ISBN 978-0826450487.
- KORENÝ, P. Pluralism of Good - life forms, Tolerance and Ethical State Neutrality. In: *Contemporary Images of Good*, Krakow: Wydawnictwo Aureus, 2015. ISBN 978-83-60741-76-4. s. 113 - 134.
- LARMORE, Ch. *Patterns of Moral Complexity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 212 s. ISBN 978-0521338912.
- RAWLS, J. *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press, 1993. 496 s. ISBN 978-0231130899
- RAZ, J. *The Morality of Freedom*. Oxford: Oxford University Press, 1986. 435 s. ISBN 978-0198248156
- WALDRON, J. *Liberal Rights: Collected Papers 1981 - 1991*. Cambridge University Press, 1993. 496 s. ISBN 0-521-43024-0.

6 Kontakt na autora

Lívia Šebíková
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta
Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky
Hodžova 1
949 74 Nitra
Email: livia.sebik@gmail.com
Školiteľ: doc. PhDr. Peter Korený, PhD.

Historie

Žena českého raného novověku v úloze revenanta²⁴⁹

Lady of the Early Modern Period Bohemia Lands in the Role of Revenant

Helena Chalupová

Anotace: Příspěvek se zaměřuje na ženy – reálné historické osobnosti z období raného novověku v Českých zemích, kolem jejichž osoby se vytvořila tradice přisuzující jim návrat ze světa mrtvých mezi živé (např. Anna Polyxena Paustová z Liebstadtu, Markéta Tvorkovská z Kravař, atd.). Nastiňuje několik variací, jak se toto revenantství mělo projevat, a představuje tak českou raně novověkou revenantku jako výsledek lidového nazírání na posmrtný život i literárního konstrukt.

Klíčová slova: Revenant, žena, České země, raný novověk

Summary: The paper focuses on women – the real historical personalities of the early modern period in the Bohemia Lands, folk tradition has created a ghost of whom (e.g. Anna Polyxena Paustová of Liebstadt, Markéta Tvorkovská of Kravař, etc.). The paper outlines several variations of how this revenantism should manifest itself, and represents the Czech early modern revenant-woman as a result of people's view's afterlife and a literary construct.

Keywords: Revenant, woman, Bohemia Lands, Early Modern Period

1 Úvod

Otázku po tom, co se ukrývá za hranicí smrti, si lidé kladli po celé věky a přemýšlení o posmrtném bytí či nebytí tak představuje antropologickou konstantu, stejně jako víra v možné zjevování zemřelých ve světě živých, tzv. revenantů. Překládaná studie se pokouší vnést do tématu revenantů, které je obecně velmi široké, genderovou perspektivu.

²⁴⁹ Tento text vychází z výsledků mé diplomové práce obhájené v roce 2015. Srov. CHALUPOVÁ, H.: Život po životě. Revenanti českých zemí raného novověku, Praha 2015. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

2 Metodologie

Problematika revenantů a smrti obecně je oblíbeným objektem zájmu zahraniční literatury a byla k ní již vydána celá řada publikací. V českém jazyce vyšly překlady stěžejních děl, jako jsou např. *Revenanti* od Jean-Clauda Schmitta,²⁵⁰ *Přízraky a strašidla středověku* Schmittova žáka Clauda Lecoteuxe.²⁵¹ V českém prostředí historické vědy se výzkum revenantů prozatím soustředil na konkrétní případy,²⁵² komplexnější historické vyhodnocení této problematiky v českém prostoru dosud chybí. Obecně se v České republice tomuto tématu věnovali převážně etnologové, např. Alexandra Navrátilová.²⁵³ Důležité jsou také další folkloristické studie, zejména Franka Wollmanna a jeho, historiky prozatím nedocenené, dílo o pověstech s tematikou vampyrismu v prostoru střední Evropy.²⁵⁴ Cenným zdrojem je např. periodikum *Český lid* a v něm publikované články k tématu. Zmínit je také třeba nedávno publikovaný *Katalog démonologických pověstí* od Jana Luffera.²⁵⁵ Také dějiny žen představují velice populární téma, což dokládá velký počet studií vznikajících v historiografické produkci, které se týkají výzkumu ženského údělu v rozmanitých dějinných epochách či vývoje postavení ženy ve společnosti z různých úhlů pohledu.²⁵⁶

3 Prostor

České prostředí raného novověku se vyznačovalo patriarchálním pohledem na mužské a ženské role. Oceňována byla žena skromná, pobožná, pilná, hospodárná

²⁵⁰ SCHMITT, J.-C.: *Revenanti. Živí a mrtví ve středověké společnosti*, Praha 2002.

²⁵¹ LECOUEUX, C.: *Přízraky a strašidla středověku*, Praha 1997.

²⁵² WOLF, J.: *Očistec a revenanti v lidové kultuře českého baroka. Případ pekaře Exelia z let 1648 – 1649*. In: Nešpor, Z. R. (ed.): *Mezi náboženstvím a politikou. Lidová kultura raného novověku. Sborník z konference Lidová kultura v 16. – 19. století: mezi náboženstvím a politikou*, konané v Praze 28. listopadu 2003. Praha 2005.

²⁵³ NAVRÁTILOVÁ, A.: *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha 2004.; NAVRÁTILOVÁ, A.: „*Nečistí zemřelí*“ v *posmrtných a pohřebních obřadech českého lidu*, *Český lid* 83/1996, s. 21 – 31.

²⁵⁴ WOLLMANN, F.: *Vampyrické pověsti v oblasti střeoevropské*, in: *Národopisný věstník československý*, ročník XIV – XVIII, 1920-1925.

²⁵⁵ LUFFER, J.: *Katalog českých démonologických pověstí*, Praha 2014.

²⁵⁶ Pro české prostředí např. viz JANÁČEK, J.: *Ženy české renesance*, Praha 2001.; KOLDINSKÁ, M.: *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha – Litomyšl 2001, s. 31–56, 117–135; RATAJOVÁ, J. – STORCHOVÁ, L. (edd.): *Nádoby mdlé, hlavy nemající? Diskursy panenství a vdovství v české literatuře raného novověku*, Praha 2008.; LENDEROVÁ, M. a kol.: *Žena v českých dějinách*, Praha 2008.; HANULÍK, V. a kol.: *Dějiny těla. Prameny, koncepty, historiografie*, Praha 2014.

a šetrná, oddaná svému manželovi, neoslňující ani krásou, ani temperamentem.²⁵⁷ Ve zkratce tedy poslušná manželka a pečlivá hospodyně, představující pro muže jistotu a zázemí. V rámci svého výzkumu tématu revenantů v raném novověku jsem si položila otázku, zda se v této problematice projevují podobné či stejné dobové stereotypy a jestli lze postihnout obraz „ženy-revenanta“ v českém prostředí. V tomto směru jsem provedla rozbor pověstí pojednávajících o zjevování zemřelých, v nichž předobrazem pro revenanta byla reálná historická osobnost doby raného novověku v teritoriu Českých zemí.

4 Podoby ženy

Vzmemme-li českou folklorní tradici pověstí obecně, nalézáme ženu v několika negativních konotacích: žena-čarodějnice útočí na lidi a škodí jejich hospodářství,²⁵⁸ žena-věštkyně disponuje znepokojivou magickou mocí, s níž může lidem pomoci stejně jako uškodit,²⁵⁹ žena-noční můra v noci trápí libovolnou oběť a vysává z ní životní sílu,²⁶⁰ nevyzpytatelná divá žena, se kterou člověk nenadále může ocitnout v konfliktu, stejně jako s ní navázat přátelské vztahy, a která je také schopna krást lidem děti.²⁶¹ Mnohé negativní stránky života tak byly feminizovány. Oproti tomu obraz ženy v české tradici strašidelných pověstí, jejichž revenantský protagonista byl inspirován existencí skutečné osoby, v mnoha případech odpovídá dobovým představám o tom, jak by se správná žena měla chovat. Žena převážně vystupuje v úloze hodné a dobrotivé paní, která se přimlouvá u svého manžela za nešťastné a utiskované poddané, následně potom oroduje u Boha za svého krutého a zlého muže a prosí za jeho vysvobození, neboť mu přes všechny jeho nectnosti bývá neochvějně poslušná a zachovává mu věrnost.²⁶²

5 Polomrtvá

Ačkoliv předobrazem postav vystupujících v pověstech jsou reálné osoby, často se proměňují podle pravidel a schémat lidových pověstí. V tomto směru je zajímavým

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ LUFFER, s. 57 – 65.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 72 – 73.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 94 – 97. Nutno ovšem podotknout, že se v lidové tradici vyskytují i můry mužského pohlaví, resp. morousové.

²⁶¹ Tamtéž, s. 158 – 165.

²⁶² Např. manželka pana Půty Švihovského z Rýzemberka, manželka pana Jiřího Tunkla z Brníčka a Zábřeha, manželka vrchnostenského úředníka Jiřího Michaela Egermanna. Viz SEDLÁČEK, A.: *Historické pověsti lidu českého*, Praha 2001, s. 222.; HRUBÝ, F.: *Z hospodářských převratů českých v století XV. a XVI.*, in: *Český časopis historický* 30, č. 2, 1924, s. 205 – 236.; DÖRRE, R. – MAUDER, E.: *Sagenkranz aus dem Tetschner Gau I*, Bodenbach 1921, s. 18.

příkladem paní Maruše (tj. Margaretha, Markéta) Tvorkovská z Kravař (? – 1625), jejíž reálný život jsme schopni z historických pramenů schopni zrekonstruovat jen velice stručně. Paní Maruše pocházela z významného slezského rodu původem z Ratibořska.²⁶³ Dcera pana Mikuláše Tvorkovského z Kravař se narodila neznámo kdy. Původně byla katoličkou. Během svého života se třikrát provdala – poprvé za zemského hejtmana Jana Bruntálského z Vrbna (byla jeho druhou ženou) a v tomto manželství porodila dva syny, Václava a Jindřicha. Jan z Vrbna zemřel v roce 1592 a o tři roky později se paní Maruše vdávala znovu, za Ambrože Špinara z Blimsdorfu, majitelem jednoho dvora na hlučinském předměstí, který se kdysi soudil s jejím prvním manželem. Ve stejném roce vstoupila v Hlučíně do mariánské družiny. S Ambrožem se ale poměrně brzy, už roku 1598, rozešla a manželství bylo prohlášeno za neplatné. Krátce poté konvertovala k luteránství a roku 1600 uzavřela sňatek s Bernardem z Drnovic a na Rájci. Ještě téhož roku ale ovdověla a poté se už nikdy neprovdala.²⁶⁴ Už od smrti prvního manžela žila v Hlučíně a spravovala majetek za své nezletilé syny, jejichž poručnicí od roku 1602 byla. Roku 1616 postihl Hlučín požár, během něhož se za silného žáru roztavil zvon na kostelní věži. Paní Maruše nechala ještě téhož roku odlít nový zvon s pamětním nápisem.²⁶⁵ Zemřela v roce 1625 a byla pohřbena v kapli sv. Andělů. Ve stejném roce zemřel její syn Jindřich a matku přežil pouze prvorozený Václav, od roku 1624 císařský komorník povýšený do hraběcího stavu. Václav Bruntálský z Vrbna o čtyři roky později prodal hlučinské panství hraběti Gašínovi z Gašína. Ještě předtím nechal svým rodičům a prarodičům vytesat nákladné náhrobní kameny. Nápis na náhrobku paní Maruše je v latinském jazyce a v překladu zní: „Nejlepší matce vznešené Paní Paní Markéty z rodu Tvorkovských z Kravař, provdané z Vrbna a Bruntálu, která dne 14. října 1625 zesnula v Pánu, syn z manželského svazku zrozený v bolesti, kterou příroda s sebou přináší, ale štěstí přející, jak to milost udělí při přechodu z času na věčnost. P. C. Václav S. R. I. Hrabě z Vrbna a Bruntálu, pán na Hlučíně a Fulneku, Paskově a Zábřehu, císařský rada a komoří.“²⁶⁶

Nicméně sto let po její smrti se objevují pověsti o tom, že paní Maruše Tvorkovská zemřela a jedenáct dní po pohřbu zase obživla, nicméně s drobným defektem

²⁶³ PILNÁČEK, J.: *Rody starého Slezska*. Brno 2010, s. 216.; STIBOR, J.: *Genealogie pánů z Tvorkova: I. část*, In: *Časopis Slezského zemského muzea. Série B. Vědy historické*. ISSN 1211-3131. Roč. 53, č. 1 (2004), s. 18-42; STIBOR, J.: *Genealogie pánů z Tvorkova: II. část*, In: *Časopis Slezského zemského muzea. Série B. Vědy historické*. Roč. 53, č. 3 (2004), s. 193 – 210.

²⁶⁴ PRASEK, V.: *Vlastivěda slezská*, Opava 1889, s. 213 – 214.; ZUKAL, J.: *Paměti opavské*, Opava 1912, s. 347 – 348.

²⁶⁵ WANDERBURG, U.: *Historie města Hlučína I.*, Hlučín 1991, s. 41.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 45. Náhrobní deska Maruše Tvorkovské se do současnosti nedochovala, pouze její fotografie. Roku 1921 se kámen při stěhování rozlomil a už neexistuje.

– v hrobě jí uhnul nos. Roku 1727 v Hlučíně proběhl pokus vyšetřit, co je na těchto pověstech pravdy. Dne 15. července 1727 zasedala hlučínská městská rada, aby údajné zmrtvýchvstání paní Maruše projednala a vyšetřila. Pravnuk paní Maruše, hrabě Josef František z Vrbna, jenž vyšetřování inicioval, poslal do Hlučina svého účetního Pavla Františka Geislera, aby o celé věci vše zjistil. Ten byl proto jednání městské rady přítomen. Při zasedání vypovídaly čtyři osoby, výběrčí cla František Jakobi (54 let), někdejší hraběcí komorník Gottfried Schilik (58 let), kantor Adam Králíček (71 let), hraběcí číšník Melichar Namislo (41 let). Podle výpovědi svědků se zvěsti o paní Maruši objevily kolem roku 1673. Kdysi dávno před třicetiletou válkou paní Maruše zemřela a byla pohřbena. Asi o jedenáct dní později sloužil kněz brzy ráno mši svatou a zaslechl bouchání v kryptě. Zděšení ministranti uprchli a zanechali kněze samotného. Do skončení mše svaté mu proto přísluhoval kostelník. Po mši šli událost oznámit hraběti na zámek. Následně došlo k otevření hrobky, kde seděla paní Maruše v rakvi a volala, aby se jí nebáli, že je skutečně živá a má žízeň. Paní odvedli do zámku a žila ještě dlouho, ale až do smrti bývala smutná a zádumčivá. „(...) a někdy znenadání zavolala tma, tma, a když se jí ptali, kde je tma, nebo jak jí tam bylo, odpovídala: „Ach, proč jste mě tam nenechali, vždyť mi tam bylo dobře.“

Hrabě Rudolf z Gašína se o celou událost roku 1673 začal zajímat a hledal staré lidi, kteří by o ní mohli něco vědět. Mezi jinými se dostavil bývalý panský dráb Matěj Václavík. Nevěděl, kolik je mu roků, ale za vpádu Švédů už prý měl ženu a děti. Vyšetřující úředníci odhadli, že je mu zhruba 90 let. Václavík každopádně tvrdil, že si paní Maruši Tvorkovskou ještě osobně pamatuje. „*On jako kluk asi desetiletý šel s otcem, aby při kování mouchy od koní odháněl. V té době ta paní zrovna vyhlédla z okna, a jak jí spatřil, ptal se otce, co je to ta strašlivá paní, která nemá nosu. Po zpáteční cestě otec synovi vyprávěl příběh, co se stalo. Říkal, slyš, Matěji, až ty jednou budeš starý, abys i ty mohl jiným vyprávět. Tato paní ležela jedenáct dní v hrobce, až jí nos uhnul. Dále vyprávěl Matěj Václavík, že tuto paní mnohokrát viděl.*“²⁶⁷

Bohužel se komise jasného závěru nedobrala. Dle výše řečeného by se případ zdánlivého úmrtí paní Maruše měl odehrát někdy mezi lety 1593 a 1595, ale dobové prameny, stejně jako nápis na náhrobní desce, tomu nenasvědčují. Na druhou stranu ovšem při výše řečeném požáru Hlučina roku 1616 mj. shořely i staré listiny uložené na radnici, takže nelze vyloučit, že nějaký starší pramen, popisující tuto událost, kdysi existoval.

Na případu paní Maruše je pozoruhodné, že skupina nejvýznamnějších mužů města Hlučina byla ochotna věnovat čas vyšetřování povídačky s prvky bulvárnosti týkající se dávno zemřelé osoby. Zároveň vidíme, že zrekonstruovat

²⁶⁷ Tamtéž, s. 81 – 82.; SOkA Opava, Archiv města Hlučín, i. č. 91, *Kronika města Hlučína*, s. 17 – 19.

konkrétní historickou událost ještě v relativně krátkém časovém odstupu bylo takřka nemožné.²⁶⁸ Postupem času se k výše řečenému připojila ještě další doplňující pověst. Podle ní byla Maruše (či Maryša) Tvorkovská paní tak laskavá a dobrotivá ke svým poddaným, že když zemřela, všichni se pevně a neochvějně modlili, prosili Boha za to, aby se jim paní navrátila zpět. Bůh vyslyšel prosby Hlučíňanů a po jedenácti dnech paní Maruše znovu ožila, ovšem bez nosu. O její smrti druhé a již definitivní se již slezská podání nezmiňují.²⁶⁹

6 Bílá paní

V podobném pozitivním duchu byla pojímána i postava tzv. bílé paní jakožto šlechtického rodového zvěstujícího zjevení – bílá paní předpovídala a doprovázela pro rod významné události. Častá bývala předsmrtná znamení, jež prozrazovala blížící se úmrtí některého člena rodu. Bílá paní také ohlašovala i narození nového potomka. Oblíbeným předmětem historického bádání se ovšem stala bílá paní rodu Rožmberků, kterou již v 17. století horlivě studoval Bohuslav Balbín a pokusil se v ní identifikovat duši nešťastné Perchty z Rožmberka (asi 1429 – 1476).²⁷⁰ Ovšem proslulost si získalo i tzv. „panenské zjevení na hradě Pernštejně“, bílá paní doprovázející rod pánů z Pernštejna, která se vytratila se smrtí posledního člena tohoto rodu.²⁷¹

7 Černá paní

Pod přízviskem „černá kněžna“²⁷² je známá druhá manželka těšínského knížete Václava III. Adama, Sidonie Kateřina Sasko-Lauenburská (1550 – 1594),²⁷³ která

²⁶⁸ To můžeme pozorovat i na příbězích doby zcela moderní. Údajné strašidelné jevy v pražské hospodě U Dvou koček, nacházející se na Uhelném trhu, si vypravěči vysvětlují tím, že se zde v době normalizace scházela hazardní komunita, která mezi svými členy odhalila falešného hráče-místního kuchaře, jemuž byly za trest useknuty zaživa obě ruce. Poněkud překvapí, že tento příběh má svůj reálný základ, z něhož průběhem let vykrytalizoval – 19. 2. 1981 kuchař v hospodě U Dvou koček překvapil skupinu zlodějů, kteří jej následně brutálně zavraždili a mjm. mu opravdu usekli ruce. Viz JANEČEK, P.: *Krvavá Máry a jiné strašlivé historky*, Praha 2015, s. 41–42.

²⁶⁹ *O beznosé paní Maryši*, in: Kratochvilný kalendář historický Moravskoslezského dne na obyčejný rok 1995 : ročník druhý: za první republiky. Ostrava 1994. s. 97–98. (Převzato z: Těšínský kalendář, 1937.); *Národní listy*, Roč. 79, č. 274, 8. října 1939, s. 6.

²⁷⁰ MAŤA, P.: *Svět české aristokracie*, Praha 2004, s. 98–101.; BALBÍN, B.: *Krásy a bohatství české země*, ed. Businská, H., Praha 1986, s. 294–297.

²⁷¹ VOREL, P.: *Staré pověsti a rodinné příběhy pernštejnské. (Sebereflexe aristokratického rodu v polovině 16. století.)*, in: CHOCHOLÁČ, B. – JAN, L. – KNOZ, T.: *Nový Mars Moravicus*, Brno 1999, s. 137–148.

²⁷² V polských textech Czarna Księżna, v německých die Schwarze Fürstin.

²⁷³ V polštině Sydonia Katarzyna Cieszyńska, další české varianty Kateřina Sedena nebo

vystupuje v poměrně rozsáhlém cyklu pověstí z českého a polského Těšínska.²⁷⁴ Sidonie Kateřina po smrti svého manžela v letech 1579 – 1594 vykonávala regentskou vládu za svého nezletilého syna Adama Václava, coby horlivá luteránka podporovala na Těšínsku šíření evangelictví. Během své regentské vlády také vedla mnoho dlouhodobých sporů s místní šlechtou, vesměs vyplývajících z uvádění do praxe nového právního zemského zřízení, které nechal sepsat její manžel. Po několika letech vdovství se provdala podruhé, nerovnorodě, za uherského šlechtice Emericha Forgáče. Zemřela roku 1594 a byla pohřbena v těšínském dominikánském klášteře.²⁷⁵ Následně v pověstech černá kněžna vystupuje jednak jako živoucí osoba, jednak i jako revenantka. Vysvětlení jejího přízviska existuje dvojí – buď že jakožto vdova chodila v černém smutečním oděvu,²⁷⁶ byla pobožná a kála se z hříchů, nebo varianta druhá, že celá zčernala od zlosti. Již zde můžeme pozorovat bipolární rozporuplný obraz černé kněžny – v pověstech se projevuje někdy jako hodná, lidumilná a zbožná, někdy jako zlá, prchlivá a takřka démonická osoba paktující se s ďáblem. Někdy zabráni přísnému potrestání poddaného, v jiném rozmaru zase poručí umrskat matku s plačícím dítětem. Kromě toho ještě jako živá osoba oplývá magickými schopnostmi, které se projevují i po její smrti. Poměrně specificky proběhl i pohřeb černé kněžny – povoz s rakví se zastavil v určitém místě v krajině a živou mocí jej nebylo možné dostat dále, proto je kněžna pochována tam, kde se povoz zastavil.²⁷⁷ V místě hrobu černé kněžny byl postaven kostel, přičemž buďto v něm, nebo v jeho okolí kněžna straší.²⁷⁸ Příběhy o černé kněžně jsou v podstatě stejné ve sbírkách pověstí i lidovém podání, liší se pouze interpretace. Např. popis pohřbu kněžny je identický, nicméně kněžna si to tak sama přála. Kněžna se po smrti zjevuje, ale jako

Kateřina Zdeňka. Ve snaze ztotožnit černou kněžnu s konkrétní historickou osobou se též uvažovalo o vnučce Sidonie Kateřiny, poslední vládnoucí těšínské Piastovně Alžbětě Lukrécii. Viz SIVEK, A.: *Pověst o černé kněžně v literatuře a v ústních tradicích slezského lidu*, Slezský sborník 53, 1955, s. 1–15.

²⁷⁴ SOKOLOVÁ, G.: *Těšínské pověsti o černé kněžně*, Český lid 57, 1970, s. 321–327.

²⁷⁵ PANIC, I. (redakcja): *Śląsk Cieszyński w początkach czasów nowożytnych (1528-1653)*. Cieszyn 2011, s. 17 – 20, 59, 72 – 74.; JEŽ, R.: *Prameny ke sporům o těšínské zemské zřízení z poslední třetiny 16. století*, in: *Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy č. 20*, 2008, s. 268 – 304.; JEŽ, R.: *Manželství těšínských Piastovců – soužití z rozumu, či lásky?*, in: JEŽ, R. – PINDUR, D. (edd.): *Těšínsko v proměnách staletí. Sborník přednášek z let 2008-2009 k dějinám Těšínského Slezska*, Český Těšín 2010, s. 93–106. Cit. s. 98–102.

²⁷⁶ Nedochoval se žádný portrét Sidonie Kateřiny, nicméně údajně chodívala oděna v tehdy módním tmavém španělském dvorském oděvu. Viz JEŽ, *Manželky*, s. 102.

²⁷⁷ Motiv, který se spojuje se zlým revenantem. Viz LUFFER, s. 132: „**3. D. 10 – Překážky při pokusu o přemístění mrtvého:** Rakev mrtvého naložená na povoz ztěžkne, koně ji nemohou utáhnout.“

²⁷⁸ SOKOLOVÁ, s. 321.

dobrodějný duch. Atd. Filoložka Gabriela Sokolová ovšem konstatuje, že výhradně pozitivní interpretace se objevuje v české i německé vlastivědné literatuře či psaných pramenech. Tj. kněžny, která měla černý šat, vlas i zrak, pouze duši nikoliv. V orální tradici převládá druhý protipól.²⁷⁹

8 Čistá duše

Pokud se vrátíme k bílé paní, je třeba konstatovat, že měla i zcela lidovější podoby. Vyskytovala se v přírodě na zcela rozmanitých místech – vynořila se náhle a zase ztrácela, okolo polekaného poutníka rychle prošla, nebo jej naopak doprovázela. Ztrácela se jakoby ve větru. Pokud ji někdo nerespektoval, projevovala se jako tres-tající duch. Zjevovala se i u studánek, vystupovala z nich a opět mizela. Jádrem tohoto momentu byla patrně předkřesťanská představa o vodních pannách a ženách, kterou nicméně vytlačila úcta k Panně Marii, jež občas s bílou paní v lidových představách splývala. Ovšem v nejčastějších a nejoblíbenějších případech se bílá paní zjevuje na hradech a zámcích.

Proč se bílá paní zjevovala? Hlavním motivem bývalo zakletí, do kterého upadla většinou bez vlastní viny, a nyní čeká na vysvobození. Lidová obrazotvornost měla zcela neomezené pole ve vytváření rozmanitých příčin zakletí bílé paní, stejně jako podmínek, za kterých může být vysvobozena. Ty ovšem jenom málokdy berou do úvahy křesťanskou církevní nauku o očištění a významu postů a modliteb, které by zmírňovaly utrpení zakleté.²⁸⁰

9 Bremerova žena

Jen málokdy žena po smrti získá pověst zlého démona, škodící zlé bytostí,²⁸¹ jako se to stalo paní Anně Polyxeně Paustové z Liebstadtu, která se podle lidového podání měla takto po smrti projevovat poblíž vesnice Starý Šachov na Českolipsku. Opět nejsme schopni posoudit, jestli tato příslušnice severočeské nižší šlechty, která zemřela roku 1703 a vlastnila čtyři vesnice s tvrzí, byla na své poddané tak nemilosrdná a zlá, aby si tento úděl zasloužila. Bráno prizmatem historických pramenů, po většinu svého života stála Anna Polyxena ve stínu prvního manžela a dochovalo se jen málo dokumentů, kde vystupuje jako samostatná jednající osoba. Po smrti prvního manžela se tato situace změnila, ovdovělá Anna Polyxena se

²⁷⁹ Tamtéž, s. 322.

²⁸⁰ WOLLMANN, F.: *Pověst o bílé paní v literatuře a v tradicích českého lidu*, in: *Národopisný věstník československý* 1912, č. 7–8, s. 145–184.

²⁸¹ Např. „krutá pohanka a vražedkyně sv. Ludmily“ kněžna Drahomíra, která se podle pověsti propadla do země v místech dnešního Loretánského náměstí a dlouho se zjevovala u tzv. Drahomířina sloupu. Viz PULEC, M. J.: *Podání o zahynutí kněžny Drahomíry*, *Český lid* 3, roč. 48, 1961, s. 106–118.

musela postarat o svých čtrnáct dětí, jež se z tohoto manželství narodily. Nicméně o čtyři roky později se provdala znovu a iniciativy ohledně správy panství se chopil druhý manžel, ačkoliv Anna Polyxena zůstala až do smrti jeho samostatnou paní a majitelkou. V závěti druhému muži odkázala většinu majetku.²⁸² Po smrti Anny Polyxeny vznikla místní pověst o strašidle Bremerfrau, které se zjevovalo v podobě hořící pochodně nedaleko výše zmíněné vesnice, bylo nebezpečné hlavně dívkám a ženám a kdokoliv je spatřil, zemřel.²⁸³ V roce 1977 spisovatelka Dagmar Dvořáková publikovala knihu „Zlaté listí. Z pověstí a bájí děčínského kraje“, do níž zařadila i povídku s názvem „Polyxena“, jejímž základem je výše zmíněný motiv zlé Polyxeny Bremerfrau. V příběhu Dvořákové vystupuje Anna Polyxena za svého života jako zlá žena, trápící služebnictvo, poddané i oba své manžely, po smrti jako lidem škodící revenant, zjevující se v lidské podobě u tzv. Jakenovy zdi, jež se má nacházet u hřbitova v Horní Polici, tj. reálném místě posledního odpočinku Anny Polyxeny.²⁸⁴ Průzkum místních reálií ovšem ukázal, že se tato zmíněná zeď v Horní Polici nenachází a jedná se o fabulaci, v níž autorka smísila několik lokálních pověstových zřetů, nicméně se tato verze stala v místní tradici velmi oblíbenou a zcela vytlačila původní verzi.²⁸⁵

10 Závěr

Všechny výše uvedené sondy ukazují velice komplexní podobu ženy ve strašidelných pověstech. Jmenované osoby vesměs žily v různých časových obdobích i lokalitách a jejich obraz v tradici strašidelných pověstí je rozporuplný. Společným signifikantem je jejich energické vystupování na úkor mužů, které projevovaly po prvním ovdovění. Poté sice uzavřely další partnerské svazky, nicméně si ponechávaly rozhodující slovo ve správě svých věcí. Paní Markéta-Maruše Tvorkovská z Kravař by díky svému „zmrtvýchvstání“ měla představovat unikátní, takřka absolutní revenantku,

²⁸² Nejucelenější biogram Anny Polyxeny Paustové z Liebstadtu, založený na studiu nevydaných pramenů, podávám ve své výše zmíněné diplomové práci, jiný prozatím neexistuje. Tamtéž i relevantní prameny a literatura. Viz CHALUPOVÁ, H.: *Život po životě*, s. 58–70. Nicméně výzkum probíhá dále a některé závěry uvedené v diplomové práci bylo nutno revidovat – prozatím nepublikováno.

²⁸³ Die Bremerfrau, in: DÖRRE, R. – MAUDER, E.: *Sagenkranz aus dem Tetschner Gau*, II. Teil, Tetschen 1921, s. 26.

²⁸⁴ DVOŘÁKOVÁ, D.: *Zlaté listí. Z pověstí a bájí děčínského kraje*. Ústí nad Labem 1977, s. 178–180.

²⁸⁵ Pro samotné posmrtné zjevování Anny Polyxeny jsem nedohledala žádnou zmínku v dostupných historických pramenech, nicméně fondy farních úřadů v Žandově a Horní Polici nejsou zinventarizované a přístupné badatelům v úplnosti. Ovšem už v počátcích bádání mi přítomnost démonického přízraku vhodného pro exorcistu na půdě významného poutního místa, jakým byl chrám Navštívení Panny Marie v Horní Polici, přišla pozoruhodná.

nicméně vzhledem k době vzniku, kdy se tato pověst objevuje poprvé, se v původním příběhu pravděpodobně odráží strach z pohřbení zaživa. Popisovaná paní Maruše, ač zmrtvýchvstalá, nemá tendence vyprávět o realitě „života za životem,“ jež by vycházela z dobových náboženských představ. Naopak vykazuje známky hlubokého psychického otřesu, nemožnost zapojit se znovu plně do normálního života. Pozdější lidová tradice, pravděpodobně katolického původu, vytvořila druhotnou pověst o tom, že si návrat hodné paní ze světa mrtvých na Bohu vymodlili žalem zařazení poddaní. Ovšem zajímavým faktem zůstává atribut děsivého tělesného zohavení této ženy, tj. uhnílý nos, který bychom si spíše spojili s čarodějnicí. Oproti tomu v případě paní Anny Polyxeny z Liebstadtu se projevilo schéma lidových pověstí, fungující v neprospěch tzv. zlých pánů a jehož aktéry bývají spíše muži, protože, jak bylo zmíněno, ženy obvykle v těchto příbězích vystupují v roli přímluvkyň nebo opatrovatelek rodiny. Což by se tedy z logiky fungování pověstí dalo vysvětlit tím, že Anna Polyxena nezosobňuje dobový ideál ženy poslušné manželovi – její druhý choť sice aktivně vystupoval ve správě panství, nicméně rozhodující slovo si ponechávala ona. V obou těchto případech není motivace vzniku jasná. „Černá kněžna“ zase ambivalentností svých činů připomíná reálnou osobu z masa a krve, zmítanou momentálními rozmary. Pokud vskutku jejím předobrazem byla kněžna Sidonie Kateřina, dá se předpokládat, že nějak podobně mohla tato žena, rázná a energicky spravující synovo dědictví, působit na současníky, výsledný obraz je ovšem průnikem lidového nazírání na skutečnost a literárního konstruktů vlastivědné literatury, jenž kontaminoval první zmíněné.

11 Použitá literatura

Prameny

BALBÍN, B: *Krásy a bohatství české země*, ed. Businská, H. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. 352 s. ISBN: 11-027-86.

DÖRRE, R. – MAUDER, E.: *Sagenkranz aus dem Tetschner Gau*, I. Teil, Bodenbach 1921.

DÖRRE, R. – MAUDER, E.: *Sagenkranz aus dem Tetschner Gau*, II. Teil, Tetschen 1921.

DVOŘÁKOVÁ, D.: *Zlaté listí. Z pověstí a bájí děčínského kraje*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1977. 270 s. ISBN: 45-017-77.

SOka Opava, Archiv města Hlučín, i. č. 91, *Kronika města Hlučína*.

Literatura

HRUBÝ, F.: *Z hospodářských převratů českých v století XV. a XVI.*, in: *Český časopis historický* 30, č. 2, 1924, s. 205 – 236.

JANÁČEK, J.: *Ženy české renesance*. 3. vydání. Praha: Brána, 2001. 224 s. ISBN: 80-85946-25-4.

JANEČEK, P.: *Krvavá Máry a jiné strašlivé historky*. 1. vyd. Praha: Plot, 2015. 224 s. ISBN: 978-80-7428-250-8

- JEŽ, R.: *Manželství těšínských Piastovců – soužití z rozumu, či lásky?*, in: JEŽ, R. – PINDUR, D. (edd.): *Těšínsko v proměnách staletí. Sborník přednášek z let 2008-2009 k dějinám Těšínského Slezska*, Český Těšín 2010, s. 93 – 106. Cit. s. 98 – 102.
- JEŽ, R.: *Prameny ke sporům o těšínské zemské zřízení z poslední třetiny 16. století*, in: *Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy č. 20*, 2008, s. 268 – 304.
- KOLDINSKÁ, M.: *Každodennost renesančního aristokrata*. 2. vyd. Praha – Litomyšl: Paseka, 2001. 224 s. ISBN: 0-7185-639-8
- LECOUTEUX, C.: *Přízraky a strašidla středověku*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 1997. 221 s. ISBN: 80-7207-059-2.
- LENDEROVÁ, M. – HANULÍK, V. – TINKOVÁ, D. (eds.): *Dějiny těla. Prameny, koncepty, historiografie*. 1. vyd. Praha: Pavel Mervart, 2014. 261 s. ISBN: 978-80-7465-068-0.
- LENDEROVÁ, M. a kol.: *Žena v českých dějinách*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2008. 853 s. ISBN 978-80-7106-988-1.
- LUFFER, J.: *Katalog českých démonologických pověstí*. 1. vyd. Praha: Academia, 2014. 240 s. ISBN: 978-80-200-2383-4.
- MAŤA, P.: *Svět české aristokracie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2004. 1060 s. ISBN: 80-7106-312-6.
- NAVRÁTILOVÁ, A.: *Narození a smrt v české lidové kultuře*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. 416 s. ISBN: 80-7021-397-3.
- NAVRÁTILOVÁ, A.: „*Nečistí zemřelí“ v posmrtných a pohřebních obřadech českého lidu*, Český lid 83/1996, s. 21 – 31.
- O beznosé paní Maryši*, in: *Kratochvilný kalendář historický Moravskoslezského dne na obyčejný rok 1995: ročník druhý: za první republiky*. Ostrava 1994. s. 97 - 98. (Převzato z: *Těšínský kalendář*, 1937.)
- PANIC, I. (redakcja): *Śląsk Cieszyński w początkach czasów nowożytnych (1528-1653)*. 1. vyd. Cieszyn: Starostwo Powiatowe w Cieszynie, 2011. 399 s. ISBN: 9788392692959.
- PILNÁČEK, J.: *Rody starého Slezska*. 3. vyd. Brno: Ivo Sperát, 2010. 433 s. ISBN: 978-80-904312-3-2.
- PRASEK, V.: *Vlastivěda slezská*, Opava 1889.
- PULEC, M. J.: *Podání o zahynutí kněžny Drahomíry*, Český lid 3, roč. 48, 1961, s. 106 – 118.
- RATAJOVÁ, J. – STORCHOVÁ, L. (edd.): *Nádoby mdlé, hlavy nemající? Diskursy panenství a vdovství v české literatuře raného novověku*. 1. vyd. Praha: Scriptorium, 2008. 591 s. ISBN: 978-80-86197-95-1.
- SEDLÁČEK, A.: *Historické pověsti lidu českého*. 6. vyd. Praha: KMA, 2001. 291 s. ISBN: 80-7309-006-6.
- SCHMITT, J.-C.: *Revenanti. Živí a mrtví ve středověké společnosti*. 1. vyd. Praha: Argo, 2002. 276 s. ISBN: 80-7203-455-3.
- SIVEK, A.: *Pověst o černé kněžně v literatuře a v ústních tradicích slezského lidu*, Slezský sborník 53, 1955, s. 1 – 15.

- SOKOLOVÁ, G.: *Těšínské pověsti o černé kněžně*, Český lid 57, 1970, s. 321 – 327.
- STIBOR, J.: *Genealogie pánů z Tvorkova: I. část*, In: Časopis Slezského zemského muzea. Série B. Vědy historické. ISSN 1211-3131. Roč. 53, č. 1 (2004), s. 18-42.
- STIBOR, J.: *Genealogie pánů z Tvorkova: II. část*, In: Časopis Slezského zemského muzea. Série B. Vědy historické. Roč. 53, č. 3 (2004), s. 193 – 210.
- VOREL, P.: *Staré pověsti a rodinné příběhy pernštejnské. (Sebereflexe aristokratického rodu v polovině 16. století.)*, in: CHOCHOLÁČ, B. – JAN, L. – KNOZ, T.: *Nový Mars Moravicus*, Brno 1999.
- WANDERBURG, U.: *Historie města Hlučína I*. I. vyd. Hlučín: Manka, 1991. 131 s.
- WOLF, J.: *Očistec a revenanti v lidové kultuře českého baroka. Případ pekaře Exelia z let 1648 – 164*, in: Nešpor, Z. R. (ed.): *Mezi náboženstvím a politikou. Lidová kultura raného novověku. Sborník z konference Lidová kultura v 16. – 19. století: mezi náboženstvím a politikou, konané v Praze 28. listopadu 2003*. Praha 2005.
- WOLLMANN, F.: *Pověst o bílé paní v literatuře a v tradicích českého lidu*, in: *Národopisný věstník československý* 1912, č. 7 – 8, s. 145 – 184.
- WOLLMANN, F.: *Vampyrické pověsti v oblasti středoevropské*, in: *Národopisný věstník československý*, ročník XIV – XVIII, 1920-1925.
- ZUKAL, J.: *Paměti opavské: črty kulturní a místopisně*. 1. vyd. Opava: Matice opavská, 1912. 414 s. Periodika
- Národní listy*, Roč. 79, č. 274, 8. října 1939, s. 6.
- Kvalifikační práce
- CHALUPOVÁ, H.: *Život po životě. Revenanti českých zemí raného novověku*, Praha 2015. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

12 Kontakt na autora

Helena Chalupová

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

nám. Jana Palacha 1/2

116 38 Praha 1-Staré Město

Email: Helena.Chalupova@gmail.com

Školitel: doc. Mgr. Marie Šedivá Koldinská, Ph. D.

...krčmy v svátek zapověděchu...

Komerční formy pohostinství v pramenech právní povahy Českých zemí.

... Taverns is forbidden in holiday...

Commercial Forms of Hospitality in the Sources of the Legal Nature of the Czech Lands

Petr Chlebec

Anotace: Komerční formy pohostinství představují významnou složku společnosti odrážející dynamický vývoj sociálního milieu v Českých zemích od 11. do 16. stol. Příspěvek se zabývá obrazem komerčních forem pohostinství v pramenech právní povahy vycházejících převážně z panovnické kanceláře. Následná analýza upozorňuje na analogické pozůstatky tradičního práva pohostinství, jaké známe v Evropě, a na panovnickou moc nad komerčními formami pohostinství přetrvávající až do 16. stol.

Klíčová slova: komerční formy pohostinství, středověk, České země, panovnická moc, krčma

Summary: Commercial forms of hospitality represented an important component of society, reflecting the dynamic development of the social milieu in the Czech lands from 11th to 16th century. In the contribution we research the image of commercial forms of hospitality in the sources of legal nature mainly from the royal office. Subsequent analysis points to the analogous remains of traditional law of hospitality, as we know in Europe, and to the sovereign's control of commercial forms of hospitality continuing until the 16th century.

Key words: Commercial Forms of Hospitality, Middle Ages, Czech Lands, Sovereign's power, tavern

1 Úvod

Čtvrtý rok své vlády, léta páně 1039, využil Břetislav příhodné situace, aby se pomstil za křivdy na svém dědu, polskému knížeti Měškovi. Sebral vojsko a táhl až do Polska, aby tak získal jedinou vytouženou trofej, ostatky sv. Vojtěcha. Svě tažení zakončil v Hnězdenském kostele, kde před vyzdvižením ostatků svatého prošel spolu s celou svou družinou třídenním půstem a nakonec vyhlásil Břetislavovy dekry, díky čemuž se svatý nechal odnést až do Čech. První zákony Čechů obsahovaly mezi jinými také zákaz krčem (*tabernam*) a postihy pro všechny, kdož by s tímto „zlořečeným“ místem měli co dočinění.²⁸⁶ Alespoň tak tuto událost líčí Kosmas, děkan Pražského kostela, který je autorem a jediným svědkem prvních zákonů Čechů, ačkoliv o nich podává zprávu skoro o století později. Následně o této události píší i další kronikáři, avšak o vyhlášení „Hnězdeňských statut“ se zmiňuje pouze tak řečený Dalimil²⁸⁷ a Václav Hájek z Libočan.²⁸⁸ Oba si navíc tuto zprávu upravují dle soudobé reality, kterou promítají do příběhu z 11. stol.²⁸⁹ I přes absenci zprávy v dalších kronikách českých zařadil Hermenegild Jireček Břetislavova statuta do edice *Codex Juris Bohemici*, čímž uznal jejich platnost v plném znění jakožto zemský zákon.²⁹⁰ Jeho názor následovali i další historici, kteří přes některé drobné pochyby uznávají věrohodnost této zprávy jako první písemně zaznamenaný zákoník.²⁹¹

²⁸⁶ EMLER, Josef (ed.). *Fontes Rerum Bohemicarum II. Kosmův letopis český*. Praha: Nadání Františka Palackého, 1874, s. 71-75.

²⁸⁷ EMLER, Josef, JIREČEK, Josef a TADRA, Ferdinand (ed.). *Fontes Rerum Bohemicarum III. Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1882, s. 87.

²⁸⁸ FLAJŠHANS, Václav (ed.). *Václava Hájka z Libočan kronika česká. Podle originálu z r. 1541. II. Zánik pohanství. R. 905–1100*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1923, 273-274 s.

²⁸⁹ ČORNEJ, Petr. *Tajemství českých kronik: cesty ke kořenům husitské tradice*. Praha: Vyšehrad, 1987, s. 25-34. – Středověcí kronikáři byli do jisté míry ovlivněni církví ve svých výpovědích a často využívali starší díla, ze kterých si vypůjčovali i celé pasáže. Přesto i tak můžeme zachytit stopy jejich vlastní doby v těchto zápisech, neboť i oni uzpůsobovali text přítomnému čtenáři a posluchači.

²⁹⁰ JIREČEK, Hermenegild. *Codex juris Bohemici I. Aetatem Přemyslidarum continens*. Praha: I. L. Kober, 1867, s. 15-16, č. 7.

²⁹¹ BLÁHOVÁ, Marie. Krize českého státu a její překonání: Statuta Břetislavova. In *Velké dějiny země Koruny české*. 1. vyd. I. svazek. Praha, Litomyšl: Paseka, 1999. ISBN 80-7185-265-1. Hlava čtvrtá II/4, s. 386-387; KEJŘ, Jiří. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha: Karolinum, 1998, s. 181-184. ISBN 80-7184-515-9; ČECH, Jan. *Česká a moravská krčma v 16. a 17. století: Místo střetů a setkání*. Brno: Masarykova univerzita 2007. Diplomová práce, Masarykova Univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce doc. PhDr. et Mgr. Tomáš Knoz, Ph.D.

2 Kontinuita či diskontinuita krčem v zemském zákoně

Právě touto otázkou kontinuity zákonů a jejich transformací v případě komerčních forem pohostinství se budeme zabývat v našem příspěvku, vycházejí z teze Hanse Conrada Peyera o nepřerušném vývoji komerčních forem pohostinství v Evropě.²⁹² Naše prameny nám však nedovolují přejít onu časovou hranici k dobám antickým, a proto se naším nejstarším záznamem stává právě zápis Kosmy. Ačkoliv je nepředstavitelná možná realizace zmíněného zákona rušícího všechny krčmy v zemi, setkáváme se s obdobnými ustanoveními na menším území v roce 1224 u města Opavy a v roce 1253 u města Horního Benešova. V obou případech města obdržela mílové právo zakazující všechny krčmy, a to i existující. Výjimku tvořily krčmy v držení církve a v druhém případě v držení pána města. Jaroslav Bakala poukázal ve své studii na proměnu tohoto omezení ve 13. stol., které mělo jasnou ekonomickou příčinu ve prospěch nově zakládaného města. Omezení krčem se postupně měnilo na omezení pivovarnictví v mílovém okruhu, neboť všechna města využívala komerční formy pohostinství²⁹³ jako odbytiště svých produktů, a proto by bylo pro ně nevýhodné zrušit tyto objekty. Pravděpodobně místo toho musely všechny krčmy a jejich provozovatelé získat opětovně právo provozovat svůj podnik výměnou za nucený odkup piva, vína a dalších potravin z městského trhu.²⁹⁴ Toto omezení tedy nelze považovat za pokračování Břetislavových statut, neboť motivace zde nesusouvisí s církevním zákazem krčem jako hříšného prostředí, ale s ekonomickým bojem měst za ovládnutí svého okolí.

Jako další argument vedoucí nás k abstraktnosti zákazu všech krčem v knížectví nám poslouží dobový listinný materiál vycházející právě z panovnické kanceláře. Nejstarší nám známá listina, kde se objevuje jedna z prvních krčem, vyšla od olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka 30. 6. 1131. Biskup potvrdil starší majetky kostelů

²⁹² PEYER, Hans Conrad. Gastfreundschaft und kommerzielle Gastlichkeit im Mittelalter. In *Historischen Zeitschrift*. Vol. 235, Heft 2, 1982, s. 265–288. ISSN 0018–2613. Srov. PAUK, Marcin. Radix omnium malorum: taberny i pijaństwo w tzw. statutach księcia czeskiego Brzetysława I. In *Memoria viva: Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967–2014)*. Warszawa, Poznań: Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla, Polskiej Akademii Nauk, 2015, s. 88–99. ISBN 978-83-63352-47-9; CHLEBEC, Petr. *Krčma místo zlořečené i milované. Obraz středověkého pohostinství v českých narativních pramenech*. Příspěvek přednesený na konferenci Kreativní město 13. května 2015 v Ostravě (v tisku).

²⁹³ PEYER, Hans Conrad. Gastfreundschaft und kommerzielle Gastlichkeit im Mittelalter. In *Historischen Zeitschrift*. Vol. 235, Heft 2, 1982, s. 265–267. – Autor vytvořil pojem komerční formy pohostinství, zahrnující všechny druhy podnikání v rámci pohostinství.

²⁹⁴ BAKALA, Jaroslav. Monopolizace tržních vztahů a mílové právo v městech severní Moravy a Opavska do počátku 15. století. In *Časopis Slezského Muzea. Série B vědy historické*, 1973, roč. 22, č. 2, s. 114 – 133.

sv. Václava a Petra v Olomouci, mezi nimiž figurovala i krčma v Uhřici, kterou daroval kníže Svatopluk, a krčma v Kroměříži, kterou dal kostelu Ota II. Olomoucký.²⁹⁵ Druhá nejstarší listina pocházející přímo z kanceláře panovníka a obsahující zmínku o komerčních formách pohostinství vznikla teprve v letech 1174-1178. Soběslav II. ji vydal pro Němce v pražském podhradí, jak bude zmíněno níže.²⁹⁶

2.1 Panovnická moc nad krčmami

Na vliv panovníka nad pohostinstvím upozorňuje Hans Conrad Peyer, který se pokusil ve své studii zmapovat počátky komerčních forem pohostinství na území západní Evropy. Obdobně jako jiní badatelé narážel na nedostatek ucelených pramenů, a proto využívá širokou škálu pramenů právní povahy i narativních pramenů, aby tak zachytil také tradiční nepsané právo přetrvávající v pramenech pozdějších. Bádání mu znesnadňoval také rozpad římského práva, ze kterého vychází středověké komerční formy pohostinství v jednotlivých oblastech Evropy. Z této příčiny i my nacházíme rozličná označení pro jedno zařízení ve středoevropském prostoru.²⁹⁷ Základy pro zformování tohoto odvětví podnikání zakotveného v zákoně spatřuje H. C. Peyer v kombinaci tradičního práva, křesťanské pohostinnosti a nucené pohostinnosti panovníka, který vládne „ze sedla“. Za nejstarší doklad raně středověkého pohostinství považuje zmínku od Tacita o tradiční pohostinnosti Germánů, kterou přisuzuje také Skandinávcům i Slovanům. Přičemž po většinu doby až do rozštěpení panovnické moci mezi družinu a církve měl hlavní slovo panovník.²⁹⁸ Tato tradice pohostinství se zřejmě přenesla i do díla Kosmova, stejně jako

²⁹⁵ FRIEDRICH, Gustav (ed.). *Codex Diplomaticus et Epistolaris regni Bohemiae I*. Praha: Komitét království Českého, 1904–1907, s. 120–121, č. 115.

²⁹⁶ Týž (ed.). *Codex Diplomaticus et Epistolaris regni Bohemiae I*. Praha: Komitét království Českého, 1904–1907, s. 257, č. 115.

²⁹⁷ Vyjmenovávají latinské, české, německé a anglické pojmy označující rozličné formy pohostinství. Srov. PEYER, Hans Conrad. *Gastfreundschaft und kommerzielle Gastlichkeit im Mittelalter*. In *Historischen Zeitschrift*. Vol. 235, Heft 2, 1982, s. 265-269; MUSÍLEK, Martin. *Hostince, krčmy a šenky na Starém Městě pražském ve středověku*. In LUKAČKA, Ján-ŠTEFÁNIK, Martin (eds.). *Stredoveké mesto ako miesto stretnutí a komunikácie*. Bratislava: Typoset print, s. r. o., s. 57–78. ISBN 978–80–970302–1–6; COWELL, Andrew. *At Play in the Tavern. Signs, Coins, and Bodies in the Middle Ages*. Michigan: Ann Arbor. The University of Michigan Press, s. 29-30. ISBN 0–472–11007–1.

²⁹⁸ PEYER, Hans Conrad. *Gastfreundschaft und kommerzielle Gastlichkeit im Mittelalter*. In *Historischen Zeitschrift*. Vol. 235, Heft 2, 1982, s. 265-288. Srov. HELLMUTH, Leopold. *Gastfreundschaft und Gastrecht bei den Germanen. Sitzungsberichte/ Akademie der Wissenschaften Philosophisch–Historische Klasse, Band 440*. Wien: Verl. d. Österr. Akad. d. Wiss., 1984, s. 227. ISBN 3–7001–0662–9. „*Geselligkeit und Gastfreundschaft pflegt kein Volk so ausgiebig wie die Germanen. Irgendeinen Menschen von Türe zu weisen gilt als Unrecht. Den Mitteln entsprechend bewirte man den Gast, so gut man kann...*“; HRABOVÁ, Libuše (ed.).

polského kronikáře Galla Anonyma, avšak tentokrát byla zdůrazněna role křesťanského panovníka v korigování pohostinství.²⁹⁹

S tradiční právem panovníka jakožto suveréna nad svým územím se setkáváme také ve francouzských pracích Jacquese Le Goffa, kde popisuje několik případů z života svatého Ludvíka: „*Král, obklopený velkým zástupem lidu, poslouchal na hřbitově kostela ve Vitry kázání dominikána otce Lamberta. V blízkosti tropil »jakýsi shluk lidí« v hospodě takový rámus, že nebylo slyšet, co kazatel říká. »Laskavý král se, zeptal, kdo v tom místě vykonává spravedlnost, a dostalo se mu odpovědi, že on. Poručil tedy několika svým služebníkům přinutit ty lidi, aby přestali rušit slovo Boží, což se stalo.« Panovníkův životopisec uzavírá: »Soudí se, že ten laskavý král se zeptal, kdo v tom místě vykonává spravedlnost, z obavy, aby nezasáhl do pravomoci druhého, kdyby patřila jemu, a ne králi...«³⁰⁰ Panovník je zde zobrazován jako příklad ctnosti a moudrosti v propojení s církevní správou, kdy se zastává kazatele. Dle Dušana Třeštíka se těmito kroky pokoušel získat větší oporu ke své moci proti svým vlastním družiníkům, neboť právě tímto aktem se stává panovníkem z vůle Boží a ne z vůle družiny.³⁰¹ Obdobné propojení světské a církevní moci nacházíme v zápise Kosmovy kroniky, kdy vedle Břetislava stojí po celou dobu biskup Šebíř, který každé nařízení knížete potvrzuje frází „*klet bud!*“³⁰² Břetislav navíc vyhledává všechna svá*

Adam Brémský. Činy biskupů hamburského kostela: Velká kronika evropského Severu. Praha: Argo, 2009, s. 204-205. ISBN 978-80-2570167-6. „...Ačkoliv všichni Hyperborejci jsou pověstní svou pohostinností, naši Švédové mezi nimi vynikají. Odepřít poutníkům pohostinství pro ně představuje nejhorší ze všech hanebných činů, takže mezi nimi dokonce vznikají hádky a sváry o to, kdo z nich je hoden přijmout hosta. Prokazují mu pak veškerou laskavost po tolik dní, jak dlouho jen chce u nich zůstat, a každodenně ho ochotně vodí do domů svých přátel. To jsou dobré stránky jejich mravů. HEISS, Hans. The Pre-modern Hospitality Trade in the Central Alpine Region: The Example of Tyrol. In *The World of the Tavern. Public Houses in Early Modern Europe*. Aldershot: Ashgate, 2002, s. 159-176. ISBN 0-7546-0341-5.

²⁹⁹ NODL, Martin. Krčmy a krčmáři. In *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*. Brno: Matices moravská, 2003, s. 563-570. ISBN 80-86488-13-6; CIEŚLA, Irena. Taberna wczesnośredniowieczna na ziemiach polskich. In *Studia Wczesnośredniowieczna*. 4/1958, s. 202-203; PAUK, Marcin. Radix omnium malorum: taberny i pijaństwo w tzw. statutach księcia czeskiego Brzetysława I. In *Memoria viva: Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967-2014)*. Warszawa, Poznań: Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla, Polskiej Akademii Nauk, 2015, s. 88-99. ISBN 978-83-63352-47-9.

³⁰⁰ LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. Praha: Odeon, 1991, s. 278. ISBN 80-207-0206-7.

³⁰¹ TŘEŠTÍK, Dušan. Počátky českého politického myšlení. In *Politické myšlení raného křesťanství a středověku*. 1. vyd. II/1 svazek. Praha: OIKOYMENH, 2011. ISBN 978-80-7298-169-4. Kapitola X. 2., s. 415-422.

³⁰² EMLER, Josef (ed.). *Fontes Rerum Bohemicarum II. Kosmův letopis český*. Praha: Nadání Františka Palackého, 1874, s. 74. V latinském originále „*Anathema sit!*“

ustanovení z kazatelny, místa určeného především služebníkům Božím. Nesmíme opomenout, že veřejným mluvčím je právě panovník, přestože se svatý Vojtěch zobrazil ve snu biskupu Šebířovi, který přenechává slovo panovníkovi.

2.2 Církevní obraz krčmy v Břetislavových statutech

To nás přivádí k motivaci knížete Břetislava k zákazu krčem nebo respektive k důvodům kronikáře popsat tímto způsobem dané události. Marcin Pauk nedávno dokázal identifikovat část předlohy českého kronikáře, který označil krčmu jako „... *radix omnium malorum*...“³⁰³ Podobnou formulaci našel v Bibli v epistoletě sv. Pavla k Timoteovi, která zní „*radix enim omnium malorum est cupiditas*“³⁰⁴ avšak sv. Pavel se nezmiňuje v citované epistoletě o krčmách, ale o nedodržívání církevního zákona. Přestože autor ve své studii soustavně dokazuje církevní předlohy, ze kterých plyne i onen negativní náhled na krčmy jako místo hříchu, neodmítá úplně tento písemný důkaz jako svědectví prvních zákonných ustanovení ze strany knížete. Vnímá jej jako proložení světského zákona se zákonem církevním.³⁰⁵ Obdobu takového náhledu na komerční formy pohostinství přináší dílčí studie Ireny Ciešle a Martina Nodla, kteří se inspirovali i u již zmíněného H. C. Peyera, především v otázce komerčních forem pohostinství v raném středověku. Zápis kronikáře Kosmy jen zjednodušeně přijali jako důsledek negativní pověsti daného zařízení a osazenstva v něm, vycházejíce z předloh římského práva.³⁰⁶ Stejnou tezi o negativním vnímání krčmy v době Břetislavově přejal také Jiří Kejř, který ovšem zdůrazňuje její ekonomickou úlohu v městském prostředí vrcholného středověku, a také Jan Čech, jehož tématem jsou střety a konflikty v krčmách v 15. – 16. stol.³⁰⁷

Před tímto přejímáním ideového monolitu vystavěným kazateli a středověkou církví varují Katharin Simon-Muscheid a Andrew Cowell, kteří poukazují

³⁰³ Tamtéž. „...*kořen všeho zlého*...“

³⁰⁴ PAUK, Marcin. *Radix omnium malorum: taberny i pijaństwo w tzw. statutach księcia czeskiego Brzetysława I.* In *Memoria viva: Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967-2014)*. Warszawa, Poznań: Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla, Polskiej Akademii Nauk, 2015, s. 88-99. ISBN 978-83-63352-47-9.

³⁰⁵ PAUK, Marcin. *Radix omnium malorum: taberny i pijaństwo w tzw. statutach księcia czeskiego Brzetysława I.* In *Memoria viva: Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967-2014)*. Warszawa, Poznań: Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla, Polskiej Akademii Nauk, 2015, s. 88-99. ISBN 978-83-63352-47-9.

³⁰⁶ CIEŠLA, Irena. *Taberna wczesnośredniowieczna na ziemiach polskich.* In *Studia Wczesnośredniowieczna*. 4/1958, s. 202–203. Srov. NODL, Martin. *Krčmy a krčmáři.* In *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přítel a žáci k pětasedmdesátým narozeninám.* Brno: Matice moravská, 2003, s. 563–570. ISBN 80–86488–13–6.

³⁰⁷ KEJŘ, Jiří. *Vznik městského zřízení v českých zemích.* Praha: Karolinum, 1998, s. 181-184. ISBN 80-7184-515-9.

na převažující role komerčních forem pohostinství jako místa setkávání domácích i cizích, informačního centra, místa zábavy nebo jako na ekonomicky významný podnik. Především však oba upozorňují na nebezpečí nekritického přejímání obrazu krčmy jako sídla ďábla.³⁰⁸ A právě v kázáních z českého prostředí nacházíme podobné vzorce vnímání krčmy jako v Břetislavových statutech a to konkrétně v příběhu o tovaryších, kteří po příchodu do města propili všechny peníze, a proto se je pokusili získat podvodem, při čemž oslepili jednoho svého druhu. Jakmile si přišli pro almužnu pro slepého, byli spravedlivě odhaleni a nic nezískali. Kazatel vysvětluje tuto příhodu velice jasně, kdy dané aktéry zasazuje přímo do krčmy a krčmáře samotného vyobrazuje jako ďábla, který šenkuje víno jakožto rozkoš a zboží světské.³⁰⁹

Hledáme-li v listinném materiálu obdoby krčmy jako místa zlořečeného podle vzoru kazatelů, narážíme jen zřídka na tato topoi např. v usmíření Táborských s Oldřichem z Rožmberka z roku 1430³¹⁰ nebo ve sporu města Opavy s řádem dominikánů o krčmu v Kašpárkovském dvoře na Ratibořském předměstí. Většinou však nebývají brány vážně, jak dokazuje odpověď Felixe z Vilna ve sporu o Kašpárkovský dvůr. Ten upozornil Opavany na rozkol mezi realitou a tvrzením, že krčmy jsou zdrojem hříchu, neboť samotní měšťané vlastnili a zakládali nové komerční formy pohostinství v okolí i uvnitř města.³¹¹

Toto církevní topos se objevuje na jiném místě i v pozdější České kronice od Enea Silvia Piccolominiho: „*Lid po všem království opilý a břichu poddaný, nauk nevěrných následovný a novin žádostivý. Kolikrát zemské víno šenkové ku prodeji vyloží, mnozí mládenci přísahú sobě zavázání, dotud z krčmy neb z pivnice nevyjdú, až všecku káď neb sud vyprázdni a docela vypijí. Těž činí na výborných víních vlaských.*“³¹² Eneas

³⁰⁸ SIMON-MUSCHEID, Katharin. *Die Dinge im Schnittpunkt sozialer Beziehungsnetze. Reden und Objekte im Alltag (Oberrhein, 14.-16. Jahrhundert)*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2004. ISBN 3-525-35191-7; COWELL, Andrew. *At Play in the Tavern. Signs, Coins, and Bodies in the Middle Ages*. Michigan: Ann Arbor. The University of Michigan Press, s. 6-10. ISBN 0-472-11007-1.

³⁰⁹ NOVÁK, Jan Václav. *Staročeská Gesta Romanorum.*, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění, 1895, s. 48, č. 41. Sbírká pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku, skup. I., řada 2., č. 2.

³¹⁰ RYNEŠOVÁ, Blažena (ed.). Táborskí činí příměří s Oldřichem z Rožmberka na rok. 13. července 1430. In *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka*. Praha: Ministerstvo školství a národní osvěty, 1929, svazek I. 1418-1437. s. 121, č. 176. „...*Item hříechy smrtedlné, tance, hry, krčmy, neřádne kurevstvie i jiné zjevné hříechy hříechy má na svém sboží stavovati;*...”

³¹¹ *Fond Dominikáni Opava*. Zemský archiv v Opavě, kart. č. 2., inv. č. 47, sign. H 8-10. – Felix z Vilna na reakci města poukazující, že krčmy jsou zdrojem vražd, loupeží a všeho zlého, poukázal na množství nově zřízených krčem ve vlastnictví města Opavy.

³¹² EMLER, Josef (ed.). *Fontes Rerum Bohemicarum VII. Eneáše Sylvia Kronika česká*. Praha:

zachytil i onu událost dobytí Hnězdna, avšak zcela opomněl jakákoliv Břetislavo-va statuta, která by zakazovala krčmu.³¹³ Stejnou absencí dané události nacházíme i u Jana z Marignoli a Přibíka Pulkavy z Radenína, kteří sice popsali dobytí Hnězdna i tři dny půstu, které Břetislav se svými válečníky absolvoval před vyzvednutím ostatků, avšak o jakémkoliv ustanovení církevních zákonů mlčí.³¹⁴

Tato skutečnost nás i přes přesnou mladší kopii popisu dané události z pera Václava Hájka z Libočan³¹⁵ vede k možnosti, že se nikdy nestala a Břetislavova statuta zařazená do řady zemských zákonů, jak to učinil Hermenegild Jireček,³¹⁶ jsou pouze dramatickým výplodem kronikáře, který využil zažitý protiklad krčmy a kostela.

2.3 Nespravedlivá krčma v zemském zákoně

Je ovšem možné, že druhá část příběhu z Kosmovy kroniky postihuje jakousi starší tradici trestu za nepravou krčmu:³¹⁷ „*A kníže prawil: Který by tohoto příkazu rušitel postížen byl krčmář [tabernarius], buď uprostřed tržiště ku kolu přiwázán a do unawení biřice zmrskán a seškubán; swrchky však jeho nebudtež pobrány, ale pití toliko na zem wylito, aby se nikdo proklatým nápojem nepoškwrnil. Pijáci pak, když by byli postížení, necht' prwé newyjdau z wězení, až každý složí 300 peněz do důchodu knížecího...*“³¹⁸ Běžnost komerčních forem pohostinství označovaných často jako „taberna“ ve 12. stol. dokládá listina z kanceláře biskupa Jindřicha Zdíka. Ten 30. 6. 1131, tudíž v době Kosmy, potvrdil majetky kostelů svatého Václava a Petra

Nadání Františka Palackého, s. 68-69. Srov. COWELL, Andrew. *At Play in the Tavern. Signs, Coins, and Bodies in the Middle Ages*. Michigan: Ann Arbor. The University of Michigan Press, s. 17. ISBN 0-472-11007-1.

³¹³ EMLER, Josef (ed.). *Fontes Rerum Bohemicarum VII. Eneáše Sylvia Kronika česká*. Praha: Nadání Františka Palackého, s. 102.

³¹⁴ EMLER, Josef–JIREČEK, Josef –TADRA, Ferdinand (eds.). *Fontes Rerum Bohemicarum III. Kronika Jana z Marignoly*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1882, s. 538; EMLER, Josef–GEBAUER, Jan – GOLL, Jaroslav (eds.). *Fontes Rerum Bohemicarum V. Kronika Pulkavova*. Praha: Nadání Františka Palackého, 1893, s. 41.

³¹⁵ FLAJŠHANS, Václav (ed.). *Václava Hájka z Libočan kronika česká. Podle originálu z r. 1541. II. Zánik pohanství*. R. 905–1100. Praha: Česká akademie věd a umění, 1923, 273-274 s.

³¹⁶ JIREČEK, Hermenegild. *Codex juris Bohemici I. Aetatem Přemyslidarum continens*. Praha: I. L. Kober, 1867, s. 15-16.

³¹⁷ PAUK, Marcin. Radix omnium malorum: taberny i pijaństwo w tzw. statutach księcia czeskiego Brzetysława I. In *Memoria viva: Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967-2014)*. Warszawa, Poznań: Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla, Polskiej Akademii Nauk, 2015, s. 88-99. ISBN 978-83-63352-47-9; CHLEBEC, Petr. *Krčma místo zlořečené i milované. Obraz středověkého pohostinství v českých narativních pramenech*. Příspěvek přednesený na konferenci Kreativní město 13. května 2015 v Ostravě (v tisku).

³¹⁸ EMLER, Josef (ed.). *Fontes Rerum Bohemicarum II. Kosmův letopis český*. Praha: Nadání Františka Palackého, 1874, s. 74. Latinský originál textu je uveden v hranatých závorkách.

u Olomouce. Mezi jinými se jednalo o krčmy (tabernaria) v Uhřici, které měl darovat kníže Svatopluk, a v Kroměříži, které dal kostelu Ota II. Olomoucký.³¹⁹ Lze se tedy přiklonit k názoru Martina Nodla, že právě krčma byla na konci 11. a 12. stol. základem hospodářství církevních dominií³²⁰ a byla natolik rozšířena, že se její stopa odrazila v Kosmově kronice.

V druhé sankční části Břetislavova ustanovení je již velice konkrétně zmíněn druh trestu, který využívá centrální plochy tržiště, kde je krčmář zbičován a ponížěn před všemi zraky. I zde má ponížení jistou míru, neboť mu není sebráno oblečení, které představuje ten poslední majetek každého člověka,³²¹ ale je zničeno to, co vedlo ostatní k hříchu či porušení zákona, a to pití, které prodával. Vědomí o nezákonné krčmě dělá z každého spoluviníka, a proto se myslí i na „*pijany*“, kteří se také nevyhnou trestu. Můžeme zapochybovat jen nad sumou, která je uvedena, avšak zdá se, že zmínka o knížecí pokladně koreluje s představou komerčních forem pohostinství západní a střední Evropy. Kníže si udržuje kontrolu nad těmito podniky, neboť právě on má dohlížet nad všemi cestami a mírem v zemi, a proto právě jemu odcházejí pokuty z nelegální činnosti v pohostinství.³²² Tento dohled knížete dokládá i pozdější zemská statuta Konráda Oty, které potvrdil Přemysl Otakar II. v roce 1222.³²³

Konkrétně o ilegálních krčmách se zmiňuje ustanovení knížete Soběslava II. z roku 1174-1178: „*Jestliže by byla nalezena v domě Němce tajná krčma, nechť je zatčen sám majitel domu v přítomnosti soudce Němců nebo jeho posla a nikdo jiný.*“³²⁴ Oproti záznamu z Kosmovy kroniky se zde uplatňuje trest pouze pro majitele domu,

³¹⁹ FRIEDRICH, Gustav (ed.). *Codex Diplomaticus et Epistolaris regni Bohemiae I*. Praha: Komitét království Českého, 1904–1907, s. 120–121, č. 115.

³²⁰ NODL, Martin. Krčmy a krčmáři. In *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přítel a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*. Brno: Matices moravská, 2003, s. 568–570. ISBN 80-86488-13-6.

³²¹ COWELL, Andrew. *At Play in the Tavern. Signs, Coins, and Bodies in the Middle Ages*. Michigan: Ann Arbor. The University of Michigan Press, s. 119-123. ISBN 0-472-11007-1. Sebrané oblečení je bráno jako dno poklesku osoby ve francouzských písních.

³²² Srov. PEYER, Hans Conrad. Gastfreundschaft und kommerzielle Gastlichkeit im Mittelalter. In *Historischen Zeitschrift*. Vol. 235, Heft 2, 1982, s. 265-269; CIEŠLA, Irena. Taberna wczesnośredniowieczna na ziemiach polskich. In *Studia Wczesnośredniowieczna*. 4/1958, s. 202–203.

³²³ JIREČEK, Hermenegild. *Codex juris Bohemici I. Aetatem Přemyslidarum continens*. Praha: I. L. Kober, 1867, s. 57, č. 29.

³²⁴ FRIEDRICH, Gustav. *Codex Diplomaticus et Epistolaris regni Bohemiae I*. Praha: Komitét království Českého, 1904–1907, s. 257, č. 290: *Si taberna occulta fuerit in domo Theutonici inventa, ipse dominus domus capiatur, presente iudice Theutonicorum vel eis nuncio et nullus alter.*

který je brán jako zodpovědná osoba. O pijanech, tedy návštěvnicích takového zařízení, nepadá ani slovo, ale ono zdůraznění „...a nikdo jiný.“ ukazuje na existenci obširnějšího trestu ve 12. stol., který platil pro zbylé obyvatelstvo Čech.

V následujících letech se opakuje nařízení rušit ilegální krčmy, jak již ve zmíněných mílových právech, kdy legalitu určuje město dohlížející nad daným okruhem,³²⁵ tak v případě zemských nařízení, kdy je krčma vřazena do zemského zřízení, konkrétně do Vladislavského zřízení zemského: „*Nalezli za práwo: wšecy krčmy w koruně české (omnes taberne in regno Boemie), kteréžby mohly provedeny býti od 30 let, buď wýsadami neb swědomiem, ty mají při tom zuostati...Než jestližeby kto chtěl nesprawedliwú krčmu (iniustam uellet tabernam) držeti, kterážby po 30 létech začata byla, komužby ke škodě byla, má dáti súsed jemu wěděti 4 neděle napřed, aby tu krčmu zastawil. Paklíby jie nezastawil, bude jej moci ze 20 hřiwen pohnati; a provedeli naň, že krčma byla nesprawedliwa, 20 hřiwen daj jemu, a k tomu škody, kteréž by pro to wzal a je provedl wedle práwa.*“³²⁶ V tomto případě se nejedná o přejímaný vzor zákoníku jako v případě zápisů Kosmy,³²⁷ ale nově sestaveného dokumentu čerpajícího své informace z praktických příkladů 15. stol. Jedním z nich je např. listina krále přečtená pánem z Hradce na sjezdu v Táboře, o kterém referovali budějovíctí vyslanci 8. dubna 1483: „...*Druhé kdez jsú krčmy ot staradáwna nebyly, aby ty minuly a zkaženy byly.*“³²⁸ Panovník dokázal využít těchto ilegálních krčem také pro rozmnožení vlastních příjmů a to zejména při zvláštních berních: „*It. s krčem sprawedliwých aby dali tak wedle wysazenie swého; a s nesprawedliwých aby každý dal puol kopy grošuow českých, a wíec aby nešenkował.*“³²⁹ Opakování těchto nařízení prokazuje neustávající problém nelegálních krčem v Českých zemích, kterým se museli zabývat panovníci pravděpodobně z popudu šlechty i měšťanstva.

³²⁵ BAKALA, Jaroslav. Monopolizace tržních vztahů a mílové právo v městech severní Moravy a Opavska do počátku 15. století. In *Časopis Slezského Muzea. Série B vědy historické*, 1973, roč. 22, č. 2, s. 114 – 133.

³²⁶ PALACKÝ, František (ed.). *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské z archiwův domácích i cizích V. Zřízení zemské království českého za krále Wladislawa r. 1500* vydané. Praha: Výbor zemský v království Českém, 1862, s. 150, č. 300.

³²⁷ PAUK, Marcin. *Radix omnium malorum: taberny i pijaństwo w tzw. statutach księcia czeskiego Brzetysława I.* In *Memoria viva: Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967-2014)*. Warszawa, Poznań: Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla, Polskiej Akademii Nauk, 2015, s. 88-99. ISBN 978-83-63352-47-9.

³²⁸ PALACKÝ, František (ed.). *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské z archiwův domácích i cizích V. Akta veřejná i sněmowní w Království českém od r. 1466 do 1500. B. X.* Praha: Výbor zemský v království Českém, 1862, s. 412-413, č. 28.

³²⁹ Tamtéž, s. 434, č. 37.

2.4 Proměny tradice pohostinství

Vrátíme-li se zpátky k Soběslavovu privilegii, nalézáme zde také právo, resp. povinnost hostit cizince, od kterého byli Němci v pražském podhradí také osvobozeni.³³⁰ Zdá se, že podobná tradice povinnosti hostit cizince, jakou popisuje Hans Conrad Peyer pro západní a severní Evropu, platila i v případě raně středověkých Čech.³³¹ Takovíto příchozí se stávali součástí sociálního milieu, které jej chránilo, a on měl stejnou odpovědnost, jak dosvědčuje tatáž listina Soběslava II: „*Kterýkoli příchozí nebo host, z kterékoli země přicházející, chtěl by bydleti s Němci v obci, necht' má zákon a obyčej Němců.*“³³² Tato ochrana zákona, později zúžená na dům (*pax domus*), se automaticky vztahovala na každého majitele domu a všechny, kteří k danému obydlí patřili. Dle Jiřího Kejře měl učinit z pána domu absolutního vládce domu, neboť kdokoliv by padl do domu (*invasio domus*), je automaticky na vině.³³³

Velmi podrobné ustanovení vydané 8. června 1278 Jindřichem Smilem, Oldřichem a Rajmundem, potvrzené dříve roku 1249 králem Václavem I. a jeho synem Přemyslem Otakarem II., nám zachovalo konkrétní příklad aplikaci domovního míru na krčmu v Německém Brodě: „*Item, kto by smělostí do některé krčmy všel pro svár, a jestliže tu počne některý šanth dříve, nežli by jednu pil, přemožen jsa svědomiem za kvalt na duom souzen bude. Ale když by vejda do krčmy kázal sobě nalíti a jednu pil a potom nekázáný byl, nebude souzen za kvaltníka domu.*“³³⁴ Pro naši lepší představu míry trestu za útok na dům nám poslouží pozdější kodifikované městské právo sepsané mistrem Pavlem Kristiánem z Koldína, popisující útok na dům: „*A protož, kdožbykoli na dům aneb jiné obydlí zbrojně s ručnicí, s kuší, s mečem aneb s jakaužkoli jinou zbraní, k aurazu se vztahující, útok z všetečnosti a z nějaké své drzosti učinil, dveře na někoho mocí vyrazil, a v tom takovém svém nepořádném předsevzetí vůli nad hospodářem téhož domu aneb čeládkou jeho provedl; na něho zavřeného mocí se*

³³⁰ FRIEDRICH, Gustav (ed.). *Codex Diplomaticus et Epistolaris regni Bohemiae I*. Praha: Komitét království Českého, 1904–1907, s. 257, č. 290: „*Et etiam concedo Theutonicis quod liberi sint ab hospitibus et peregrinis et advenis. Noverites, quod Theutonici liberi homines sunt.*“

³³¹ PEYER, Hans Conrad. *Gastfreundschaft und kommerzielle Gastlichkeit im Mittelalter*. In *Historischen Zeitschrift*. Vol. 235, Heft 2, 1982, s. 265–269

³³² FRIEDRICH, Gustav (ed.). *Codex Diplomaticus et Epistolaris regni Bohemiae I*. Praha: Komitét království Českého, 1904–1907, s. 257, č. 290: „*Quincunque advena vel hospes de quacunq[ue] terra veniens cum Theutonicis voluerit manere in civitate, legem et consuetudinem Theotunicorum habeat.*“

³³³ KEJŘ, Jiří. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha: Karolinum, 1998, s. 255–256 s. ISBN 80-7184-515-9. Srov. PEYER, Hans Conrad. *Gastfreundschaft und kommerzielle Gastlichkeit im Mittelalter*. In *Historischen Zeitschrift*. Vol. 235, Heft 2, 1982, s. 265–269

³³⁴ ČELAKOVSKÝ, Jaromír (ed.). *Codex juris municipalis regni Bohemiae II. privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1225-1419*. Praha: Dra. Edv. Grégr, 1895, s. 80, č. 23.

dobýval; aneb vskoče nenadále s braní do domu, hospodáře a čeládku jeho rval, bil, poličkoval sekal, mordoval a svau vůli jak jakkoli provozoval; a toby naň prokázáno bylo: ten a takový, by pak od takového jeho bití aneb zranění žádný neumřel, pokutau hrdla ztracení i s pomocníky svými, kteříže mu takové nešlechtnosti nápomocni byli, ztrestán bud; proto že pomocníci s činiteli jednostejnau pokutau trestání býti mají.³³⁵ Je patrné, že alkohol se mohl stát v případě krčmy jistým alibi, zmírňujícím vinu útočníka, avšak nebylo zaručeno, že zachrání obviněného od ztráty života.³³⁶

Druhý možný náhled se však zakládá na samotném prvku stravování, jakožto rituálu přijetí do domu. Jedinec, který absolvoval přivítání a následné stravování u hospodářova stolu, se stal členem domácnosti, i když jen na krátký čas. Hostem, jakožto nedotknutelnou a posvátnou osobou v domě hostitele, se zabývá dílo ze 14. stol. Nová rada od Smila Flašky z Pardubic: „Protož, králi, pravím tobě, hověj pilně hosti tomu, neb jakž vynde z tvého domu pro hříech nebo zlé žádosti, tak máš ihned diabli hosti. Tiť mocně v tvé srdce sedú a z hříechu v hříech tě povedú, nemajíce práva k tobě. Protož rúče příd sám k sobě, aby pravému dědici, Jezukristu královi, dal přiebytek svého domu, neb on sám má právo k tomu...“³³⁷

Obdobu rituálu pohoštění v domě vidíme v cestopise Václava Šaška z Bírčkova nebo Gabriela Tetzela, kdy je jeho pán Jaroslav Lev z Rožmitálu skoro na každé zastávce pohoštěn.³³⁸ Zvláštní pozornost věnuje městu Londýn: : „... také takový obyčej tam mají: když přijde host do hospody po prvé, krčmářka mu s celou svou rodinou vyjde naproti a host musí jak jí, tak všem ostatním dáti po hubičce. Neboť polibek jest u nich totěž, jako když podáš pravici: nejsouť zvyklí podávati ruku...“³³⁹ Je zřejmé, že v Čechách 15. stol. byl před ubytováním přivítán každý stiskem ruky, čímž byl zařazen do domácnosti. Taktéž v satirické tvorbě „Frantova práva“ z poč. 16. stol. nalézáme zmínky o právu domu, které musel host přijmout za své, kde v krátkém

³³⁵ JIREČEK, Josef (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. 5. vyd. Praha, 1879, s. 317.

³³⁶ ČECH, Jan. *Česká a moravská krčma v 16. a 17. století: Místo střetů a setkání*. Brno: Masarykova univerzita 2007, s. 206-207. Diplomová práce, Masarykova Univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce doc. PhDr. et Mgr. Tomáš Knoz, Ph.D.; TLUSTÝ, B. Ann. *Bacchus and Civic Order. The Culture of Drink in Early Modern Germany*. Charlottesville – London: University Press of Virginia, 2001, s. 29–30. ISBN 0–8139–2044–2.

³³⁷ DAŇHELKA, Jiří (ed.). *Smil Flaška z Pardubic. Nová rada. Památky staré literatury české, sv. 9*. Praha: Orbis, 1950, s. 74.

³³⁸ URBÁNEK, Rudolf (ed.). *Ve službách Jiříka krále. Deníky panaše Jaroslava a Václava Šaška z Bírčkova*. Praha: Evropský literární klub, 1940, s. 31-184. Srov. LÍBALOVÁ, Lenka (ed.). *Gabriel Tetzl. Cestovní deník Lva z Rožmitálu a na Blatné 1465-1467*. Olomouc: VERBUM, 2003. ISBN80-239-1838-9.

³³⁹ URBÁNEK, Rudolf (ed.). *Ve službách Jiříka krále. Deníky panaše Jaroslava a Václava Šaška z Bírčkova*. Praha: Evropský literární klub, 1940, s. 67.

příběhu navštíví mladík dům a žádá o nocleh, na což mu pán domu odpovídá: „*Milý hosti, jestliže chceš obvyknuti, co duom má za právo, chciť rád přieti.*“³⁴⁰ Kromě ustanovení pro Německý Brod ovšem nenacházíme další zákonné normy pro krčmu, ale povětšinou se mluví o domě jako takovém. Příčinu nacházíme především ve specifickém postavení objektu, který stál na pomezí veřejného a soukromého prostoru. Kdokoliv měl do něj možnost vstoupit, ale majetkem a právem přináležel stále k majiteli domu.

Právě ona poloha komerčních forem pohostinství na pomezí dvou prostorů je příčinou panovnické pozornosti, jež se znovu zaměřuje na pohostinství cizinců ve 14. a 15. stol., kteří mohou být obchodníky nebo také lapky a zloději. Krčma pro ně představuje ideální prostor, kde se mohou snadno ztratit mezi dalšími hosty a navíc dokonce uschovat svůj lup.³⁴¹ Pomineme-li Soběslavovu listinu, kde je zmíněno hoštění cizinců, zbývá nám dosti mladší dílo Karla IV. „*Maiestas Carolina*“, kde se sice odkazuje ke starším českým zemským zřízením, avšak zřejmě jde spíše o kontinuitu zákona vzešlého od panovníka Bohem vyvoleného.³⁴² Ustanovení, kde figuruje komerční forma pohostinství, navíc plně neodpovídá dosavadnímu úzu, kdy krčma je označena jako „*taberna*“, avšak Karel využívá výrazy „*hospites, caupones seu stabularii necessaria et quaeque convenientia ministrarent*“, o nichž se pro západní Evropu zmiňuje H. C. Peyer.³⁴³ Oproti dřívějším dobovým pisatelům, vycházejícím ze středoevropského prostoru, použil Karel zřejmě západní vzor označení komerčních forem pohostinství. Stále je v textu patrná kontinuita kontroly panovníka nad cestami a cestujícími: „...*přikazujíc, aby žádnému z našich věrných poddaných neslušelo pohana neb změtence kterého přijieti do swých domów neb dědin, leč jim jako pocestným po našem králowstwi jedícím do krajin snad dalších, neb do králostwie pro kupectwie neb příčiny jiné přicházejícím, hospodáři, krčmáři neb*

³⁴⁰ KOLÁR, Jaroslav (ed.). Frantova práva. In *Frantové a grobiáni. Z mravokárných satir 16. věku v Čechách*. Praha: ČSAV, 1959, s. 39.

³⁴¹ HEISS, Hans. The Pre-modern Hospitality Trade in the Central Alpine Region: The Example of Tyrol. In *The World of the Tavern. Public Houses in Early Modern Europe*. Aldershot: Ashgate, 2002, s. 174-175. ISBN 0-7546-0341-5. – Přirovnává krčmu k meziprostoru mezi vesnickým a městským obyvatelstvem, mezi domácím a cizím, mezi městem a krajem.

³⁴² NODL, Martin. *Maiestas Carolina*. Kritické postřehy k pramenům, vyhlášení a „odvolání“ Karlova zákoníku. In *Studia Mediaevalia Bohemica*. Praha: Centrum mediévistických studií 1, 2009, č. 1, s. 21-35. ISSN 1804-0977.

³⁴³ PALACKÝ, František (ed.). *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské z archiwův domácích i cizích III. Majestas Carolina latině a česky*. Praha: Kronberg a Říwnáč, 1844, s. 75-76. Srov PEYER, Hans Conrad. Gastfreundschaft und kommerzielle Gastlichkeit im Mittelalter. In *Historischen Zeitschrift*. Vol. 235, Heft 2, 1982, s. 265-269. Autor vyjmenovává tato označení: *hospitia, dormitoria, caupone, taberna ad*.

marštaléri potřebami hodnými aby poslužili; a toho dopůštíme, kdyžby však nic nepocházelo ke lsti wieře křestánské obecné.“³⁴⁴

O století později v roce 1500 se znovu opakuje ustanovení o cestovatelích pohoštěných v soukromém domě, hradě nebo vesnici, kde jsou vypíchnuty mezi jinými i krčmy: „...jestližebý kto chtěl takowéo zločince a powaleče bráti pod který zámkem, we wsi, w krčmě, aneb pod twrzí, že mají pánu aneb úředníku se nahoře opowědiati, co počínati chtie. Pakliby kde we wsi neb w městečku je bráti chtěli, ježtoby tu pán jejich neseděl, mají to opowědiati rychtáři...“³⁴⁵ Král zde nejmenuje důvody jako v předchozím případě, které by mohly takový čin omluvit, ale dává šanci obžalovaným obhájit se a příp. vysvětlit své konání. Nicméně stejně jako v případě zřízení Karla IV. se již neobjevuje povinnost hostit a přijímání do domu jako i zodpovědnost za hosta je tedy vcelku na majiteli domu.

2.5 Zapovězení krčem ve svátek

Z mladšího vyprávění tak řečeného Dalimila o Hnězdenských událostech se dozvídáme ještě méně. Autor zřejmě musel zkrátit svou zprávu, vzhledem k veršované formě textu, a také vzhledem k posluchačům. Ve 14. stol. již není pochyb, že český panovník je křesťan a s ním i celý národ, a proto není nutné zdůrazňovat propojení panovníka s církví, přesto zde zůstává konstrukt, který hájí Břetislava a zdůrazňuje všechny pádné důvody pro tažení do Polska. Dalimil pokrátíl a formálně upravil zápis kronikáře Kosmy, kdy v jednom odstavci uvádí pomstu jako důvod tažení, vyzdvižení těl svatých a Vojtěcha a ustanovení Břetislava podpořené nejmenovaným biskupem. Omezení vztahující se na krčmy je poněkud specifičtější: „*Sľiuby veliké činiechu: krčmy v svátek zapowěděchu...*“³⁴⁶ Toto ustanovení nenacházíme ani v pozdějších zemských zřízeních, ale je všeobecně známé a rozšířené, že krčmy, stejně jako další pracovní činnost, byly zakázány ve sváteční dny.³⁴⁷ Na tyto dny, respektive

³⁴⁴ PALACKÝ, František (ed.). *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské z archiwův domácích i cizích III. Majestas Carolina latině a česky*. Praha: Kronberg a Řiwnáč, 1844, s. 75-76.

³⁴⁵ PALACKÝ, František (ed.). *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské z archiwův domácích i cizích V. Zřízení zemské králowství českeho za krále Wladislawa r. 1500 wydané*. Praha: Výbor zemský v králowství Českém, 1862, s. 252-253, č. 300.

³⁴⁶ EMLER, Josef–JIREČEK, Josef–TADRA, Ferdinand (eds.). *Fontes Rerum Bohemicarum III. Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1882, s. 87.

³⁴⁷ viz. ZAREMSKA, Hanna. Miejsca spotkań kultury masowej: karczmy i łaźnie. In *Kultura polski średniowiecznej XIV – XV w.* Warszawa: Polska Akademia Nauk. Instytut Historii, 1997, s. 239–254. ISBN 83–85810–92–7; BRENNAN, Thomas E. *Public Drinking in the Early Modern World: Voices from the Tavern, 1500–1800*. London: Pickering & Chatto 2011, s. 69. ISBN-13 9781851962846.

neděle, myslí i Kosmas vkládající slova o zákazu trhů a práce v neděli Břetislavovi, čímž vlastně postihl i zmíněnou krčmu.³⁴⁸

S touto přetrvávající tradicí zákazu se setkáváme znovu v zápisech panoše Jaroslava o cestě Albrechta Kostky z Postupic: „...*A ten den sme viděli, niekoľik nás, velmi veliký neřád a zvlášť tento: že šel kněz s tělem božím s rynku dobře daleko do ulice, a žádný za ním nešel etc. A jel jakýs Němec túž ulicí před knězem velmi blízko, na koníku sedě, přezděv sobě Urban; a šlo po něm veliké množstvie lidí starých i mladých, mužov i žen, a nesli korúhev, a byť se kto za sě ohledl aneb poklekl nižádný! Než kdež víno šenkovali, tu pili a dávali jim hojně píti etc.*“³⁴⁹ Svědectví nám dokládá dobovou realitu 15 stol., kdy byl rozvinutější městský byrokratický aparát. Porušování nejstarších církevních zákonů bylo běžnou praxí, avšak prohřešky neprocházely hříšníkům vždy tak snadno a v době nejistoty mohli zaplatit i hrdlem.³⁵⁰

2.6 Povaleči v krčmách

Výše v našem příspěvku jsme mezi funkcemi krčmy zmínili také zábavu, kterou majitelé nabízeli, resp. která byla provozována v daném objektu. Hry a zábavy, především kostkové a karetní, vedly k rozptýlení, ale také k chudnutí a zanedbávání svých povinností. Jednotlivci se zřejmě i v této době dostávají do střetu s běžným světem kvůli své zábavě v rámci mikrosvěta krčmy. Konkrétně kostkovými hrami i dalšími zábavami se ve 14 stol. zabývá znovu Karel IV.: „...*nesměl ani všetečně se pokúšel kostkami neb w kostky neb jiným nástrojem, kteréhožkoli vymyšlenie hry hráti, neb jakož někteří, ač nepřístupně to nazývají, kratochvíliti tiem obyčejem neb způsobem...*“³⁵¹ Vysoké pokuty a hrozby obsažené v *Maiestas Carolina* brzy vystřídala racionálnější a střízlivější formulace pravidel hazardního hraní, kdy Karel omezil pouze možnost půjčky na hotové peníze maximálně do výše jedné kopy, aby tak zabránil chudnutí v důsledku zadlužení.³⁵²

³⁴⁸ EMLER, Josef (ed.). *Fontes Rerum Bohemicarum II. Kosmův letopis český*. Praha: Nadání Františka Palackého, 1874, s. 74.

³⁴⁹ URBÁNEK, Rudolf (ed.). *Ve službách Jiříka krále. Deníky panoše Jaroslava a Václava Šaška z Bítkova*. Praha: Evropský literární klub, 1940, s. 4.

³⁵⁰ TLUSTY, B. Ann. *Bacchus and Civic Order. The Culture of Drink in Early Modern Germany*. Charlottesville – London: University Press of Virginia, 2001, s. 119–130. ISBN 0–8139–2044–2.

³⁵¹ PALACKÝ, František (ed.). *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské z archiwův domácích i cizích III. Majestas Carolina latině a česky*. Praha: Kronberg a Řiwnáč, 1844, s. 112.

³⁵² Tamtéž, s. 114–115 srov. ; COWELL, Andrew. *At Play in the Tavern. Signs, Coins, and Bodies in the Middle Ages*. Michigan: Ann Arbor. The University if Michigan Press, s. 119. ISBN 0–472–11007–1: Nejvyšším stupněm chudoby byla ztráta oděvu.

Popularita komerčních forem pohostinství způsobovala časté vysedávání a zahálku nad prací, a proto se panovník znovu musel zabývat povaleči ve Vladislavském zřízení zemském: „*Item, pakliby páni a rytieřští lidé nebo z měst, kteří w krčmách se powáleli, služeb nechtiece hleděti ani hospodářstwie, ten též wzat buď rovně jako i jiný; ale však na takowý spuosob, aby byl postawen před pány na plném saudu, a wina jeho aby oznámena byla jakáž pak koliwěk, a wedle té buď sauzen beze wšie milosti.*“ Zahálka v krčmě jako reálný nešvar společnosti, se kterým bylo nutno zacházet „*beze wšie milosti*“, se objevila také na panovnickém dvoře. Zpívá o tom právě alegorická postava slavíka v díle *Nová rada*, kde králi radí rozveselit se kdykoliv a aby měl „*kwasy kraticwilné*“, avšak aby nikdy nezapomínal a neodkládal své povinnosti.³⁵³ Tento společensky rozšířený nešvar se promítl i do satirické literatury 16. stol., kdy tzv. Franta nabádá své přívržence, aby tovaryši ve dne spali a v noci vysedávali po krčmách a ženy aby nenosily peníze domů a raději je propily.³⁵⁴ Přes zjevný humor autora se jednalo o problém všech vrstev, jak uvádí výše zmíněná ukázka, a to i včetně panovníka, jehož povinností bylo stolovat se svými blízkými, ale nepít přes míru o samotě.³⁵⁵

3 Závěr

Z jednotlivých záznamů je zřejmé, že komerční formy pohostinství vycházely z nepsaného zvykového práva Slovanů, kdy host na cestách znamenal příchod peněz a informací do daného kraje. Právě panovník jako svrchovaný vládce a majitel musel proto hlídat, aby se takovému cestovateli nic vážného nestalo a aby se vrátil s dalším zbožím. Výskyt komerčních forem pohostinství zakotvených v psaném právu můžeme bezpečně zařadit až do 12. stol., kdy se z komerčních forem pohostinství stává instituce označovaná souhrnně jako „*taberna*“. Nemáme žádný pevný důkaz o tom, že by Břetislav vůbec nějaká statuta v Hnězdně vyhlásil, avšak dle skladby zprávy se jedná o topos vycházející z církevního zákona a dramatičnosti kronikáře, který chtěl ukázat Břetislava jako křesťanského panovníka. Přesto však Kosmovu zprávu neodvrhujeme úplně. Malé množství pramenů nás nutí hledat analogie ze západní Evropy a především od nejbližších sousedů, odkud k nám právně ošetřená forma komerčního pohostinství přišla, neboť právě tam ji také předcházela nepsaná tradice pohostinství. Jak je patrné ze zápisu Adama Brémského, bylo u pohanů na východě a severu, ke kterým křesťanství teprve pomalu přicházelo, zvykem, ne-li

³⁵³ DAÑHELKA, Jiří (ed.). *Smil Flaška z Pardubic. Nová rada. Památky staré literatury české*, sv. 9. Praha: Orbis, 1950, s. 68.

³⁵⁴ KOLÁR, Jaroslav (ed.). *Frantova práva*. In *Frantové a grobiáni. Z mravokárných satir 16. věku v Čechách*. Praha: ČSAV, 1959, s. 26, 43.

³⁵⁵ DAÑHELKA, Jiří (ed.). *Smil Flaška z Pardubic. Nová rada. Památky staré literatury české*, sv. 9. Praha: Orbis, 1950, s. 46.

dokonce žádanou nutností pohostit jakéhokoliv cizince nebo poutníka. Obdobu této povinnosti nacházíme u Soběslava privilegia pro pražské Němce. Tato listina z třetí čtvrtiny 12. stol. nám potvrzuje závěry H. C. Peyera o držbě krčem v rukou panovníka a církve, kteří se prvotně zabývají pohostinstvím v rámci zákona.³⁵⁶ Je možné, že tato forma pohostinství existovala již v předchozím století, jak naznačuje zápis Jindřicha Zdíka, ale rozhodně nelze mluvit o zaběhnuté právní formě a už vůbec ne v době knížete Břetislava.

Ve 13. stol. s přispěním rozšiřujících se měst a růstu moci šlechty dochází k dalšímu štěpení moci nad komerčními formami pohostinství. Panovníkova vůle se projevuje zejména u nově založených měst, kterým přenechává legalizaci krčem a dohled nad cestami. Stále mu plynou příjmy z těchto krčem, avšak již dozajista v menším množství. Následná zemská zřízení se týkají jen nejdůležitějších bodů zahrnující krčmy a to zejména povalečství a kriminality, která se mohla ukrývat pod střechou domu. Krčma ležela na pomezí soukromého a veřejného, a proto představovala nejideálnější objekt zájmu kriminálníků i obchodníků, zahrnovaných mezi „lidi na cestě“.³⁵⁷ Krčmář se v případě problémů mohl pravděpodobně vymluvit na otevřenost svého objektu a příp. se zaštiťoval tím, že vše oznámil na vyšších místech. Host byl zase chráněn domovním mírem, a proto jedinou hrozbou byl rychtář nebo úředník pověřený policejní správou.

Zarážející je role alkoholu, která se v těchto zřízeních nenachází, a tím pádem je zodpovědnost za dění uvnitř částečně přelita na majitele, ačkoliv ten není označen za viníka v žádném světském zákoně. V pozdějších ustanoveních spatřujeme sice stopy církevního zákona, avšak již o dost slabší než ve 12. stol. Výnosnost komerčních forem pohostinství a jejich potřebnost jako zázemí pro cestovatele i jako informační a kontrolní centrum částečně upozadilo hříšnost a škodlivost, kterou kazatelé neustále neopomjeli zmiňovat. V zemských zákonech nebyl prostor pro církevní topos protikladu krčmy a kostela, a proto kontinuálně přežívala pouze světská nařízení zaměřující se na veřejný pořádek a ekonomický prospěch z komerčních forem pohostinství, někdy mírně okořeněná církevními příkazy.

³⁵⁶ PEYER, Hans Conrad. Gastfreundschaft und kommerzielle Gastlichkeit im Mittelalter. In *Historischen Zeitschrift*. Vol. 235, Heft 2, 1982, s. 265-269

³⁵⁷ LINDENAU, Katja. »bürger und gastwirth allhier« Gastlichkeit an der via regia am Beispiel Görlitz. In *Menschen unterwegs. Die via regia und ihre Akteure. Essayband zur 3. Sächsischen Landesausstellung*. Hr. W. Müller – S. Steinberg, Dresden: Sandstein, 2011, 82 – 89 s. ISBN 978-3-942422-33-8.

4 Použitá literatura

- BAKALA, J. Monopolizace tržních vztahů a milové právo v městech severní Moravy a Opavska do počátku 15. století. In *Časopis Slezského Muzea. Série B vědy historické*, 1973, roč. 22, č. 2, s. 114 – 133.
- BLÁHOVÁ, M. Krize českého státu a její překonání: Statuta Břetislavova. In *Velké dějiny zemí Koruny české*. 1. vyd. I. svazek. Praha, Litomyšl: Paseka, 1999. ISBN 80-7185-265-1. Hlava čtvrtá II/4.
- BRENNAN, T. E. *Public Drinking in the Early Modern World: Voices from the Tavern, 1500-1800*. London: Pickering & Chatto 2011. ISBN-13 9781851962846.
- CIEŚLA, I. Taberna wczesnośredniowieczna na ziemiach polskich. In *Studia Wczesnośredniowieczna*. 4/1958, s. 159-225.
- COWELL, A. *At Play in the Tavern. Signs, Coins, and Bodies in the Middle Ages*. Michigan: Ann Arbor. The University of Michigan Press. ISBN 0-472-11007-1.
- ČECH, J. Česká a moravská krčma v 16. a 17. století: Místo střetů a setkání. Brno: Masarykova univerzita 2007. Diplomová práce, Masarykova Univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce doc. PhDr. et Mgr. Tomáš Knoz, Ph.D.
- ČELAKOVSKÝ, J. (ed.). *Codex juris municipalis regni Bohemiae II. privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1225-1419*. Praha: Dra. Edv. Grégr, 1895, č. 23.
- ČORNEJ, P. *Tajemství českých kronik: cesty ke kořenům husitské tradice*. Praha: Vyšehrad, 1987.
- DANĚHELKA, J. (ed.). *Smil Flaška z Pardubic. Nová rada. Památky staré literatury české, sv. 9*. Praha: Orbis, 1950.
- EMLER, J. (ed.). *Fontes Rerum Bohemicarum II. Kosmův letopis český*. Praha: Nadání Františka Palackého, 1874.
- EMLER, Josef (ed.). *Fontes Rerum Bohemicarum VII. Eneáše Sylvia Kronika česká*. Praha: Nadání Františka Palackého.
- EMLER, J. - GEBAUER, J. - GOLL, J. (eds.). *Fontes Rerum Bohemicarum V. Kronika Pulkařova*. Praha: Nadání Františka Palackého, 1893
- EMLER, J. - JIREČEK, J. - TADRA, F. (eds.). *Fontes Rerum Bohemicarum III. Kronika Jana z Marnoholy*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1882.
- EMLER, J. - JIREČEK, J. - TADRA, F. (eds.). *Fontes Rerum Bohemicarum III. Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1882.
- FLAJŠHANS, V. (ed.). *Václava Hájka z Libočan kronika česká. Podle originálu z r. 1541. II. Zánik pohanství. R. 905-1100*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1923.
- FRIEDRICH, G. (ed.). *Codex Diplomaticus et Epistolaris regni Bohemiae I*. Praha: Komitét království Českého, 1904-1907, č. 115.
- Fond Dominikáni Opava*. Zemský archiv v Opavě, kart. č. 2., inv. č. 47, sign. H 8-10.

- HEISS, H. The Pre-modern Hospitality Trade in the Central Alpine Region: The Example of Tyrol. In *The World of the Tavern. Public Houses in Early Modern Europe*. Aldershot: Ashgate, 2002, s. 159-176. ISBN 0-7546-0341-5.
- HELLMUTH, L. *Gastfreundschaft und Gastrecht bei den Germanen. Sitzungsberichte/ Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse, Band 440*. Wien: Verl. d. Österr. Akad. d. Wiss, 1984. ISBN 3-7001-0662-9.
- HRABOVÁ, L. (ed.). *Adam Brémský. Činy biskupů hamburského kostela: Velká kronika evropského Severu*. Praha: Argo, 2009, s. 204-205. ISBN 978-80-2570167-6.
- CHLEBEC, P. *Krčma místo zlořečené i milované. Obraz středověkého pohostinství v českých narativních pramenech*. Příspěvek přednesený na konferenci Kreativní město 13. května 2015 v Ostravě (v tisku).
- JIREČEK, H. *Codex juris Bohemici I. Aetatem Přemyslidarum continens*. Praha: I. L. Kober, 1867.
- JIREČEK, J. (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. 5. vyd. Praha, 1879.
- KEJŘ, J. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha: Karolinum, 1998, s. 181-184. ISBN 80-7184-515-9.
- KOLÁR, J. (ed.). *Frantové a grobiáni. Z mravokárných satir 16. věku v Čechách*. Praha: ČSAV, 1959.
- LE GOFF, J. *Kultura středověké Evropy*. Praha: Odeon, 1991. ISBN 80-207-0206-7.
- LÍBALOVÁ, L. (ed.). *Gabriel Tetzl. Cestovní deník Lva z Rožmitálu a na Blatné 1465-1467*. Olomouc: VERBUM, 2003. ISBN 80-239-1838-9.
- LINDENAU, K. »bürger und gastwirth allhier« Gastlichkeit an der via regia am Beispiel Görlitz. In *Menschen unterwegs. Die via regia und ihre Akteure. Essayband zur 3. Sächsischen Landesaussstellung*. Hr. W. Müller – S. Steinberg, Dresden: Sandstein, 2011, 82 – 89 s. ISBN 978-3-942422-33-8.
- MUSÍLEK, M. Hostince, krčmy a šenky na Starém Městě pražském ve středověku. In *Stredoveké mesto ako miesto stretnutí a komunikácie*. J. LUKAČKA – M. ŠTEFÁNIK (eds.). Bratislava: Typoset print, s. r. o., s. 57–78. ISBN 978-80-970302-1-6.
- NODL, M. Maiestas Carolina. Kritické postřehy k pramenům, vyhlášení a „odvolání“ Karlova zákoníku. In *Studia Mediaevalia Bohemica*. Praha: Centrum medievistických studií 1, 2009, č. 1, s. 21–35. ISSN 1804-0977.
- NODL, M. Krčmy a krčmáři. In *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*. Brno: Matice moravská, 2003, s. 563–570. ISBN 80-86488-13-6.
- NOVÁK, J. V. *Staročeská Gesta Romanorum.*, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění, 1895, s. 48, č. 41. Sbírká pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku, skup. I., řada 2., č. 2.
- PALACKÝ, F. (ed.). *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské z archiwův domácích i cizích III. Majestas Carolina latině a česky*. Praha: Kronberg a Řivnáč, 1844.

- PALACKÝ, F. (ed.). *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské z archiwów domácích i cizích V. Akta veřejná i sněmowná v Království českém od r. 1466 do 1500*. B. X. Praha: Výbor zemský v království Českém, 1862, č. 28.
- PALACKÝ, F. (ed.). *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské z archiwów domácích i cizích V. Zřízení zemské království českého za krále Wladislawa r. 1500* vydané. Praha: Výbor zemský v království Českém, 1862, č. 300.
- PAUK, M. Radix omnium malorum: taberny i pijaństwo w tzw. statutach księcia czeskiego Brzetysława I. In *Memoria viva: Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967-2014)*. Warszawa, Poznań: Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla, Polskiej Akademii Nauk, 2015, s. 88-99. ISBN 978-83-63352-47-9.
- PEYER, H. C. Gastfreundschaft und kommerzielle Gastlichkeit im Mittelalter. In *Historischen Zeitschrift*. Vol. 235, Heft 2, 1982, s. 265–288. ISSN 0018–2613.
- RYNEŠOVÁ, B. (ed.). Táborští činí příměří s Oldřichem z Rožmberka na rok. 13. července 1430. In *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka*. Praha: Ministerstvo školství a národní osvěty, 1929, svazek I. 1418-1437. s. 121, č. 176.
- SIMON-MUSCHEID, K. *Die Dinge im Schnittpunkt sozialer Beziehungsnetze. Reden und Objekte im Alltag (Oberrhein, 14.-16. Jahrhundert)*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2004. ISBN 3-525-35191-7.
- TLUSTY, B. A. *Bacchus and Civic Order. The Culture of Drink in Early Modern Germany*. Charlottesville – London: University Press of Virginia, 2001. ISBN 0–8139–2044–2.
- TŘEŠTÍK, D. Počátky českého politického myšlení. In *Politické myšlení raného křesťanství a středověku*. 1. vyd. II/1 svazek. Praha: OIKOYMENH, 2011. ISBN 978-80-7298-169-4. Kapitola X. 2.
- URBÁNEK, R. (ed.). *Ve službách Jiříka krále. Deníky panoše Jaroslava a Václava Šaška z Bírškova*. Praha: Evropský literární klub, 1940.
- ZAREMSKA, H. Miejsca spotkań kultury masowej: karczmy i łaźnie. In *Kultura polski średniowiecznej XIV – XV w.* Warszawa: Polska Akademia Nauk. Instytut Historii, 1997, s. 239–254. ISBN 83–85810–92–7

5 Kontakt na autora

Mgr. Petr Chlebec

nám. Míru 212

Blatná

388 01

Email: chlebec.p@seznam.cz

Školitel: Prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.

Židovský podnikatel a majitel tovačovského panství David Gutmann

Jewish businessman and owner of Tovačov manor David Gutmann

Lenka Vlachová

Studie vznikla v rámci projektu Filozofické fakulty Univerzity Palackého „Společnost v historickém vývoji od středověku po moderní věk II.“ (IGA_FF_2016_037), díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené roku 2016 Univerzitě Palackého v Olomouci Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Anotace: Podnikatel, mecenáš, rytíř, nejen těmito přívlastky lze charakterizovat Davida Gutmanna (1834-1912), jednoho z posledních majitelů tovačovského panství. Tento šlechtic židovského původu koupil v roce 1887 zámek i celé panství Tovačov, které dále zveleboval.

Klíčová slova: David Gutmann, panství Tovačov, Židé, uhelný průmysl

Summary: Businessman, maecenas, knight – not only by these attributes can be characterized one of the last owners of the Tovačov manor, David Gutmann (1834-1912). This aristocrat of Jewish origin bought in 1887 the castle and whole Tovačov manor, which he further meliorated and magnified.

Key words: David Gutmann, Tovačov manor, Jews, coal industry

1 Úvod

Devatenácté století přineslo převratné změny v uspořádání společnosti Habsburské monarchie, ještě důležitější však tohle období bylo pro židovskou komunitu. První kroky, na cestě k získání plných občanských práv pro židovské obyvatelstvo, však můžeme spatřit již v reformách Josefa II, kdy jim byly zpřístupněny všechny typy vyšších křesťanských škol i univerzit, padla omezení v provozování některých

řemesel a skončila také povinnost označovat oděvy žlutým kolečkem, resp. stuhou.³⁵⁸ Dalším mezníkem se stala tzv. Stadionova ústava, vydaná 4. března 1849, která stanovila rovnost občanů před zákonem a náboženskou svobodu. Dověšením emancipace Židů však byla Prosinčová ústava z roku 1867, od této chvíle mohly židovské náboženské obce spravovat své církevní záležitosti samostatně, jako jiné náboženské společnosti uznané státem.³⁵⁹

Právě shora uvedené skutečnosti umožnily rodině Gutmannů, respektive Davidovi a jeho staršímu bratru Wilhelmovi, vydobýt si postavení velkopodnikatelů a později se i zařadit mezi šlechtické rody Habsburské monarchie.

2 Dětství

David Gutmann se narodil 2. prosince 1834 v Lipníku n. Bečvou jako druhorozený syn Marka Löbl Gutmanna a jeho druhé ženy Babette.³⁶⁰ O tom, jak vypadalo jeho dětství, se dozvídáme z pamětí jeho bratra Wilhelma, vydaných v roce 1891 pod názvem *Aus meinem Leben*. Ačkoliv se o Davidovi zmiňuje pouze zřídka, z textu je zřetelné, že v rodině Gutmannů panovala láskyplná atmosféra a oba chlapi i jejich sestry vyrůstali ve šťastné domácnosti. Je také patrné, že Wilhelm své rodiče velmi ctil a obdivoval. Markus Löbl velice dbal na vzdělání svých dětí a obyčejně si je večer zval společně s jejich vychovatelem, aby společně hovořili o historii židovského národa a znamenitých osobnostech rodiny Gutmannů. Své děti vedl také k dobročinnosti a sám šel jako hlava rodiny příkladem. Z každého pokrmu přenechali část chudým a také o svátcích a sobotách rozdávali těm nejchudším peníze. Tato dobročinnost šla ruku v ruce s hluboce zakořeněnou vírou v Boha.

Markus Löbl se zabýval obchodem s textilem, na konci druhé poloviny 30. let 19. století však jeho podnikání postihl úpadek a nedlouho nato umírá. Skomírající obchod převzala jeho žena a s velkým sebezapřením a odhodláním jej znovu postavila na nohy, aby uživila sebe i sedm nezletilých dětí.³⁶¹

V době, kdy Markus Löbl zemřel, byly Davidovi pouhé čtyři roky. Když si tenkrát matka povzddechla, že Wilhelm měl štěstí, že mohl poznat jejich milovaného otce, slíbil jí starší syn, že se o Davida postará a otčův odkaz uchová i pro něj.³⁶² Protože si rodina nemohla dovolit dále vydržovat vychovatele, navštěvoval David v letech 1840-

³⁵⁸ PĚKNÝ, T.: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 1993, s. 86-94.

³⁵⁹ SVĚŘÁK, V.: *Moravští židé ve světle zákonů v letech 1848 – 1918*. In: XXVI. Mikulovské sympozium 24. – 25. října 2000, Mikulov: Státní okresní archiv Břeclav, 2003, s. 31.

³⁶⁰ Národní archiv Praha, Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Lipník n. B., matrika narozených 1827 – 1846, inv. č. 1043, s. 47.

³⁶¹ Gutmann, W.: *Aus meinem Leben*. Vídeň, 2. vyd. 1911, s. 19-26.

³⁶² Tamtéž, s. 25.

47 obecnou školu zřízenou židovskou obcí v Lipníku n. B.,³⁶³ a poté jeho výchovu převzal Wilhelm, který se kvůli nemoci matky vrátil ze studií teologie v Uhrách.³⁶⁴

3 Firma Gebrüder Gutmann

Návrat Wilhelma ze studií znamenal předěl v jeho životě a později ovlivnil i Davidovu budoucnost. Wilhelm svou houževnatostí, pílí a solventností získal dostatek kontaktů na to, aby mohl splnit slib daný matce, a přijal Davida do svého podnikání. 21. února roku 1857 se poprvé setkáváme v knihách vídeňského obchodního soudu s firmou Gebrüder Gutmann, která se zabývá obchodem s uhlím. Bohužel spisový materiál k tomuto období se ve Vídeňském městském a zemském archivu nedochoval.³⁶⁵ O počátcích Wilhelmova podnikání i dalších úspěších firmy Gebrüder Gutmann, bylo již publikováno několik studií, zejména Alešem Zářickým, proto není cílem tohoto článku je opakovat. Přesto úspěch v podnikání znamenal pro Gutmanny spoustu výhod i určitý společenský status, ze kterého dokázali nejen těžit, ale také přispívat svým souvěrcům.

4 Zisk šlechtického titulu

Jak je patrné z úvodu článku, patřila dobročinnost mezi uctívané atributy rodiny Gutmannů. Nepřekvapí proto, že David Gutmann byl považován za štědrého podporovatele a mecenáše. Stejně jako jeho bratr, byl členem řady dobročinných spolků. Podporoval své souvěrce, ale také chudé bez rozdílu vyznání. David byl prezidentem Izraelské aliance ve Vídni, předsedal Kuratoriu nadace Barona Hirsche, podporoval židovský teologický seminář, vídeňský chudobinec a sirotčinec a spoustu dalších. Za charitativní počiny se oběma bratřím dostalo vyznamenání od císaře Františka Josefa I., který jim udělil Řád železné koruny III. třídy. Pro Davida se tak stalo 11. června 1878 a o dva dny později mu byl vystaven dekret.³⁶⁶ Udělení tohoto řádu opravňovalo (podle § 21 statut Řádu železné koruny) držitele požádat si o povýšení do šlechtického stavu. Při své nobilitaci 15. prosince 1878 David získal rodový erb, společně se zvoleným rodovým heslem *Alles zur Zeit*, to vše v kaligrafickém vyhotovení, za které si připlatil.³⁶⁷

³⁶³ Zemský archiv Opava, Státní okresní archiv Přerov, Obecná škola Lipník – židovská obec. Inv. č. 68, Školní matrika izraelských žáků 1815-1852, s. 91.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 27-28.

³⁶⁵ Wiener Stadt- und Landesarchiv, Archiv der Stadt Wien, Handelsgericht, Firmenprotokoll sign. 2.3.3, B4, pag 581.

³⁶⁶ Österreichisches Staatsarchiv in Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, HA EKO, Band 21, zápis č. 140.

³⁶⁷ Österreichisches Staatsarchiv in Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv. Adelsarchiv, fascikel 43, Ritterstand, z. 486 A.

Nejvíce se Davidova dobrosrdečnost projevovала ve Vídni, kde pobýval většinu roku, ale nezapomínal ani na obyvatele rodného Lipníku. Roku 1903 zde spolu se svým synovcem Maxem založil, na místě jejich někdejšího domu, dům pro staré a nemocné, který byl součástí synagogy. Žádosti o umístění příbuzných nebo jiných potřebných osob přicházely nejen z Lipníku, ale i z různých koutů monarchie.³⁶⁸ Z archivu Židovské náboženské obce Lipník se dozvídáme i o podpoře chudých studentů. Od roku 1900 jsou doložené dokumenty, na jejichž základě David Gutmann vybíral studenty, které se rozhodl dále podporovat, u každé žádosti je uvedena i suma, kterou do každého ze studentů investoval.³⁶⁹

Také v Tovačově podporoval místní chudé, nejen členy židovské náboženské obce, ale jeho velkorysost nebyla tak vysoká jako na jiných místech, což možná bylo způsobeno spory s místní městskou radou. Přesto na chudé přispíval pravidelně. Mimořádný vyšší příspěvek, 500 korun, věnoval v říjnu roku 1900, kdy náhle zemřel jeho jediný syn Ludvík. Tento obnos předal starostovi Tovačova i s pokyny, jak částku rozdělit.³⁷⁰

Šíři společenských aktivit Davida Gutmanna dokládají i blahopřání k jeho 70. narozeninám, které jsou uloženy ve fondu Velkostatek Tovačov. Kromě již zmiňovaných institucí a spolků, jejichž byl členem, se mu blahopřání dostalo také od zaměstnanců podniků, které Gutmanné vlastnili. Židovské obce v Holešově a Hranicích jej jmenovaly čestným měšťanem. Čestné členství mu udělil také humanitní spolek „Zum Armenvater“, Hilfsverein für Handwerker und Kleingewerbetreibene, Lese und Redehalle jüdischer Hochschüler a další. Lze však předpokládat, že soubor dvaceti šesti blahopřání ve fondu Velkostatek Tovačov a další tři blahopřání, které se dochovaly na zámku v Tovačově, jsou jen zlomkem gratulací, které David Gutmann obdržel.

5 Koupě tovačovského panství

18. srpna 1887 koupil David Gutmann zámek v Tovačově, spolu s celým panstvím, od hraběte Františka z Kuenburku za 2.700 000 zlatých. Zároveň však také převzal některé závazky předchozích majitelů a to hlavně nadačního charakteru. V dodatku ke smlouvě z 19. srpna 1887 se zavázal přispívat na špitál sv. Anny a Jáchyma a také potvrzoval privilegia daná dřívějšími majiteli, například pro farní kostel v Tovačově.³⁷¹

³⁶⁸ Archiv Židovského muzea v Praze, Židovská náboženská obec Lipník n. B., Nadace Gutmann, sign. 38041-42.

³⁶⁹ Tamtéž, sig. 38044.

³⁷⁰ Zemský archiv Opava, SOKA Přerov, Archiv města Tovačov, inv. č. 392.

³⁷¹ Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Velkostatek Tovačov, kart. 91, inv. č. 578.

Nedlouho po získání panství se David pustil do oprav zámku, ten v roce 1783 vyhořel a tuto událost ještě sto let poté připomínala chátrající zámecká věž i celkově tristní stav budovy. Renovaci zámku pověřil architekta Maxe Fleischera, který s rodinou Gutmannů spolupracoval již dříve. Fleischer v článku Schloß Tobitschau in Mähren pro časopis spolku rakouských inženýrů a architektů vyjádřil své počáteční obavy ze zřízení budovy. Jak se později ukázalo, příčinou byly špatné základy. Ty byly jištěny dřevěnými piloty, které se tíhou budovy i stářím rozpadly. Velká část stavebních prací se tedy věnovala zajištění stability budovy.

Úkolem architekta bylo učinit zámek obyvatelným pro Davida Gutmanna a jeho rodinu, cílem však bylo zachovat původní formy zámku a doplnit je tím, co rodina potřebovala k životu. Na zámku totiž chybělo vše, co se na konci 19. století objevovalo v běžných měšťanských domácnostech. V celé budově se nacházelo jen jediné toaletní křeslo, nebyla zde koupelna a voda musela být donášena. Pomocí parního stroje a za použití čtyř rezervoárů na vodu, se podařilo zajistit zásobování zámku vodou. Dodnes, jako připomínka těchto časů, se v zámeckém vodním příkopu nachází vodární věžička.

Všechny místnosti byly renovovány a vybaveny novým nábytkem. V rámci těchto oprav došlo také k přístavbě druhého schodiště zámku. V části navazující na schodiště byly zřízeny koupelny a toalety. Celkově se stavební práce vyšplhaly na obnos 639.070 korun a kromě Fleischera se na stavbě podíleli další čtyři architekti.³⁷²

5.1 Rozvoj panství

Pouze s opravami zámku se však David nespokojil, jeho cíle, jako majitele Tovačovského panství, byly vyšší. Relativně početnou skupinu odběratelů uhlí od firmy Gebrüder Gutmann tvořily cukrovary, pro něž bylo uhlí při zpracování cukrové řepy důležitou komoditou. Je proto nasnadě, že nedlouho po koupi panství uprostřed úrodné Hané, se zrodil plán vybudovat i zde cukrovar. Pro stavbu továrny byla v roce 1890 vybrána osada Annov, přesněji místo, které leží blízko Mlýnského potoka. Byl tak zajištěn dostatek vody, potřebné k výrobě cukru. Jak již název potoka napovídá, poháněl mlýny ve Cvrčově, Lobodicích a Kojetíně. Z toho také plynulo omezení pro cukrovar – nesměl kolísat průtok vody v potoce. Navíc voda z potoka nebyla používána pouze jako užitková, ale také jako pitná v obcích, kterými protékala. Součástí cukrovaru tedy byl i systém na čištění a ochlazování používané vody. V roce 1891 již cukrovar zahájil svou první řepnou sezónu.³⁷³

³⁷² FLEISCHER, M.: Schloß Tobitschau in Mähren. In: Zeitschrift der österreichischen Ingenieur- und Architekten-Vereines. Vídeň, 1905, roč. 57, č. 35, 1. 9. 1905, s. 489-495.

³⁷³ Zemský archiv Opava, SOKA Přerov, Archiv města Tovačov, inv. č. 540.

S činností cukrovaru souvisí i další počín, v jehož pozadí stál David Gutmann, byla to lokální železniční dráha Kojetín – Tovačov. Již od počátku svého působení, spolupracovala firma Gebrüder Gutmann se společností C. k. privilegovaná Severní dráha císaře Ferdinanda. Prodávali drobné uhlí z jejich dolů, které dráha sama nemohla využít, proto měl David dobré vyhlídky, když se společností začal jednat o postavení této železnice. Produkce cukrovaru také slibovala možnost slušných výdělků, a tudíž plánu nic nestálo v cestě. Železniční trať otvírala pro Tovačov nové možnosti rozvoje, přesto se však našli odpůrci a ani představenstvo města nebylo v podpoře stavby železnice jednotné. Usilovalo totiž o jiný směr železničního spojení. Původní představa, kterou prosazovalo, bylo propojení Přerova a Prostějova, které by vedlo právě přes Tovačov. V tomto smyslu přišel také v srpnu 1894 přípis z Prostějova. Vyzvali představenstvo Tovačova, aby proti plánované stavbě podalo protest. V této chvíli však již bylo jasné, že tato trať získá podporu na vyšších místech a Tovačovští se s touto skutečností smířili. Navíc do budoucna bylo plánováno, že trať bude dále rozšířena směrem k Blatci a Vrbátkám.³⁷⁴

Nového majitele panství však v Tovačově nečekaly jen úspěchy, ale také spory. Ty se začaly projevat hned od počátku jeho působení ve městě. Městská rada, při sestavování rozpočtů, nechávala část výdajů, přepsat na velkostatek. Každoročně na tuto skutečnost na zasedáních městského výboru upozorňoval zástupce velkostatku, s podotknutím, že pro dobré vztahy, je majitel velkostatku ochoten tyto výdaje vzít na sebe. Táhlý spor se rozpoutal kvůli opravě Markova mostu. Vedení města se odvolávalo na starý zvyk, že starost o opravy mostů přísluší velkostatku a ne městu.³⁷⁵ Míra tolerance majitele velkostatku však přetekla roku 1895. Stalo se tak v souvislosti se stavbou městské školy v Tovačově. V době, kdy architekt Max Fleischer dokončil renovaci zámku v Tovačově, získala místní školní rada povolení postavit novou školní budovu. Pro dobré vztahy Fleischera s Gutmannem, se vedení a dozoru nad stavbou ujal vídeňský architekt. Vše probíhalo v nejlepším pořádku, až do chvíle, kdy Fleischer požadoval svůj honorář. Městská rada byla zaskočena, když účet byl adresován právě jí. Ohrazovala se tím, že v původní smlouvě tato položka nebyla. Situace se vyhrtila natolik, že Fleischer podal proti městskému výboru žalobu. V reakci na to, se „výborníci“ usnesli o odstranění děkovné pamětní desky ze školní budovy. Za viníka rozporu byl však označen David Gutmann. Ten se v té době ohradil proti poplatkům, které po něm obec požadovala za rok 1894. Jmenovitě poplatky za vydržování obecního býka a obecních hlídačů, což byly služby, které velkostatek neužíval. A také poplatek týkající se tovačovské farnosti. S ohledem

³⁷⁴ Zemský archiv Opava, SOKA Přerov, Archiv města Tovačov, inv. č. 506.

³⁷⁵ Zemský archiv Opava, SOKA Přerov, Archiv města Tovačov, inv. č.98. Kniha zápisů ze zasedání městského výboru, schůze 30. 4., 19. 11., 24. 12. 1893

na předchozí spory uvedl, že napříště do městské pokladny odvede pouze částky zákonem předepsané. Což přítomné na schůzi 26. prosince 1895 velice rozčílilo a ze školní budovy nechali odstranit i druhou děkovnou desku, „poněvač Gutmann ani Fleischer vyznamenání takového nehodni jsou.“³⁷⁶

Tento spor se podařilo urovnat, ale nadále vztahy mezi měšťany a majitelem velkostatku zůstaly rezervované a byly založené na vzájemných ústupcích, kdy David Gutmann neprotestoval proti mimořádným příspěvkům do městského rozpočtu a za to očekával vstřícný postoj ke svým podnikatelským záměrům.

6 Závěr

Wilhelm byl hlavou, ale také duší rodinného podnikání a jeho úspěchy do jisté míry zastínily jeho mladšího bratra. To je patrné i při bližším pohledu na literární zpracování životních osudů obou sourozenců. Jejich životy byly však natolik provázané, že patrně neudiví ani příbuzenský vztah mezi manželkami obou bratrů, Eleonore a Sophií Latzko.

David se se svou ženou těšil ze šesti dětí. Bohužel, jak bylo výše zmíněno, jeho syn Ludwig zemřel v pouhých čtyřiceti letech. Dědicem se, po smrti Davida v roce 1912, stal jeho nejstarší vnuk Wilhelm Hermann. Bohužel rodové heslo *Alles zur Zeit*, které si David Gutmann při své nobilitaci zvolil, se v budoucnu ukázalo být téměř osudným. Zámek i s okolními statky byl rodině zabaven během nacistické okupace a roku 1966, smrtí Wilhelma Hermanna, vymírá tato linie (v literatuře označovaná jako mladší) po meči.

7 Použitá literatura

Gutmann, Wilhelm: *Aus meinem Leben*. Vídeň: Gerold, 2. vyd. 1911, 137 s.

Moravští Židé v rakousko-uherské monarchii (1780-1918): XXVI. Mikulovské sympozium 24.–25. října 2000. Editor Jana STÁRKOVÁ, editor Emil KORDIOVSKÝ, editor Helmut TEUFEL, přeložil Helmut TEUFEL. Mikulov: Státní okresní archiv Břeclav, 2003. ISBN 8072750178.

PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 1993. ISBN 8090089542.

Archiv Židovského muzea v Praze, Židovská náboženská obec Lipník n. B., Nadace Gutmann, sign. 38041-42.

Národní archiv Praha, Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, Lipník n. B., matrika narozených 1827–1846, inv. č. 1043, s. 47.

Österreichisches Staatsarchiv in Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, HA EKO, Band 21, zápis č. 140.

³⁷⁶ Zemský archiv Opava, SOKA Přerov, Archiv města Tovačov, inv. č.98. Kniha zápisů ze zasedání městského výboru, schůze 26. 12. 1895.

Österreichisches Staatsarchiv in Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv. Adelsarchiv, fascikel 43, Ritterstand, z. 486 A.

Wiener Stadt- und Landesarchiv, Archiv der Stadt Wien, Handelsgericht, Firmenprotokoll sign. 2.3.3, B4, pag 581.

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Velkostatek Tovačov, kart. 91, inv. č. 578.

Zemský archiv Opava, SOkA Přerov, Archiv města Tovačov, inv. č. 98.

Zemský archiv Opava, SOkA Přerov, Archiv města Tovačov, inv. č. 392.

Zemský archiv Opava, SOkA Přerov, Archiv města Tovačov, inv. č. 506.

Zemský archiv Opava, SOkA Přerov, Archiv města Tovačov, inv. č. 540.

Zemský archiv Opava, SOkA Přerov, Obecná škola Lipník – židovská obec, inv. č. 68.

8 Kontakt na autora

Lenka Vlachová

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

Na Hradě 5

771 80 Olomouc

Email: lenka.pavlikova01@upol.cz

Školitel: Prof. PhDr. Jana Burešová CSc.

Iluminátor Matyáš Hutský z Křivoklátu

The Illuminator Matyas Hutsky of Krivoklat

Emá Součková

Anotace: Cílem příspěvku je představit iluminátora Matyáše Hutského z Křivoklátu (1546–1600?), který se věnoval především výzdobě chorálních rukopisů. Během svého života byl dvorním malířem arcivévody Ferdinanda Tyrolského, ale i představeným Staroměstského malířského cechu. Autorka na základě pramenných dokladů, ale i stylové analýzy iluminací spojuje s jeho osobností několik graduálů, jež vyšly z písařských dílen Jana Táborského z Klokotské Hory i Jana Kantora Starého. Dále poukazuje na kryptoportréty v jeho tvorbě a charakteristický styl miniatur projevující se lazurní malbou, éterickými postavami a typizovanými tvářemi figur v biblických výjevech.

Klíčová slova: Matyáš Hutský z Křivoklátu, iluminace, miniatura, graduál, rukopis

Summary: The aim of this paper is to present the illuminator Matyas Hutsky of Krivoklat (1546–1600?) whose work mainly focused on the decoration of chant manuscripts. During his life he was a court painter of the archduke Ferdinand of Tyrol, but also a superior of the Old Town painters' guild. On the basis of primary sources and stylistic analysis of illuminations, the author connects a few graduals which were written in the workshop of Jan Taborsky of Klokotska Hora and Jan Kantor Sary with the figure of Hutsky. Furthermore, the paper pays attention to hidden portraits in his work as well as his characteristic style, manifesting in watercolor painting, ethereal figures and the manner of his depiction of faces.

Key words: Matyas Hutsky of Krivoklat, illumination, miniature, gradual, manuscript

1 Úvod

Výraznou malířskou osobností 16. století byl Matyáš Hutský z Křivoklátu,³⁷⁷ který se věnoval především výzdobě chorálních rukopisů – graduálů a kancionálů, jež sloužily pro zpěv na kůrech městských kostelů. V druhé polovině 16. století byly tyto nákladné kodexy v tehdejší Praze sepisovány v dílnách písařů zvl. Jana Táborského z Klokotské Hory³⁷⁸ a Jana Kantora Starého.³⁷⁹ Na jejich výzdobě se podíleli kro-

³⁷⁷ Výběrová bibliografie k němu: MIKOVEC, F. B. Matěj Hutský z Křivoklátu. Časopis českého museum, 1853, XXVII, s. 52-68; BAUM, A. Drobné příspěvky k životopisu některých umělců, někdy v Praze usedlých. *Památky archaeologické a místopisné*, 1884, XII, s. 39; WINTER, Z. Matyáš Hutský od Křivoklátu. *Památky archaeologické a místopisné*, 1890-1892, XV., s. 627-629; CHYTLIL, K. *Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490-1582*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906, s. 21, 23, 26, 49, 91-97, 167, 189, 190, 195, 196, 199, 301-305; WINTER, Z. Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909, s. 167-171, 229; HERAIN, K. V. České malířství od doby rudolfínské do smrti Reinerovy: příspěvky k dějinám jeho vnitřního vývoje v letech 1576-1743. Praha: Nákladem F. Šimáčka, 1915, s. 12, 13, 23, 88; TOMAN, P. *Nový slovník československých výtvarných umělců I*. Praha: Tvar, 1947, s. 391; VACKOVÁ, J. Podoba a příčiny anachronismu. *Umění*, 1968, XVI, s. 384; ŠRONĚK, M. *Pražští malíři 1600-1656: mistři, tovaryši, učedníci a štolíři v Knize Staroměstského malířského cechu: biografický slovník*. 1. vyd. Praha: Artefactum, 1997, s. 56-60; BRODSKÝ, P. *Krása českých iluminovaných rukopisů*. vyd. 1. Praha: Academia, 2012, s. 44. V literatuře se objevuje Matyáš Hutský z Křivoklátu, jak pod Matyáš, tak i Matěj, např. F. B. Mikovec uvádí malíře jako Matěje viz MIKOVEC, 1853, s. 52-68. M. Šroněk pro něho používá jméno Matyáš. Viz ŠRONĚK, 1997, s. 56-60.

³⁷⁸ Jan Táborský z Klokotské Hory (1499-1572) byl písař, majitel písařské dílny a autorem textů řady písní. Výběrová bibliografie k němu: JIŘEČEK, J. *Dějiny církevního básnictví českého až do XVIII. století*. Praha: Nákladem kr. české společnosti nauk, 1878, s. 4-9; WINTER, Z. K životopisu dvou českých umělců. *Památky archaeologické a místopisné*, 1893-1895, XVI, s. 555-556; TEIGE, J. *Jana Táborského z Klokotské Hory Zpráva o orloji staroměstském*. Praha: Společnost přátel starožitností, 1901; CHYTLIL, 1906, s. 48, 79, 179, 180; HEJNIC, O. Příspěvky k životopisu humanisty iluminátora Jana Táborského z Klokotské Hory. *Památky archaeologické a místopisné*, 1908-1909, XXIII, s. 157-162; WINTER, Z. Český průmysl a obchod v XVI. věku. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1913, s. 502; ŠIMÁK, J. V. Materiálle k dějinám českého umění. Drobné zprávy o umělcích doby Rudolfínské. *Památky archaeologické*, 1939, XXXI, s. 178; HORÁK, F. *Knihopis českých a slovenských tisků. Od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Díl II. Tisky z let 1501-1800*. Praha: Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků: Státní tiskárna, 1965, s. 246-248; KRÁSA, J. Epilog středověké iluminace. In BOHATCOVÁ, M. *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Panorama, 1990, s. 115; GRAHAM, B. F. H. *Bohemian and Moravian Graduals, 1420-1620*. Turnhout: Brepols, 2006, s. 87-92; PUMPRLA, V. *Knihopisný slovník českých, slovenských a cizích autorů 16.-18. století*. Praha: Kabinet pro klasická studia, Filosofický ústav Akademie věd České republiky, 2010, s. 1106-1107.

³⁷⁹ O osobnosti samotného Jana Kantora Starého toho příliš nevíme. Na základě nápisu „Jan Kantor anno aetatis 40“ u miniatury v Mladoboleslavském graduálu na fol. 413v

mě Matyáše Hutského i iluminátoři Fabián Pulěř,³⁸⁰ Matouš Ornys z Lindperka³⁸¹ a další. Ve starší literatuře byly považovány za anachronismus, přežitek středověku (VACKOVÁ, 1989, s. 95). Monumentální chorální rukopisy však tvoří osobitý projev měšťanské kultury v době renesance a představují tak protipól dvorské kultury.

2 Nástin života iluminátora Matyáše Hutského z Křivoklátu

Matyáš Hutský se narodil se roku 1546 na Křivoklátském panství mlynáři Janu Hutskému a jeho ženě Alžbětě, jejichž mlýn stál pod Křivoklátem (WINTER, 1909, s. 167). Zde si ho také všiml Ferdinand Tyrolský, který zde pobýval se svojí ženou Filipinou Velserovnou (MIKOVEC, 1853, s. 53). Arcivévoda ho později dal vzdělat v Tyrolsku (MIKOVEC, 1853, s. 53) a do roku 1567, než Ferdinand Tyrolský přesídlil z Prahy do Innsbrucku na zámek Ambras, byl jeho dvorním malířem (ŠRONĚK, 1997, s. 56). Poté, ač nebyl členem Staroměstského malířského cechu, rozhodl se usadit v Praze. Členem cechu se stal roku 1572, později byl i jeho představeným (MIKOVEC, 1853, s. 54). Staroměstské městské právo přijal až 1582 (CHYTIL, 1906, s. 92). Stalo se tak po předložení zachovacího listu z 10. května 1572, který vystavil Václav Oulička z Oulic, hejtman na Křivokláte a výhostného listu z roku 1580, jenž byl vydán Kryštofem Metychem z Čechova, také tehdejším křivoklátským hejtmanem (BAUM, 1884, s. 39).

(Mladá Boleslav, Okresní Muzeum, inv. č. 21692), kde je zobrazen klečící Jan Kantor Starý, předpokládal Barry Frederic Hunter Graham, že se Jan Kantor narodil roku 1531 nebo 1532, jelikož graduál byl dokončen roku 1572, o čemž je zápis na fol. 552r. Viz GRAHAM, 2006, s. 93. Dle kolofonů v několika rukopisech lze dále soudit, že Jan Kantor Starý byl měšťanem na Novém Městě pražském. Výběrová bibliografie k Janu Kantorovi: CHYTIL, 1906, s. 191, 193, 195; WINTER, 1913, s. 508; VACKOVÁ, 1968, s. 382; VACKOVÁ, J. Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526 až 1620. In Petrasová, T., Lorenzová, H. (eds.) *Dějiny českého výtvarného umění II/1*. vyd. 1. Praha: Academia, 1989, s. 95-96; KRÁSA, 1990, s. 115; GRAHAM, 2006, s. 93.

³⁸⁰ Fabián Pulěř žil v letech 1520–1562, pocházel z Ústí nad Labem a od 1550 byl členem staroměstského malířského cechu. Výběrová bibliografie k němu BAUM, 1884, s. 40; ZAMASTIL, K. Malíř Fabian Polirar. *Památky archaeologické a místopisné*, XVI, 1893–1895, s. 166-167; WINTER, 1893–1895, s. 553-555; CHYTIL, 1906, s. 47, 48, 73, 79, 80, 81, 82, 179-185, 293; WINTER 1909, s. 161, 238; ŠIMÁK 1939, s. 176-177; KROPÁČEK, J. České kancionály 16. století a iluminátor Fabián Pulěř. Praha, 1952. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Ústav pro dějiny umění; VACKOVÁ, 1968, s. 380; VACKOVÁ, 1989, s. 95; GRAHAM, 2006, s. 93-94.

³⁸¹ Matouš Ornys z Lindperka se patrně narodil v 2. čtvrtině 16. století a zemřel roku 1600. Výběrová bibliografie k němu: DOBICERA, F. J. Památky a muži památní z Laun. *Časopis českého museum* 1847, XXI, s. 326; RYBIČKA, A. Malíř Matouš Ornys z Lindperka. *Památky archaeologické a místopisné*, 1857, II, s. 90-91; CHYTIL, 1906, s. 83-87, 185-188, 294, 301; VACKOVÁ, 1968, s. 382; VACKOVÁ, 1989, s. 95; ŠÁROVCOVÁ, M. Matouš Ornys, Třebenický graduál. In HORNÍČKOVÁ, K., ŠRONĚK, M. (eds.) *Umění české reformace (1380–1620)*. Praha: Academia, 2010, s. 459-461; BRODSKÝ, 2012, s. 43.

Během svého působení v Praze je zaznamenáno, že se u M. Hutského vzdělávalo několik učedníků. Roku 1572 to byl Ferdinand z Eysernu, který byl přijat na pět let (MIKOVEC, 1853, s. 54). Ručiteli mu byli Jiljí de Roy a Kryštof Resler (MIKOVEC, 1853, s. 55). V červenci téhož roku k němu nastoupil do učení Filip Filkas (CHYTIL, 1906, s. 304). Po přijetí městského práva v roce 1581 přijal Hutský do učení Vavřince Kyšíka (CHYTIL, 1906, s. 305). Dalšími jeho žáky byli Václav Hubatý, jenž byl synem Jana Hubatého z Tábora (MIKOVEC, 1853, s. 65). Václav Hubatý se u něho učil od roku 1579 (MIKOVEC, 1853, s. 65). Jiným jeho učedníkem byl od roku 1589 i Adam Dusík z Krumlova a také Simeon Ledecký, syn Ambrože Ledeckého (CHYTIL, 1906, s. 92).

Malíř M. Hutský byl dvakrát ženatý. První manželka se jmenovala Salomena a zemřela v roce 1591. Malíř jí poté nechal zhotovit epitaf v kostele sv. Štěpána ve zdi (MIKOVEC, 1853, S. 58-60).³⁸² Druhou ženou byla Dorota (CHYTIL, 1906, s. 96).

Matyáš Hutský zemřel pravděpodobně mezi 15. zářím 1597 a 27. dubnem 1600 (CHYTIL, 1906, s. 95). Jeho synovcem byl Šimon Hutský, který byl roku 1593 propuštěn z poddanství na Křivoklátě a údajně vyzdobil část Památníku Matouše Günthera z Jihlavy (WINTER, 1909, s. 170).³⁸³ Žil v Praze a roku 1607 se usadil v Rakovníku (ŠRONĚK, 1997, s. 59).³⁸⁴

2.1 Rukopisy iluminované Matyášem Hutským a jeho dílnou

Roku 1585 zhotovil Matyáš Hutský *kopie maleb svatováclavské legendy z katedrály sv. Víta* (MIKOVEC, 1853, s. 55).³⁸⁵ Rukopis³⁸⁶ je dnes uložený v Národní knihovně

³⁸² Kostel sv. Štěpána byl zbořen v letech 1790–1795. Viz ŠTECH, V. V., WIRTH, Z., VOJTÍŠEK, V. *Zmizelá Praha 1. Staré a nové město s podskalím*. Vyd. 3 Praha, Litomyšl: Paseka 2002, s. 13.

³⁸³ Památník Matouše Günthera z Jihlavy (Praha, Strahovská knihovna, sign. DG IV 27) 1599–1612, k rukopisu BRODSKÝ, P., PAŘEZ, J. *Katalog iluminovaných rukopisů Strahovské knihovny*. Vyd. 1. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, 2008, s. 190-192, kat. č. 78.

³⁸⁴ F. B. Mikovec předpokládá, že Šimon Hutský byl jedním z jeho synů. Viz MIKOVEC, 1853, s. 66.

³⁸⁵ Cyklus nástěnných maleb se svatováclavskou legendou vytvořil v kapli sv. Václava ve Svatovítské katedrále Mistr Litoměřického oltáře patrně před rokem 1509. Ke kapli nejnověji KUTHAN, J., ROYT, J. *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha: svatyně českých patronů a králů*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny ve spolupráci s Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze, 2011, s. 398-410.

³⁸⁶ Název rukopisu je: «*Icones historici Vitam et Martyrium Sancti Wenceslai, principis Boemiae, designantes. Desumpti ex ea pictura, quae in capella eidem dicata, in templo Regiae arcis Pragensis metropolitano Boemiae, ubi corpus eius quiescit, in lateribus parietum conspicitur, suntque iisdem, formis, coloribus, eadem vestitura, incessque illuminati, et ferme ad vivum representati.*» Viz přepis MIKOVEC, 1853, s. 55; ŠRONĚK, 1997, s. 56.

ve Vídni.³⁸⁷ Na pátém listu se nachází latinská předmluva, kde jsou také uvedena některá životopisná data Matyáše Hutského. Za šestým listem³⁸⁸ pak následuje třiačtyřicet obrazů svatováclavské legendy. Další rukopisy, které pravděpodobně iluminoval Matyáš Hutský, jsou *Kodex heidelbergský* uložený v Archivu Národní galerie v Praze³⁸⁹ a *Kodex z Vídeňské Národní knihovny s rodokmenem Karla IV.*³⁹⁰ Karel Stejskal ve svém obsáhlém článku v časopise *Umění* však předpokládal a také to obsáhle zdůvodnil, že zmíněné iluminace v těchto rukopisech jsou prací Matouše Ornyse z Lindperka, a ne Matyáše Hutského (viz *STEJSKAL* 1976, s. 13-58). Všechna odůvodnění Karla Stejskala, byť velice přesvědčivá, pozbývají smyslu při porovnání miniatury s příjezdem sv. Václava na říšský sněm, které se ve zcela shodné podobě vyskytuje jak ve Svatováclavské legendě, tak v *Kodexu heidelbergském* a *Kodexu z Vídne*. Další miniatury z fol. 25r a 28r v legendě sv. Václava se opět ve shodné podobě objevují na fol. 63r a 64r v *Kodexu s rodokmenem Karla IV. z Vídne*. K. Stejskal pravděpodobně neviděl Svatováclavskou legendu, nebo ji viděl jen na reprodukcích a je dosti možné, že neviděl ani *kodex z Vídne*,³⁹¹ což by nebylo nikterak překvapující, protože se psal rok 1976 a cesta do Vídne byla více než nepravděpodobná. Avšak ještě před Karlem Stejskalem připsala tyto rukopisy M. Hutskému Jarmila Vacková (*VACKOVÁ*, 1968, s. 392), která se ovšem později ztotožnila s názorem Karla Stejskala (*VACKOVÁ*, 1989, s. 97).

Dále se Hutský podílel především na výzdobě několika hudebních rukopisů. V první řadě pro to svědčí monogramy, které se nacházejí na některých iluminovaných foliích těchto knih. V prvním díle *dvoudílného Křižovnického graduálu*³⁹² se objevují na fol. 208r a 223r monogram MH (*PRAŽÁK*, 1980, s. 74). Oba díly byly již v minulosti spojeny s písařskou dílnou Jana Táborského z Klokotské Hory (*VACKOVÁ*, 1968, s. 381). Karel Konrád se domníval, že první díl *Křižovnického graduálu* je dílem Fabiána Pulěře, pro což svědčí na fol. 88r monogramy FP, které se nacházejí

³⁸⁷ Svatováclavská legenda (Vídeň, Rakouská národní knihovna, Cod. Ser. n. 2633) 1585.

³⁸⁸ List nese titul: „*Vita et Martyrium Sancti Wenceslai, principis Boemiae, verissimis Iconibus illustratum.*“

³⁸⁹ *Kodex heidelbergský* (Praha, Archiv NG, sign. AA2015) 2. pol. 16. století.

³⁹⁰ *Stammbaum Kaiser Karls IV.* (Wien, Österreichische Nationalbibliothek, sign. Cod. 8330) 1550–1574.

³⁹¹ *Stammbaum Kaiser Karls IV.* (Wien, Österreichische Nationalbibliothek, sign. Cod. 8330) 1550–1574.

³⁹² 1. svazek *Křižovnického graduálu* (Praha, NK ČR, depositum knihovny rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou, sign. Kříž. XVIII A 7) 1559–1592 a 2. svazek *Křižovnického graduálu* (Praha, NK ČR, depositum rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou, sign. XVIII A 6) 1559–1592.

na kameni, o který se opírá prorok Jesse (KONRÁD, 1893, s. 186).³⁹³ Iluminátor Fa-
bián Pulěř však byl s největší pravděpodobností pouze iluminátorem tohoto jednoho
folia. Odlišný styl výzdoby se také objevuje na fol. 216r, což je zároveň nejkvalitnější
folio celého rukopisu. Karel Stejskal výzdobu listu 216r s letopočtem 1574 připisu-
je Matouši Ornysovi (STEJSKAL, 1997, nepag). Ostatní iluminovaná folia v prvním
i druhém díle vykazují jednotu stylu projevující se lazurní malbou a schematický-
mi typizovanými figurami a budou proto s největší pravděpodobností prací Matyáše
Hutského.

Podíl M. Hutského je nutné hledat i v *dvoudílném graduálu Lomnickém*.³⁹⁴
J. Kropáček však předpokládal, že rukopis je dílem „jedné ruky“ – iluminátora Da-
niela Gellia zvaného Ušák (KROPÁČEK, 1952, s. 67). Nicméně Daniel zv. Ušák
iluminoval prokazatelně pouze část druhého dílu,³⁹⁵ kde se opět vyskytuje na někte-
rých listech odlišný styl výzdoby. Iluminátor Daniel přebírá velice často své kom-
pozice ze čtvrtého vydání Melantrichovy bible.³⁹⁶ *Fol. IIIr, 1r a 112r druhého svazku*
jsou pro svoji pastelovou barevnost a étericky zobrazené figury patrně prací Matyáše
Hutského z Křivoklátu. První díl vykazuje jednotu stylu a navíc se zde nachází mono-
gramy MH na fol. 93r (ŠÁROVCOVÁ, 2011, s. 76#), čili lze předpokládat, že jeho
výzdobu provedl Matyáš Hutský. Oba díly vyšly z dílny písaře Jana Kantora Staré-
*ho.*³⁹⁷ Karel Konrád ve své knize „*Dějiny posvátného zpěvu staročeského od XV. věku*
po zrušení literátských bratrstev I“ uvádí dvoudílný Lomnický graduál jakožto „*prá-*
ci umělce Jana Kantora, který svými malbami tyto kancionály ozdobil“ (KONRÁD,
1893, s. 193). Jan Kantor Starý však byl písař a ne iluminátor (viz výše).

³⁹³ Fol. 88r, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Kříž. XVIII A 7) 1559–1592.

³⁹⁴ 1. svazek Lomnického graduálu (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII A 53a) 1578 a 2. svazek Lomnického graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580.

³⁹⁵ Na fol. 205v Lomnického graduálu (Praha, NKČR, sign. XVII A 53b) se nachází miniatura s portrétem Daniela Ušáka a latinský textem: „*Daniel Gellius Curius Alias Cognomine Ussak. P[ro]pria. Ma[N]V. P[er]xit Anno 1582.*“

³⁹⁶ Např. Andělé nesoucí Mojžíše z hrobu na fol. 97r Melantrichovy bible (*Biblia Veteris et Novi testamenti*, (Praha, NK ČR, sign. 54. A 6, 1570) posloužili jako inspirace pro miniaturu stejného námětu na fol. 141r Graduálu Lomnice nad Popelkou (NK ČR, sign. XVII A 53b).

³⁹⁷ Na fol. 473r Lomnického graduálu (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII A 53a) je zápis sdělující, že rukopis byl dokončen ve čtvrtek na den sv. Barbory Janem Kantorem Starým v roce 1578. Druhý díl Lomnického graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) nese informace o Janu Kantorovi a dokončení knihy na fol. 382v.

Dále Matyáš Hutský nejspíše iluminoval *Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy*,³⁹⁸ který sepsal Jan Kantor Starý.³⁹⁹ *Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy* je prvním svazkem dvoudílného rukopisu, jehož druhý díl se nazývá *Svatohavelský graduál*.⁴⁰⁰

Na základě stylové podobnosti byly s Matyášem Hutským spojeny ve starší literatuře rukopisy tzv. *Písně chval božských z Knihovny Národního muzea*⁴⁰¹ a *Graduál Jakuba Sklenáře* (ŠRONĚK, 1997, s. 56),⁴⁰² který jakýsi Jakub Sklenář sepsal.⁴⁰³ *Písně chval božských* přiřadila v minulosti J. Vacková dílně Jana Kantora Starého (VACKOVÁ, 1968, s. 384), nicméně rukopis obsahuje píseň odkazující na Jana Táborského,⁴⁰⁴ čili mohl být napsán právě v jeho dílně.

Monogramy Matyáše Hutského se také nacházejí na fol. 18r *Graduálu Sixta z Ottersdorfu* (ŠÁROVCOVÁ, 2011, s. 118#).⁴⁰⁵ U tohoto rukopisu není známý písař. Podle mého mínění vyzdobil M. Hutský i Český zpěvník od dominikánů,⁴⁰⁶ kde se nachází píseň odkazující na Jana Táborského.⁴⁰⁷

Lze také předpokládat, že iluminátor provedl výzdobu na fol. 85r a 185r *Graduálu kostela sv. Michala v Opatovicích*.⁴⁰⁸ Ostatní miniatury rukopisu mají určitou kresebnou jednotu a jsou dílem druhého mistra, jehož můžeme prozatím nazývat jako Mistra *Graduálu kostela sv. Michala v Opatovicích*. Tyto miniatury jsou kolo-rovanou perokresbou a je možné, že je provedl velmi schopný písař, jenž byl silně

³⁹⁸ *Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy* (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576.

³⁹⁹ Fol. 414v *Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy* (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) obsahuje kolofon se jménem Jana Kantora Starého.

⁴⁰⁰ *Graduál literátského bratrstva sv. Havla na Starém Městě pražském* (Praha, NK ČR, sign. XVII B 19) 4. čtvrtina 16. století.

⁴⁰¹ *Písně chval božských* (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A 16) 60. léta 16. století.

⁴⁰² *Graduál Jakuba Sklenáře* (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574.

⁴⁰³ Na fol. 539v *Graduálu Jakuba Sklenáře* (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) se nachází zápis, že rukopis byl dokončen roku 1574 Jakubem Sklenářem.

⁴⁰⁴ Fol. 223v–224v *Písní chval božských* (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A 16) obsahují píseň – básnický akrostich, jehož počáteční písmena dávají dohromady sdělení „TABORSKAY GAAN“.

⁴⁰⁵ *Graduál Sixta z Ottersdorfu* (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2) 1573–1599.

⁴⁰⁶ *Český zpěvník od dominikánů* (Praha, Národní archiv, fond Řádový archiv dominikánů, sign. ŘD 410) 70.–80. léta 16. stol.

⁴⁰⁷ Fol. 79r–79v *Českého zpěvníku od dominikánů* (Praha, Národní archiv, sign. ŘD 410) mají verše, které začínají písmeny: „TABORSKAYGAAN,“ což tedy s největší pravděpodobností identifikuje jméno Jana Táborského z Klokotské Hory.

⁴⁰⁸ *Graduál kostela sv. Michala v Opatovicích na Novém Městě pražském* (Praha, NK ČR, sign. XI B 1a) 1573–1578.

závislý na grafických předlohách Bernarda Salomona,⁴⁰⁹ které kopíruje i do nejmenších detailů.⁴¹⁰ Jeho výtvarný projev však působí poměrně přesvědčivě a vykazuje značnou zkušenost s kresbou perem. Obecně Mistrovi Graduálu kostela sv. Michala v Opatovicích svědčí menší formát. Jakmile vytváří větší miniatury zabírající polovinu nebo i celé folio, vyplouvá na povrch jeho nepříliš dobrá znalost lineární perspektivy, popřípadě jsou patrnější i určité disproporce v anatomii postav ve figurálních výjevech, které mají většinou příliš protáhlé, mohutné tělo a k tomu neúměrně malou hlavu.

2.2 Komparace miniatur

Z výše zmíněných rukopisů můžeme porovnat několik miniatur, jež jsou si stylově a kompozičně velice blízké a dle mého mínění vykazují určitou jednotu stylu, jež se projevuje lazurní malbou, étericky ztvárněnými postavami a typizovanými obličejí. Např. iniciály objevující se tradičně na prvních iluminovaných foliích toho kterého graduálu pro zpěv Kyrie s klečícím králem Davidem, který má při sobě harfu jakožto symbol své hudebnosti. V Českém zpěvníku od dominikánů⁴¹¹ a v Graduálu Jakuba Sklenáře⁴¹² klečí bělovlasý král David s dlouhým vousem v nákladném hermelínovém plášti na zeleném pahorečku před polopostavou Bolestného Krista, kterému prýští z boku krev do kalicha. Obě miniatury se projevují lazurní malbou s kresebně naznačenými detaily oděvu a schematicky provedenými obličejí obou postav ve výjevu.

Srovnání se také nabízí u motivu, který se objevuje tradičně na foliích k *Sanctus Summum*, a to je Čtyřiadvacet apokalyptických starců klanících se Hospodinu v Graduálu Jakuba Sklenáře⁴¹³ a v Křižovnickém graduálu.⁴¹⁴ V obou případech postrádají miniatury hloubku prostoru a vykazují kresebný styl a lazurní malbu na zlaceném pozadí. Postavy působí nehmotně bez patřičného tělesného objemu a jejich anatomie je překryta silou drapérie, do níž jsou zavínuty. Dále můžeme po-

⁴⁰⁹ Bernard Salomon byl kreslíř, nazývaný také někdy Bernardus Gallus nebo Petit Bernard. Žil mezi léty 1508–1561. Po roce 1540 pracoval pro tiskaře a nakladatele Jeana de Tournes staršího v Lyonu. K němu např. GRIVEL, M. Salomon, Bernard. In TURNER, J. (ed.) *The Dictionary of Art* 27. New York: Grove, 1996, s. 637.

⁴¹⁰ Např. celostranná miniatura s Proměněním Páně na hoře na fol. 169v Graduálu kostela sv. Michala v Opatovicích na Novém Městě pražském (Praha, NK ČR, sign. XI B 1a) je recepcí Salomonovy grafiky stejného námětu. Viz *Figure del Nuovo Testamento* (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, FC071) 1559.

⁴¹¹ Fol. 113r, Český zpěvník od dominikánů (Praha, Národní archiv, sign. ŘD 410).

⁴¹² Fol. 1r, Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21).

⁴¹³ Fol. 101r, Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21).

⁴¹⁴ Fol. 175r, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVIII A 6).

rovnat výjev se třemi anděly u Abrahama v Mamre, které se v podobné formě objevují v Písních chval božských⁴¹⁵ Lomnického graduálu⁴¹⁶ a v Graduálu kostela sv. Michala v Opatovicích.⁴¹⁷ Ve všech třech případech jsou scény zasazeny do mělkého prostoru a provedeny lazurou. Kresebně naznačené obličejy andělů, které nejsou nijak typově odlišeny, vykazují jednotu stylu. Iluminátor výjevy také zasadil v rozporu s biblickým textem ke kamennému obydlí a ne ke stanu.

Ze starozákonních motivů lze srovnat miniatury s Eliášem jedoucím v ohnivém voze na nebesa. V Písních chval božských⁴¹⁸ zobrazil Matyáš Hutský pouze proroka Eliáše v ohnivém voze a Elišu, který úkazu přihlíží ze zemského povrchu, jež je pouze naznačen nahozený zelenou s dvěma mladými stromky. Na miniaturách v Lomnickém graduálu⁴¹⁹ a Graduálu Sixta z Ottersdorfu⁴²⁰ je výjev více rozveden, včetně rozestoupené vody pod kočárem a v zadním plánu je navíc zachycena scéna časově následující – medvědice rdousící malé chlapce, kteří se Elišovi posmívali pro jeho plešatost.⁴²¹ Iluminátor však ve všech případech maluje stejným způsobem vůz s trojspřežím a obdobně vidíme ztvárněného proroka Elišu, jenž vztahuje ruce k ujíždějícímu kočáru.

Nápadná stylová shoda panuje také u miniatur s Adorací dítěte v Lomnickém graduálu,⁴²² v Graduálu Sixta z Ottersdorfu⁴²³ a v Graduálu Jakuba Sklenáře.⁴²⁴ Panna Marie se sklání k malému Ježíškovi, který leží na slámě v přítomnosti volka a osla. Josef stojí v pozadí Panny Marie. Jednotlivé figury jsou ve všech třech případech kulisovitě řazené za sebe a miniatury tím tak zcela postrádají hloubku prostoru, i když jsou kresleny s půvabnou dávkou naivity. V souvislosti s Adorací můžeme srovnat i výjev Zvěstování Pastýřům, který je zasazen do krajiny s dlouhým průhledem. V popředí scény jsou umístěni udivení pastýři hledící na přilétajícího anděla obklopeného žlutou září.⁴²⁵

⁴¹⁵ Fol. 143r, Písně chval božských (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A 16).

⁴¹⁶ Fol. 1r, Lomnický graduál (Praha, NKČR, sign. XVII A 53b).

⁴¹⁷ Fol. 85r, Graduál kostela sv. Michala v Opatovicích na Novém Městě pražském (Praha, NK ČR, sign. XI B 1a).

⁴¹⁸ Fol. 79r, Písně chval božských (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A 16).

⁴¹⁹ Fol. 419r, Lomnický graduál (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII A 53a).

⁴²⁰ Fol. 396r, Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2).

⁴²¹ Viz 2Kr 2, 23–24.

⁴²² Fol. 93r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a).

⁴²³ Fol. 18r, Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2).

⁴²⁴ Fol. 189v, Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21).

⁴²⁵ Fol. 93r Lomnického graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) a fol. 18r Graduálu Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2).

Matěj Hutský se velice často omezuje na zobrazení hlavních postav biblického příběhu bez dalších přídavných figur a jiné stafáže. Zjednodušování kompozic motivů však bylo dáno jejich drobným měřítkem a patrně i finančními možnostmi objednavatelů. To můžeme např. spatřit u výjevu Cesty do Emauz, kde je namalován pouze Kristus mezi dvěma apoštoly.⁴²⁶ Dále u Samsona přemáhajícího holýma rukama lva⁴²⁷ nebo Křtu Krista,⁴²⁸ který zahrnuje postavy Jana Křtitele oděného do kůží a Krista, jenž stojí po kolena ve vodě. Součástí výjevu je vznášející se holubice Ducha svatého ve žluté záři, nad níž je navíc naznačen lazurní malbou Bůh Otec shlížející z nebes. Podobně skromný je i výjev se spícím Eliášem v Českém zpěvníku od dominikánů a v Písniích chval božských,⁴²⁹ kterému anděl přináší vodu a chléb. Miniatury můžeme porovnat s iluminovanou iniciálou z Graduálu Jakuba Sklenáře,⁴³⁰ jež má ve svém vnitřním poli výjev zobrazující Jákobův žebřík. Figura spícího Jákoba je provedena stejným způsobem jako Eliáš na výše zmíněných miniaturách. Shodná je nejenom pozice spících postav, které překrývá z velké části drapérie oděvu, ale i typika tváře s hustým vousem a gesto ruky, jež je pod hlavou.

Stylová a kompoziční jednota je patrná u iniciál s Kristem v Předpeklí v Křižovnickém⁴³¹ a Svatohavelském graduálu.⁴³² Kristus stojí v prvním plánu a natahuje ruku do výklenku, kde jsou namačkáni starozákonní proroci. Za Kristem jsou poté viditelní Adam a Eva s jablkem hříchu v rukách. Shoda panuje také u miniatur s Nanebevstoupením Krista, jež se obdobně objevuje ve čtyřech rukopisech.⁴³³ V popředí výjevu je vždy namalována Panna Marie ve svém tradičním červenomodrém Mariánském oděvu. Postavy apoštolů jsou kulisovitě řazeny za sebou u nízkého

⁴²⁶ Fol. 335r Lomnického graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) a fol. 214r Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41).

⁴²⁷ Fol. 335r Lomnického graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a), fol. 214r Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) z a fol. 293r Graduálu Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2).

⁴²⁸ Fol. 97v Křižovnického graduálu (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) a fol. 396r Graduálu Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2).

⁴²⁹ Fol. 212v Českého zpěvníku od dominikánů (Praha, Národní archiv, sign. ŘD 410) a fol. 167r Písnií chval božských (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A 16).

⁴³⁰ Fol. 468v, Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21).

⁴³¹ Fol. 57r, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVIII A 6).

⁴³² Fol. 78r, Graduál kostela sv. Havla (Praha, NK ČR, sign. XVII B 19).

⁴³³ Fol. 419r Lomnického graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a), fol. 386v Graduálu Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII. B. 21), fol. 396r Graduálu Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2) a fol. 199v Křižovnického graduálu (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A7).

zeleného pahorku s viditelnými Kristovými stopami, na kterém stojí dva andělé. Ze samotného Krista jsou patrné jen jeho nohy v oblaku.

V graduálech na foliu věnovanému letnicím se často pod kolumnou objevuje biblický výjev z knihy Skutků – Křest etiopského dvořana. Tento námět byl Matyášem Hutským namalován hned v šesti rukopisech.⁴³⁴ Výjevu vždy dominuje v popředí stojící figura mouřenína, který je křtěn jáhnem Filipem. Kromě miniatury z Písní chval božských, kde se iluminátor omezil pouze na zobrazení křtícího Filipa, komorníka a kočího hlídajícího koně, se v ostatních výše zmíněných miniaturách nachází i exotický kočár s kočím v orientální kostýmní úpravě.

V Křížovnickém graduálu,⁴³⁵ v Graduálu Jakuba Sklenáře⁴³⁶ a v Písních chval božských⁴³⁷ je shodně namalována Poslední večeře, kde je Jidáš zobrazen za tělem iniciály a nesedí s ostatními u stolu. Iluminátor tedy Jidáše vtipně vydělal ze společenství apoštolů, což se v rukopisech iluminovaných jinými malíři, neobjevuje.⁴³⁸ Většinou sedí Jidáš s měšcem v ruce s ostatními u stolu. V Křížovnickém graduálu je navíc tělo iniciály složeno z listů a plodů vinné révy, což má eucharistický význam.⁴³⁹ Jedinou analogií je miniatura v Žitavském graduálu⁴⁴⁰ ze začátku 16. století,⁴⁴¹ kde Jidáš právě vstává od stolu. Iluminátor evidentně reflektoval text Janova Evangelia, kde se píše, že Ježíš označil zrádce – Jidáše Iškariotského tím, že mu podal „skývu chleba. Poté mu řekl: ... ,*Co chceš učinit, učiň hned!*’ *Nikdo u stolu nepochopil, proč*

⁴³⁴ Fol. 103r Písní chval božských (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A 16), fol. 208r Křížovnického graduálu (Praha, NK ČR, sign. Kříž. XVIII A7), fol. 418r Graduálu Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2), fol. 382r Graduálu Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII. B. 21), fol. 443r Lomnického graduálu (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII A 53a) a fol. 269r Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII. 41).

⁴³⁵ Fol. 223r, Křížovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Kříž. XVIII A7).

⁴³⁶ Fol. 402v, Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21).

⁴³⁷ Fol. 167r, Písně chval božských (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A 16).

⁴³⁸ Viz srov. např. fol. 29r Graduálu novoměstských řezníků (Praha, NK ČR, sign. XVII A 31), fol. 220v Lounského graduálu (Louny, SOKA, sign. I G 8a); fol. 160v Svatovítské graduálu (Praha, Archiv Pražského hradu, sign. P 10); fol. 230v Žlutického graduálu (Praha, Památník národního písemnictví, sign. TR I 27).

⁴³⁹ K symbolice vinné révy zvl. ROYT, J. K ikonografii révy vinné v Čechách. In KILIÁN, J. (ed.). *Trpké býti zdá se?: víno a vinařství v českých zemích ve středověku a v raném novověku : sborník příspěvků z konference konané v Mělníce 2.-4. dubna 2008*. Mělník: Regionální muzeum Mělník, 2009, s. 219-228.

⁴⁴⁰ Fol. 82r, Žitavský graduál (Zittau, Christian Weise Bibliothek, sign. Mscr A III).

⁴⁴¹ Rukopis patrně vyzdobil Janíček Zmílelý z Písku. K němu např. CHYTIL, K. *Vývoj miniaturního malířství za doby králů rodu Jagellonského*. Praha: nákl. vl., 1896, s. 24-29. Z nejnovějších prací k němu GRAHAM, 2006, s. 82-84.

mu to řekl. Protože měl Jidáš u sebe pokladnici, domnívali se někteří, že ho poslal nakoupit, co potřebují na svátky, nebo dát něco chudým. Jidáš přijal skývu, a hned vyšel ven. Byla noc.“ (J 13, 27–30).

2.3 Kryptoportréty v díle Matyáše Hutského

Kromě malování miniatur se Matyáš Hutský věnoval i malbě monumentálního umění. Z roku 1589 je dochovaná zpráva o Hutského velké zakázce na oltářní archu pro kostel sv. Benedikta na Starém Městě (MIKOVEC, 1853, s. 57–58). Smlouva byla uzavřena mezi Matyášem Hutským, Štěpánem Rybářem, úředníkem záduší kostela sv. Benedikta, a krejčím Pavlem Herynkem za přítomnosti kněze Matěje, faráře kostela Panny Marie před Týnem a pana Cypriána Bílka z týnské osady (ŠRONĚK, 1997, s. 57). Ten podal na Matyáše Hutského žalobu, protože svojí podobu spatřil v postavě Jidáše, což se mu nikterak nelíbilo (ŠRONĚK, 1997, s. 57). Matyáš Hutský se proti tomu bránil mimo jiné i tím, že když Jidáš seděl s ostatními apoštoly u stolu, nebyl ještě zrádce ale pouze apoštolem (ŠRONĚK, 1997, s. 57). Tato zmínka je velice zajímavá, zvážíme-li, že na výše zmíněných miniaturách s Poslední večeří je Jidáš Matyášem Hutským vyčleněn ze společenství apoštolů a postaven s měšcem v ruce za tělo iniciály. Spor skončil smírem a Hutský nakonec Jidášovu tvář přemaloval (ŠRONĚK, 1997, s. 58).

V této souvislosti je třeba zmínit, že Matyáš Hutský patrně čas od času maloval kryptoportréty. Dochovaným příkladem je postava Panny Marie v kompozici Sslání Ducha svatého v Českém zpěvníku od dominikánů,⁴⁴² která zobrazuje patrně objednatelku rukopisu. Panna Marie nemá na sobě tradiční červenomodrý oděv, který má na sobě téměř vždy na miniaturách tohoto námětu,⁴⁴³ ale místo toho je oděna do hábitu připomínajícího oděv dominikánek.⁴⁴⁴ Zároveň její tvář vykazuje portrétní rysy, které se neshodují s tradičním zobrazením mladistvé Panny Marie. I zde se nabízí srovnání např. s miniaturou z Graduálu Sixta z Ottersdorfu.⁴⁴⁵ Apoštolové zde stejným způsobem gestikulují a mají dokonce i velice podobná roucha jako na miniatuře z Českého zpěvníku od dominikánů. Rozdíl je v oděvu a zobrazení Panny Marie. Netradiční ztvárnění Panny Marie v Českém zpěvníku od dominikánů může tedy upozorňovat na osobu objednavatele, kterou byla podle akrostichu

⁴⁴² Fol. 206v, Český zpěvník od dominikánů (Praha, Národní archiv, sign. ŘD 410).

⁴⁴³ Např. zobrazení na fol.131r Teplického graduálu (Teplice, Regionální muzeum, sign. Ms 1), na fol. 305r Malostranského graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3), na fol. 418r Graduálu Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2) *nebo na fol.443r Lomnického graduálu* (PRAHA, NK ČR, SIGN. XVII A 53A).

⁴⁴⁴ Viz srov. obr. v HALL, J. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Vyd. 2. Praha; Litomyšl: Paseka, 2008, 95.

⁴⁴⁵ Fol. 418r, Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2).

na fol. 2v–3v jakási Magdaléna.⁴⁴⁶ Čili výše zmíněný Cyprián Bílek měl patrně důvodné podezření se domnívat, že Jidáš na oltářní desce nese jeho podobu.

Oproti jiným iluminátorům disponoval Matyáš Hutský díky svému zahraničnímu školení značným rozhledem a vzděláním. Je možné, že se v Tyrolsku seznámil se spisy Albrechta Dürera, který kryptoportréty maloval velice často a vytvořil i návod, jak postupovat, aby podobizny nebyly na první pohled rozpoznatelné.⁴⁴⁷

3 Závěr

Styl Matyáše Hutského je ledabylejší než iluminace Fabiána Pulře nebo Matouše Ornyse. Jeho postavy, malované v miniaturách chorálních rukopisů, v některých případech postrádají tělesný objem a působí jako neduživé děti nebo duchové vznášející se v prostoru, zavinuti do mohutných drapérií. V některých případech se omezuje jen na zobrazování nejnutnějších postav ve výjevech bez přídavné stafáže, což může být především způsobeno přáním objednavatele – tedy jeho finančními možnostmi. Toto se zvláště vyskytuje v Písniích chval božských, o kterých Pavel Brodský předpokládá, že budou jeho ranou prací (BRODSKÝ, 2000, s. 6). Jisté zlepšení úrovně iluminací je patrné v Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy a v prvním díle Křížovnického graduálu, na kterém se podíleli i Fabián Pulř nebo Matouš Ornys. Pod jejich vlivem patrně M. Hutský modeluje postavy kvašovou barvou, což přidává koloritu na intenzitě a jednotlivé figurální výjevy tak působí mnohem přesvědčivějším dojmem.

Styl miniatur M. Hutského se projevuje vysokou mírou kresebnosti, která je patrná jak v typice tváří, tak v odstupňování prostoru jednotlivých scénérií. Dále je nutné zvážit fakt, že Matěj Hutský přijal za svého života několik uředníků, jimž také přiděloval práci, čili pokles úrovně v některých miniaturách je pravděpodobně způsoben i značnou spoluprací dílny. Miniatury s kopiemi svatováclavské legendy a rodokmenem Karla IV. mají vyšší úroveň, což bude jistě zapříčiněno velmi kvalitními předlohami, podle kterých umělec pracoval a jistě také nároky objednavatelů. Matěj Hutský však musel být ve své době značně uznávaným umělcem, zvážíme-li, že byl představeným malířského cechu a již jako velmi mladý malíř dvorním umělcem Ferdinanda Tyrolského.

Při posuzování výzdoby rukopisů je potřeba dbát velké opatrnosti, jelikož výzdoba není vždy jednotná a je výsledkem prací celé dílny. Popřípadě se na výzdobě jednoho rukopisu podílelo i několik umělců, členů malířského cechu, kteří se navzájem

⁴⁴⁶ Na fol. 2v–3v Českého zpěvníku od dominikánů (Praha, Národní archiv, sign. ŘD 410) se nachází akrostich, jehož počáteční a poslední písmena dávají dohromady sdělení „MANDELENA MISTROWA NAKLAD V CZINILA NA TYTO KNIHY. MATIASS IUSTIN PSAL“.

⁴⁴⁷ K Dürerovi např. CHADRABA, R. *Albrecht Dürer*. Praha: Orbis, 1963.

ovlivňovali. Někteří iluminátoři byli také velice často závislí na grafických předlohách, jejichž kompozice tlumočili do nejmenších detailů, čili je obtížné identifikovat jejich osobitý styl a vlastní invenci. Snahou příspěvku bylo představit všechny rukopisy, ve kterých byly nalezeny monogramy MH nebo lze Hutského podíl v té či oné knize hledat na základě charakteristické lazurní malby a schematické typice obličejů jednotlivých figur ve výjevu.

4 Použitá literatura

- BAUM, A. Drobné příspěvky k životopisu některých umělců, někdy v Praze usedlých. *Památky archaeologické a místopisné*, 1884, XII, s. 37-42. ISSN 1801-5786.
- BRODSKÝ, P. *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*. Praha: KLP, 2000. ISBN 80-85917-78-5.
- BRODSKÝ, P. *Krása českých iluminovaných rukopisů*. vyd. 1. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2175-5.
- BRODSKÝ, P., PAŘEZ, J. *Katalog iluminovaných rukopisů Strahovské knihovny*. Vyd. 1. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, 2008. ISBN 978-80-86404-22-6.
- DOBICERA, F. J. Památky a muži památní z Laun. *Časopis českého museum*, 1847, XXI, s. 321-329. ISSN 0862-7282.
- GRAHAM, B. F. H. *Bohemian and Moravian Graduals, 1420-1620*. Turnhout: Brepols, 2006. ISBN 2-503-51718-8.
- GRIVEL, M. Salomon, Bernard. In TURNER, J. (ed.) *The Dictionary of Art* 27. New York: Grove, 1997, p. 637. ISBN 1-884446-00-0.
- HALL, J. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Vyd. 2. Praha; Litomyšl: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-902-4.
- HEJNIC, O. Příspěvky k životopisu humanisty iluminátora Jana Táborského z Klokotské Hory. *Památky archaeologické a místopisné*, 1908–1909, XXIII, s. 157-162. ISSN 1801-5786.
- HERAIN, K. V. *České malířství od doby rudolfínské do smrti Reinerovy: příspěvky k dějinám jeho vnitřního vývoje v letech 1576–1743*. Praha: Nákladem F. Šimáčka, 1915.
- HORÁK, F. *Knihopis českých a slovenských tisků. Od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Díl II. Tisky z let 1501–1800*. Praha: Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků: Státní tiskárna, 1965.
- CHADRABA, R. *Albrecht Dürer*. Praha: Orbis, 1963.
- CHYTL, K. *Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490–1582*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.
- CHYTL, K. *Vývoj miniaturního malířství za doby králů rodu Jagellonského*. Praha: nákl. vl., 1896.
- JIŘEČEK, J. *Dějiny církevního básnictví českého až do XVIII. století*. Praha: Nákladem kr. české společnosti nauk, 1878.
- KONRÁD, K. *Dějiny posvátného zpěvu staročeského od 15. věku do zrušení literátských bratrstev. I. část, XV. věk a dějiny literátských bratrstev*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1893.

- KRÁSA, J. Epilog středověké iluminace. In BOHATCOVÁ, M. Česká kniha v proměnách staletí. Praha: Panorama, 1990, s. 107-116. ISBN 80-7038-131-0.
- KROPÁČEK, J. České kancionály 16. století a iluminátor Fabián Pulěř. Praha, 1952. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Ústav pro dějiny umění.
- KUTHAN, J., ROYT, J. *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha: svatyně českých patronů a králů*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny ve spolupráci s Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze, 2011. ISBN 978-80-7422-090-6.
- MIKOVEC, F. B. Matěj Hutský z Křivoklátu. Časopis českého museum, 1853, XXVII, s. 52-68. ISSN 0862-7282.
- PRAŽÁK, J. *Katalog rukopisů křižovnické knihovny, nyní deponovaných ve Státní knihovně ČR v Praze*. Praha: Státní knihovna České socialistické republiky, 1980.
- PUMPRLA, V. *Knihopisný slovník českých, slovenských a cizích autorů 16.-18. století*. Praha: Kabinet pro klasická studia, Filosofický ústav Akademie věd České republiky, 2010. ISBN 978-80-254-7790-8.
- ROYT, J. K ikonografii révy vinné v Čechách. In KILIÁN, J. (ed.). *Trpké býti zdá se? : víno a vinařství v českých zemích ve středověku a v raném novověku: sborník příspěvků z konference konané v Mělníce 2.-4. dubna 2008*. Mělník: Regionální muzeum Mělník, 2009, s. 219-228. ISBN 978-80-903899-6-0.
- RYBIČKA, A. Malíř Matouš Ornys z Lindperka. *Památky archaeologické a místopisné*, 1857, II, s. 90-91. ISSN 1801-5786.
- STEJSKAL, K. Matouš Ornys a jeho „rod císaře Karla IV.“ K otázce českého historizujícího manýrismu. *Umění*, 1976, XXIV, s. 13-58. ISSN 0049-5123.
- STEJSKAL, K. Matyáš Hutský z Křivoklátu. In *Icones historici, vitam et martyrium Sancti Venceslai, principis Boemiae, designantes = Historické obrazy života a umučení svatého Václava, knížete českého / industria et opera singulari Mathiae Hutski de Krzivoklat* [český překlad latinského originálu Zdeněk Uhlíř]. [Praha]: Knižní klub; London: Opus Publishing, 1997, nepag. ISBN 80-7176-602-X.
- ŠÁROVCOVÁ, M. *Ikonografie česky psaných utrakvistických graduálů*. Praha, 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Ústav pro dějiny umění. Vedoucí disertační práce Jaromír Homolka.
- ŠÁROVCOVÁ, M. Matouš Ornys, Třebenický graduál. In HORNÍČKOVÁ, K., ŠRONĚK, M. (eds.) *Umění české reformace (1380–1620)*. Praha: Academia, 2010, s. 459-461. ISBN 978-80-200-1879-3.
- ŠIMÁK, J. V. Materiál k dějinám českého umění. Drobné zprávy o umělcích doby Rudolfínské. *Památky archaeologické*, 1939, XXXXI, s. 170-181. ISSN 0031-0506.
- ŠRONĚK, M. *Pražští malíři 1600-1656 : mistři, tovaryši, učedníci a štolíři v Knize Staroměstského malířského cechu: biografický slovník*. 1. vyd. Praha: Artefactum, 1997. ISBN 80-902279-2-9.
- ŠTECH, V. V., WIRTH, Z., VOJTÍŠEK, V. *Zmizelá Praha 1. Staré a nové město s podskalím*. Vyd. 3 Praha, Litomyšl: Paseka 2002. ISBN 80-7185-497-2.

- TEIGE, J. *Jana Táborského z Klokotské Hory Zpráva o orloji staroměstském*. Praha: Společnost přátel starožitností, 1901.
- TOMAN, P. *Nový slovník československých výtvarných umělců I. vyd.* 3. Praha: Tvar, 1947.
- VACKOVÁ, J. Podoba a příčiny anachronismu. *Umění*, 1968, XVI, s. 379-393. ISSN 0049-5123.
- VACKOVÁ, J. Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526 až 1620. In Petrasová, T., Lorenzová, H. (eds.) *Dějiny českého výtvarného umění II/1*. vyd. 1. Praha: Academia, 1989, s. 93-105. ISBN 80-200-0069-0.
- WINTER, Z. Český průmysl a obchod v XVI. věku. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1913.
- WINTER, Z. K životopisu dvou českých umělců. *Památky archaeologické a místopisné*, 1893–1895, XVI, s. 553-556. ISSN 1801-5786.
- WINTER, Z. Matiš Hutský od krivoklátu. *Památky archaeologické a místopisné*, 1890–1892, XV, s. 627-629. ISSN 1801-5786.
- WINTER, Z. Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.
- ZAMASTIL, K. Malíř Fabian Polirar. *Památky archaeologické a místopisné*, 1893, XVI, 1893–1895, s. 166-167. ISSN 1801-5786.

5 Použité prameny

- Biblia Veteris et Novi testamenti* (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. 54 A 6) 1570
- Český zpěvník od dominikánů (Praha, Národní archiv, fond – Řádivý archiv dominikánů, sign. ŘD 410) 70. –80. léta 16. stol.
- Figure del Nuovo Testamento (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, FC071) 1559
- Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII B 21) 1574
- Graduál kostela sv. Michala v Opatovicích na Novém Městě pražském (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XI B 1a) 1573–1578.
- Graduál literátského bratrstva sv. Havla na Starém Městě pražském (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII B 19) 4. čtvrtina 16. století
- Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII A 41) 1576
- Graduál novoměstských řezníků (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII A 31) 1568
- Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XXIII B 2) 1573–1599
- Kodex heidelbergský (Praha, Archiv Národní galerie, sign. AA2015) 2. pol. 16. století
- Křížovnícký graduál (Praha, Národní knihovna České republiky, depositum knihovny rytířského řádu křížovníků s červenou hvězdou, sign. Kříž. XVIII A 7) 1559–1592
- Křížovnícký graduál (Praha, Národní knihovna České republiky, depositum rytířského řádu křížovníků s červenou hvězdou, sign. XVIII A 6) 1559–1592
- Lomnický graduál (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII A 53a) 1578

Lomnický graduál (Praha, *Národní knihovna České republiky*, sign. XVII A 53b) 1580
Lounský graduál (Louny, Státní okresní archiv, sign. I G 8a) 1530
Památník Matouše Günthera z Jihlavy (Praha, Strahovská knihovna, sign. DG IV 27) 1599–1612
Písně chval božských (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A 16) 60. léta 16. století
Stammbaum Kaiser Karls IV. (Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 8330) 1550–1574
Svatováclavská legenda (Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. Ser. n. 2633) 1585
Svatovítský graduál (Praha, Archiv Pražského hradu, sign. P 10) 1551–1552
Žitavský graduál (Zittau, Christian Weise Bibliothek, sign. Mscr A III) 1512
Žlutický graduál (Praha, Památník národního písemnictví, sign. TR I 27) 1558–1565.

6 Kontakt na autora

Mgr. Ema Součková
Univerzita Karlova v Praze
Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Thákurova 3,
160 00 Praha 6
Email: esou@email.cz
Školitel: Prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D.

Média

Mediální geografie jako příspěvek k výuce mediální gramotnosti

Media Geography as a Contribution to Media Literacy Education

Zdenka Burešová

Anotace: Výuka mediální gramotnosti bývá často zaměřena na konkrétní specifická témata jako mediální reprezentace určité události, nástroje propagandy či rozdíly mezi bulvárními a seriózními médii. Stranou zájmu pak ale zůstává, v jaké formě a v jakých obecných tematických rámcích bývá v médiích a především ve zpravodajství prezentován svět a dění v něm obecně, stejně jako jsou opomíjeny faktory, jež podobu „mediálního světa“ určují. Příspěvek proto představuje mediální geografii (též geografie zpravodajství, news geography) coby specifickou oblast mediálních studií, jež může zajímavým způsobem rozšířit spektrum témat probíraných při výuce k mediální gramotnosti.

Klíčová slova: mediální geografie, mediální studia, reprezentace světa, zpravodajství

Summary: Media literacy education often focuses on particular, specific topics such as media representation of a particular event, means of propaganda or differences between broadsheet and tabloid media. Thus, some more general problems are left behind – like the way the world itself is represented in the media (and particularly in the news). Therefore, the text introduces the field of media geography (or news geography) as a part of media studies that has the potential to broaden the media literacy education and its topics.

Key words: News Geography, Media Studies, Representation of the World, News

1 Úvod

Mediální reprezentace světového dění není nijak výjimečným tématem debat ve společnosti, a to včetně těch vedených v rámci výuky (k) mediální gramotnosti, jež je dnes už pevnou součástí kurikula českých škol. Většinou se však takové debaty týkají konkrétních událostí, uchopení a zpracování určitého tématu, možností propagandy, manipulace nebo vědomého zkreslení ze strany média. Méně často tyto úvahy překonají hranici jedné či několika málo událostí a zaměří se na mediální reprezentaci světa v obecnější rovině, tedy na to, jaký obraz světa média za pomoci jednotlivých konkrétních zpráv dennodenně vytvářejí, o jakých tématech a kterých regionech světa informují a co je vlastně pro takový *mediální svět* typické. Toto opomíjení obecných charakteristik médií reprezentovaného světa nejenže ochuzuje debatu o médiích o podstatný rozměr, ale především může mít v důsledku významný dopad na příjemce mediálních obsahů a tím i na společnost jako celek – a to dopad tím silnější, že se jedná o proces většinou neuvědomovaný, ale zároveň jen stěží odvratitelný.

Tím, jakou strukturu má svět opakovaně, den za dnem předkládaný divákům, čtenářům či posluchačům zpravodajství, se zabývá oblast *mediální geografie* coby nepřilíš známá součást mediálních studií. Právě jí je věnován tento příspěvek. V následujícím textu bude nejprve krátce představena samotná oblast *mediální geografie* a její hlavní zjištění, poté se text zaměří na základní faktory ovlivňující podobu světa v médiích, představí charakteristiky a podobu *mediálního světa* a nakonec se bude věnovat možným dopadům, jež výsledná podoba světa reprezentovaného v médiích může mít na jedince i společnost jako celek. Závěr pak bude patřit doporučením, jež z představeného problému plynou.

2 Mediální geografie

Mediální nebo též *zpravodajská geografie* (*news geography*)⁴⁴⁸ je poměrně mladou a stále ne zcela etablovanou součástí mediálních studií. Do oblasti jejího zájmu spadá reprezentace světa v médiích v nejširším slova smyslu – *mediální geografie* se věnuje tomu, jaké státy, regiony či oblasti světa dostávají v médiích prostor, v jakém kontextu se objevují (tj. s jakými tématy a s jakou valencí je média ve svých obsazích spojují) a zda a jakým způsobem se tyto *mediální světy* liší napříč státy či světadíly.

⁴⁴⁸ K pojmu *news geography* neexistuje ustálený český překlad. Vzhledem k tomu, že některé dále zmiňované studie jsou zaměřeny pouze na zpravodajství a jiné na mediální obsahy jako celek, bude nadále používán shrnující název *mediální geografie*.

Přestože v průběhu druhé poloviny dvacátého století a především během posledních patnácti let vznikla řada analýz a studií, jež se touto problematikou zabývaly⁴⁴⁹ (a některé z nich lze v rámci oboru považovat za kanonické)⁴⁵⁰, není dosud oblast *mediální geografie* ustanovena jako samostatná součást mediálních studií, což se v řadě případů odráží i na metodologické nejednotnosti a roztržičnosti jednotlivých analýz. Navzdory tomu však má smysl se geografii *mediálních světů* zabývat, což ostatně potvrzují i výsledky provedených analýz, jež i přes nejednotnou metodu docházejí k velmi podobným (a podle úhlu pohledu zajímavým či alarmujícím) zjištěním.

Samotný termín *mediální geografie* (*news geography*) poprvé použil a poté prosazoval v 80. letech Winfried Schulz (Wilke, Heimprecht, Cohen, 2012, s. 305), analýzy věnované tomuto tématu však vznikaly již dříve. Za jednu z prvních mezinárodních studií bývá označována Schrammova práce z roku 1956 (Wu, 2000, s. 112), často jsou zmiňovány i výsledky Gerbnerovy a Marvanyiho studie (1977). V posledních letech se rozsáhlým analýzám z oblasti *mediální geografie* věnují zejména Cohen, Wilke a Shoemakerová.⁴⁵¹ V českém prostředí se výzkumy reprezentace světa v médiích objevují spíše nahodile.⁴⁵²

Přes rozdíly v metodice se provedené studie shodují na základních charakteristikách typických pro obraz světa tak, jak ho svým příjemců nabízejí média. *Mediální svět* lze stručně popsat třemi charakteristikami – 1) největší pozornost je věnována euroamerickému prostoru, 2) zprávy s pozitivní valencí pocházejí téměř výhradně právě z oblasti USA a Evropy a naopak informace z tzv. rozvojového či třetího světa jsou omezeny většinou pouze na témata negativní, tedy na tragické či šokující události, a 3) velká část světa se v médiích neobjevuje téměř vůbec či jen výjimečně – to se týká především oblastí z jižní poloviny zeměkoule, respektive Afriky, Latinské Ameriky, Oceánie a většiny Asie.⁴⁵³

⁴⁴⁹ Srovnej Wu, 2000, s. 111–116 a Wilke, Heimprecht, Cohen, 2012, s. 302–305.

⁴⁵⁰ Viz například stať Galtunga a Rugeové o zpravodajských hodnotách (Galtung, Ruge, 1965).

⁴⁵¹ Viz například Shoemaker, Cohen, 2006; Wilke, Heimprecht, Cohen, 2012; a Cohen, 2013.

⁴⁵² Zajímavým, ale ojedinělým příspěvkem je Končelíkova analýza srovnávající svět „očima českých deníků“ z let 1967–1969 a z roku 2005 (Končelík, 2006).

⁴⁵³ Například Wilke, Heimprechtová a Cohen zaznamenali, že během jednoho měsíce nebylo v jimi analyzovaných médiích ze 17 různých zemí ani jednou zmíněno 46 % států světa – s nadsázkou lze říci, že v *mediálním světě* polovina zemí vůbec neexistovala. Dalších 16 % zemí bylo ve zpravodajství alespoň některé ze 17 zemí zmíněno jen jednou či dvakrát (Wilke, Heimprecht, Cohen, 2012, s. 307). K podobným výsledkům dospěl i Wu (2000, s. 121). Že nejde jen o moderní trend, dokazuje již zmíněná analýza Gerbnera a Marvanyiho z roku 1977. Její autoři analýzou zpravodajství v 9 různých zemích světa zjistili, že se v nich takřka neobjevují regiony Afriky, Austrálie a Oceánie a východních socialistických států (Gerbner, Marvany, 1977).

Závěry provedených studií jako by dávaly za pravdu Hallinovi a Mancinimu a jejich tvrzení, že v současném světě dochází k homogenizaci a unifikaci mediálních systémů (srovnej Hallin, Mancini, 2008, s. 275–305). Přesto nelze tvrdit, že *mediální svět* vypadá ve všech zemích světa stejně, analýzy naopak potvrzují i různé regionální rozdíly vycházející pravděpodobně z odlišné historie, kultury, společenských hodnot a tradic, ale i z preferencí na straně médií a jejich zaměstnanců. Tyto odlišnosti jsou však spíše okrajové, jak ostatně potvrdila i rozsáhlá Wuova analýza, jež statisticky testovala míru vlivu různých faktorů na podobu *mediálního světa* a v níž se nepotvrdil významný vliv kulturních ani jazykových vazeb mezi státy (Wu, 2000, s. 125).

3 Faktory ovlivňující podobu mediálního světa

Jestliže tedy obraz světa v médiích nevychází primárně ze specifík jednotlivých států, jejich historické zkušenosti a společenských a kulturních hodnot, je nutné se ptát, jakými faktory je určován. I tato otázka spadá do oblasti *mediální geografie* a zodpovědět se jí snaží většina provedených výzkumů. Na jejich zjištěních se ukazuje nevýhodná pozice výzkumníků v sociálních vědách – v sociální realitě na výslednou podobu mediálních obsahů a tedy i *mediálního světa* působí celá řada faktorů, jejichž míru působení nelze zcela přesně určit. Na druhou stranu je samozřejmě možné identifikovat nejvýznamnější faktory (či determinanty⁴⁵⁴) a popsat, jak společně působí na podobu a homogenizaci *mediálních světů* napříč zeměmi.

Tyto nejlivnější faktory lze rozdělit do tří obecnějších skupin.⁴⁵⁵ První tvoří faktory ekonomického rázu, druhé faktory související s rutinizací mediální práce, třetí pak faktory vycházející ze samotných mediováných událostí. Každá skupina obsahuje celou řadu prvků, jež působí na mediální obsahy různými směry a spoluurčují výsledný mediální produkt. S ohledem na omezený rozsah tohoto textu budou stručně představeny jen ty nejvýznamnější z nich.

3.1 Ekonomické faktory

Při zaměření na faktory ekonomického rázu je třeba mít na paměti, že média (včetně veřejnoprávních) jsou vždy podnikem, který má za cíl přinášet svým vlastníkům zisk, nebo alespoň hospodařit tak, aby bylo jeho fungování dlouhodobě udržitelné. To se samozřejmě promítá i do podoby mediálních obsahů, a to hned v několika rovinách. Jednou z nich je ohled na vlastníka či vlastníky a na styl financování daného

⁴⁵⁴ Tak je nazývá Wu (2000).

⁴⁵⁵ Byť obvyklejší je dělení vlivů na mediální obsah v souladu s klasifikací Shoemakerové a Reese do pěti skupin (srovnej Shoemaker, Reese, 1996; příp. MacGregor, 1997, s. 82), z hlediska *mediální geografie* považuje autorka tohoto textu za vhodnější rozdělit vlivy pouze do tří skupin.

média. Informace o tom, že novináři určitých médií nemohou psát o některých kauzách, jež kolidují se zájmy jejich vlastníka či významného inzerenta, se ostatně objevují jak v teoretické rovině mediálních studií⁴⁵⁶, tak i v běžných debatách (například v souvislosti s přesunem společnosti MAFRA do vlastnictví Andreje Babiše).

Druhým vlivným ekonomickým faktorem jsou náklady na získávání materiálu pro zpravodajství. To se odráží nejen v omezení toho, co si mohou média z finančního hlediska dovolit nakoupit (fotografie, agenturní zpravodajství, audiovizuální materiál), ale i na rovině zahraničních zpravodajů či korespondentů. Právě zahraniční zpravodajové patří k velmi nákladným položkám při tvorbě zpráv, proto od nich jejich zaměstnavatelé vyžadují pravidelný přísun materiálu a novináři se tak stávají ze sběračů informací nežřídká i jejich tvůrci.⁴⁵⁷ Důsledkem je obecná koncentrace zpravodajství na události z několika málo míst světa, kde mají média své zpravodaje.

Třetím aspektem ekonomických faktorů, který editoři a šéfredaktoři nutně berou v úvahu při tvorbě mediálních obsahů, je ohled na sledovanost, čtenost či poslouchanost jejich média, a tedy výběr takových obsahů, jež budou u jejich publika populární a budou tak (díky prodeji inzerce či výběru poplatků za sledování obsahu) finančně výnosné.

Kombinace uvedených ekonomických faktorů vede neodvratně k tomu, že pokrytí světa v médiích (respektive ve zpravodajství) není rovnoměrné, ale orientuje se na několik oblastí, z nichž lze levně sehnat informace a potřebný materiál, a na témata, která „prodávají“.⁴⁵⁸ Ekonomické hledisko se ovšem ve struktuře *mediálního světa* odráží jinak – podle Wu je významným faktorem pro výběr zpráv i to, zda se události odehrávají v ekonomicky bohatých zemích s vysokým HDP, jež mají se zemí daného média významný objem zahraničního obchodu (Wu, 2000, s. 122–127).

3.2 Faktory rutinizace mediální práce

Skutečnost, že novinářská práce většinou není vysoce kreativní a volnou aktivitou, ale podléhá rutinizaci a není nepodobná tovární pásové výrobě, kde každý má přesně vymezený úsek aktivit a úkonů, je dobře známá již řadu desetiletí a v řeči mediálních studií bývá označována jako mediální rutiny a mediální logika.⁴⁵⁹ Tako-

⁴⁵⁶ Srovnej např. Kouřil, 2004 a McChesney, 2009.

⁴⁵⁷ Viz například Epsteinova analýza, jež zjistila, že pět štábů umístěných v různých významných centrech bylo tvůrcem 80 % zpráv v jím analyzovaném vzorku. (Epstein in MacGregor, 1997, s. 59–62)

⁴⁵⁸ Více k ekonomické mediální logice viz např. Shoemaker, Reese, 1996, s. 139–174. K ekonomickým faktorům lze dále zařadit i lokalizaci zpravodajských agentur a využívání ustálených zpravodajských toků – k nim více viz např. Clausen, 2010.

⁴⁵⁹ Srovnej například Tuchman, 1978 nebo Shoemaker, Reese, 1996.

vé rutiny přitom nemusejí být vnímány striktně negativně, mohou totiž například sloužit jako jakýsi „strategický rituál“, tedy obecně sdílený postup, jak dosáhnout ve zprávách při zpracování určitého materiálu či tématu objektivitu.⁴⁶⁰

Rutinizace novinářské práce se však promítá do podoby jejího produktu, tedy do mediálních obsahů. Pravidelný divák zpravodajství si lehce všimne, že se ve zprávách opakují podobné tematické kategorie (jen naplňované různými konkrétními tématy), uchopované skrze podobnou „šablonu“ (struktura zprávy, typ citovaných mluvčích, typ použitých fotografií či audiovizuálního doprovodu) a prezentované s pomocí podobných mluvčích či podobnou audiální, vizuální či audiovizuální formou.⁴⁶¹ To ovšem v důsledku může vést k tomu, že si média nebudou umět poradit se zpracováním témat a událostí vybočujících z jejich šablon, popřípadě je těmto šablonám budou podřizovat, a nutně tak dojde buď k opomíjení určitého úseku sociální reality nebo k selektivnímu způsobu její prezentace.

3.3 Faktory na straně událostí

Dosud se text věnoval pouze faktorům vycházejícím z podstaty fungování médií a jejich pozice v ekonomickém systému. Média však ve zpravodajství vycházejí z reality a v ní se odehrávajících událostí – proto nelze při vymezení faktorů ovlivňujících podobu zpravodajství opomenout ani vlivy přicházející do médií zvnějšku.

To, jaké typy událostí mají největší šanci stát se zprávou a které jejich vlastnosti jim k tomu dopomáhají, jako pravděpodobně první empiricky testovali Galtung a Rugeová a ustavili tím dodnes uznávaný seznam tzv. zpravodajských hodnot (*news values* – Galtung, Ruge, 1965). Jedná se o vlastnosti událostí, jež jsou pro média zajímavé a jež podporují zařazení dané události do zpravodajství. Po Galtungovi s Rugeovou vytvořili další autoři alternativní seznamy těchto hodnot, nejvlivnější vlastnosti událostí se však navzdory různým názvům objevují napříč všemi studiemi.

Zpravodajskými hodnotami s pravděpodobně největším vlivem na podobu *mediálního světa* jsou 1) negativita, 2) kulturní blízkost události a 3) přítomnost elitních jedinců či národů. Negativitu pravděpodobně není třeba šířeji popisovat – události týkající se úmrtí, katastrof, nehod, živelních pohrom, pádů vlád, revolucí, únosů, podvodů atd. se z tohoto hlediska dostanou do zpráv snadněji a s větší pravděpodobností než zprávy pozitivní.

Kulturní blízkost události je jednou z příčin, proč *mediální svět* není (zatím) celosvětově unifikovaný, neboť je určena místně či regionálně, specifickou kulturou

⁴⁶⁰ Viz např. MacGregor, 1997, s. 51–53.

⁴⁶¹ Z trochu jiného úhlu pohledu si téhož, tedy šablonovitosti mediálních obsahů, všimá i Dahlgren (1985).

a historií každého národa. Českým médiím jsou z hlediska společné historie kulturně blízké například události ze Slovenska či Rakouska, zatímco pro Portugalce může být kulturně bližší dění v Brazílii a pro Velkou Británii zase v Indii a dalších jejích bývalých koloniích a zemích Commonwealthu.

Podobně i míra „elitnosti“ jedinců a národů je do jisté míry dána kulturními rozdíly ve světě. Obecně však platí, že událost týkající se obecně známé osoby (politika, umělce, „celebrity“, sportovce atd.) se do zpráv dostane s větší pravděpodobností než podobná událost týkající se někoho, kdo není obecně známý. Totéž se projevuje i na úrovni národů – dobře to ilustruje například výrazně rostoucí zájem médií o konflikty v zemích tzv. třetího světa ve chvíli, kdy jsou do nich nasazeny jednotky OSN, USA či některé evropské země⁴⁶².

Působení zpravodajských hodnot však nespočívá jen ve „favorizování“ některých událostí a zvyšování pravděpodobnosti, že se dostanou do zpravodajství. Vzhledem k tomu, že novináři si dané události (neuvědoměle) vybírají i kvůli přítomnosti daných zpravodajských hodnot, vyzdvihují pak výsledné zprávy právě tu vlastnost, kvůli které byla událost zvolena. U zpráv ze zemí tzv. třetího světa tak bývá zdůrazňována negativita či brutalita místního dění, u zpráv o nasazení vojenských sil USA se zprávy soustřeďují spíše na typ nasazených jednotek, letadel či zbraní než na příčiny a důsledky celého konfliktu, při informování o návštěvě britského prince Williama a jeho manželky v Indii se více než kauzy, jimž se věnovali, projednávají účesy a šaty princezny Kate. Zpravodajské hodnoty navíc působí v kombinacích a postrádá-li událost nějakou mediálně zajímavou vlastnost, musí být její jiné vlastnosti o to výraznější (tj. čím je národ kulturně vzdálenější zemi média, tím negativnější musí událost být nebo s tím více elitami musí souviset) – jednoduše řečeno, nepřítomnost některé ze zpravodajských hodnot zvyšuje „práh“, jež musí událost překročit, aby se stala zprávou (více viz Galtung, Ruge, 1965).

4 Mediální svět

Jak již bylo řečeno, všechny výše uvedené faktory působí do velké míry souběžně. Jejich dopady jsou tak o to silnější – média vysílají své zaměstnance jen do „zajímavých“ (tedy elitních či kulturně blízkých) zemí, odkud pak musí zpravodajové posílat velké množství zpráv, dění v zemích třetího světa musí být výrazně negativní a ideálně zapojovat externí subjekty (vojenské kontingenty, významné politiky), aby bylo pro média zajímavé. I fotografický či audiovizuální materiál připojovaný k jednotlivým zprávám bývá poměrně stereotypní a k určitým typům událostí se

⁴⁶² Např. růst zájmu českých médií o konflikt v Mali po nasazení francouzských jednotek v roce 2013.

ve zprávách vyjadřují vždy stejní či podobní mluvčí, takže jsou omezeny alternativní hlasy a jiné úhly pohledu na danou problematiku.

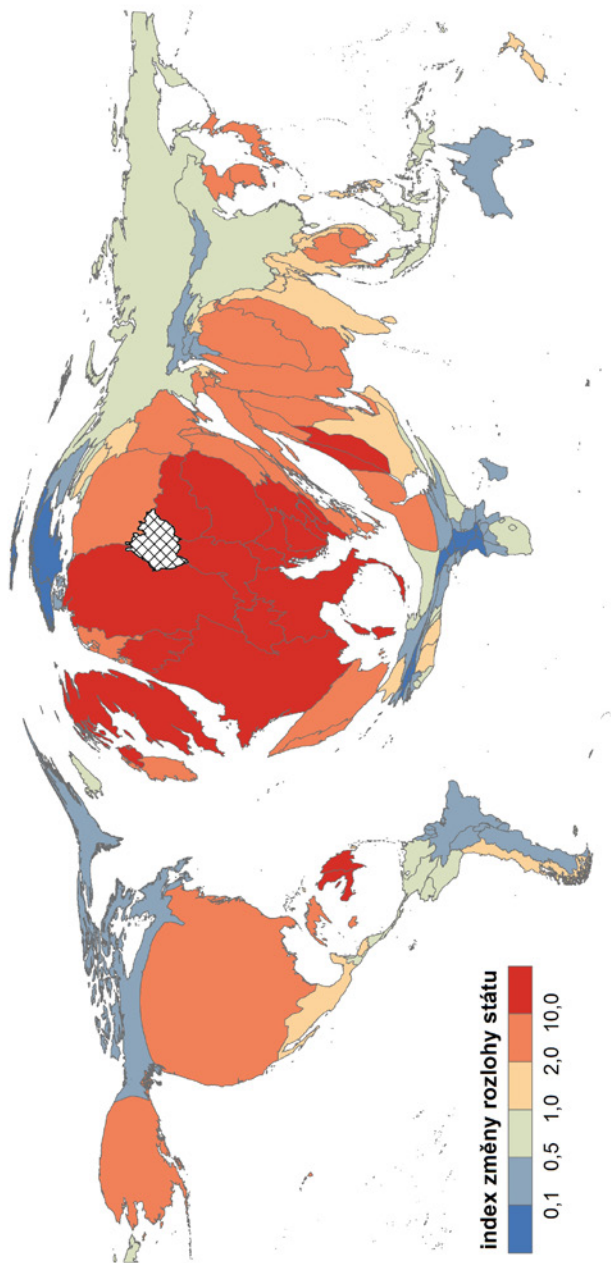
Výsledkem toho je *mediální svět*, který přináší pozitivní zprávy jen z kulturně blízkých či elitních zemí. Naopak zprávy ze zemí mimo euroamerický region bývají většinou negativní, šokující brutalitou či necivilizovaností svých aktérů a podané tak, aby jim čtenář, divák či posluchač dobře porozuměl. To v důsledku podporuje stávající dělení světa na tzv. první, druhý a třetí či tzv. rozvinutý a rozvojový. Pozitivní události z jiných kontinentů jsou v médiích prezentovány jen minimálně, daná oblast tak působí jako nestabilní, nebezpečná, negativní a také nezměnitelná – jednoduše řečeno jako podřadná (viz např. Galtung, Ruge, 1965, s. 80–84 a Končelík, 2006, s. 46).

Překvapivé ovšem může být, že tato dominance USA a (především západní) Evropy ve zpravodajství není pouze záležitostí euroamerických médií. I obyvatelé Latinské Ameriky, Afriky či Asie se ve svém zpravodajství dozvídají více informací o dění v Evropě a USA než na svém vlastním kontinentě (Cohen, 2013, s. 67). Tento trend byl přitom patrný již za dob tzv. Studené války (viz Gerbner, Marvany, 1977), po jejím skončení však výrazně nabral na významu (Wu, 2000, s. 127). Přesto, jak potvrzuje řada výzkumů a jak to logicky vyplývá i z hodnot kulturní blízkosti či z objemu vzájemného zahraničního obchodu, si zahraniční zpravodajství zachovává i jistá regionální a národní specifika (srovnej Wu, 2000, s. 121; Wilke, Heimprecht, Cohen, 2012, s. 309–320; MacGregor, 1997, s. 26).

Typickou podobu *mediálního světa* může ilustrovat například mapa č. 1, která znázorňuje výsledky obsahové analýzy zahraničního zpravodajství Mladé fronty DNES v roce 2010. Velikost států v této anamorfované mapě není dána jejich geografickou rozlohou, ale plochou, jakou jednotlivým státům ve svém zpravodajství v daném roce vyčlenil analyzovaný deník.⁴⁶³

Z mapy – viz další strana – (a to jak z proporcí jednotlivých států, tak i z barevného spektra označujícího míru růstu či zmenšení jednotlivých zemí) je patrná výrazná orientace Mladé fronty Dnes na euroamerický prostor a také na region Blízkého Východu (jenž však byl spojován dominantně s negativními tématy nepokojů, únosů, teroristických útoků apod.), naopak oblast Afriky, Austrálie a Oceánie, Latinské Ameriky a většiny Asie, ale i severní Evropy je na mapě jen nepatrná.

⁴⁶³ Plocha pro Českou republiku nebyla sledována, proto je ČR označena šedou barvou a případná změna jejího tvaru a velikosti je dána jen změnami proporcí sousedních států.

Mapa č.1: Mediální obraz světa Mladé Fronty Dnes z roku 2010
 Zdroj: vlastní analýza a zpracování

5 Dopady mediálního světa na společnost

K výše řečenému se nabízí jednoduchá námitka – většinu lidí přece nemusí zajímat, co se děje v Angole, na Nové Guineji, v Mongolsku či Hondurasu, a tak je logické, že média o těchto oblastech neinformují, pokud se tam nestane něco „důležitého“. Právě slovo „důležitost“ však nabízí východisko pro vysvětlení, že má smysl se *mediální geografii* zabývat a zapojovat ji jako téma mediální výchovy a posilování mediální gramotnosti. Důležitost či významnost události totiž nejsou žádnými objektivně měřitelnými hodnotami, jako je tomu u výšky, váhy či hustoty. Význam pojmu důležitost je sociálně konstruovaný a v době všudypřítomných médií jsou to ona, kdo se na vymezení pojmu důležitost a na určování toho, co důležité je, podílí.

Názorně to ilustruje teorie nastolování agendy (též teorie *agenda setting*).⁴⁶⁴ Upozorňuje, že veřejná agenda je do velké míry určována médii a jejich obsahem. Události a problémy, na něž budou lidé myslet a jimiž se budou zabírat coby významnými, se do veřejné agendy dostávají tím, že o nich média opakovaně informují a naznačují tak jejich důležitost.

Podle teorie nastolování agendy mohou ale média v některých případech ovlivňovat nejen to, o čem budou lidé přemýšlet, nýbrž i to, co si o dané věci budou myslet. Média tedy mohou určovat nejen agendu objektů (tj. co je považováno za důležité nebo zajímavé), ale i agendu atributů (tj. kdo je dobrý a kdo špatný, jaké je správné řešení apod.) (viz McCombs, Reynolds, 2002, s. 10–12). Tato moc není univerzální, platí jen pro události či jevy, s nimiž lidé nemají přímou zkušenost. A to je pro mnoho lidí právě oblast zahraničí a dění v jiných státech a regionech světa. Média tak mohou stereotypní reprezentací určitých částí světa coby nebezpečných či nezměnitelných podporovat ve svých příjemcích přesvědčení, že v zemích tzv. třetího světa všichni trpí hladem, umírají na nemoci nebo bojují ve válečných konfliktech. Jak ukazuje například analýza britského Centra pro mezinárodní rozvoj (Department for International Development, DFID), která zkoumala vnímání pořadů o zemích tzv. třetího světa, velká část dotazovaných hodnotila třetí svět velmi negativně, ale ti, kdo v minulosti dané země navštívili nebo z nich dokonce pocházeli, byli ke způsobu znázornění těchto zemí v daných pořadech velmi kritičtí (DFID, 2000, s. 3)

6 Závěr – mediální geografie jako východisko pro výuku (k) mediální gramotnosti

Otázkou pro pedagogy a všechny, kdo s médii a jejich obsahy pracují, je, zda je možné se vlivu médií a stereotypizaci vnímání světa nějakým způsobem bránit.

⁴⁶⁴ Více k teorii nastolování agendy viz McCombs, 2009 a McCombs, Reynolds, 2002. Jak uvádí McCombs s Reynoldsem (2002, s. 3), od doby, kdy byla teorie zformulována, bylo provedeno na 350 studií potvrzujících její platnost.

Vzhledem k množství a kombinovanému a většinou neuvědomovanému působení faktorů utvářejících podobu *mediálního světa* nelze příliš doufat ve změnu na úrovni médií. Ani vlivu médií tak, jak jej představuje teorie nastolování agendy, se nelze vědomě zcela bránit. Přesto však možnost obrany existuje – je jí zvyšování mediální gramotnosti společnosti a výuka k ní, jež bude zahrnovat i témata stereotypizace a podprezentace nikoli na úrovni jednotlivých etnických skupin či vybraných států světa, ale ve vztahu ke světu jako celku.

Cílem takového vzdělávání přitom z logiky věci nemůže být vysvětlení, jak svět „ve skutečnosti“ vypadá a jak by tedy měly „správně“ vypadat i zprávy. Důležité je vysvětlovat lidem coby příjemcům zpravodajství principy, na kterých toto zpravodajství funguje, a dopady, jež dané principy mají na mediální zobrazování světa. V době, kdy se média sama aktivně snaží podílet na vytváření (a nikoli jen pokrytí) událostí a kdy se stávají součástí mezinárodní (tele)diplomacie (viz MacGregor, 1997, s. 5 a 15), je nutné opakovat, že zpravodajství nenabízí neutrální obraz světa tak, jak to dělá dobré zrcadlo či čistě umyté okno. Naopak, zpravodajství funguje na stejném principu jako mapy v geografii. A stejně jako běžný člověk po prostudování mapy nečeká, že i v realitě uvidí čistě modré vodní toky, sytě zelené nížiny a hnědé hory se sněhovými špičkami, měl by si být také běžný příjemce zpravodajství vědom toho, že překlad reality do médií probíhá na principu určitých kódů a že zobrazení komplexní reality musí být vždy ze své podstaty zjednodušující a stylizující (MacGregor, 1997, s. 62).⁴⁶⁵

7 Použitá literatura

- CLAUSEN, L. International News Flow. In: ALLAN, S. (ed.). *The Routledge Companion to News and Journalism*. 1st ed. Oxon: Routledge, 2010. S. 127–136. ISBN 0-203-86946-X
- COHEN, A. (ed.). *Foreign News on Television. Where in the World is the Global Village?* 1st ed. New York: Peter Lang Publishing, 2013. 391 s. 978-1-4331-1689-6
- DAHLGREN, P. Beyond Information: TV News as a Cultural Discourse. In: FURHOFF, L., HEMANUS, P. (eds.). *New Directions in Journalism Research*. Stockholm: Journalisthögskolan i Stockholm skriftseria, 1985, 4, s. 80–95. ISBN 951441800X
- DEPARTMENT FOR INTERNATIONAL DEVELOPMENT. *Viewing the World. A Study of British Television Coverage of Developing Countries*. 1st ed. London: Department for International Development, 2000. 178 s. ISBN 1-86192-254-X
- GALTUNG, J., RUGE, M. H. The Structure of Foreign News. In: *Journal of Peace Research*. Sage Publications, 1965, vol. 2, n.1, s. 64–91. ISSN 0022-3433

⁴⁶⁵ Požadavek na vysokou mediální gramotnost však nijak neumenšuje potřebu kvalitního mediálního obsahu – důraz na mediální gramotnost není samospasitelný a nemůže nahradit dobrou novinářskou práci, jež by byla schopná fungovat mimo zaběhnuté šablony a nabízet nová témata i nové úhly pohledu na témata stávající.

- GERBNER, G., MARVANYI, G. The Many Worlds of World's Press. In: *Journal of Communication*. 1997, 27/1, s. 52–66. ISSN 2374-4367
- HALLIN, D. C., MANCINI, P. *Systémy médií v postmoderním světě. Tři modely médií a politiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 416 s. ISBN 978-80-7367-377-2
- KONČELÍK, J. Mapa virtuálního světa očima českých deníků: srovnání 60. let 20. století a roku 2005. In: KÖPPLOVÁ, B., CEBE, J. (eds.). *Postavení médií v české společnosti a v Evropské unii*. 1. vyd. Praha: Matfyzpress, 2006. S. 33–49. ISBN 80-86732-98-3
- KOUŘIL, V. Předpoklady liberálního dorozumívání: Model propagandy E. S. Hermana a N. Chomského. In: VOLEK, J., BINKOVÁ, P. (eds.). *Média a realita 04*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 145–181. ISBN 80-210-3308-8
- MACGREGOR, B. *Live, Direct and Biased? Making Television News in the Satellite Age*. 1st ed. London/New York: Arnold, 1997. 234 s. ISBN 0-340-66225-5
- MCCHESENEY, R. *Problém médií. Jak uvažovat o dnešních médiích*. 1. vyd. Praha: Grimmus, 2009. 143 s. ISBN 978-80-902831-2-1
- MCCOMBS, M. *Agenda Setting. Nastolování agendy; masová média a veřejné mínění*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009. 256 s. ISBN 978-80-7367-591-2
- MCCOMBS, M., REYNOLDS, A. News Influence on Our Pictures of the World. In: BRYANT, W. J., ZILLMANN, D. (eds.). *Media Effects. Advances in Theory and Research*. 2nd ed. Mahwah (NJ): Lawrence Erlbaum Associates, 2002, s. 1–19. ISBN 1-4106-0242-7
- SHOEMAKER, P. J., COHEN, A. *News Around the World. Content, Practitioners, and the Public*. 1st ed. New York: Routledge, 2006. 409 s. ISBN 0-415-97506-9
- SHOEMAKER, P. J., REESE, D. *Mediating the message. Theories of Influences on Mass Media Content*. 2nd ed. New York: Longman, 1996. 313 s. ISBN 0-8013-1251-5
- TUCHMAN, G. *Making News: A Study in the Construction of Reality*. 1st ed. New York: The Free Press, 1978. 244 s. ISBN 978-0-02-932960-3
- WILKE, J., HEIMPRECHT, Ch., COHEN, A. The Geography of Foreign News on Television: A Comparative Study of 17 Countries. In: *International Communication Gazette*, 2012, 74 (4), s. 301–322. ISSN 1748-0485
- WU, H. D. Systemic Determinants of International News Coverage: A Comparison of 38 Countries. In: *Journal of Communication*. 2000, 50/2, s. 110–130. ISSN 2374-4367

8 Kontakt na autora

Zdenka Burešová

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra mediálních a komunikačních studií a žurnalistiky

Třída Svobody 26

771 47 Olomouc

Email: zdenka.buresova@upmedia.cz

Školitel: Prof. PhDr. Stanislav Hubík, CSc.

Čtyři pilíře výzkumu médií v éře konvergence médií

Four Pillars of Media Research in the Era of Media Convergence

Jan Jirků

Anotace: Výzkumy zaměřené na fenomén takzvaných nových médií a na široké spektrum dopadů, které se s ohledem na jeho existenci projevují jak v oblasti žurnalistiky či **obecněji v oblasti produkce sdělení, jež jsou distribuována prostřednictvím médií**, tak v širším celospolečenském kontextu, se musí vypořádávat s časovou neohraničeností aktuálních vývojových trendů médií zapříčiněnou tím, že vývin takzvaných nových médií stále není ukončen a čile probíhá. Tato situace nasvědčuje vzniku nejednotností při takových bádáních vedoucích až k následným prezentacím rozdílných či rozporuplných zjištění i závěrů a rozcházejícím se interpretacím či výkladům sledovaných jevů nebo znaků v širším oborovém i meziorborovém kontextu. Jedním z důsledků je i nadužívání termínu mediální konvergence a tendence jeho prostřednictvím vysvětlovat co nejrozsáhlejší spektrum změn a posunů, za nimiž stojí právě takzvaná nová média. Cílem tohoto příspěvku je představit za využití tradičního výzkumného schématu čtyř mediálně-společenských pilířů (organizace, obsahy, příjemci, dopady) různé náhledy na mediální konvergenci, shrnout, co vše bývá za projev mediální konvergence považováno, a nabídnout tak usnadnění orientace v množství textů, jež k vymezené problematice již vznikly nebo aktuálně vznikají.

Klíčová slova: čtyři pilíře výzkumu médií; internetizace masových médií; mediální konvergence; nová média; typologie mediální konvergence; vývojové trendy médií

Summary: Research focused on the phenomenon of so-called new media and on a wide range of impacts that are with regard to the existence of this phenomenon traceable in journalism (or more generally in the production of messages distributed through the media) and in the broader social context must cope with absence of time boundaries of current media trends because the development of so-called new

media is still in progress. This situation leads to formation of discrepancies in this kind of research as subsequent presentations of different or contradictory findings and conclusions or diverging interpretations of observed phenomena in the wider disciplinary and interdisciplinary context. It also results in overuse of the term media convergence and in explaining the widest range of changes and shifts driven by so-called new media by this term. The aim of this contribution is to present different approaches to media convergence with regard to traditional research schema of four media-social pillars (organisations, content, recipients, impacts), to summarize what is considered as media convergence and to facilitate orientation in a number of texts focused on defined issues that have been published.

Key words: four pillars of media research; internetization of the mass media; media convergence; new media; trends of media development; typology of media convergence

1 Úvod

Výzkumy zaměřené na fenomény, jejichž vývoj dosud nebyl ukončen, se musí vy- pořádat s časovou neohrazeností, což platí i pro studie věnující se médiím. „V sociálních a kulturních dějinách médií od Gutenbergovy éry, jako ostatně v sociálních a kulturních dějinách všech odvětví, musí být každá poslední kapitola považována za nedokončenou“ (Briggs–Burke, 2009, s. 275). Aktuální vývojové trendy jsou v této oblasti ovlivňovány rozvojem takzvaných nových médií. Jejich existence a proměnlivost v čase přináší široké spektrum dopadů, které se projevují jak v oblasti žurnalistiky či obecněji v oblasti produkce sdělení, jež jsou distribuována prostřednictvím médií, tak v širším celospolečenském kontextu. Již vzniklé studie, které se takovou problematikou zabývají, mohou snadno pozbyť svou platnost, a to nejen s ohledem na nepředvídatelnost budoucího mediálního vývoje, ale také v souvislosti s kontinuálními změnami v mediálním odvětví odehrávajícími se v době před jejich publikováním. „Obecně je nebezpečné analyzovat stále probíhající trendy, některé se totiž mohou zrychlovat a jiné zpomalovat nebo zcela zastavit“ (Grant, 2009, s. 15), mezi nimi i mediální konvergenci. „Konvergence je klíčovou kapitolou našeho současného mediálního chování, kapitolou, která je psána, přepisována, editována a revidována každý den, kdy se snažíme shromažďovat myšlenky o směřování médií ve 21. století“ (Bierbauer, 2009, s. 291). Média, ba dokonce celý informační průmysl se nachází ve stavu neustálého toku (Kolodzy, 2009, s. 32, Pavlik, 2008, s. 131 a Spyridou et al., 2013, s. 77). Objevují se dokonce tvrzení, že nejde jen o stav toku, ale i zmatku (Deuze, 2007, s. 42 a Kolodzy, 2009, s. 32).

Dynamika proměn, jimiž mediální sféra prochází, nasvědčuje vzniku nejednotností při bádáních, které mohou vést až k následným prezentacím rozdílných či

rozporuplných zjištění i závěrů a rozcházejícím se interpretacím či výkladům sledovaných jevů nebo znaků v širším oborovém i mezioborovém kontextu. Příčiny této situace je ovšem rovněž nezbytné spatřovat v přehnaně ambiciózních tendencích co nejobecněji popisovat a klasifikovat sledované znaky, jevy či procesy, a předkládaným tvrzením tak garantovat obecnou platnost. To se v případě soustředování na oblast podstupující dosud neukončený vývin jeví přinejmenším jako problematické, ne-li přenášející onu nynější zmatečnost, jak o ní v případě médií a informačního průmyslu uvažuje Janet Kolodzy (2009, s. 32), i do mediálních studií. Při takovýchto vysvětlováních co nejrozsáhlejšího spektra změn a posunů, za nimiž stojí právě takzvaná nová média, se často využívá termín mediální konvergence. Dochází však k jeho nepatřičnému nadužívání. „Může se stát, že jeden bude myslet konvergencí něco jiného než druhý“ (Gordon, 2003, s. 57). Cílem tohoto příspěvku je představit různé náhledy na mediální konvergenci, shrnout, co vše bývá za projev mediální konvergence považováno, ale také nabídnout řešení, jak by bylo možno v souladu se vžitou tradicí mediálních výzkumů překročit limitované interpretační rámce založené na nestejně vymezované mediální konvergenci.

2 Mediální konvergence a její různorodé modely i typologie

Přestože nepanuje všeobecná shoda, co je možné zahrnout mezi projevy mediální konvergence a v jakých případech lze mediální konvergenci označovat za hybatele změn v mediální sféře i ve vztazích mezi médii a společnostmi, její základní vymezení je konzistentní. V obecné a interdisciplinární rovině se konvergencí rozumí spojování nebo sblížování dříve autonomních fenoménů (Kawamoto, 2003, s. 4, Kolodzy, 2009, s. 32 a Meikle–Young, 2012, s. 2). Tento pojem přitom pochází z oblasti matematiky a přírodních věd (Gordon, 2003, s. 57).

Mediální konvergence je vymezována jako proces, při němž vlivem existence a rozvoje digitálních technologií dochází ke stírání rozdílů mezi telekomunikacemi, počítači, rozhlasem, televizí a tištěnými médii (Franklin et al., 2014, s. 49), ale také mezi telekomunikačním, počítačovým a mediálním, či obecněji informačním průmyslem (Burnett–Marshall, 2003, s. 1). Vyznačuje se tokem obsahu přes různorodé mediální platformy, kooperací mezi různými mediálními odvětvími a migračním chováním příjemců, kteří si mohou aktivně vyhledávat obsahy s ohledem na své osobní preference (Jenkins, 2008, s. 2), což výrazně problematizuje základní mýtus žurnalistiky, že příjemci čtou, poslouchají a sledují, co jim novináři předkládají (Deuze, 2004, s. 149). V organizacích, jež jsou součástí informačního průmyslu, se projevuje rostoucí měrou spolupráce mezi dříve oddělenými zpravodajskými místnostmi a dalšími částmi organizace (*ibid.*, s. 140). Redefinuje tedy způsoby novinářské práce a zároveň přetváří obchodní prostředí, v němž operují organizace, které se zaměřují na produkci informací (Russ-Mohl–Nienstedt–Wilczek, 2013, s. 3).

2.1 Typologie mediální konvergence podle Riche Gordona

Rich Gordon (2003) poukazuje na mnohost významů, ale i nejednotné chápání mediální konvergence a z něj plynoucí možné důsledky. „Pojem konvergence se aplikuje na strategie koncentrace vlastnictví, na technologický vývoj, na marketingové partnerství i křížovou propagaci, na popisy práce novinářů a na techniky tvorby i distribuce sdělení“ (Gordon, 2003, s. 57). Za účelem sjednocení rozdílných výkladů tohoto fenoménu proto prezentuje pětičlivo jeho dílčích typů.

Technologická konvergence zapříčiňuje rostoucí příklon k digitalizovanému způsobu uchování obsahu, k jeho distribuci prostřednictvím internetové sítě a k jeho dostupnosti přes příslušná elektronická zařízení (*ibid.*, s. 60-61). Organizační konvergence se odehrává v rovině vlastnické, jelikož vznikají mediální konglomeráty, do jejichž portfolia patří různorodé kanály pro shromažďování i distribuci obsahu, a v rovině taktické, která zastřešuje strategie obsahové, marketingové a obecně takové, jež mají zajistit zvyšování příjmů, kupříkladu partnerství s jinými organizacemi (*ibid.*, s. 63 a 65). „Vlastnická konvergence nutně nemusí být předpokladem taktické konvergence“ (*ibid.*, s. 65). Oproti tomu strukturální konvergence souvisí s posuny v novinářské práci i ve vymezování působnosti jednotlivých zaměstnanců a s redefinicí zaměstnaneckých pozic (*ibid.*, s. 68).

Zbývající dva typy, tedy procesní a prezentační konvergence, přibližují změny v každodenní tvůrčí činnosti novinářů, k níž nedílně náleží přetavování surových informací ve zprávy. Procesní konvergence velí, aby jedinec zpracovával surové informace za použití různých mediálních nástrojů a aby v organizační rovině docházelo při této činnosti k meziorganizační spolupráci (*ibid.*, s. 69-70). Rostoucí míra meziorganizační spolupráce tedy je v pojetí Riche Gordona projevem jak organizační konvergence, přesněji jejího taktického dílčího typu, tak procesní konvergence. Prezentační konvergence se promítá do způsobů předkládání obsahů příjemcům, přičemž tentýž obsah může být distribuován více než jedním médiem nebo naopak jedno jediné médium může přenášet všechny obsah, prvním takovým se stal internet (*ibid.*, s. 70).

2.2 Obchodní a novinářský model mediální konvergence podle Stephena Quinna

Stephen Quinn (2005) rozlišuje mezi obchodním a novinářským modelem konvergence. Vychází přitom ze studie Riche Gordona (2003). Prostřednictvím obchodního modelu nahlíží na konvergenci z pozice vydavatelů i manažerů působících na různých pozicích v organizacích spadajících do informačního průmyslu, kteří důsledky konvergence vnímají s ohledem na své ekonomické zájmy jako možnost, jak podpořit křížovou propagaci svých produktů v různých médiích a jak přimět

novináře ke zvyšování produktivity, nikoliv pouze jako nevyhnutelnost, s níž je zapotřebí se co nejefektivněji vypořádat (Quinn, 2005, s. 29 a 32). Jeho pojetí novinářského modelu nezahrnuje možné negativní vnímání dopadů konvergence samotnými novináři, naopak akcentuje rozšiřující se možnosti uplatnitelnosti novinářských produktů, v případě organizací operujících s více než jedním médiem navíc dovolující jejich umístění v takovém médiu či takových médiích, která nejvíce vyhovují parametrům připraveného výstupu (*ibid.*, s. 29 a 33). Za společný rys obou modelů pokládá přizpůsobování se aktuálním požadavkům a životnímu stylu příjemců nejen vydavatelů a manažerů, ale též samotnými novináři (*ibid.*, s. 30). Rozpor mezi nimi spatřuje jak v neplnění mzdových očekávání novinářů těmi, kteří jim za odvedenou práci platí a kladou důraz na jejich produktivitu i tzv. multiskilling neboli multitasking, tak v nedostatečné ochotě vydavatelů a manažerů investovat do nejmodernějších technologií (*ibid.*, s. 29-30). „Vývoj rozporu mezi obchodním a novinářským modelem konvergence bude ovlivňovat budoucí podobu žurnalistiky“ (*ibid.*, s. 30).

Dvojice modelů spíše přibližuje rozdílné vnímání konvergence ve vší obecnosti různými osobami působícími v informačním průmyslu, než aby vymezovala konkrétní typy mediální konvergence. Její autor ovšem poukazuje na to, že společné úsilí novinářů, vydavatelů i manažerů oslovit svými produkty co největší segment příjemců, ať už je motivováno jakkoliv, doprovázejí různorodé změny na úrovni organizací, podle něj „reorganizace dotýkající se zpravodajských místností a pracovních pozic“, jež je souhrnně možno označovat jako strukturální konvergenci (*ibid.*, s. 30-31). Obohacuje tak Gordonovo vymezení strukturální konvergence (*cf.* Gordon, 2003, s. 68) o myšlenku, že není nezbytné rozlišovat, kdo je v jejím případě hybatelem změn dotýkajících se novinářského povolání a působení v organizacích operujících na mediálním trhu.

2.3 Dimenze mediální konvergence podle Augusta E. Granta

Třebaže August E. Grant (2009) uvažuje o rozdílném působení konvergence na novináře a na vydavatele podobně jako Stephen Quinn (2005), nahlíží na tyto odlišnosti širěji, neomezuje se pouze na vnímání konvergence optikou těch, jichž se dotýká. Vymezuje osm dimenzí mediální konvergence (konvergenci technologickou, distribuční, vlastnickou, meziorganizační, koordinační, novinářskou, manažerskou a konzumační), jež pokládá za „nejvíce relevantní“ (Grant, 2009, s. 4). Upozorňuje však na možné limity předložené typologie: „Je problematické pokrýt všechny významy konstruktů zvaného konvergence, protože tento termín se užívá nejen v souvislosti s médii, ale stal se módním i v příbuzných průmyslových odvětvích“ (*ibid.*).

Technologická konvergence započala přechodem od analogové k digitální technologii a spěje do stadia, kdy se počítačové a digitální technologie budou považovat

za běžný formát pro přenos a tvorbu mediálních obsahů (*ibid.*, s. 5). Jejím významným rysem je taktéž utváření počítačových sítí vedoucí ke vzniku síťové společnosti, pro niž je téměř každé sdělení dostupné kdykoliv a kdekoliv (*ibid.*, s. 6). „Všudypřítomná dostupnost mediálních sdělení slouží ke stírání rozdílů mezi takzvanými tradičními médii, která byla a jsou podřízena času a lokalitě, a takzvanými novými médii umožňujícími kdykoliv přenést jakýmkoliv příjemcům sdělení téměř jakéhokoliv typu. Virtuální a digitální signál přitom může být uchováván, zpracováván a editován v počítači“ (*ibid.*). Grantovo pojetí technologické konvergence se významově neliší od pojetí Gordonova (*cf.* Gordon, 2003, s. 60-61).

Technologická konvergence představuje podmínku distribuční konvergence, jelikož technologie zapojené do sítě umožňují soustřeďovat obsah v jednom, internetovém, prostředí, ale také odesílat obsah vytvořený v jedné zpravodajské místnosti do různých médií (*ibid.*, s. 7). „Téměř všechna tradiční média si osvojila web jako způsob expanze poskytovaných obsahů. Podavatelé mohou do síťového prostředí umisťovat materiály, které by nemohly být součástí tradičních mediálních výstupů“ (*ibid.*), přinejmenším kvůli technologickým limitům takzvaných tradičních médií. Takto vymezená distribuční konvergence vykazuje společné rysy s prezentační konvergencí dle Riche Gordona (*cf.* Gordon, 2003, s. 70) a bylo by ji navíc možno považovat za součást procesu internetizace masových médií, jak ho popisuje Leopoldina Fortunati (2005, s. 38-39).

Vlastnickou konvergenci August E. Grant definuje jako vlastnictví dvou nebo více médií, jež obsluhují stejný segment trhu, jednou entitou, podstatou jehož fungování je koordinace sdílení obsahu a koordinace pokrytí (Grant, 2009, s. 8). Pokud organizace nespádají do portfolia téže entity, ale přesto spolu navazují s ohledem na společné zájmy spolupráci, ať už na bázi formální či neformální nebo jednorázové či pravidelné, čímž překonávají dřívější vzájemnou rivalitu, pak jde o projev meziorganizační konvergence (*ibid.*, s. 9). Mezistupeň mezi vlastnickou a meziorganizační konvergencí tvoří koordinační konvergence založená na vzájemné propagaci, sdílení zpráv i sdílení lidských a jiných zdrojů, třebaže takto kooperující organizace nemají totožného majitele, ale v úzké vzájemné spolupráci spatřují možnost, jak si upevnit pozici na mediálním trhu (*ibid.*). Ve vymezení vlastnické konvergence se August E. Grant shoduje s Riche Gordonem (*cf.* Gordon, 2003, s. 63), jenž ovšem vlastnickou konvergenci považuje pouze za dílčí typ organizační konvergence. Meziorganizační a koordinační konvergenci by stejným způsobem bylo možno přiřadit k taktickému dílčímu typu organizační konvergence (*cf. ibid.*, s. 65).

August E. Grant (2009) vnímá obdobně jako Stephen Quinn (2005) rozdílné dopady mediální konvergence na novináře a na manažery organizací řadících se do informačního průmyslu, přičemž dokonce rozlišuje novinářskou konvergenci, tedy rostoucí míru souhry mezi jednotlivými novináři, k níž může přispívat

přetváření zpravodajských místností, ale i rostoucí míru souhry ve vztazích mezi novináři, organizacemi i veřejností, a manažerskou konvergenci jako úsilí utvářet funkční organizační strukturu, eliminovat bariéry mezi jednotlivými zaměstnanci a vést je k užívání osvědčených redakčních rutin, aby jejich práce byla co nejefektivnější (Grant, 2009, s. 11-12). Všimá si i změn v užívání médií příjemci, kteří se mohou stávat tvůrci nebo spolutvůrci obsahů, což označuje jako konzumační konvergenci (*ibid.*, s. 11).

2.4 Tři typy mediální konvergence podle Janet Kolodzy

Janet Kolodzy (2009) taktéž vnímá podobně jako Stephen Quinn (2005) rozpor mezi novinářskými a manažerskými postoji ke konvergenci. „Potíž je v tom, že novináři často nevěří konvergenci a spatřují v ní pouhé obchodní zájmy“ (Kolodzy, 2009, s. 32). Novinářskou konvergenci proto vymezuje vedle technologické a ekonomické konvergence jako svébytný typ tohoto procesu. Technologickou konvergenci přitom definuje v širším kontextu než Rich Gordon (2003) i August E. Grant (2009), kromě digitalizace a provazování počítačů, satelitů a digitální technologie poukazuje také na slučování dříve samostatných přístrojů (jako příklad uvádí chytré telefony) a na multimediální prezentaci informací (Kolodzy, 2009, s. 33-34). Svým vymezením ekonomické konvergence má nejbližše ke Grantově vlastnické konvergenci (*cf.* Grant, 2009, s. 8), ale i ke Gordonově vlastnickému dílčímu typu organizační konvergence (*cf.* Gordon, 2003, s. 63), kriticky však upozorňuje na negativní aspekt slučování organizací v podobě „vyvolávání obav o nedostatek pestrosti názorů a nezávislého přístupu k nim“ (Kolodzy, 2009, s. 36). Samotné organizace tento trend marginalizují, fúze jsou podle nich nutnou reakcí na požadavky příjemců (*ibid.*, s. 37). Novinářské konvergenci autorka tříkomponentní typologie přisuzuje nejen změny dotýkající se novinářské profese jako August E. Grant (*cf.* Grant, 2009, s. 11), ale i zvyšující se míru meziorganizačního sdílení zdrojů, informací a zaměstnanců (Kolodzy, 2009, s. 38), což ovšem jsou podle Augusta E. Granta dopady svébytné meziorganizační a svébytné koordinační konvergence (*cf.* Grant, 2009, s. 9). Takto všeobjímající pojetí novinářské konvergence není ojedinělé. Kupříkladu Mark Deuze dokonce tvrdí, že z konvergence v oblasti mediální práce, jak novinářskou konvergenci označuje, nelze zcela vyčleňovat ani technologickou konvergenci, protože novináři dennodenně používají digitální a síťový hardware i software, jež spolu sdílejí (Deuze, 2007, s. 70).

2.5 Návrh komplexní typologie mediální konvergence

V představených typologiích mediální konvergence je možno spatřovat jak podobnosti, tak odlišnosti, což je průběžně zmiňováno v předešlých podkapitolách. Schéma č. 1 nabízí, právě v návaznosti na tato dílčí zjištění, porovnání tří ucelených

typologií mediální konvergence, těch, jež pocházejí od Riche Gordona (2003), Augusta E. Granta (2009) a Janet Kolodzy (2009), a to včetně vyznačených odkazů na významové podobnosti a návaznosti mezi jednotlivými vymezeními dílčích typů mediální konvergence:

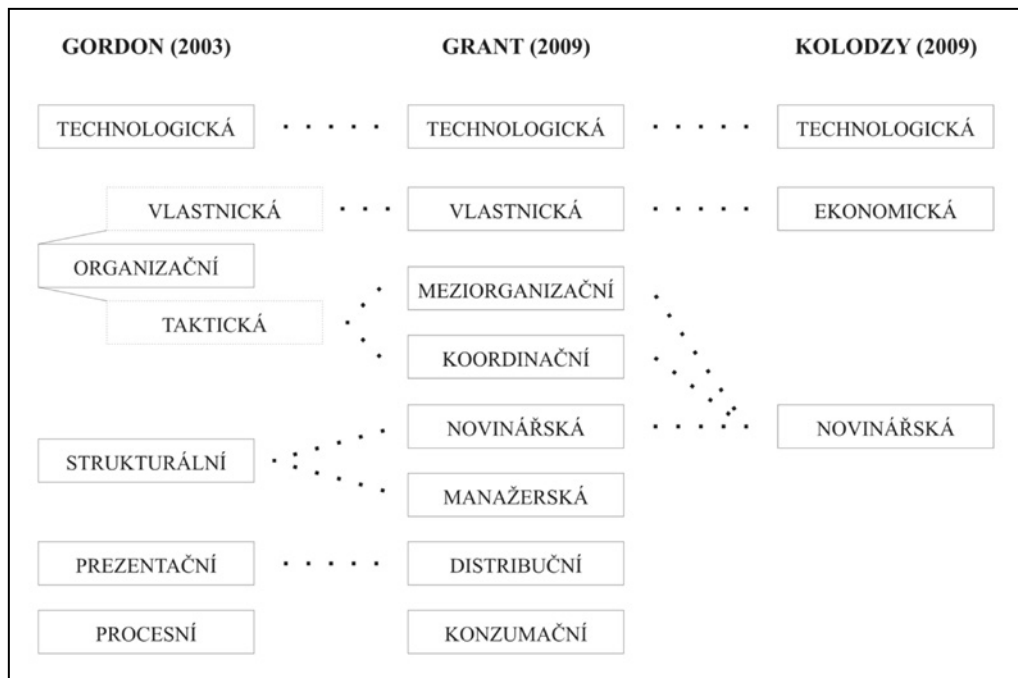

Schéma č. 1: Porovnání typologií mediální konvergence

Pro tvorbu komplexní typologie, která shrnuje, co vše bývá za projev mediální konvergence považováno, se jako vhodné řešení nabízí vycházet z podrobné typologie Augusta E. Granta (2009), jež poskytuje nepřekrývající se vymezení jednotlivých typů. Doplnit by ji bylo možno o Riche Gordonem uvažovanou procesní konvergenci, proces zpracování informací totiž logicky předchází fázi jejich distribuce a konzumace. Kromě toho lze provést s ohledem na sílicí provázanost mezi nereklamními a reklamními sděleními, jež může být chápáno jako důsledek změn ve financování mediální produkce (Siegert, 2013, s. 29-32), ještě jedno rozšíření, a to o reklamní konvergenci. Výsledkem by tedy byla typologie s deseti komponenty, mezi něž by se řadily technologická, vlastnická (ekonomická), meziorganizační, koordinační, novinářská, manažerská, procesní, distribuční, konzumační a reklamní konvergence.

3 Možnost precizace výzkumů mediální konvergence prostřednictvím čtyř pilířů výzkumu médií

Nejednotnosti v přístupech k mediální konvergenci pramení z aktuálnosti, časové neohrazenosti a proměnlivosti tohoto fenoménu. Nemusí nicméně vést k popírání zavedených výzkumných tradic. Pozornost výzkumníků se v mediálním odvětví kontinuálně soustřeďuje na čtyři dílčí oblasti, jimiž jsou mediální i nemediální organizace, jež se věnují produkci informací, včetně personálních aspektů, publikum, obsah produkovaných sdělení a jeho dopad neboli účinky (Deuze, 2004, s. 144-148, Jiráček-Köpplová, 2007, s. 11-13 a Siapera, 2012, s. 132), přičemž Eugenia Siapera (2012) zkoumání účinků nevyčleňuje jako samostatný pilíř, ale řadí ho k výzkumům příjemců.

Ačkoliv se zavádějí různorodé typologie mediální konvergence, bylo by přinejmenším neefektivní věnovat se při bádání pouze jednomu dílčímu typu tohoto fenoménu. Bude-li ovšem výzkumník vycházet z některého či některých tradičních výzkumných pilířů, nepochybně při své badatelské činnosti na projevy mediální konvergence narazí, ale nebude při ní ani při interpretaci svých zjištění limitován mantinely žádných dílčích typů. Navíc nebude čelit přemrštěnému záběru výzkumu, pokud by se odhodlal postihnout konvergenci ve vši komplexnosti. Kromě toho může mediální konvergenci vnímat v širším kontextu dalších jevů provázejících aktuální vývojové trendy médií.

Při orientaci výzkumů na organizace a na obsah sdělení budou v jejich rámci nepochybně zjistitelné projevy všech dílčích typů konvergence, nebudou ovšem nahlíženy v plné šíři, ale pouze z perspektivy jejich dopadů na organizace nebo na obsah. Co se zaměření na účinky sdělení týče, je možno tvrdit, že ovlivňují-li veškeré uvažované typy mediální konvergence obsah, pak mohou mít vliv i na účinky obsahu, nicméně ten by byl s výjimkou projevů technologické, procesní, distribuční, konzumační a reklamní konvergence přinejmenším obtížně měřitelný a doložitelný. Výzkumy zaměřené na publikum se budou vypořádávat se změnami v preferencích a aktivitě publika, tedy s projevy konzumační konvergence, ale budou se jich dotýkat rovněž dopady technologické konvergence na příjemce, a pokud se příjemci stávají producenty informací (například tvoří blogy), pak na ně působí i procesní, prezentační, distribuční, ba dokonce reklamní konvergence.

4 Závěr

Termín konvergence, jehož původ lze vysledovat v přírodních vědách, se rozšířil do řady dalších disciplín, kde se taktéž používá. Operuje se s ním i v mediálních studiích a žurnalistice. Zatímco v přírodních vědách, obzvláště v matematice, pojmu přísluší jednoznačná definice, v mediálních studiích a žurnalistice existují

různorodé výklady tohoto fenoménu, což je možno do značné míry přičítat časové neohrazenosti vývojových trendů, které stále probíhají a mezi jejichž hybatele patří právě také konvergence.

Mediální konvergence bývá nepodloženě pokládána za jediný důvod všech změn probíhajících v oblasti médií a žurnalistiky v souvislosti s nástupem a rozvojem takzvaných nových médií, bývá jí dokonce připisována až magická síla. Kvůli této omnipotenci, která bývá mediální konvergenci přisuzována, pak lze obtížně rozlišovat, co tedy ještě skutečně zapříčiňuje a co už nikoliv. To se odráží v typologiích, jejichž cílem je kategorizovat její dopady. Vnášejí sice do poznání o mediální konvergenci řád, ovšem vzájemně se jak překrývají, tak v některých případech také rozcházejí. V žádném případě nelze rozhodnout, která typologie je nejvýstižnější. I ta, která rozlišuje více dílčích typů než ostatní, nemusí být nutně kompletní.

Při výzkumné práci zaměřené na projevy mediální konvergence lze stěžít postihnout tento fenomén v jeho celé významové šíři, aniž by trpěla kvalita předkládaných zjištění, tedy pokud vůbec lze takto uvažovat, jestliže nepanuje všeobecná shoda ani v tom, co mediální konvergence vůbec je. Možným řešením, jak k obecným poznatkům o mediální konvergenci přicházet, proto je induktivní přístup založený na renesanci čtyř pilířů výzkumu médií, jenž vede k nahlížení mediální konvergence v širším kontextu dalších jevů provázejících aktuální vývojové trendy médií. Napomůže také k přehlednější kategorizaci poznatků a k překročení limitovaných interpretačních rámců založených na nestejně vymezované mediální konvergenci.

5 Použitá literatura

1. BIERBAUER, Ch. The Future of Media Convergence. In: GRANT, A. E., WILKINSON, J. S. (eds.). *Understanding Media Convergence: The State of the Field*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 290-301. ISBN 978-0-19-532777-9.
2. BRIGGS, A., BURKE, P. *A Social History of the Media: From Gutenberg to the Internet*. Third Edition. Cambridge: Polity Press, 2009. 346 s. ISBN 978-0-7456-4495-0.
3. BURNETT, R., MARSHALL, P. D. *Web Theory: An Introduction*. London: Routledge, 2003. 242 s. ISBN 0-415-23834-X.
4. DEUZE, M. *Media Work: Digital Media and Society*. Cambridge: Polity Press, 2007. 278 s. ISBN 978-07456-3925-3.
5. DEUZE, M. What is Multimedia Journalism?. *Journalism Studies*, 2004, 5(2), s. 139-152. ISSN 1461-670X.
6. FORTUNATI, L. Mediatization of the Net and Internetization of the Mass Media. *Gazette*, 2005, 67(1), s. 27-44. ISSN 0016-5492.
7. FRANKLIN, B. et al. *Key Concepts in Journalism Studies*. London: Sage, 2014. 362 s. ISBN 978-0-7619-4482-9.

8. GORDON, R. The Meanings and Implications of Convergence. In: KAWAMOTO, K. (ed.). *Digital Journalism: Emerging Media and the Changing Horizons of Journalism*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2003, s. 57-73. ISBN 0-7425-2681-X.
9. GRANT, A. E. Dimensions of Media Convergence. In: GRANT, A. E., WILKINSON, J. S. (eds.). *Understanding Media Convergence: The State of the Field*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 3-17. ISBN 978-0-19-532777-9.
10. JENKINS, H. *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: New York University Press, 2008. 353 s. ISBN 978-0-8147-4295-2.
11. JIRÁK, J., KÖPPOVÁ, B. *Média a společnost: stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 207 s. ISBN 978-80-7367-287-4.
12. KAWAMOTO, K. Digital Journalism: Emerging Media and the Changing Horizons of Journalism. In: KAWAMOTO, K. (ed.). *Digital Journalism: Emerging Media and the Changing Horizons of Journalism*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2003, s. 1-29. ISBN 0-7425-2681-X.
13. KOŁODZY, J. Convergence Explained: Playing Catch-up with News Consumers. In: GRANT, A. E., WILKINSON, J. S. (eds.). *Understanding Media Convergence: The State of the Field*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 31-51. ISBN 978-0-19-532777-9.
14. MEIKLE, G., YOUNG, S. *Media Convergence: Networked Digital Media in Everyday Life*. New York: Palgrave Macmillan, 2012. 242 s. ISBN 978-0-230-22894-8.
15. PAVLIK, J. V. *Media in the Digital Age*. New York: Columbia University Press, 2008. 346 s. ISBN 978-0-231-14209-0.
16. QUINN, S. Convergence's Fundamental Question. *Journalism Studies*, 2005, 6(1), s. 29-38. ISSN 1461-670X.
17. RUSS-MOHL, S., NIENSTEDT, H.-W., WILCZEK, B. Journalism and media convergence: An introduction. In: NIENSTEDT, H.-W., RUSS-MOHL, S., WILCZEK, B. (eds.). *Journalism and Media Convergence*. Berlin: Walter de Gruyter, 2013, s. 3-17. ISBN 978-3-11-030288-2. ISSN 2194-0150.
18. SIAPER, E. *Understanding New Media*. London: Sage, 2012. 279 s. ISBN 978-1-84860-779-8.
19. SIEGERT, G. From "the end of advertising as we know it" to "beyond content"?: Changes in advertising and the impact on journalistic media. In: NIENSTEDT, H.-W., RUSS-MOHL, S., WILCZEK, B. (eds.). *Journalism and Media Convergence*. Berlin: Walter de Gruyter, 2013, s. 29-40. ISBN 978-3-11-030288-2. ISSN 2194-0150.
20. SPYRIDOU, L.-P. et al. Journalism in a state of flux: Journalists as agents of technology innovation and emerging news practices. *International Communication Gazette*, 2013, 75(1), s. 76-98. ISSN 1748-0485.

5 Kontakt na autora

PhDr. Jan Jirků
Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut komunikačních studií a žurnalistiky
katedra mediálních studií a katedra žurnalistiky
Smetanovo nábřeží 6
110 01 Praha 1
Email: jan.jirku@fsv.cuni.cz
Školitel: prof. PhDr. Jan Jiráček, Ph.D.

Tento výzkum byl podpořen z projektu SVV IKSŽ FSV UK 260 343.

Podíl médií na formování subjektivní reality

Role of the Media in Forming a Subjective Reality

Jan Podzimek

Anotace: Téma vztahu médií a reality bývá nejčastěji zkoumáno v souvislosti s principy novinářské objektivity a různých vědomých či nevědomých způsobů zkruslování mediálních sdělení. Pod touto vrstvou však leží další roviny, které se netýkají jen dílčích informací, ale celkové představy člověka o světě, tj. jeho subjektivní reality. Cílem tohoto příspěvku je poukázat na významný podíl médií na formování subjektivní reality. V první části bude představeno fenomenologické hledisko, v němž média hrají roli jednoho ze zprostředkovaných zdrojů informací. Ve druhé části budou média uchopena coby jedna z institucí podílející se na sociální konstrukci reality a závěrečná část vše propojí v tématu subjektivní reality a vědomých i nevědomých vlivů médií na formování naší představy o světě. Cílem je využít oblast filozofie a epistemologie médií pro formování praktického základu, z něhož se odvíjejí další, partikulárnější otázky vztahu médií a reality, např. výše zmíněná novinářská objektivita.

Klíčová slova: realita, média, epistemologie, fenomenologie, objektivita, subjektivita, světonázor

Tento výzkum byl podpořen z projektu SVV IKSŽ FSV UK 260 343.

Summary: The topic of relationship between reality and the media is considered mostly in connection with the journalistic objectivity and various biases in media messages, both conscious and unconscious. However, under this layer there are other ones which do not concern only the partial information, but also the general projection of world in human mind, i.e. in a subjective reality. The object of this paper is to show a significant amount of influence of the media on shaping the subjective reality. In the first part a phenomenological perspective will be introduced, in which the (mass) media are seen as one of several sources of mediated information.

In the second part the media will be considered as one of the institutions which are involved in the social construction of reality; the final part connects both the aforementioned views together when speaking of a subjectivity of an individual, and of both conscious and unconscious effects of the media on forming the practical basis from which many other, more particular issues of the media-reality relationship are derived, e.g. the above mentioned journalistic objectivity.

Key words: reality, the media, epistemology, phenomenology, objectivity, subjectivity, worldview

1 Formování subjektivní reality

Poznání reality coby danosti světa – faktů, souvislostí, principů atd. – je v případě člověka možné jen skrze jeho subjektivitu, pro kterou je určující povaha lidských smyslů, racionality a iracionality. V tom tkví základní limity poznání a zásadní výzva pro oblast epistemologie a fenomenologie i pro vědu obecně.

1.1 Vytváření subjektivního světonázoru

Fakta, jež tvoří objektivní realitu, nazýváme *fenomény*. Fenomény si však každý člověk interpretuje subjektivním způsobem; zakoušené fenomény nazýváme *zkušenostmi*.⁴⁶⁶ Suma veškerých zkušeností jedince je základem jeho celkové interpretace světa, již označím pojmem *světonázoru*.

Světonázoru je zajímavý, protože zároveň ovlivňuje i je ovlivňován: Světonázoru určuje způsob interpretace fenoménu, se kterým se setkáváme – například lidé určitého smýšlení budou určité věci hodnotit negativně, zatímco lidé opačného smýšlení pozitivně. Zároveň ale nové zkušenosti rozšiřují a také proměňují podobu světonázoru jedince: někdy jen nepatrně, ve výjimečných případech i zcela zásadně a skokově – zejména když něco „otřese naší vírou“.

Světonázoru je zajímavý prvek, neboť tvoří styčný bod mezi úrovní epistemologickou a úrovní názorovou, která představuje motivace různých skupin a je předmětem zájmu sociálních a humanitních věd.

1.2 Povaha fenoménů

Povaha zkušeností a fenoménů, na nichž se zakládají, může být velmi různá. Zakladatel pragmatiky a sémiotiky Charles Sanders Peirce dělí zkušenosti – v jeho terminologii *fanerony* – na tři základní kategorie: 1. kvality (či vlastnosti), 2. fakta, 3. zákonitosti (Hartshorne, Weiss a Burks, 1978, 1.291). Vlastnosti nejsou k ničemu

⁴⁶⁶ Použití uvedených pojmů se pro potřeby této studie liší od tradiční fenomenologie, která se – podobně jako C. S. Peirce, o němž bude řeč níže – vyhýbala otázkám po povaze předmětů v jejich objektivní danosti.

vztahy, existují jen samy o sobě, např. „červenost“ či „bytí růží“. Fakta propojují dvě skutečnosti, např. „růže je červená“. Zákonitosti ztělesňují danosti existence. Přidávají třetí prvek, který je základem určité pravidelnosti či zákonitosti, např. „růže je červená, protože jde o červenou odrůdu“. Tyto kategorie jsou vlastně úrovněmi, které se mohou v rámci daného fenoménu vyskytovat všechny najednou (Jakobson, 1977, s. 1031); v této souvislosti se nazývají prvost, druhost a třetost.

Zajímavé je, že Peircovy tři kategorie se projevují jak na úrovni subjektivity, tak na úrovni objektivní reality. Přestože *faneron* je definován jako jev již interpretovaný lidskou myslí⁴⁶⁷, *fanerologie*, jak Peirce svůj filozofický přístup nazval, byla cestou k objektivnímu poznání a obsahovala prvky podobné husserlovskému *uzávorkování* (Ransdell, 1978, s. 551). Přesto – nebo právě proto – jeho dílo přispělo i k objasnění role subjektivity v kontextu epistemologie. Ilustrovat to můžeme na dvou příkladech:

Za prvé, červená se ve tmě jeví jako černá. Z Peircova pohledu je kvalita vlastností objektu, předmět je tedy červený bez ohledu na to, že jej člověk vnímá jako černý. Červenost je v tomto smyslu *potencialitou*, která realizována být může, ale nemusí (Feibleman, 1940, s. 212; Dewey, 1935, s. 702).

Za druhé, je zřejmé, že dění v reálném světě se vskutku odehrává podle určitých pravidelností, souvislostí a zákonitostí. Jejich poznávání a formulování (které je úkolem vědy) však podléhá omezením poznání na úrovni jedince i společnosti.

V této souvislosti je nutné zmínit termín *interpretant*. Jde o klíčový pojem z Peircovy sémiotiky, tedy vědy o znacích a znakových systémech. Znak se zde skládá nejen z označovaného předmětu (objekt) a výrazu, kterým je předmět označován (representamen), ale právě také z významu, který s sebou příslušné označení nese (interpretant) (Hartshorne, Weiss a Burks, 1978, 2.228). Příkladem mohou být např. výrazy *pes*, *pejsánek* a čokl, které se mohou vztahovat ke stejnému objektu, ale kromě jejich representamenů (tj. slov) se liší i interpretanty (významy). U slov *pes*, *dog* a *Hund* se liší v zásadě jen representameny, interpretanty jen nepatrně⁴⁶⁸.

1.3 Média jako zdroj zprostředkovaných zkušeností

Podívejme se nyní na fenomény z jiného úhlu. Zatím jsme o nich uvažovali jako o faktech, která existují sama o sobě a která neodkazují k ničemu dalšímu – červená růže je prostě růží, její červenost může mít nejrůznější důvody, ale růže prostě je (a ty důvody také).

⁴⁶⁷ „... by the *phaneron* I mean the collective total of all that is in any way or in any sense present to the mind, quite regardless of whether it corresponds to any real thing or not.“ (Hartshorne, Weiss a Burks, 1978, 1.284)

⁴⁶⁸ Odlišnosti zde závisí na konotacích slova v dané kultuře a na jeho používání v idiomech.

Nyní si ale vezměme příklad, kdy za námi někdo přijde a vylíčí nám nějakou svou zkušenost. Nezbyvá, než abychom následně interpretovali dvě věci: jeho zkušenost a naši zkušenost s jeho líčením jeho zkušenosti. V prvním případě se zamýšlíme nad tím, co zažil a proč to vnímal tak, jak to vnímal. Ve druhém případě pak nad tím, proč nám to říkal a jak to říkal.

Tento jev – nazvěme jej *interpretační řetězec* – nemusí zdaleka končit u dvou článků. Vezměme si například to, když někdo vypráví, jak četl něčí reakci na komentář ohledně určité události – to jsou hned čtyři články řetězu.

Je zřejmé, že význam médií je v této souvislosti mimořádně velký, zvláště pokud pod výraz média zahrneme i knihy a učebnice (ať už jsme je četli sami, nebo jsme je poslouchali z úst učitelů). V tom případě můžeme dospět k dojmu, že naše přímá zkušenost se světem je velmi malá. Taková úvaha by však byla mylná, protože každá kniha, kterou čteme, je fenoménem, z něhož se rodí naše zkušenost, a to navzdory tomu, že jde zároveň o vyjádření autorových zkušeností s fenomény, s nimiž se setkal. V následující části uvidíme, že podobná je i role médií coby institucí.

2 Média a konstrukce reality

Při zkoumání bližší povahy toho, jakým způsobem se média podílejí na formování subjektivní reality, si nevystačíme jen s pojetím médií jako zdroje informací, ale musíme zohlednit i jejich institucionální roli.

Podle Winfrieda Schulze je jednou z funkcí médií funkce sémiotická, která spočívá v interpretování událostí (Schulz, 2004, s. 92). Povaha tohoto interpretování je dána dalšími aspekty daného média či mediálních produktů: rutiny, žánry, ekonomické ohledy, cílové skupiny atd. Můžeme tedy tvrdit, že média provádějí interpretace na základě svého světónázoru.

2.1 Sociální konstrukce reality

Světónázor tedy mají nejen lidé, ale i média. A stejně tak jej nejen vytvářejí, ale jsou jím i určována. Jisté potvrzení této úvahy nám nabízí teorie sociální konstrukce reality (Berger a Luckmann, 1999).

Podle této teorie společnou socializaci zajišťují společné instituce, mezi které patří i média. Tyto instituce interpretují realitu určitým způsobem, a protože interpretace může být vždy jen subjektivní, můžeme zde hovořit o *světónázoru*, který ta či ona instituce vytváří či podporuje.⁴⁶⁹

⁴⁶⁹ Nenechme se zmást tím, že Berger a Luckmann používají k popisu sociálně konstruované reality výraz „objektivní realita“ – z našeho pohledu jde o subjektivní pohled, jen zastávaný a šířený společností skrze její instituce, nikoli omezený na jedince. K této rovině se ještě vrátím v závěru.

Instituce, jež jsou součástí naší společnosti, vytvářejí světonázory srozumitelné většině členů společnosti. Je to dáno tím, že úlohou těchto institucí je právě vytvářet platformu společného porozumění. Světonázor vytvářený a šířený institucemi má ovšem dvě meze: Za prvé, porozumění těmto světonázorům nutně neznamená souhlas jedince s nimi. Za druhé, každá společnost a kultura má své hranice, mimo něž přestává být plně srozumitelná.

Z hlediska médií je posilování interpretačních procesů vedoucích ke sdílené sociálně konstruované realitě jedním z hlavních přínosů médií coby instituce. Z funkčního hlediska je tento princip možné vnímat tak, že média podporují rozvíjení primární a sekundární socializace (Berger a Luckmann, 1999) a s nimi spojených různých druhů gramotnosti – verbální, sociální, časoprostorové aj., jak je popisuje Cipolla (Cipolla, 1977). Odvrácenou stránkou věci je samozřejmě vědomý aspekt tohoto formování, tedy ideologie, propaganda, manipulace aj.

2.2 Postoj médií k realitě

Povaha reality je složitá v tom smyslu, že objektivními fenomény jsou i subjektivní reakce, a to v jakékoli podobě, od úvah po činy; interpretace interpretací se stávají fenomény přístupnými dalším interpretacím.

Média sama jsou si této skutečnosti vědoma a snaží se na to reagovat v oblasti praxe dělením na zpravodajství a publicistiku, v oblasti teorie pak dělením na události přirozené, mediální a pseudoudálosti, jak je známe od Daniela Boorstina (in: Tumber, 1999).

Druhým aspektem je snaha o definování postoje médií vůči realitě z hlediska mediálních studií.

Jednou z nejznámějších teorií je v tomto smyslu teorie Winfrieda Schulze o tzv. ptolemaiovské a koperníkovské logice, což jsou označení dvou paradigmat náhledu na otázku vztahu médií a reality (Schulz, 2000). Ptolemaiovská logika označuje přesvědčení, že realita je uchopitelná a média ji zkreslují či pokrývají, kdežto koperníkovská logika tvrdí, že realita je až výsledkem komunikace a není poznatelná přímo.

V tomto ohledu se argumentace tohoto článku nekryje plně ani s jednou logikou, neboť tvrdí: 1. objektivní realita existuje, ale není uchopitelná přímo, 2. realita, ve které žijeme, je realitou subjektivní a sociálně sdílenou, 3. „pokřívování“, tj. rozdíl mezi objektivní a subjektivní realitou, probíhá už na úrovni uchopování světa skrze procesy sémiózy, tj. pojmové uchopování věcí, 4. do těchto procesů vstupují i média coby zdroj informací a jako instituce (s čímž pak souvisejí další dílčí aspekty, např. ideologie a propaganda).

Na Schulzovo rozlišení do jisté míry navazuje rozlišení Kepplingerovo (in Scherer, Arnold a Schluetz, 2005, s. 1–2). Ten rozlišuje tři pohledy: 1. realismus, jenž předpokládá existenci objektivní reality, přičemž úkolem médií je podávat o ní co

nejméně zkršené zprávy, 2. expresionismus, který rovněž předpokládá existenci objektivní reality, ale nedomnívá se, že by obsahovala vlastní smysl, takže úkolem médií je nejen co nejobektivněji informovat, ale také nabízet interpretace, 3. konstruktivismus, který zastává názor, že realita je sociálním produktem a masmédiá se výrazně podílejí na procesu jejího vzniku⁴⁷⁰. Realita je zde považována za cosi mimo dosah lidské zkušenosti, proto nemá smysl očekávat, že média budou odrážet realitu.

Otázka smyslu reality a povahy zkušenosti se úzce týká úvahy rozvedené v první části tohoto článku: Tvrdit, že realita postrádá smysl, by podle mého názoru bylo poněkud unáhlené, protože přírodní dění zjevně probíhá podle určitých zákonitostí, byť ne dokonale zmapovaných. Podobné je to i s tím, zda se realita nachází mimo dosah lidské zkušenosti. V úvodní části článku jsem definoval *zkušenost* jako subjektivně prožívaný fenomén. Domnívám se, že už sama tato definice je v zásadě odpovědí na zmíněnou otázku, tedy že realita se nenachází mimo dosah lidské zkušenosti, ale že veškeré fenomény (prvky *objektivní* reality) se pod našimi zraky mění ve zkušenosti, které někdy více, jindy méně odpovídají objektivnímu stavu věcí. Z hlediska poznání jde o jakousi „Midasovu kletbu“, v rámci níž se vše, čeho se dotkneme nebo na co pohlédneme, mění z objektivního na subjektivní.

2.3 Postoj publik k mediované realitě

Poslední zásadní otázkou, kterou si je nutné položit v souvislosti s podílem médií na formování subjektivní reality, je postoj jedinců a publik k tomuto tématu.

Snažit se nazřít realitu *přímo* v její objektivitě bez jakéhokoli subjektivního zkršení může být cílem mystiků a filozofů. Snažit se zpětně odhalovat zákonitosti, jimiž se objektivní realita řídí, je úkolem vědy. Široká společnost si tyto cíle neklade, a přesto nelze tvrdit, že by si nebyla vědoma určitých úskalí uchopování fenoménů. V této souvislosti má zcela zásadní roli výše popsany *interpretační řetězec*, z něhož vyplývá, že lidé ve větší či menší míře vnímají a interpretují všechny články, které se podílejí na předložení zprostředkované zkušenosti, jejich roli a motivace. Reakci publik na vědomí možného vlivu médií na zprostředkování zkušenosti popisují například Frank Parkin, Stuart Hall, John Fiske a John Hartley skrze tři druhy čtení médií: dominantní, dohodnuté, opoziční (Hartley, 1982, s. 148–9).

V tomto smyslu lze tvrdit, že příslušníci publik jsou si vědomi jednak toho, že objektivní realita je neuchopitelná, a za druhé toho, že subjektivita a s ní spojené zkršení je nevyhnutelnou součástí každého uchopování objektivní reality. Požadavky na objektivitu, např. tu novinářskou, nevyřčeně obsahují i toto „ale“.

⁴⁷⁰ Do této skupiny patří zastánci teorie sociální konstrukce reality, např. Peter L. Berger a Thomas Luckmann či J. M. McLeod a S. R. Chaffee.

Zároveň není možné domnívat se, že by příslušníci publik vnímali jen samotný fenomén, který je jim předkládán, a nezohledňovali články interpretačního řetězce, které jsou s ním spojené. Jednodušeji řečeno, lidé vždy vnímají nejen to, co je sdělováno, ale i kdo to sděluje, a do jisté míry – ať už vědomě nebo nevědomě – zohledňují možná zkreslení spojená s povahou a motivací těchto zdrojů, respektive mediátorů informací.

Povaha těchto postojů se samozřejmě vyvíjí v čase spolu s tím, jak se vyvíjejí samotná média. Gozzi a Haynes (Gozzi a Haynes, 1992) dokládají, že každá ze tří hlavních epoch vývoje komunikace a médií (epocha ústní, písemná a elektronická) je spojena s odlišnou epistemologií, která ovlivňuje nejen pohled příslušníků publika na vlastní sdělení a jeho nejbližší kontext, ale v důsledku i na svět jako takový.

3 Závěr

Zohlednění epistemologických procesů při formování subjektivní reality nám umožňuje dojít ke dvěma zajímavým poznatkům:

Za prvé, sociální realita, která je výsledkem sociální konstrukce reality, je tou úrovní, jež nabízí společné, obecně známé a většinově přijímané interpretace světa. Její povaha není z podstaty objektivní, ale intersubjektivní. A právě na tuto úroveň odkazují požadavky novinářské objektivity.

Mohlo by se zdát, že úroveň objektivní reality stojí jakoby stranou, neboť její přímé uchopení není možné. Tato úroveň však není nějakou „filozofickou“ entitou – jde o realitu skutečných objektů a zákonitostí, které však člověk nedokáže nahlížet a poznávat v jejich plné komplexnosti. (Nejvhodnější prostředky si k tomuto účelu vybudovala věda, i když i ta je zřejmě odsouzena k nekonečnému zpřesňování a zdokonalování.) Sémioza, jež tvoří základ veškerého lidského myšlení, spočívá právě v subjektivním nahlížení objektivní reality, a to skrze jazyk. Jazykovými a komunikačními prostředky, které ve společnosti interpretace velkou měrou vytvářejí a šíří a zapojují se tak do mnoha interpretačních řetězců, jsou právě média. Vyplývá to ostatně z jejich hlavních funkcí, jak je definuje Schulz: přenosové a sémiotické – poslední, ekonomická má v této souvislosti roli jen nepřímou (Schulz, 2004, s. 90–92).

Za druhé, příslušníci publik i společnost obecně si uvědomují vliv médií i jiných zdrojů a mediátorů, již se účastní interpretačního řetězce, a proto větší či menší měrou, vědomě či nevědomě interpretují všechny články řetězce. Každý článek však může být vyhodnocován zvlášť, ke každému je možné zaujmout jiný postoj a každý s sebou nese přídavnou informaci. V tomto smyslu lze tvrdit, že nám média o své povaze prozrazují nejvíc ne tím, co říkají, ale jak to říkají.

4 Použitá literatura

- BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. 1. vyd. Překlad Jiří Svoboda. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-859-5946-1.
- BOORSTIN, Daniel. The Image (Excerpt). In: TUMBER, Howard (ed.). *News: A Reader*. New York: Oxford University Press, 1999, s. 16-20. ISBN 0198742312.
- CIPOLLA, J. Mass Media as Language: The Sapir-Whorf Hypothesis and Electronic Media. *Journal of Communication Inquiry*. 1977, 3(1), 31-38. DOI: 10.1177/019685997700300104. ISSN 0196-8599. Dostupné také z: <http://jci.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/019685997700300104>
- DEWEY, John. Peirce's Theory of Quality. *The Journal of Philosophy*. 1935, 32(26), 701-. DOI: 10.2307/2016281. ISSN 0022362x. Dostupné také z: http://www.pdcnet.org/oam/service?url_ver=Z39.88-2004
- FEIBLEMAN, James K. Peirce's Phaneroscopy. *Philosophy and Phenomenological Research*. 1940, 1(2), 208-. DOI: 10.2307/2102740. ISSN 00318205. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/2102740?origin=crossref>
- GOZZI, Raymond a W. Lance HAYNES. Electric media and electric epistemology: Empathy at a distance. *Critical Studies in Mass Communication*. 1992, 9(3), 217-228. DOI: 10.1080/15295039209366828. ISSN 0739-3180. Dostupné také z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15295039209366828>
- HARTLEY, John. *Understanding News*. London: Routledge, c1982. Studies in culture and communication. ISBN 0-415-03933-9.
- HARTSHORNE, Charles, Paul WEISS a Arthur W. BURKS (eds.). *Collected papers of Charles Sanders Peirce*. 4. printing. Cambridge, Mass: Belknap Press, 1978. ISBN 06-741-3800-7.
- JAKOBSON, Roman. A Few Remarks on Peirce, Pathfinder in the Science of Language. *MLN*. 1977, 92(5), 1026-. DOI: 10.2307/2906890. ISSN 00267910. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/2906890?origin=crossref>
- RANSELL, Joseph. A Misunderstanding of Peirce's Phenomenology. *Philosophy and Phenomenological Research*. 1978, 38(4), 550-. DOI: 10.2307/2106579. ISSN 00318205. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/2106579?origin=crossref>
- SCHERER, Helmut; ARNOLD, Anne-Katrin; SCHLUETZ, Daniela. *Media's creating reality: Construction as a social process*. New York: International Communication Association, 2005. str. 1-26.
- SCHULZ, Winfried. *Masová média a realita: „Ptolemaiovské“ a „kopernikovské“ pojetí*. In: JIRÁK, Jan a Blanka ŘÍCHOVÁ. *Politická komunikace a média*. Praha: Karolinum, 2000, str. 24-40. ISBN 80-246-0182-6.
- SCHULZ, Winfried. Reconstructing Mediatization as an Analytical Concept. *European Journal of Communication*. 2004, 19(1), 87-101. DOI: 10.1177/0267323104040696. ISSN 02673231. Dostupné také z: <http://ejc.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0267323104040696>

5 Kontakt na autora

Mgr. Jan Podzimek
Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut komunikačních studií a žurnalistiky
Katedra mediálních studií
Smetanovo nábřeží 6
110 01 Praha 1
Email: jan.podzimek@fsv.cuni.cz
Školitel: PhDr. Otakar Šoltys, CSc.

Proměny práce československého novináře při nečekaných událostech v letech 1960–1970

The changes of Czechoslovak Journalist's Work on Covering Unexpected Events in 1960-1970

Tereza Šírová

Anotace: Text nabízí pohled na to, jak se v letech 1960 až 1970 měnilo zpravodajské pokrytí mimořádných událostí, s důrazem na proměny v práci novináře. Analyzováno je pokrytí dvanácti vážných leteckých a železničních nehod, k nimž došlo na území Československa nebo šlo o nehody československých letadel v zahraničí. Z výsledků historické srovnávací analýzy jednoznačně vyplývá, že se způsoby práce i její výstupy v denním tisku výrazně měnily – největší kvalitu i kvantitu výstupů lze zaznamenat v letech 1965-1968.

Klíčová slova: média, denní tisk, komunismus, nehody, novinářská práce, mediální pokrytí

Summary: This text offers a brief view on changes in news coverage of unexpected events. The accent is given on the changes in the work of a journalist. I have analysed twelve aircraft and railway accidents that happened mainly in Czechoslovakia in the 1960s. The results of the historical comparative analysis show that the methods of journalistic work and also its outputs changed very noticeably. The best quality and quantity of the news coverage can be detected between 1965-1968.

Key words: media, daily press, communism, accidents, journalist, media coverage

1 Úvod

Nečekané události, zejména ty negativní, jako jsou například dopravní nehody, patří k tématům, která mohou média jen těžko ignorovat. Platí to zejména v médiích v demokratických společnostech, ale negativním tématům se nevyhnou ani média v totalitních režimech (ačkoli podle některých názorů dochází v totalitních

režimech k upozadování negativních témat (Trampota, 2006, s. 27). Informování o negativních aspektech života totiž pro totalitní režim nemusí být výhodné: zpravodajství o podobných událostech totiž podle některých výzkumů může vést k negativnějšímu vnímání celé dotčené komunity (Galician, Vestre, 1987, s. 404).

Média v komunistickém Československu o rozsáhlých negativních událostech sice většinou informovala, způsob a rozsah zpravodajského pokrytí se však naprosto zásadně odvíjel od politické a společenské situace v daném období a také od rozsahu a druhu nehody. Obdobím nejvýraznějších změn, které se samozřejmě projeví i v médiích, byla 60. léta 20. století. Cílem provedené analýzy tedy je ověřit, zda se „období uvolnění“ ve 2. polovině 60. let projevilo i na informování o negativních událostech.

Jako zkoumaný materiál jsem zvolila zpravodajské pokrytí 12 vážných dopravních nehod, k nimž v tomto období došlo na území Československa (nebo šlo o nehodu československého letadla v zahraničí), a analyzovala jsem změny v jejich zpravodajském pokrytí. Jednalo se o následující události: železniční nehodu u Stěblové (1960), dvě letecké nehody u německého Norimberka a marocké Casablanky (1961), železniční nehodu u Vrbna pod Pradědem (též 1961), železniční nehodu v Hloubětíně (1965), železniční nehodu u Deštnice (1966), letecké nehody u Bratislavy (1966), u kanadského Ganderu (1967) a u Ptici (1968), železniční nehodu u Bezděčína (1969) a leteckou nehodu u libyjského Tripolisu a železniční nehodu u Říkonína (obě 1970).

2 Metodologie výzkumu

Materiálem podrobeným kvalitativní i kvantitativní historické analýze jsou texty a fotografie, publikované v dobovém denním tisku v denících Rudé právo a Mladá fronta v období 30 dnů poté, co došlo k nečekané události.⁴⁷¹

Pro účely tohoto článku jsem z podrobných kvantitativních analytických dat separovala pouze dva základní parametry: celkový počet publikovaných materiálů věnovaných dané události, a následně počet témat, která byla v těchto materiálech zmíněna. (Tematické kategorie nebyly předem stanoveny, ale vyplynuly během zkoumání materiálů v souladu s metodou zakotvené teorie (Strauss, Corbinová, 1999, s. 14.) Stanoveno bylo 12 témat: samotný popis události, počet obětí a zraněných, vývoj zdravotního stavu případných zraněných, průběh záchranných prací a pomoc

⁴⁷¹ Z důvodu rozsahu jsou v závěrečném seznamu literatury uvedeny pouze články, které jsou v tomto textu přímo citovány. Kompletní seznam analyzovaných článků je uveden v diplomových pracích autorky:

ŠÍROVÁ, Tereza. *Letecké a železniční nehody československých provozovatelů v letech 1948-1989 v denním tisku*. Praha, 2015. 177 s. Rigorózní práce (PhDr.) Univerzita Karlova, IKSŽ FSV.

ŠÍROVÁ, Tereza. *Letecké a železniční nehody v ČSSR a ČR v letech 1960 – 2008 v denním tisku*. Praha, 2011. 164 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, IKSŽ FSV.

pozůstalým, pravděpodobná příčina nehody, vyjádření odborníků, vyjádření svědků, kondolence politiků z domova a ze zahraničí, kontext nehody, popis místa události, obrazový doprovod a jiné informace (Šírová, 2015, s. 151). Kvantitativní analýza reflektuje pouze přítomnost daných témat, nikoli to, zda byla prezentována pravdivá fakta, či spíše ideologicky ovlivněné spekulace např. o příčině nehody.

V první části textu nejprve prezentují hlavní výsledky zachycené formou kvantitativní, respektive grafickou. Na jejich základě vytyčím několik hlavních období, v nichž zpravodajské pokrytí uvedených události vykazovalo výrazně shodné rysy. Následně jednotlivá období analyzuji také kvalitativně, s důrazem na práci novináře při pokrývání daných událostí. Zde sleduji zejména způsob práce se zdroji a jejich rozmanitost, vyslání novináře na místě nehody, vlastní komunikaci s odborníky či úřady, reakce na dopisy či dotazy čtenářů a podobně.

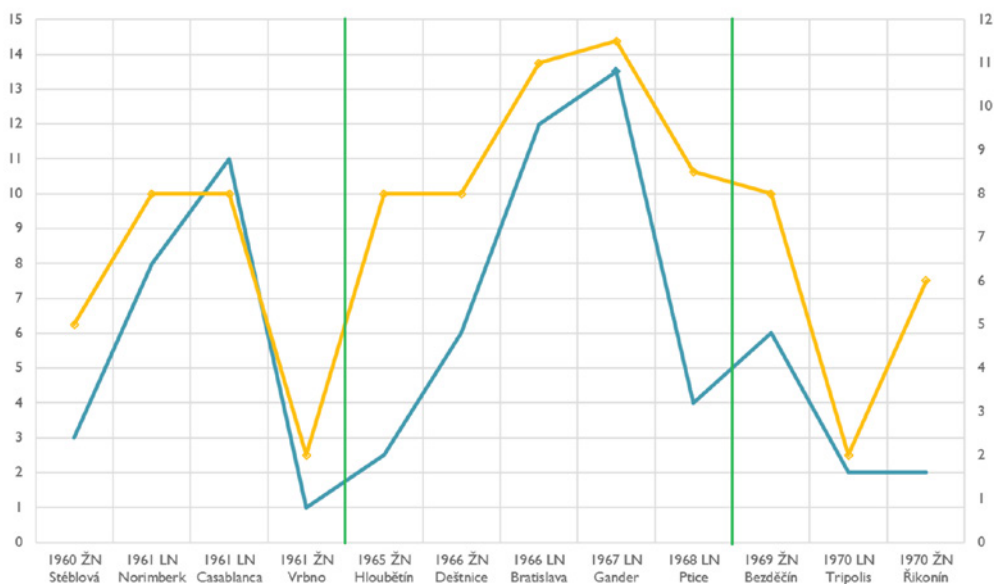
2.2 Výsledky kvantitativní analýzy: tři období

Níže uvedený graf č. 1 znázorňuje počty článků, které byly k jednotlivým nehodám publikovány, a počty témat, které se v nich objevily. Maximální dosažený počet článků byl 13,5 a maximální dosažený počet témat 11,5 – v obou případech se jedná o průměr dat z obou zkoumaných periodik. (Vzhledem k tomu, že se kvantitativní data v jednotlivých denících nelišila nijak dramaticky, pracuji zde pro zjednodušení s průměrnými hodnotami.)

Na obou křivkách vidíme vzestupnou tendenci, která vrcholí hodnotami vážícími se k letecké nehodě v Ganderu z roku 1967 a následný pokles. Nárůst počtu článků i témat narušuje pouze železniční nehoda u Vrbna pod Pradědem z roku 1961 – zde je nutné zmínit, že o železničních nehodách na našem území se za minulého režimu informovalo všeobecně méně obsáhle než o nehodách leteckých (Šírová, 2015, s. 147-148).

Na grafu také vidíme, že žlutá křivka reflektující počet publikovaných témat dosahuje ve většině grafu vyšších hodnot než křivka modrá (a to i po přihlednutí ke zkreslení způsobenému použitím dvou os). Znamená to, že se ve zpravodajském pokrytí navzdory relativně malému počtu zveřejněných článků objevovalo poměrně široké spektrum zveřejněných informací. Velký rozdíl mezi počtem zveřejněných článků a zveřejněných témat je patrný zejména u událostí z let 1965-66 a 1968-69, tedy v době, kdy se společensko-politické klima v Československu výrazně měnilo – v polovině 60. let se zřetelně uvolňovalo, po sovětské invazi v roce 1968 se opět „utužovalo“. Navzdory menšímu prostoru věnovanému jednotlivým událostem však vidíme, že deníky stále snažily publikovat dostatek dostupných informací. Lze to vykládat tak, že ačkoli novináři ještě nebo již nedostávali tolik prostoru k publikování materiálů, přesto se snažili o profesionální přístup a snažili se i přesto zveřejnit co nejširší spektrum informací.

Počet článků (modrá) a témat (žlutá)

Graf č. 1: počet zveřejněných článků a počet témat, která se v nich objevila. Modrá linka se váže k hlavní – levé svislé ose, žlutá je vázána na pravou osu.

Na základě kvantitativních dat zachycených v grafu jsem rozčlenila celé sledované období 60. let na tři etapy, v nichž se o událostech informovalo odlišným způsobem: první období lze vymezit roky 1960-1964, druhé 1965-1968 a třetí 1969-70. V následujících podkapitolách věnovaných jednotlivým obdobím také ukážu, že rozdíly ve zpravodajském pokrytí byly nejen kvantitativní, ale především kvalitativní.

2.3 Pokrytí událostí a práce novináře v letech 1960-1964

Do prvního vymezeného období spadají čtyři události – dvě železniční nehody a dvě letecké. Charakteristické je velmi podobné zpravodajské pokrytí sledovaných událostí v obou denících, a to i v rovině kvalitativní. Nebyl zde patrný větší rozdíl v přístupu deníků – jak Rudé právo, tak Mladá fronta shodně čerpaly ze servisu ČTK, přičemž většinu textů přebíraly doslovně (Šírová, 2015, s. 66). Novináři tedy pracovali především „od stolu“, čerpali z oficiálních zpráv a pravděpodobně nevyvíjeli mnoho aktivity k získání vlastních informací. Zatímco v případě méně zpravodajsky pokrytých nehod (převážně železničních) dostávaly prostor strohé oficiální úřední zprávy, v případě nehod leteckých se situace pozvolna měnila. Po leteckých nehodách začala ČTK pracovat se zahraničními zdroji (lokální tisk v zemi, kde

došlo k nehodě – jmenovány byly například německý deník Die Welt nebo marocký Maghrib-al-Arabi (Rudé právo, 29. 7. 1961, s. 4.).

Jak již bylo zmíněno, větší prostor i tematický rozsah se objevuje u nehod leteckých, o železničních neštěstích se informovalo obecně méně. Vždy se objevovaly základní informace (jakým způsobem k nehodě došlo, kolik si vyžádala obětí či zraněných, že probíhá vyšetřování; později se informovalo o možných či naopak vyloučených příčinách). V případě leteckých nehod byl věnován značný prostor vyjádřením a hypotézám odborníků, zejména členů vyšetřovacích komisí.

Je nutné podotknout, že u možných příčin nehod byly zveřejňovány především informace, které odpovídaly dobovému postoji k zemím, které byly do nehod zainteresovány: v negativním světle byla prezentována například americká armáda (v případě letecké nehody, k níž došlo blízko americké vojenské základny v Západním Německu, a jejíž příslušníci se na místo události brzy dostavili), popřípadě západní země obecně. O nehodě, k níž došlo v Maroku, které se v té době vymaňovalo z francouzské správy, se informovalo mimo jiné takto: „*Letadlo letělo na první letecké lince spojující evropské socialistické země s Afrikou. Na jeho palubě byli pouze Afričané a občané socialistických zemí a ani jeden cestující ze západních zemí. List dále píše, že drtivá většina Maročanů, ne-li všichni, se domnívá, že západní kapitalistické země, které měly dlouho monopol na letecké spojení s africkou pevninou, se neřídily na likvidaci tohoto monopolu nijak nadšeně.*“ (Rudé právo, 29. 7. 1961, s. 4). Tisk se zde výslovně přiklání k teorii, že nehody nedbalostí nebo i úmyslem zavinily nebo spoluzavinily západní země. Práci posádek havarovaných letounů tisk naopak vždy hájil s tím, že se jednalo o zkušené letce, z čehož bylo možné usuzovat, že nic nenasvědčuje, že by nehodu zavinily jejich chyby. Z dobových vyšetřovacích spisů nehod přitom jednoznačně vyplývá, že některé z uvedených nehod byly jednoznačně způsobeny chybami posádky (Národní archiv, fond Úřad pro civilní letectví, kartony 28-30).

Podrobnější analýza materiálů z prvního sledovaného období ukazuje, že se o železničních i leteckých nehodách informovalo, ovšem v rozdílném rozsahu i tematickém záběru. Zveřejněné informace byly výrazně ovlivněny společenskopolitickou situací, zejména postojem režimu k západním zemím. Některé zveřejněné informace byly zavádějící až nepravdivé, což vyplývá z porovnání s archivními materiály, které však v té době byly veřejně nepřístupné.

2.4 Pokrytí událostí a práce novináře v letech 1965-1968

Druhé vymezené období lze označit za „období uvolnění“ před nástupem tzv. Pražského jara. Uvolňování společenského i politického klimatu se velmi výrazně projevilo i v denním tisku na informování o negativních událostech. Do tohoto období spadá pět událostí – dvě železniční nehody a tři letecké. Stále platí, že se většinou méně informovalo o nehodách železničních a více o nehodách leteckých.

Výrazně se však proměnil způsob informování a objevily se také určité rozdíly mezi přístupem deníků Rudé právo a Mladá fronta: v Mladé frontě se uvolnění projevilo dříve. Mladá fronta začala reagovat na zájem čtenářů a zjišťovala informace samostatně: „*Ve zprávě o železničním neštěstí, které se stalo v úterý v zastávce Praha-Hloubětín, se hovořilo i o tom, že vypnutí vlakového zabezpečovacího zařízení mělo svůj podíl na havárii. Protože naši čtenáři žádají informace o této věci, zašli jsme si pro ně včera k náčelníku sdělovací a zabezpečovací služby Severozápadní dráhy inž. Jaroslavu Měšťanovi a jeho spolupracovníkům...*“ (Mladá fronta, 24. 9. 1965, s. 3). Při informování o srážce vlaku s nákladním autem, vezoucím mladé studenty na chmelovou brigádu, zase Mladá fronta intenzivně informovala o vývoji zdravotního stavu zraněných. „*MF jakožto periodikum pro mladé mohla vycházet z předpokladu, že mezi čtenáři jsou mladí lidé, kteří chlapce mohou znát a mají zájem o to, jak se jim daří.*“ (Šírová, 2015, s. 88)

Uvedené rozdíly mezi oběma deníky se s pokračujícím oteplováním politického klimatu začaly stírat. Deníky o negativních událostech informovaly ve velkém rozsahu, přinášely široké spektrum informací, které lze i z dnešního pohledu označit za poměrně vyvážené. Oproti předchozímu období deníky vysílají své zpravodaje na místa nehod (je-li to možné), zveřejňují více fotografií, dávají události do širšího kontextu, mnohem více pracují s emotivními prostředky, zajímají se o osudy jednotlivců zasažených nehodou nebo o výpovědi svědků. Využívají sice stále materiály ČTK, ale doplňují je o vlastní informace. Více vlastní aktivity obvykle vyvíjela opět Mladá fronta.

Za zmínku stojí i práce se zdroji u agentury ČTK: ta například u nehody v Kanadě využívala práce svého severoamerického zpravodaje, což znamená, že docházelo k obnovení vlastní zpravodajské sítě na Západě (Šírová, 2015, s. 96).

U některých zveřejněných materiálů se dá hovořit dokonce až o určité senzacechtivosti až bulvarizaci. Například po letecké nehodě u Bratislavy v roce 1966 vyslalo Rudé právo na místo svého zpravodaje, který poté přinesl následující líčení: „*Až po třech hodinách namáhavé chůze lesem, pokrytým souvislou vrstvou sněhu, jsme se dostali do místa, odkud přicházel těžký pach. Oběti katastrofy jsou roztroušené na téměř 250 metrů dlouhém úseku. Všude, kde najdeš sedadlo, úlomek z některého křídla či nějaký kufř, leží nepochybně i nějaká lidská oběť. Na větvích stromů je vidět i potrhávané zbytky oděvů. Nedaleko leží i velký gumový míč, který patřil pravděpodobně 12letému bulharskému chlapci v beranici. Zbytky zohavených lidských těl již neprozradí nic bližšího o pozadí neštěstí. Možná pilot, stewardka či navigátor by o něm něco věděli, ale ani oni nepřežili nešťastnou chvíli.*“ (Rudé právo, 26. 11. 1966, s. 2)

Do období 1965-1968 spadá jediná nehoda, k níž došlo v zahraničí, konkrétně v kanadském Ganderu. Jedná se o vůbec nejohrovenější a nejlépe zpravodajsky pokrytou událost. Jednalo se o havárii letadla krátce po startu, u níž se nepovedlo

stanovit příčinu. Oproti předchozímu období se však neobjevuje ani náznak obvinění západní země, naopak je oceňována kanadská pomoc a vstřícnost: „Generální ředitel ČSA hovořil o nesmírné obětavosti Kanadánů, která se projevila po havárii. Personál nemocnic pracoval nepřetržitě více než 24 hodin, pilot vrtulníku Austin Garret transportoval raněné v noci, třebaže nikdy za tmy ještě nelétal.“ (Mladá fronta, 17. 9. 1967, s. 7).

„Období uvolnění“ uzavírá letecká nehoda, k níž došlo v říjnu 1968 u Kladna. Výrazně sice poklesl počet zveřejněných článků, spektrum poskytnutých informací však bylo stále poměrně široké. Objevily se však informace, které je možné přičíst změně politického klimatu po srpnové invazi vojsk Varšavské smlouvy: „Vládní komise ocenila zejména účinnou pomoc příslušníků Sovětské armády, z nichž jeden byl při vyprošťovacích pracích vážně zraněn. (Rudé právo, 12. 10. 1968, s. 2.) Informaci lze interpretovat jako určitou snahu režimu „vylepšit obraz“ sovětských vojsk, který byl u značné části československé veřejnosti po srpnové invazi značně poškozen.

2.5 Pokrytí událostí a práce novináře v letech 1969-1970

Poslední vymezené období lze charakterizovat na zpravodajském pokrytí tří událostí – dvou železničních a jedné letecké nehody. Rozsah zpravodajského pokrytí i spektrum zveřejněných témat se s postupem času zmenšuje. Na rozdíl od období počátku 60. let se zde však neobjevují negativně politicky ovlivněné „útoky“ nebo pokusy o obviňování Západu z podílu na událostech.

Pokrytí železniční nehody z roku 1969 ještě vykazuje určité znaky doznívajícího předchozího „období uvolnění“ – o události se sice informuje na menším prostoru, je však zveřejněno poměrně široké spektrum informací. Mladá fronta se opět jeví jako progresivnější z obou deníků a vysílá na místo vlastního zpravodaje, který přináší informace z místa nehody i od svědků. Více se zajímá o zdravotní stav zraněných a zasazuje událost do kontextu. Naproti tomu Rudé právo čerpá téměř výhradně ze servisu ČTK a velkou část jeho pokrytí tvoří informace o kondolenčních telegramech ze zahraničí, které se sice objevovaly i v průběhu 60. let, ale v menší míře.

V roce 1970 se již zpravodajské pokrytí dvou nehod u Mladé fronty a Rudého práva začíná opět sblížovat. V případě letecké nehody z léta 1970 událost kvalitativně lépe zpracovala Mladá fronta, která se stále ještě odkazuje na vlastní zpravodajskou práci – nasvědčuje tomu i fakt, že články byly podepsány autorskou zkratkou. Naproti tomu Rudé právo už krátké zprávy podepisovalo pouze zkratkou ČTK (Šírová, 2015, s. 113). U železniční nehody z konce roku se již nedá jednoznačně stanovit, který deník událost zpracoval kvalitněji, zpravodajské pokrytí je téměř totožné a vychází ze servisu ČTK.

Uvedené „sjednocování“ zpravodajského pokrytí událostí lze pravděpodobně přičíst začínající normalizaci, která zasáhla i do médií, ať se již jednalo o propouštění „nevyhovujících“ zaměstnanců, nebo opatrnost až autocenzuru novinářů, kteří v redakcích zůstali.

3 Závěr

Proměny československé společnosti v 60. letech 20. století zasáhly i do oblasti médií a projevy se i na zpravodajství o negativních událostech. Do roku 1964 denní tisk informoval o velkých dopravních nehodách značně tendenčně a objevovaly se výpady proti západním zemím. Novináři pracovali převážně „od stolu“ a čerpali téměř výhradně ze servisu ČTK.

Od roku 1965 se začíná projevovat období uvolnění předcházející tzv. Pražskému jaru. Uvolnění se projevuje v obou sledovaných denících, dříve však nastupuje (a koncem 60. let se vytrácí o něco později) v Mladé frontě, což je u deníku pro mládež pochopitelné. Objevuje se zde nejobsáhlejší a nejkvalitnější zpravodajské pokrytí jak u leteckých, tak u železničních nehod; železniční jsou však obvykle pokrývány méně obsáhle. Mění se styl novinářské práce: kromě oficiálního servisu ČTK využívají deníky také vlastní zdroje informací, zasazují události do kontextu, reagují na zájem čtenářů, vysílají na místa událostí své zpravodaje, hovoří s odborníky a svědky. Objevují se výrazně pozitivní zmínky o západních zemích. Po invazi v srpnu 1968 však objem zveřejněných materiálů klesá, ačkoli deníky stále nabízejí poměrně široké spektrum informací.

Od roku 1969 je pozorovatelný pozvolný nástup normalizace. Deníky věnují nehodám stále méně prostoru, omezuje se spektrum poskytnutých informací a styl novinářské práce se opět postupně přiklání k téměř výhradnímu využívání servisu ČTK. Mladá fronta si udržuje o něco vyšší úroveň zpravodajského servisu a určitou samostatnost déle než Rudé právo. Začínají se objevovat zprávy o kondolencích významných státníků z Československa i ze zahraničí. Negativní zmínky o zahraničních zemích se však, narozdíl od období počátku 60. let, již nyní neobjevují. Působí to dojmem, jako by již komunistický režim necítil tak výraznou potřebu vymezovat se proti „nepřátelské cizině“ a zabývá se spíše sám sebou, popřípadě sprátenými zeměmi Východního bloku.

4 Použitá literatura

GALICIAN, Mary-Lou, VESTRE, Norris D. *Effects of ‚Good News‘ and ‚Bad News‘ on Newscast Image and Community Image*. Journalism & Mass Communication Quarterly. 1987, vol. 64, no. 2. 399-405 a 525. Dostupné online: <http://jmq.sagepub.com/content/64/2-3/399.full.pdf+html>

Národní archiv, fond Úřad pro civilní letectví. *Souhrnná zpráva o těžké letecké nehodě letadla ČSA typu Il-18 im.z. OK-PAF u Casablanky*. s. 40. Kartony č. 28-30.

STRAUSS, Anselm a CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: ALBERT, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

ŠÍROVÁ, Tereza. *Letecké a železniční nehody československých provozovatelů v letech 1948-1989 v denním tisku*. Praha, 2015. 177 s. Rigorózní práce (PhDr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Bednařík, PhD.

TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*. Praha: Portál, 2006. 191 s. ISBN 80-7367-096-8.

Články v dobovém denním tisku:

ZO. Marocký list: katastrofa čs. letounu zdaleka nebyla náhodou. *Rudé právo*. 29. 7. 1961, 41, s. 4.

RP. Nekázeň zabíjí. *Mladá fronta*. 24. 9. 1965, 21, s. 3.

ČTK, (GČ). Vyšetřování letecké katastrofy u Bratislavy. *Rudé právo*. 26. 11. 1966, 47, s. 1 a 2.

PARENICA, Rudolf. Svědectví z místa neštěstí. *Mladá fronta*. 17. 9. 1967, 23, s. 1 a 7.

ČTK. Havárie čs. letadla. *Rudé právo*. 12. 10. 1968, 49, s. 2.

5 Kontakt na autora

PhDr. Tereza Šírová

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy

Smetanovo nábřeží 6

110 01 Praha 1

Email: sirova@fsv.cuni.cz

Školitel: PhDr. Petr Bednařík, PhD.

Tento výzkum byl podpořen z projektu SVV IKSŽ FSV UK 260 343.

Politologie, filozofie, sociologie

Nástin základních kroků Heideggerovy reinterpretace subjekto-objektového vztahu ve světle Husserlova výkladu základní struktury intencionálních aktů

Tracing Heidegger's Basic Steps in His Reinterpretation of the Subject-Object Relation from Husserl's Explanation of the Basic Structure of Intentional Acts

Věra Vávrová

Anotace: Studie se zabývá Heideggerovým vymezením se proti tradičnímu pojetí subjekto-objektového vztahu. Ukazuje, že Heidegger přitom vychází z Husserlova výkladu struktury intencionálního aktu. Právě dva základní strukturální momenty intencionálních aktů – tedy mínění (intencionální zaměření) a (smyslová, materiální) danost jsou silně přítomny v pozadí Heideggerova pojetí věci, jejíž smysl vychází z toho, „k čemu“ a tedy „jako co“ se dává člověku. Zároveň tak věc odkazuje do celkové souvislosti světa jako základního horizontu smyslu souvislosti věci a člověka (nikoli objektu a subjektu).

Klíčová slova: subjekt, objekt, intencionální akt, bytí, věc, člověk

Summary: This study investigates Heidegger's untraditional explanation of the subject-object relation. It is shown that Heidegger is initially inspired by Husserl's exposition of the structure of intentional act. The two basic structural points of intentional acts – the intention and what is sensually given – are strongly present in the background of Heidegger's exposition of the *thing* (das Ding). The meaning of *thing* is arising from the „what for“ and therefore „like what“ it is accessible to us. By this, the *thing* refers to the overall continuity of the world which is then significant as a basic horizon of the meaning of the connection between the human and the *thing* – and not of the subject and object.

Key words: Subject, Object, Intentional Act, Being, Thing, Human

1 Úvod

Celá *Logická zkoumání* (Husserl, 2009, 2010, 2012) Edmunda Husserla jsou podrobným strukturním výzkumem vztahu mezi subjektivitou vnímání, myšlení a vyjadřování a jimi dosahovanou objektivitou. Heideggerovy přednášky z let 1925 – 1926, které jsou pod názvem *Logika* (Heidegger, 1976) shrnuty v 21. svazku jeho sebraných spisů, na tuto Husserlovu práci už podle názvu navazují, ale zároveň se od ní i radikálně odlišují. Podle Heideggera se Husserl ptal po základních strukturách psychického, tedy po intencionálních aktech představování, souzení, uznávání, kladení, vhledu a myšlení, a tím zároveň objasňoval základní strukturu vědomí jako intencionalitu. Heidegger zásadně přepracovává Husserlovo pojetí intencionality jako výkonu vystávání předmětu z intencionálního aktu tím, že přestává klást důraz právě na předmět sám. Implicitně tak odmítá Husserlovo schéma akt – předmět a tak tedy i tradici daný pojmový pár subjekt – objekt, který Husserlovo pojmové schéma odráží. Zároveň s tím implicitně odmítá i představu vědomím reprezentovaného vnitřku a věcí zastupující vnějšek.

Tato práce se bude věnovat právě Heideggerovu přepracování subjekto-objektového vztahu, o které usiloval v již zmíněných přednáškách a následně i v *Bytí a čas* (Heidegger, 1996). Rozhodujícím inspiračním zdrojem mu byla Husserlova *Logická zkoumání*, a proto ani ona nemohou být coby jeho hlavní argumentační protipól opomenuta.

2 Charakteristika Heideggerova následování Husserlovy myšlenkové cesty

Zatímco Edmund Husserl si v *Logických zkoumáních* klade za cíl nalézt původní možnost založení poznání, usiluje Martin Heidegger o nalezení východiska srozumitelnosti a na ní navazující sdělitelnosti toho, co jest. Oba tedy sledují jedno téma a tím je podle nich dosud nevyjasněný problém, jak a v čem je dosahováno významu. Husserl hovoří o tom, že není dosaženo ideje významu co do jejího původu. Všechna jeho zkoumání až do pátého posloužila ke zjištění, že „význam výrazů spočívá v intencionální podstatě příslušných aktů.“ (Husserl, 2010, s. 18). Toto zjištění, jakkoli cenné, ale stále neodpovídá na otázku, jak – tedy prostřednictvím kterých druhů aktů – může být významu dosahováno. Husserl tedy vypracovává svůj systém proto, aby byl schopen konkrétně určit, jaké akty jsou schopny plnit významovou funkci. Přístup Martina Heideggera je odlišný. Hrubě řečeno, vychází ze základní Husserlovy struktury intencionálního aktu, která je opřena o vzájemně si odpovídající prázdné mínění a jemu odpovídající názorové vyplnění. Heidegger spatřuje v základní podobě této struktury možnost, jak projasnit podle něho základní a popisem struktury intencionálního aktu inspirované promyšlení vztahu člověka (*Dasein*) a světa.

Heideggerův rozhodující krok, kterým se Husserlova myšlení emancipuje, aniž by se jím přestával inspirovat, spočívá v jeho rozpracování fenoménu vzájemné význam-utvářející souvislosti jsoucen a rámce, do něhož jsou jejím prostřednictvím zasazovány, a který zároveň jejich vzájemnou smysluplnost vždy již skýtá. Tento zásadní poznatek rozvíjí Heidegger v paragrafech propracovávaných téma „bytí ve“ (In-Sein) *Bytí a času*. Chce totiž ukázat, že pro pobyt není žádná možnost, jak by mohl mimo být jinak, než že vždy již je v určité významu-plné souvislosti – ve světě.

Člověk, v Heideggerově terminologii nazývaný jako pobyt (Dasein), je ve světě sobě zvláštním způsobem. Se vším se vždy již setkává jako s něčím. Věci pro něho nejsou jinak než po způsobu „k čemu“. Když se vrátíme k Husserlovi, je patrné, že se zde jedná o interpretaci mínění, které je vždy již přítomné a jež se prostřednictvím té které věci naplňuje. Heideggerovo pojetí nevychází od struktury vědomí, ale od vztahu člověka a světa, respektive od ujasnění si toho, že člověk je vždy již ve světě, a to tak, že je vždy již u nějakých věcí a mezi nimi. Jeho „bytí před sebou“ pak má charakterizovat jeho bytí ve světě, v němž má, kvůli sobě a svému vlastnímu bytí, s něčím vždy již co do činění. Jeho vlastní činnost a věc, se kterou se setkává, jsou tak spojeny do určité jednoty, protože je jimi dosahováno toho „k čemu“ jsou, k čemu jako svému cíli směřují. Uchopování a zaměřování věcí tak podle Heideggera nejsou původně vůbec ničím tematickým a nemusí být výslovně poznávány nebo pojmenovávány pro to, aby se udávaly. Věci tak docházejí v bytí člověka k nim zaměřenému svého naplnění, stávají se v něm tím, čím jsou. Heidegger má tedy za to, že tímto „k čemu“ jsou věci vždy již vyznamenány. Nic tedy není nejprve dáno bez významu, nýbrž tím, že se s věcmi setkáváme tak, že jsou právě vždy jen k něčemu – sezení, svícení, míchání, jízdě atd. S jejich významem se setkáváme tak, že žijeme v jejich užitnosti dané srozumitelnosti. Slovo nebo jméno – pouhý zvuk nebo shluk písmen – není tímto způsobem srozumitelný. Slovo skrývá vlastní předtematický a bez všech pojednání vyjevující se význam věci, který je ve své plnosti rozvinut právě tehdy, když věc, tedy židli, co na ní sedíme, kalhoty, které máme na sobě, a všechno ostatní, o co jsme svou činností opření, co v ní užíváme, mizí a je nám prostě dáno soustředit se na to, k čemu jsou, a mimochodem tak i naplňovat, za co je máme. Přitom my jsme těmi, kdo v této základní a věci konstituující „k čemu“ struktuře žijí, kdo stojí za jejich srozumitelností a v ní. Jeli tato struktura, husserlovsky řečeno, naplněna, pak zapomínáme na srozumitelnost věcí samu, na to, že je to právě ona, v níž se pohybujeme, již vždy právě jsme. (Heidegger, 1976, s. 103)

Heidegger jako kdyby chtěl vyjmout Husserlovu strukturu intencionálního aktu z vědomí a ukázat, že její základní dynamický princip lze zhlédnout primárně nikoli v něm, ale ve způsobu, jakým je člověk ve světě, u věcí. Stejně tak se vymezuje proti Husserlově charakteristice struktury vědomí, kterou je člověk charakterizován. Místo, aby byly vjemy, představy, soudy, pocity a na ně navázané pojmy a věty

vysvětlovány prostřednictvím reálních částí vědomí, jeho vědomých i nevědomých prožívaných obsahů a v něm se jevících předmětů, je pro ně jako určující chápán jejich bezprostřední nebo zprostředkovaný vztah k jsoucnům světa a naše poznávání se orientuje od nich a jimi.

Heidegger považuje nazírání v širokém smyslu za základní východisko našeho vědění a poznávání, za základ jejich možnosti. V tom se s Husserlem shoduje. Nemá ale za to, že je nutné vysvětlovat vztah člověka a věci jako intencionální výkon, jímž vědomí dospívá k předmětu. Intenci vykládá především se zaměřením na vztah nazíraného a míněného, na význam, který jejich prostřednictvím vyvstává, když je přítomné jedno a druhé chybí. Zatím zmíníme pouze krátce, že v intenci, tedy v zaměření na něco, se věci zprostředkovávají buď přímo v názoru, nebo nepřímo ve výpovědi. Pro pochopení toho, co je názorem, je rozhodující rozumět mu jako základu všeho tematického uchopování a pro pochopení, čím je vyjadřování (slova a věty), je zásadní rozlišovat, zda se udává spolu s nazíráním nebo za jeho absence. Máme za to, že i když tato tematika není explicitně formulována, představuje Heideggerův průzkum ustavující struktury intencionality základ pro jeho výklad rozumění jako předtematické – a tedy s nazíráním a věcí spojené existenciální – struktury a existenciálních struktur výkladu a řeči, které mají rozumění za základ. Marburské přednášky tak úzce souvisejí s těmi paragrafy *Bytí a času*, které se zabývají rozuměním a výkladem jako existenciálními strukturami našeho „bytí ‘tu‘“.

V souvislosti se svým specifickým uchopením Husserlovy fenomenologie usiluje Heidegger o to, aby ukázal, že je to právě existenciál rozumění, které základně zpřístupňuje ono „tu“ pobytu jemu samotnému. Jednotou mínění a vnímání zprostředkované předměty tak vstupují prostřednictvím svého „k čemu“ do souvislosti „kvůli čemu“ pobytu a oba tyto póly určující specifickou věc a spolu s ní i lidskou činnost jako způsob bytí pobytu ve světě. A oba jsou přitom přístupné právě skrze rozumění. Husserlova struktura aktu jako mínění a jemu se přizpůsobujícího (tedy již interpretovaného) vyplnění, je nově uchopena a přesazena do struktur vztahu člověka a věci, který se neustavuje nově, ale v němž člověk vždy již je. Tato vazba sama sebou odkazuje k bytostné usazenosti člověka ve světě. Významnost je tedy zkoumána nikoli jako ustavující se prostřednictvím aktu, ale jako vždy již bylá. Otázka po významu tak tedy není primárně kladena pro to, aby byla objasněna možnost založení teorie nebo vědy, jak je tomu u Brentana, ani pro to, aby byly odhaleny principy poznání, jak je tomu u Husserla. Jejím prostřednictvím má být odhalena základní možnost přístupu věcí a spolu s nimi i člověka jako takového ze široké a nejasné souvislosti světa. Tento posun dokládá, že jakkoli Heidegger nenásleduje Husserlovu (a Brentanovu) metodu výzkumu, stojí na základech, které oni položili. V jeho definici pobytu jako jsoucna, v němž (sic!) „je odemčeno kvůli čemu“ a významnost“ se jasně ukazuje odkaz na Husserla a nepřímo tak i na Brentana.

Heideggerova definice pobytu má i druhou část, která první podstatně rozvíjí. Celá a notoricky známá definice říká, „že v pobytu je odemčeno ‘kvůli čemu’ a významnost, znamená: pobyt je jsoucno, kterému jakožto ‘bytí ve světě’ jde o ně samo.“ (Heidegger, 1996, s. 170). Její druhá část jasně ukazuje, že cesta fenomenologie, kterou Martin Heidegger půjde, aby sledoval základní a u jsoucna pobyt kladenou otázku po bytí, je už jeho vlastní. Ve svých marburských přednáškách, které *Bytí a času* předcházejí, ukazuje, že základní fenomenologická témata a logické vztahy vůbec musí být promýšleny nikoli od jednotlivých intencionálních aktů, ale zase znovu od věcí, tedy jsoucen samých. Je přesvědčen o tom, že sama intencionalita tak může být poprvé co do svého smyslu uchopena. (Heidegger, 1976, s. 96).

3 Husserl: schéma akt – předmět základem poznávání individuálního i obecného

Pojetí vjemu u Martina Heideggera je založeno v jeho výkladu „Jakostruktury“ (AlsStruktur), kterou určuje jako stojící v základu našeho primárního rozumění něčemu právě jako něčemu určitému. Opírá se o Husserlova *Logická zkoumání*, která představila všechny vrstvy poznávání věci – od bezprostředního smyslového až k nejvyšším abstrakcím – jako založené na smyslovém názoru. Husserl tvrdí: „V povaze věci tkví, že vše kategoriální spočívá vposled na smyslovém názoru, ba že kategoriální názor, tedy intelektivní náhled, myšlení v nejvyšším smyslu, je bez fundující smyslovosti absurditou.“ (Husserl, 2010, s. 166.) Vnímání, názor, je tedy považováno za předtematický základ možnosti identifikace něčeho jako něčeho, a tak je vykládán jako základní i pro veškeré další tematické uchopování věci (výpovědi a soudy). Přitom je ale důležité neopomíjet, že důraz, který Heidegger na tuto Husserlova zjištění klade, se týká výzkumu, který Husserl sám považoval pouze za prostředek k objasnění jeho hlavní otázky, tedy intencionálního dosahování reálného a ideálního předmětu. Pro Husserla je důležité sledovat, jaké akty, respektive jaká třída aktů, dosahuje samotné ideje významu. Proto je v jeho systému kladen důraz na výklad vypovídání a souzení, a to především s ohledem na možnosti dosažení průhlednosti zákonů čisté logiky. Heidegger tedy volí jako východisko svého vlastního myšlení z Husserlova výzkumu to, co on sám považoval za důležité objasnění, které ho sice mělo dovést k jeho cíli, ale samo jím nebylo.

Heidegger se opírá o Husserlovu kritiku psychologismu, která stanovuje, že ideální (předmětnosti a zákony myšlení vůbec), nelze ztotožňovat s časovým, proměnlivým psychickým děním. Proto je Husserlova pozornost zaměřena na otázku, jaké akty nebo jejich třídy jsou ty, jejichž prostřednictvím je možné dosáhnout zjištění původu ideje významu. Husserl se v souvislosti s tím vrací k rozlišení aktů kladoucích (těch, které míní jsoucí pozitivně v jeho bytí nebo míní bytí vůbec)

a nekladoucích. (Husserl, 2010, s. 468–469). Chce se tak ohradit proti námitce, „že realizované vědomí obecnosti, které poskytuje obecným pojmovým představám jejich plnost a staví před oči „obecný předmět“ „sám“, se buduje na základě pouhých imaginací, nebo že je přinejmenším necitlivé vůči rozdílu mezi vnímáním a imaginací“. (Husserl, 2012, s. 112). Husserl dochází v tomto místě svého rozboru vědomí jako výkonu dosahování předmětu k potřebě doložit v souvislosti s významem a myšlením, že vše, co je obecné, není opřeno o pouhé představování, ale jest. Zároveň u něj trvá přesvědčení, jak bylo možné sledovat na jeho kritice psychologismu, že z hlediska přístupnosti předmětu prostřednictvím intencionálního aktu nemůže platit rozdíl mezi ideálním a reálným tak, že jedno bude poměřováno druhým. Máli být idealita významu dosažena prostřednictvím aktů, pak to musí být ty, jimiž není zároveň dosahováno individuálního konkrétního předmětu. Ideální předměty mají být uchopitelné pouze v jim odpovídající struktuře intencionálního aktu.

Tím je opět připomenuta struktura intencionality coby jednoty dvou charakterů zacílení a docílení. Zacilující mínění jako kladoucí je směřováním k uchopování předmětu, který má být vzhledem ke kladoucí povaze mínění uchopován jako jsoucí. Mínění jako aktovému charakteru zacílení musí odpovídat také kladoucí akt, kterým ale imaginace či pouhé představování není. Mínění dosahuje svého cíle tím, že ladí nebo neladí s vjemem, který sám kladoucím aktem je. Husserl tímto krokem představuje podstatné rozšíření pojetí vnímání a názoru, které bylo až dosud chápáno úzce jako smyslové vnímání a smyslový názor. Souvislost mínění a vnímání jako vzájemně si odpovídajících aktových charakterů stojí nejen za výkonem vyvstávání předmětu, ale mínění i vnímání se také mohou proměňovat, protože jsou ve své zaměřenosti na předmět otevřené i jedno druhému, a pozměňovat tak celkový charakter i vyplnění aktu. Z pouhého představování se přistoupením přiměřeného vjemu může stát akt identifikace či rozlišení, a tak dochází k tomu, že akt, který není kladoucím, se jím stane. Ukazuje se tedy, že vjem s sebou nese nejen završení syntézy konkrétního a individuálního předmětného vyplnění, ale ve vztahu k poměrům mezi jednotlivými akty a v případě pochybnosti o aktu samém plní i funkci zakládání možnosti jeho potvrzení či vyvracení. Dosavadní výklad vnímání je tedy rozšířen nejen co do jeho povahy kladoucího, potvrzujícího či vyvracejícího aktu, rozšířeno je i pojetí toho, na co může být vnímání zaměřeno. Jednotlivé akty tak mohou stát proti sobě jako vnímající a vnímané. Nejsouli akty zaměřeny na bezprostředně se dávající individuální předmět, ale majíli být zaměřeny na něco obecného, stávají se fundovanými akty. Zaměření intence na obecné s sebou totiž nese zaměření na zcela jiný předmět a tím i podstatnou proměnu aktu jako takového. (Husserl, 2012, s. 113). Jan Patočka to vysvětluje následovně: „Intence na obecné je proti intenci na individuálně, jeho části a momenty něčím základně novým a z intence individuálního neodvoditelným; je to intence směřující jinam, na něco docela jiného než

individuální věc nebo kolektiv takových věcí; s individuální intencí má společný ten rys, že se týče rovněž něčeho jednotného a objektivního, jednoho předmětu v různých aktech, ale na rozdíl od ní předmět intence na obecně není umístěn v objektivním prostoru a čase, jako objekt individuální intence.“ (Patočka, 2009, s. 48).

Předmětnost, na niž je intence na obecně zaměřena, není smyslově přímo zachytilná. Jde o všechny typy nadmyslových a přesto bezprostředně se dávajících stavů věci (Sachverhalte). Jako jejich příklady uvádí Husserl souhrny, neurčité mnohosti, veškerosti, počty, disjunktiva, predikáty apod. Jan Patočka překládá Husserlem použitý termín „Sachverhalte“ výrazem „fakta“. Z jeho strany jde o zdůraznění jejich možnosti být bezprostředně dána podobně, jako je tomu u smysly zprostředkované předmětnosti. Výkon intence, která se na tento předmět zaměřuje, je k němu obrácena nikoli proto, aby ho dosáhla, ale aby on sám byl potvrzením vlastního mínění aktu. Když vidíme postavu stojící u okna a prohlásíme o ní, že to je Adéla nebo Mirka, neobracíme se k ní, protože jsme zahlédli ženu, ale proto, abychom se ujistili, že je to buď Mirka nebo Adéla. Předmětnost, která je tímto aktem zajišťována, usiluje o potvrzení svého mínění na předmětu, který jí má v tomto mínění dosvědčit. (Husserl, 2012, s. 124). Uvedený příklad je určitou názornou demonstrací předmětnosti stavu věci, ale můžeme se obejít i bez něho. Vlastně každá kategoriální forma nám může být dána právě tak, jak jest. Vzhledem k tomu mluví Husserl o vnímání, které stojí vedle smyslového vnímání, a to proto, že oběma je, jako aktu jednoho rodu, vlastní funkce vyplnění: „Podstatná stejnorodost funkce vyplnění a všech s ní zákonitě souvisejících ideálních vztahů činí právě nezbytným, abychom každý akt vyplňující na způsob potvrzujícího sebepředvedení (Selbstdarstellung) označovali jako *vnímání*, každý vyplňující akt vůbec jako *názor* a jeho intencionální korelát jako *předmět*. Na otázku, co znamená, že kategoriálně zformované významy dosahují vyplnění, že se potvrzují ve vnímání, nemůžeme dát skutečně jinou odpověď než tuto: Neznamená to nic jiného, než že jsou vztaženy k předmětu samému v *jeho kategoriálním zformování*. Předmět sám s těmito kategoriálními formami není pouze míněn, jako v případě pouze symbolických funkcí významů, nýbrž je nám právě v těch formách sám postaven před oči; jinými slovy: není pouze myšlen, nýbrž je nazírán, resp. vnímán.“ (Husserl, 2012, s. 130–131).

Ve vztahu k Heideggerově přepracování Husserlovy teorie předmětné a kategoriální intence je nutné uvést, že to, zda se jedná o jednu nebo druhou, není relevantní tehdy, když je promyšlena právě danost předmětu. Omezímeli se v tuto chvíli na předmětnou intenci, pak je tehdy, když se předmět názoru shoduje s předmětem myšlenky, která se v něm vyplňuje, přítomna jednota identity. Ta není ničím, co by bylo nalézáno později nebo bylo prostřednictvím reflexe do aktu vkládáno proto, že míněné odpovídá ve srovnání danému. Husserl považuje vzhledem ke svým analýzám oprávněně identitu předmětu za to, co „je tu od počátku, je prožitkem,

nevýslovným, pojmově neuchopeným prožitkem“. (Husserl, 2012, s. 43). Husserl rozšiřuje pojetí danosti předmětu i mimo striktně předmětnou intenci. U všech předmětů – těch v individuálním i obecném smyslu – je vzhledem k jejich identitě rozhodující pouze to, zda a do jaké míry jsou dány tak, jak jsou míněny. Odpovídá-li jedno druhému úplně, pak dochází k jejich souběhu, který Husserl nazývá krytím, evidencí. Evidence je plným aktem podle toho, jak postupuje krytí intencionálního mínění vyplňujícím názorem. Směřují jejich vzájemné krytí k úplnému završení, stává se zároveň i základem pro identifikaci předmětu. Identita je pak založena „úplnou shodou mezi míněným a daným jako takovým.“ (Husserl, 2012, s. 114). Jako taková je identita korelátou kryjící identifikace a v tomto smyslu, a to je nutné zdůraznit, je Husserlovým primárním vymezením pravdy.

Individuální a obecný (řečí tradice před Husserlem reálný a ideální) předmět je v rámci Husserlových *Logických zkoumání* konstituován jako jednota toho, co míněno – tedy jako předmět aktového pojetí, formy aktu, a toho, co je prostřednictvím vnímání dáno – tedy jako předmět aktu vyplnění, materie aktu a smyslových reprezentantů. Toto schéma zůstává v pozadí Heideggerovy snahy objasnit otázku pravdy tak, jak ji představuje ve svých přednáškách. Rozhodující pro jeho radikalizaci Husserlovy fenomenologické metody je, že odnímá její důraz kladený při sledování konstituce předmětu z předmětu (objektu) samotného. Proti tomu vyzdvihuje pár danost a pojetí, jinými slovy nazírání a mínění, a ujímá se ho z jeho vnitřní dynamické vazby udávající se za přítomnosti nebo absence jednoho vůči druhému. (Dahlstrom, 2001, s. 171). Odhaluje totiž jejich vzájemný poměr jako vztah zakládání jednoho druhým v jeho možnosti vůbec být (mínění) a být uchopitelné jinak než bezprostředně ve zkušenosti (nazírání). Jedno vykládá ze vztahu k druhému za jeho chybění či přítomnosti. Danost je předtematickým základem možnosti mít něco jako něco. Je tedy základem všeho tematického uchopování něčeho právě jako něčeho nezávisle na tematickém uchopování, tedy i za jeho absence. Zároveň ale nemusí být danost sama přítomná, aby mohlo být něco jako něco tematicky uchopeno. Absence danosti nezamezuje uskutečnění tematického uchopování, vyjadřování. Její nepřítomnost značí nepřítomnost možnosti osvědčení se tematického uchopování na daném, ale nezakládá jeho nemožnost. Martin Heidegger tak ukazuje, že nazírání a mínění jsou jedno pro druhé určující jak ve své přítomnosti, tak i ve své nepřítomnosti.

4 Specifika Heideggerovy interpretace intencionality vzhledem k Husserlovu VI. zkoumání

Poznávání je podle Heideggera bytostně definováno prostřednictvím toho, „na co“ je zaměřeno. Uváděn je jednoduchý příklad právě probíhající situace – v jeho případě přednášky. Není pochyb, že je bezprostředně zaměřen na naslouchající studenty

nebo na něco jiného před sebou, třeba zeď. Jednoduchá odpověď na otázku, na co je poznání zaměřeno, může být z přítomného příkladu zodpovězena stejně jednoduše: na jsoucí samo. Tím nejsou myšleny žádné obsahy vědomí, ale poznávající obrácení se ke zdi a studentům může mínit právě jen je a právě tak, jak jsou. Když se od jsoucího samotného odvracíme, zůstává nám jeho představa. Heidegger chce pomocí tohoto příkladu stanovit klíčový rozdíl mezi vnímaným a pouze představovaným. Má spočívat v tom, že při vnímání je to míněné jsoucí tělesně (leibhaftig) „tu“ (da), zatímco při představování nikoli. Tato zkušenost „tělesné“ přítomnosti jsoucího je určena tím, že ho nezprostředkovaně máme. Mít jsoucí v jeho tělesné přítomnosti definuje podle Heideggera ve fenomenologii názor. (Heidegger, 1976, s. 103). Názor nám dává věc jako takovou, ale u Heideggera je definován primárně z perspektivy od nás a to právě prostřednictvím onoho „mít“, které je navázáno na „tu“. To, co je bezprostředně zde a my to máme za přímo přístupné, je jsoucí samo. Pojem názoru je vůči tomuto jsoucímu sám sekundární, protože definičně vychází ze situace, v níž my samy docházíme poznání nikoli tím, že je nám jsoucí dáno, ale podle Heideggerova popisu tím, že jsoucí máme. Toto mít (haben) nesmí být chápáno v prostém posesivním smyslu. Je používáno v dispozičním smyslu. Heidegger si připravuje základ pro to, aby prostřednictvím takto definovaného názoru věci prokázal její souvislost se světem i s námi prostřednictvím jejího „k čemu“, prostřednictvím kterého je námi netematicky uchopitelná. Tato dispozice názoru, která se zprostředkovává skrze jeho mít (Haben) věc v tělesnosti (Leibhaftigkeit), současně zakládá jeho způsobilost dosvědčit to, co se nám nepřímo zprostředkovává větami a řečí vůbec.

Bezprostřední přítomnost jsoucího „tu“, z níž dochází k tomu, že věc máme, a tak o ní lze říci, že je nám dána v názoru, není častá. Zdaleka tak nepoznáváme všechny věci z našeho blízkého okolí a už vůbec nelze nic takového tvrdit o poznávání světa, i když se naše poznávání orientuje podle Heideggera právě na něj. Zdaleka jako největší paradox pak zní jeho tvrzení, že věci zcela nemáme ani tehdy, když s nimi máme co do činění, jak dokládá na příkladu svého psaní na tabuli. V takové chvíli je dokonce tabule jako taková neviděna, ponejvíc je mu dána nějaká její část. Přesto se Heidegger, aniž by to dál rozváděl, zmíní, že pohled na to, co se v takové chvíli udává, lze i obrátit: právě tehdy, když se od určité věci v jejím užívání odvracíme a zase se k ní vracíme, je ona sama nejvíc přítomna. Když je používána k tomu, k čemu je, je zároveň ve své úplně a bezprostřední danosti zapomenuta – ztracena právě jako ona sama – a naše pozornost je věnována jen tomu, co může být jejím prostřednictvím učiněno, tehdy se v nejlastnějším smyslu odhaluje, čím sama je. Ve světle tohoto příkladu utrousí Heidegger klíčové upozornění, říká totiž, že pojem ztělesněnosti je, na rozdíl od tohoto příkladu, v jeho přednášce orientován na teoretické uchopování a poznávání a vykládá ho ze souvislosti s nimi. (Heidegger, 1976, s. 104).

Tato zdánlivě marginální poznámka odhaluje, že Heidegger si byl vědom, že i jeho výklad sám se pohybuje uvnitř jistého zásadního rozdílu uchopování. Do souvislosti přednášky patří nejen přímé vnímání posluchačů před ním a pouhé představování zdi za ním, ale náleží do ní také ten modus výkladu, který je do velké míry založen nejen ve smyslové, ale i v kategoriální abstrakci. Proto může také smysluplně používat všechny typy výrazů – Husserlovou terminologií řečeno – smyslové, kategoriálně smíšené i kategoriální pojmy. Hovořili tedy o bezprostřední přístupnosti věcí coby ztělesněných, pak se snaží alespoň demonstrovat, že jsou jinak uchopovány prostřednictvím předtematického smyslového vnímání – právě do této sféry smyslu odkazuje jeho termín „mít“ – a zcela jinak jsou uchopovány prostřednictvím abstrakce, která se vybudovává na fundovaném aktu (tzn. na tom, který je alespoň do určité míry obecný), tedy na základě kategoriální abstrakce. Právě do této sféry odkazují výrazy jako „názor“, „poznání“ nebo „vědění“. I když si je těchto Husserlem precizně propracovaných rozdílů vědom, nezabývá se jimi, protože odrážejí přílišné uvolňování prostoru pro rozlišování reálného a ideálního, které Husserlovi vytýkal a jemuž se snažil svou prací postavit. K tomu říká: „Myšlení myšleného přece jest, ale co je to za bytí? Jde o bytí této jsoucí jednoty reálné/ideální? Nenechme se ohromit jasným rozdělováním reálného a ideálního, držíme především pevně, že živoucí myšlení je myšlením myšleného a jen z toho důvodu je ono zkoumáno a jsou hledána jeho pravidla. Tak se ukazuje, že za zdánlivě jasným dělením reálného a ideálního se skrývá obtíž, ba dokonce, že v něm spočívá jádro problému. Toto dělení vposledku nejen, že nepřispívá k jeho řešení, nýbrž je přímo převrácenou formulací problému, kterou je diskuze odsouzena k marnosti.“ (Heidegger, 1976, s. 91).

Heidegger v souvislosti se (podle něho) zavádějícím dělením reálného a ideálního navrhuje ptát se po jsoucím, které by je nepřemostovalo, ale ukázalo by je v jejich původní jednotě. Heideggerova pozice je v tomto ohledu vůči Husserlovi dvojaká, jednak mu jeho výzkumy intencionality otevírají vlastní cestu k promyšlení vztahu daného a míněného. Zároveň ale Husserlovi vytýká, že kladl příliš velký důraz na dělení ideálního a reálného, a to v tom, že zkoumal, jaké rody intencionálních aktů jsou ty, které se mohou vztahovat buď k reálnému, či ideálnímu předmětu, a jaký je vztah mezi nimi, místo aby se více věnoval otázce, jaký má tento rozdíl význam ve vztahu k bytí. Proto je třeba si klást otázku po takovém jsoucím, které je může odhalit v jejich jednotě nebo na původní jednotu tohoto dělení poukázat.

I přes tyto výtky má ale pro Heideggera Husserlův výzkum nedocenitelný význam, protože se v něm podařilo prokázat vzájemné vyžadování se obou stran aktu, ať už je v závislosti na úhlu pohledu, míře abstrakce či možnosti chápat je fenomenologicky nazýváme pojetím a daností, míněním a nazíráním či kvalitou a materií. Právě Husserlovo fenomenologické prokázání, že intencionální podstata je tvořena

jedině vzájemně se vyžadující kvalitou a materií, otevřelo, spolu s jeho objevem kategoriální intuice, Heideggerovi možnost nalézt cestu, jak dotazovat věc, individuální předmět, v jeho „k čemu“, výpověď v jejím „o čem“ a myšlení z hlediska v něm myšleného. Tento postoj vyjadřuje jeho přesvědčení, že věci, řeč a myšlení a vztahy mezi nimi nelze zkoumat co do toho, jak jsou nám přístupné, ale co do jejich bytí. V původu této Heideggerovy myšlenkové pozice stojí Husserlovo rozhodné odmítnutí samostatného imanentního či vnějšího předmětu, a jeho, na Brentanův pokyn, učiněný objev, že předmětnost vůbec, ideální stejně jako reálná, je jako taková – co do svého bytí – určena intencionálním výkonem. To také znamená, že máli být sledována otázka pravdy – podle Husserlova primárního určení jí samé – jako korelátu identifikace, pak musí i ona být tím, co se primárně nedotýká předmětu jako takového, nebo již vyslovené věty, či soudícího soudu, ale musí provázet oblast jejich vyvstávání, a být tedy spojena především s míněním a nazíráním a průběhem jejich souvislosti, tedy s průběhem aktu. Když je totiž ideální promyšleno jako stálé, které je pochopitelné prostřednictvím rozumu, a reálné jako proměnlivé a jako takové uchopitelné prostřednictvím smyslů, pak je vlastně promyšlena právě otázka jejich přístupnosti k nám a nikoli jejich bytí a jemu vlastní způsob. Heidegger chápe, že Husserl učinil rozhodný krok směrem k chápání bytí ideálního a reálného i tím, že prokázal souvislost všech intencionálních aktů. Tedy těch, jimiž je dosahováno individuálních předmětů spolu s těmi, které zajišťují souvislosti mezi předměty samotnými, a nakonec i těch, které se netýkají předmětů, ale pravd o nich. Je nutné neztrácet ze zřetele, že výraz předmět nebo předmětnost jsou Husserlem používány v souvislosti s pojednáváním jejich poznatelnosti v nejširším možném smyslu. Husserl tvoří systém, v němž předměty vyvstávají prostřednictvím aktů sobě příslušné třídy. Vyvstávání předmětů, popřípadě jejich souvislostí, se ale nemůže dít bez určování jich samých. Spolu s vyvstáváním předmětu se udává i jeho určování. Když od obojího – od vyvstávání předmětu i určování, že je tak a tak – dostatečně abstrahujeme, lze dojít k tomu, že první je bytím a druhé pravdou. Husserlův výklad zní následovně: „Nic nemůže *být*, aniž je to tak a tak určeno; a to, že něco je, a je to tak a tak určeno, je právě *pravda o sobě*, jež je nutným korelátem *bytí o sobě*. Totéž, co platí o jednotlivých pravdách, resp. o jednotlivých stavech věcí, platí zjevně i o souvislostech pravd, resp. stavů věcí.“ (Husserl, 2009, s. 202). Když Husserl používá termín „stav věci“ (Sachverhalt), chce tím zdůraznit, že se nejedná pouze o jednotlivou, izolovanou předmětnost, ale jde o celkový stav – širší kontext nebo můžeme říci i situaci – jichž je právě předmět součástí. Nikdy se nám nedává izolovaně v tom smyslu, že by byl poznatelný pouze on sám, ale je poznávaný ve svém stavu: tedy s těmito určitými vlastnostmi, v určitých vztazích. Ještě jednou se podívejme na Husserlovu přesnou formulaci: „Když vykonáváme určitý poznávací akt či – jak to s oblibou vyjadřuji – když v něm žijeme, „zabýváme se předmětností“, kterou tento

akt právě poznávajícím způsobem míní a klade; a jednali se o poznání v nejpřísnějším smyslu, tj. soudímeli s evidencí, pak je předmětnost *dána*. Stav věcí máme nyní nejen domněle, nýbrž skutečně před očima a v něm máme před očima též samotný předmět jako to, čím je, tj. přesně tak a ne jinak, než jak je v tomto poznání míněn: jako nositele těchto vlastností, jako člena těchto vztahů apod. Je takový nikoli domněle, nýbrž skutečně, a *jako* skutečně takový je našemu poznání dán. To však neznamená nic jiného než toto: jako takový je nejenom vůbec míněn (souzen), nýbrž *poznáván*; nebo: to, že je daný předmět takto, je pravda, která se aktualizovala, je prožitkem v evidentním soudu. Učinímeli tento akt předmětem reflexe, pak se předmětem namísto oné předmětnosti stane pravda sama [...].“ (Husserl, 2009, s. 203–204). Právě těmito Husserlovými úvahami byl Heidegger přiveden k tomu, aby sledoval věci v jejich širších vztazích a souvislostech, tedy v jejich „k čemu“, a vedle nich sledoval i pravdu, která je při určité míře abstrakce dosažitelná myšlením spolu s nimi. Když tedy vysvětluje, že při otázce, co je předmětem poznání, se jako nejsamozřejmější odpověď nabízí jsoouco samo, pak také implicitně míří na nejjednodušší aktovou jednotu míněného – daného s tím, že dané, to před ním, je s jeho míněním totožné.

Míněné přitom nemusí být dané pouze vnímáním, aby bylo bezprostředně přítomné. Jakýkoli jednoduchý matematický výpočet násobku či součtu slouží jako příklad názorné výpovědi, v níž je míněné zároveň zde přítomné. Tak se také konečně objasňuje rozdíl mezi vnímáním a názorem: „Názor je všude tam, kde je to v jednání míněné, tělesně přítomné. Vnímání je pouze jedním modelem názoru a to tím, v němž je konstitutivní smyslovost.“ (Heidegger, 1976, s. 103). Tělesná přítomnost věci není zakusitelná pouze v bezprostřední smyslové přístupnosti, jako příklad takového případu je zvoleno násobení: $2 \times 2 = 4$. To, co je míněno, je zároveň přítomno tak, že je sledovatelné v jednotlivých kladeních; zároveň s uchopením se dostává rozumění. Tím, že Heidegger staví vedle příkladu smyslové zkušenosti vysoce abstraktní příklad násobení a u obou uvádí, že to, co je míněno, je samo v sobě tím, čím jest, a proto může být uchopováno přímo, ukazuje na svůj nesouhlas s Husserlem, který by tyto dva příklady takto jednoduše neztotožnil. Smyslová zkušenost je založena ve vnímání v užším smyslu, protože je jejím prostřednictvím uchopována smyslová předmětnost, zatímco u násobení je uchopovaná předmětnost kategoriální, a jde tedy o předmětnost šířeji vymezeného vnímání. Nutně se tedy podle něho musí lišit i charakter uchopování samotného, a to i když obojí předmětnost může být uchopována přímo. (Heidegger, 1976, s. 103).

Heidegger ve stejné pasáži také uvádí, že mezi vnímáním a pouhým představováním není žádný bytostný rozdíl, kromě toho, že uchopované vnímaného je „tělesně“ přítomné, zatímco pouhé představování je co do obsahu svého uchopování prázdné. Tento postoj představuje naprostou opozici vůči Brentanovi, který by se ještě

důrazněji než Husserl dovolával podstatně odlišnosti mezi smyslovou zkušeností s fyzickými fenomény, jež se dávají vnějšímu vnímání, a představou, základním psychickým fenoménem, jehož způsobem danosti je vnímání vnitřní. Heideggerovo zdánlivě prosté ztotožnění smyslového a kategoriálního názoru prostřednictvím prohlášení, že je tím pojat šířeji, a jeho popření bytostného rozdílu mezi smyslovým vnímáním a představováním, jednoznačně prokazují, že usiluje o to pohybovat se v jiném, hrubě řečeno, významovém rámci než Husserl a Brentano. Nezáleží mu na prokázání samotných základů poznání pro to, aby mohla být důvěryhodně založena věda jako taková, už vůbec se nestará o založení psychologie jako pravé vědy. Hledí na člověka ve světě a v jeho bytí. Říká: „Naše poznávání a vědění se nejprve a stále orientuje na svět, žije ve „smyslové zkušenosti“ a sbírá se z ní.“ (Heidegger, 1976, s. 103).

Martin Heidegger mění směr, kterým se chce při sledování vyvstávání smyslu (nikoli přímo předmětu) vydat. Radikalizuje Husserlův imperativ „k věcem samým“: chce sledovat věc samu ve vztahu k člověku – ve vztahu k jsoucnu, které je mezi jinými jsoucný schopno poznávání a názoru ve všech úrovních abstrakce tak, jak jej Husserl představil. Heidegger poukazuje na to, že poznání a celek vědy jsou založeny na pravdě věty, kterou dokládá jako odvozenou z pravdy bezprostředního názoru. Budemeli ještě chvíli držet Husserlovu terminologii, pak lze říci, že Heidegger chce prohlédnout tam, kde vyvstává samotný význam nikoli pro to, aby promýšlel, jak se celek poznání, tedy věda, ustavuje, ale aby ukázal, že ona se, stejně jako myšlení myšleného vůbec, zakládá v původním názoru jsoucna. Věc se přitom stává tím, čím je, tak, že sama v momentu své užitosti ustupuje, stává se neviděnou a vyvstává skrze ni do zřetele činnost nebo jiná věc. Jako taková se objevuje a mizí, a to znovu a znovu. Nevyvstává (neobjevuje se) se primárně jako bezprostředně smyslově přístupná ve své samostatnosti, ale vystupuje především v širším smyslu své užitečnosti coby své náležitosti do světa. To jsou, které je přitom také přítomné, které tuto zkušenost činí, je člověk, pobyt sám. Heidegger nerozlišuje mezi prostým smyslovým a kategoriálním názorem a poukazuje tak k tomu, že máli být prováděna abstrakce bezprostředního názoru věci v jejím širokém smyslu, pak je nutné, aby byla prováděna nikoli za účelem získávání odvozených pravd výpovědi a tak se konstruoval „umělý“ uzavřený celek vědy. Abstrahování od smyslového názoru má svůj důvod proto, že vědění (nazírání pravdy) je s to provázet šíří a hloubkou souvislostí, ve kterých se člověk bez svého vlastního přičiňování již nachází. Proto je kategoriální intuice Husserlův zásadní objev. Jeho ambicí je prokázat, že lze vést sledování smyslu od každé jednotlivé, bezprostředně dané věci až k ustavování celku vědy, a to prostřednictvím „žití uvnitř“ intencionálních aktů. Martin Heidegger se Husserlova systému ujímá jako specifického pokynu, jak se chopit klíčových fenomenologických témat – vnímání, danosti, mínění, udělování významu a vyplňování

smyslu a nakonec i myšlení a vypovídání – tak, aby skutečně poskytovala průhlednost souvislosti věci, světa a vpsledku i bytí. Když zvážíme jeho vyjádření, že lišení reálného a ideálního představuje převrácenou a k debatě nepřispívající formulaci a že bezprostřední, na smyslovosti vybudovaný názor a představa nejsou bytostně odlišné, pak je patrné, že sleduje ustavování souvislosti individuálního a obecného podstatně jinak, než jak to činil Husserl (a jeho učitel Brentano).

Heidegger promýšlí smyslovým a kategoriálním názorem a intencionalitou předznačenou souvislost jsoucní a světa jako tu, do níž jsme my sami primárně orientováni, zatímco jsme také sami tím jsoucnem, které není primárně charakterizováno vnímáním, představováním, usuzováním, tedy vědomím, ale tak, že jsme chodící, píšící, zpívající apod. Tyto činnosti jsou způsoby, jakými jsoucní uchopujeme – jak je *vykládáme*. Vzpomeňme na Brentana a jeho výrok, že v psychických aktech nesleduje to prožívané, ale akt prožívání sám, myslíme na Husserlovo oblíbené vyjádření, že akty musí být, abychom v jejich uskutečňování mohli být „absorbováni“, abychom v nich mohli „žít“. Heidegger tyto jejich postoje radikalizuje a navazuje na ně tím, že se snaží vyhnout jakémukoli od zkušenosti odvozenému abstraktivnímu pojednání a za východisko svých úvah volí naši bezprostřední situovanost vůči celku našeho bytí a vůči celku světa. Tato orientace přesahuje každé tady a teď, ale zároveň v jejím základu stojí, že každé tady a teď je založeno právě z toho, na co se ona zaměřuje. Proto musí „tu“ pobytu (Dasein), stejně jako ono „tu“ mít věc (Dahaben), „to“ myšleného vždy bezprostředně souviset s „odkud“ a to tak, aby mezi nimi nebyla žádná bezprostředně nepřekročitelná hranice (jako mezi reálným a ideálním). Musí být sourodé nebo jinak řečeno vzájemně se – co do možnosti uchopit nikoli jejich význam, ale uchopit je v tom, co jsou, a tak nereflektovaně uchopovat vždy i jejich význam – vyžadující. Proto může Heidegger představit a chtít prokázat naši orientace vůči světu (husserlovsky: vůči obecnému) jako udávající se mezi tím, co je k chození, psaní a zpívání, a námi coby chodícími, píšícími a zpívajícími. (Heidegger, 1976, s. 146). Naše schopnost vyznat se, znát, pochází z toho, v čem (a s čím) se pohybujeme. Proto je podle něho nutné začít právě odsud, nikoli od aktu prožívání nebo od struktury intencionálního aktu vůbec. Husserlova maxima „k věcem samým“ ve své možnosti založená v jeho průzkumu intencionálního aktu, jednoty míněného a daného, a jeho doklad možnosti abstraktivně stupňovat, a tak i prožívat bezprostřední nazírání (původně založené ve smyslové zkušenosti) jsou Heideggerem pochopeny jako současná reformulace starými Řeky stanoveného cíle poznávání, jímž je vidění. (Heidegger, 1976, s. 91). Jeho odpovědí na Husserlovu maximu je pak pokračování v cestě, kterou on sám po Brentanovi nastoupil a na níž byla věc získána nikoli jako nám dávající se, ale naopak coby vrchol (našeho) intencionálního výkonu. Prostřednictvím bytostného vztahu evidence založeného ve vztahu k věci, na jejím „k čemu“ a z ní vyvstávající možnosti identifikace,

tematického uchopování, která má v základu „myšlení myšleného“, jež je přístupné jako „o čem“ řeči, nachází Heidegger nový, od Husserlova fenomenologického pojetí odlišný, způsob, jak definovat bezprostřednost názoru, aniž by bylo uvažování o něm založeno v promyšlení struktury vědomí. Přitom je ale nutné zachovat cestu abstrakce, která, opřena o bezprostřední názor, bude postupovat od jednotlivé věci k obecnějším významovým celkům až k možnému nalezení zdroje významu vůbec. Podle Heideggera je veškerá naše činnost, v rámci níž věci „k něčemu“ máme, právě naplňováním jejich nejvlastnější otevřenosti významu. Zároveň je i prvním krokem k tomu, abychom se stali srozumitelnými sami sobě, a tak se nám mohl stát srozumitelný svět a snad i (naše) bytí.

5 Závěr

Intencionalita vymezená Husserlem jako zaměření, které určuje povahu každého jednotlivého aktu vědomí, je zároveň vykládána jako výkon vyvstání předmětu. V těchto dvou základních vymezeních se stala základem pro Heideggerovo pochopení souvislosti mezi člověkem a věcí, kterou ale nezaložil v popisu struktury vědomí, ale v náhledu, že věci jsou určovány ze sounáležitosti člověka se světem, kterou sami sebou zpřítomňují a činí nahlédnutelnou. Heidegger přitom využívá dvě základní komponenty Husserlem popsánoho intencionálního aktu, v němž mínění (nepředmětná intence) odpovídá tomu, co je smyslově (názorem, tedy materiálně) dáno. Věci zpřítomňují vazbu člověka, sebe samotných a světa v tom, že jsou přede vším a vždy již „k něčemu“ a tím také v řeči a v myšlení „jako něco“ pojmutelné. Tato souvislost vystupuje do zřetele zejména tehdy, když se význam věci ztrácí, (je zapomínán), pro činnost, kterou ony samy teprve umožňují. V důsledku toho se tradičně chápaný transcendentální vztah subjektu a objektu stává v Heideggerově výkladu až nadstavbou, která nedostatečně vystihuje zasazenost člověka a věci do světa. Smysluplnost věcí není ustavována procesem postupného zobecňování od prvotního vjemu až k jejich uchopení prostřednictvím pojmů. Podle Heideggera je smysl vždy už přítomný v použití věcí, v němž je zároveň založeno „jako co“ je chápeme, pojmenováváme a zapomínáme. Tato smysluplnost by ale nebyla možná, kdyby člověk sám nebyl primárně „ve světě“ a nechápal z věci z celkové souvislosti, do které ony samy zároveň tím, „k čemu“ se mu nabízejí, samy odkazují.

6 Použitá literatura

- AJVAZ, M. *Cesta k pramenům smyslu: Genetická fenomenologie Edmunda Husserla*. 1. vyd. Praha: FILOSOFIA, 2012. 374 s. ISBN 978-80-7007-375-9.
- BENYOVSZKY, L. *Cesty k neskrytosti*. 1. vyd. Praha: Togga, 2012. 190 s. ISBN 978-80-7476-025-9.

- BERNET, R., KERN, I., MARBACH, E. *Úvod do myšlení Edmunda Husserla*, přel. URBAN, P., 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2004. 290 s. ISBN 978-80-7298-122-9.
- DAHLSTROM, D. O. *Heidegger's Concept of Truth*. New York: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 2001. 492 s. ISBN 978-0-521-64317-7.
- HEIDEGGER, M. „Básnický bydlí člověk.“ In: *Básnický bydlí člověk*, usp. a přel. CHVATÍK, I., s. 76–104. Praha: ISE, 1993. 187 s. ISBN 978-80-85241-40-2.
- HEIDEGGER, M. *Bytí a čas*, přel. CHVATÍK, I., KOUBA P., PETŘÍČEK, M. jr., NĚMEC, J. Praha: OIKOYMENH, 1996. 477 s. ISBN 978-80-86005-12-6.
- HEIDEGGER, M. „Die ontotheologische Verfassung der Methaphysik.“ In: *Identität und Differenz*, Gesamtausgabe, I. Abteilung: Veröffentlichte Schriften 1910–1976, Band 11, usp. VON HERMANN, F-W. Frankfurt am Main: VITTORIO KLOSTERMANN, 2006. ISBN 978-3-465-03492-6.
- HEIDEGGER, M. *Logik: Die Frage nach der Wahrheit*, Gesamtausgabe, II. Abteilung: Vorlesungen 1923–1944, Band 21, usp. BIEMEL, W. Frankfurt am Main: VITTORIO KLOSTERMANN, 1976.
- HEIDEGGER, M. *O humanismu*, přel. KŮRKA, P. Rychnov nad Kněžnou: JEŽEK, 2001. ISBN 978-80-85996-32-6.
- HEIDEGGER, M. „Otázka techniky.“ In: *Věda, technika a zamýšlení*, přel. MICHÁLEK J., KRUŽÍKOVÁ, J., CHVATÍK, I. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 978-80-7298-083-3.
- HEIDEGGER, M. „Řeč.“ In: *Básnický bydlí člověk*, usp. a přel. CHVATÍK, I., s. 43–75. Praha: ISE, 1993. ISBN 978-80-85241-40-2.
- HEIDEGGER, M. „Věc.“ In: *Básnický bydlí člověk*, usp. a přel. CHVATÍK, I., s. 6–36. Praha: ISE, 1993. ISBN 978-80-85241-40-2.
- HUSSERL, E. *Logická zkoumání I: Prolegomena k čisté logice*, přel. MONTAGOVÁ, K. S., KARFÍK, F., 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. 236 s. ISBN 978-80-7298-270-7
- HUSSERL, E. *Logická zkoumání II/1: Zkoumání k fenomenologii a teorii poznání*, přel. URBAN, P., NOVOTNÝ, K., JANOUŠEK, H., 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2010. 501 s. ISBN 978-80-7298-397-1.
- HUSSERL, E. *Logická zkoumání II/2: Základy fenomenologického objasnění poznání*, přel. URBAN, P., 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2012. 229 s. ISBN 978-80-7298-444-2.
- KANT, I. *Kritika čistého rozumu*, přel. LOUŽIL, J., 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2001. s. 13–136. 568 s. ISBN 978-80-7298-035-2.
- KRAUS, O. *Předmluva k Psychologie vom empirischen Standpunkt; or, Einleitung des Herausgebers*, od BRENTANO, F., 1. vyd. Leipzig: Verlag von Felix Meiner, 1924. s. XV–XCVII.
- PATOČKA, J. „Úvod do Husserlovy fenomenologie.“ In: *Fenomenologické spisy II*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. 670 s. ISBN 978-80-7298-420-6.
- PAVLÍK, J. *Předmluva k O původu mravního poznání; or, K některým aspektům Brentanovy psychologie a etiky*, od BRENTANO, F., přel. HARTL, M., 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1993. s. 7–18. ISBN 978-80-206-0360-9.

NOVOTNÝ, K. „*Fenomenologická diference prožitku / jevu, imanence / transcendence a otázka založení subjektivity vlastního těla.*“ Přednáška přednesená na FHS UK v zimním semestru 2013/2014 v rámci cyklu Fenomenologie I.

RINOFNER KREIDL, S. „Die Entdeckung des Erscheinens: Was phänomenologische und skeptische Epoché unterscheidet.“ In: *Mediane Phänomenologie. Subjektivität im Spannungsfeld von Naturalität und Kulturalität.* Würzburg: Verlag Königshausen & Neumann GmbH, 2003. s. 90–107. Staženo 26. června 2014. <http://www.uni-graz.at/sonja.rinofner/Mediane%20Ph%E4nomenologie%20%28seitenrichtig%29.pdf>.

SANDMEYER, B. *Husserl's Constitutive Phenomenology: Its Problem and Promise.* 1. vyd. New York, London: Routledge, 2009. 262 s. ISBN 978-0-203-88345-7.

7 Kontakt na autora

Mgr. Věra Vávrová

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

U Kříže 8

158 00 Praha 5 - Jinonice

Email: vera.vavra@gmail.com

Školitel: doc. PhDr. Ladislav Benyovzsky, CSc.

On the Influence of Higher Cognitive Functions on Perception

K vplyvu vyšších kognitívnych funkcií na vnímanie

Michaela Rušinová

Summary: From philosophical perspective, the contribution discusses the character of perception which is analysed in the light of the constructivist theory of perception. The basic framework is to highlight the influence of the higher cognitive functions, namely imagination, memory, and perceptual beliefs, in the form of previous experience and conceptual knowledge, within the evaluative processing of the sensory data. Subsequently, the text is focused on several philosophical consequences of the indirect theory of perception.

Key words: Sensory data, Perception, Recognition, Constructivism

Anotace: Príspevok pojednáva z filozofického hľadiska o charaktere percepcie, ktorý je analyzovaný z pohľadu konštruktivistickej teórie vnímania. Základným problémovým rámcom je objasnenie vplyvu vyšších kognitívnych funkcií, menovite imaginácie, percepčných presvedčení a pamäte vo forme predošlej skúsenosti a pojmového poznania, na proces vyhodnocovania senzorických dát. Následne sa text zameriava na niektoré filozofické dôsledky nepriamej teórie vnímania.

Klíčové slová: zmyslové dáta, vnímanie, rozpoznávanie, konštruktivizmus

1 Introduction

The perception has been broadly discussed on the field of philosophy from the time the antique period had regarded the epistemological relevance of perception as a direct source of knowledge and had concerned the metaphysical status of objects perceived through senses. The problem which overlaps both of these perceptual issues is a question whether we perceive objects of our senses as they are in themselves or is our perception limited to our cognitive abilities as humans, as members of

a certain culture and as individual beings? One might assume that our perception is objective and enables us to present the way how the world truly is, what would be an approach of naïve realism. However, the occurrence of illusions and hallucinations suggests that the account of perception proposed by naïve realism is, as such, epistemologically indefensible. There is also another approach, called ecological or 'bottom-up', which uses direct mechanism to describe perceptual process.⁴⁷² The other account is rather constructivist or 'top-down' and this approach stresses the role of higher cognitive functions in the perceptual processing of sensory information.⁴⁷³ This theory will be analyzed in more detail in this text.

The epistemological directness ascribed to perception, generally speaking, means that the sensory experience provides some kind of information from the external world along with our bodily states, and therefore this information is taken to be veridical. When I perceive a nature while walking up a mountain hill, see the visual scenery, smell the odours, hear murmur of various sounds, I usually take the simple fact of perceiving these properties from various sensory modalities as a justification for my belief that I really have this particular sensory experience. As perceivers we are always situated and positioned in the environment and experiential content, i.e. what we actually perceive, taken in its naturalized conditions, is determined by evolutionary and neurobiological factors in terms of having a certain kind of sensory stimulus, but also by movement of a subject in the environment. The action and the perception are closely interconnected. How closely is our thought, imagination and memory connected with perception?

Man is disposed to cognize, as Immanuel Kant says, by the faculty of sensibility and the faculty of judgment. Through the first one we are able to represent something, while through the second one we are capable to think and formulate propositional judgements. Sensations gain their meaning according to their evaluation or by grasping the concepts as constituents of judgements.⁴⁷⁴ Within this paper, this is the crucial assumption that plays a central role in the explanatory attempt of constructivists.

⁴⁷² This theory has been formulated within the cognitive psychology by James J. Gibson, but it has roots in the philosophy of Thomas Reid. For further reading see T. Reid: *Essays on the Intellectual Power of Man*, BiblioBazaar, 2008; J. J. Gibson: *A Theory of Direct Visual Perception*, In Royce, J., Rozenboom, W.: *The Psychology of Knowing*, NY: Gordon & Breach, 1972.

⁴⁷³ Again, this theory has been proposed by Richard Gregory on the field of psychology, but we might trace its origin in the philosophy of Immanuel Kant. Observe closely I. Kant: *Critique of Pure Reason*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998; R. Gregory: *Knowledge in Perception and Illusion*. Phil. Trans. Royal Society London, B, 1997.

⁴⁷⁴ Observe closely the introduction of the second of Kant's first *Critique*. I. Kant: *Critique of Pure Reason*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, p. 193 – 194.

2 The Perception as a Cognitive Process

Perception can be defined as a process that “*registers and interprets sensory information from the environment (...) that guides behaviour, which, in turn, shapes the nature of the input to the senses*” (Blake, Sekuler, 2006, p. 3). This definition suggests that perception is not a one way process of receiving information. The very idea concerns the assumption that the perception is already an interpretation of *what* is perceived. Ascribing an interpretative moment to perception might mean that it is already ‘filtered’ through the gained knowledge of the perceiver, since “*perceptions provide information about the spatial structure of the world and what objects are in it*” (Gärdenfors, 2006, p. 31). In contrast with sensations, they are, as Gärdenfors assumes, *reinforced* with simulations – additive information to the stimuli; what means the perceiver does not have to rely only on present sensory data but can process them more effectively, and therefore perceptions are rather considered to be constructs (Gärdenfors, 2006, p. 32). For instance, someone in the jungle does not have to perceive the whole tiger in order to know that it is a tiger. If he sees only a part of his body in the scrub, this sensory information is combined with previous knowledge (or experience), that such type of fur belongs to the tiger, and thus he can judge in advance that it is a tiger, what symbolizes danger. Even if the expectations and predictions of a perceiver may improve the perception, there are still cases that they can be misleading.

2.1 The Role of Previous Knowledge and Concepts in the Perception

These suggestions lead to the other aspect of the perceptual processing – its contextual dependence, what is an essential feature not only for the interpretation guided, as it is supposed, by previous experience or by an already acquired knowledge in the form of perceptual beliefs, but also for the recognition of objects, and thus their categorization. Solely the word re-cognition suggests that we are evaluating sensory stimuli and we are incorporating them into what we have already cognized. This is also the reason why memory plays an important role in the perceptual process.

The process of categorization enables us to tell *what* is perceived, presuppose that a subject is disposed to exhibit concepts, understood as categories which serve for sorting the objects into the ‘boxes’ according to the matching of features of categories and features of a given stimuli in terms of their consonance; the categorization takes place in the perception in order to perceive something as meaningful. It is important to stress that this categorization might not be in each and every case accompanied by a conscious thought in the form of a judgment as e.g.; “I know that this is a table in front of me,” even if many of them are such.

Many beliefs formed consciously during our life through realization by thinking, stored in long-term memory, are only potentially conscious and associated when a suitable situation arises. Such beliefs can guide our behaviour without the necessity to be aware of them in presence. As Bernard Baars says “*Contextual frameworks are after all largely unconscious intentions and expectations that have been stable so long that they have faded into the background of our lives*” (Baars, 1996, p. 215). They seem to be applied ‘automatically’. We usually start to treat them in situations which are incongruent with our beliefs.

How can any perceptual or empirical knowledge be possible, what are concepts and what is their function? As I. Kant assumes, the knowledge is possible only in the unification of various representations under a certain concept (or various concepts) of what is carried out by judgements. “*But there are two conditions under which alone the cognition of an object is possible: first, intuition, through which it is given, but only as appearance; second, concept, through that corresponds to this intuition*” (Kant, 1998, p. 224). Our understanding is guided by concepts we possess, otherwise we do not *know*, in the case of having sensory experience, what we actually perceive. In the case when we possess concepts, we apply representations – the “*judgment is determinative*” (Kant, 1987, p. 22). By possessing a certain concept, the subject knows a rule using which he/she is able to subsume a manifoldness of representations under this concept, and thus identifies them as having some features in common. Concepts organize representations and various concepts provide different criteria of how to organize our representations. I suggest that process of categorization is based generally on this principle.

Kant says that the process of the sensory inputs determination, by subsuming them under a certain concept, can be mediated by so-called ‘transcendental schema’ which is a product of our imagination (Kant, 1998, p. 273). For instance, when we are able to recognize something *to be* a cat, we already possess an ‘image’ of four-legged animal with typical features, that enables us to distinguish cat from other four-legged animals, such as dogs, rabbits etc. Thus the concepts, we have, are usually accompanied by some kind of ‘mental image’ that may help us to categorize the inputs into meaningful representations, to determine and classify the object in our sensory field.

2.2 The Involvement of Imagination in Perception

There is also another aspect of the impact of imagination in one’s perception which is not the same as in the previously described case. Wilfrid Sellars, in the reaction to Kant, illustrates this function of imagination, in visual perceptual experience, in the case of perceiving three-dimensional objects. We never see the inner part of those objects, but we perceive them *as* having also inner side, or, in other words, we hold

the perceptual belief about the inner part of the objects, although what we can see is only the surface.⁴⁷⁵ This might represent another reason to think that the perceptual process is rather constructing, than simple 'mirroring' of the perceptible objects. The same role of imagination is applied in the supposing that objects have also the back side, even if our sensory impressions provide information only about its front and side.⁴⁷⁶

Bringing the role of imagination into the discussion about the character of perception, is closely connected with the topic about cognitive penetration of perceptual experience. The main issue is whether our propositional attitudes can, such as beliefs and desires, effect the process of evaluation and interpretation of the sensory stimuli and thus influence the resulted content of perceptual experience? In other words, there is a suggestion that perceptual experience can be altered by the states of the subject's cognitive system.

The case, in which someone desires to look at a particular part of his visual field because he thinks that there is an interesting object and, subsequently, he turns the head towards this direction, is commonly not regarded to be an example of cognitive penetration. The argument used against this case, to be an instance of cognitive penetration, appeals to the fact that what has been changed were only sensory inputs, but the visual processing (at the early stage of vision) remained untouched.⁴⁷⁷

Fiona Macpherson mentions an experiment carried out in 2006 by Levin & Banaji that, according to her, provides experimental evidence for the occurrence of cognitive penetration in the case of colour visual processing. A series of their experiments consists of greyscale pictures of faces with stereotypical features of white and black people, and the colour of these pictures has the same greyness. They were placed on a background that could be altered in various shades from dark to light grey colour, and participants were asked to match the colour of the faces with the background. Results in the case of samples of white people's faces were that they were matched to lighter shades of gray than those of black people.⁴⁷⁸ As Macpherson concludes: "*These face cases provide examples of colour matching (...) lend strong support for the thought that two different experiences of colour (in this*

⁴⁷⁵ Observe closely: W. Sellars: *The Role of Imagination in Kant's Theory of Experience*, In Johnstone, H. W.: *Categories: A Colloquium*. Pennsylvania State University, 1987.

⁴⁷⁶ We might exclude transparent objects where the back side can be observed.

⁴⁷⁷ Cp.: F. Macpherson: *Cognitive Penetration and Nonconceptual Content*. In Zeimbekis, J., Raftopoulos, A.: *The Cognitive Penetrability of Perception: New Philosophical Perspectives*. Oxford University Press, 2015, p. 342.

⁴⁷⁸ For further reading see D. T. Levin and M. R. Banaji: *Distortions in the Perceived Lightness of Faces: The role of Race Categories*. In *Journal of Experimental Psychology: General*, 135(4), 2006, p. 501-512.

case of lightness) are being had by subjects. At the same time they provide an excellent example for the different experiences of lightness to be had, takes place at the cognitive level” (Macpherson, 2012, p. 48). The explanation of this type of cases might be that our previous experience and gained knowledge about the typical colour of a certain object, stored in the memory as a perceptual belief, can influence processing of visual information and reinforce the sensory data with an information that can alter our perceptions of these objects, even if their colour is ‘objectively’ the same. Macpherson proposes an indirect mechanism of perceptual experience based on the assumption that beliefs exhibit our imagination and then “*the contribution of the imagination and the contribution of vision combine producing one phenomenal state*” (Macpherson, 2012, p. 51). Phenomenal state refers to the way how we perceive a given object in our consciousness.

3 Conclusion

I have discussed several aspects according to which perception seems not to be a simple ‘reflection’ of a world (including one’s own bodily perceptions) but rather a process of construction and an attribution of the meaning to the sensory data that we have. If we have, in the light of constructivist theory of perception, access only to the already interpreted sensory information, the term ‘sense data’ is then used to denote ‘theoretical entities’ which refer to the information registered by our receptors, even though we do not have access to these data.

The perception viewed as an interpretation means that a subject somehow understands what is currently perceived, and due to this fact, he is able to react more or less appropriately to the stimuli. I assume that the ‘mediators’ of this process of interpretation are concepts/categories as a rule, according to which the subject is able to classify the objects into determined kinds. A consequence for such a suggestion is that possession of a wider range of concepts should, respectively, enable us to classify the objects of perception in a more precise and detailed way than in the case of a meagre vocabulary, since a subject also possesses the knowledge which details and features are more relevant to subsume this object under a particularly given category, rather than under the other one. The role of the imagination may also play an important role in perceptual processing.

Previous experience and conceptual knowledge might have influence on the way how we perceive and recognize the objects of our perceptual experience. Thus, perception seems to be determined by the environmental, individual, and cultural factors, which might shape the human perception. Consequently, this may be the reason for a belief that the contents of a perception can vary among individual subjects while looking ‘at the same thing’. In addition, there could be a suspicion that the objective external world, as the subject perceives and regards it, is

a metaphysical construct rather than a justified belief of a common sense. Moreover, the constructivist theory of perception leads to the ontological pluralism. From the perspective of epistemology, this theoretical account gives a rise to the epistemic relativism since the way how the individuals recognize some objects might not be the same, and therefore the process of recognition can be context-dependent and based on individual and cultural frames.

4 References

- BAARS, B. Understanding Subjectivity: Global Workspace Theory and the Resurrection of the Observing Self. In *Journal of Consciousness Studies* 3, No. 3, 1996. p. 211-216. ISSN 1355-8250.
- BLAKE, R., SEKULER, R. *Perception*. 5th ed. NY: McGraw-Hill, 2006. 652 p. ISBN 978-0-07-288760-0.
- GÄRDENFORS, P. *How Homo Became Sapiens*. 1st ed. Oxford: Oxford University Press, 2006. 240 p. ISBN 978-0-19-852851-7.
- GIBSON, J. J. A Theory of Direct Visual Perception. In ROYCE, J., ROZENBOOM, W. (eds.): *The Psychology of Knowing*. NY: Gordon & Breach, 1972, p. 77-89.
- GREGORY, R. *Knowledge in Perception and Illusion*. Phil. Trans. Royal Society London, B, 355, 1997, p. 1121-1128.
- KANT, I. *Critique of Pure Reason*. 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. 785 p. ISBN 0-521-35402-1.
- KANT, I. *Critique of Judgement*. 1st ed. Cambridge: Hackett Publishing Company, 1987. 576 p. ISBN 0-87220-026-4.
- LEVIN, D. T., BANAJI, M. R.: Distortions in the Perceived Lightness of Faces: The role of Race Categories. In *Journal of Experimental Psychology: General*, 135(4), 2006. p. 501-512. ISSN 0096-3445.
- MACPHERSON, F. Cognitive Penetration of Colour Experience: Rethinking the Issue in Light of an Indirect Mechanism. In *Philosophy and Phenomenological Research*, vol. LXXXIV, no. 1, 2012. p. 24-62. ISSN 1933-1592.
- MACPHERSON, F. Cognitive Penetration and Nonconceptual Content. In ZEIMBEKIS, J., RAFTOPOULOS, A. (eds.): *The Cognitive Penetrability of Perception: New Philosophical Perspectives*. Oxford University Press, 2015, p. 331-358. ISBN 978-0-19-873891-6.
- REID, T. *Essays on the Intellectual Power of Man*. 1st ed. BiblioBazaar, 2008, 776 p.
- SELLARS, W. The Role of Imagination in Kant's Theory of Experience. In JOHNSTONE, H. W. (ed.): *Categories: A Colloquium*. Pennsylvania State University, 1978. 245 p.

5 Contact on author

Michaela Rušinová

Trnavská univerzita v Trnave

Filozofická fakulta

Katedra filozofie

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

Slovenská republika

Email: rusinova.michaela@hotmail.com

Supervisor: prof. Mgr. Mgr. Andrej Démuth, PhD.

Protiislámská demonstrace prizmatem vizuální sociologie⁴⁷⁹

Anti-Islamic demonstrations prism of visual sociology

Tomáš Janků

Anotace: Příspěvek je zaměřen na analýzu konotativních a denotativních významů (dle Barthesovy sémiologické analýzy) obsažených ve fotografiích pořízených na demonstraci proti islámu, která se konala 14. února 2015 v Brně. Cílem příspěvku je poukázat na možné hlavní teze účastníků této demonstrace proti islámu.

Klíčová slova: islám, IVČRN, demonstrace, vizuální sociologie

Summary: The contribution is focused on analyzing the connotative and denotative meanings (according to Barth semiological analysis) included in photos taken at a demonstration against Islam, which took place on February 14, 2015 in Brno. This paper aims to highlight the main statement of the participants of demonstration.

Key words: islam, IVČRN, demonstration, visual sociology

1 Úvod

Islámu a muslimům v České republice (dále ČR) je v současnosti věnována nemalá pozornost, a to jak ze strany odborníků na dané téma, tak ze strany široké veřejnosti a médií. Důvodem této pozornosti je postupné vstupování, či vtahování muslimů a islámu do veřejného prostoru. Jinými slovy, islám v českém prostředí vystupuje ze sféry neviditelného náboženství a stává se viditelným prvkem veřejné i náboženské scény v ČR. Současně platí, že tyto vstupy do veřejného prostoru často vyvolávají neporozumění (sociální konflikty) ze strany české veřejnosti, což může být zapříčiněno deklarováním odlišnosti kultur, či reakcemi na události v zahraničí, které jsou přisuzovány právě islámu. Nárůst protiislámských nálad ve společnosti můžeme

⁴⁷⁹ Tento text vznikl v rámci bezpečnostního výzkumu - projektu „Islám v ČR: etablování muslimů ve veřejném prostoru“ (VG20132015113).

vypozorovat jednak ze zvyšující se popularity protiislámských a protiimigračních uskupení, jednak z výsledků průzkumu veřejného mínění, který si kladl za cíl zjistit, jaké názory má veřejnost na islám a muslimy v ČR (Topinka, 2016).

Cílem tohoto příspěvku je prostřednictvím fotografií pořízených na demonstraci proti islámu, která se konala 14. února 2015 v Brně a byla pořádána iniciativou Islám v České republice nechceme (dále IVČRN), analyzovat konotativní a denotativní významy (dle Barthesovy sémiologické analýzy) v nich obsažené a poukázat na možné hlavní teze účastníků této demonstrace proti islámu.

V první části příspěvku bude v krátkosti představena iniciativa IVČRN, jakožto hlavní uskupení proti islámu působícího v ČR. Následně bude představen zvolený přístup pro analýzu fotografického materiálu a závěrečná část se bude věnovat samotné analýze.

2 Iniciativa Islám v České republice nechceme

Jak bylo nastíněno výše, česká veřejnost vnímá islám a muslimy převážně negativně. Současně v české společnosti vznikají skupiny, které islám v ČR kritizují a odmítají. Jedním z takovýchto uskupení je iniciativa Islám v České republice nechceme (dále IVČRN). IVČRN usiluje o zastavení šíření islámu na území ČR a o zamezení všech forem potenciální islamizace státu, kterého chce dosáhnout postavením šíření a propagace islámu v ČR mimo zákon. V současné době můžeme tuto iniciativu označit za jednu z nejmóraznějších protiislámských skupin v ČR. Jejím lídrem je Martin Konvička – entomolog působící na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. Podle Martina Konvičky (2015) se hlavní cíle iniciativy zakládají na pěti bodech: 1) boj proti islamizaci ČR všemi zákonnými prostředky, 2) zákaz šíření a propagace islámu v ČR z důvodu, že některá islámská nařízení jsou podle názorů IVČRN v rozporu se základními lidskými právy, 3) zákaz tzv. halál porážek zvířat, 4) zákaz islámských symbolů na veřejnosti a zákaz úplného zahalování žen, 5) snaha o komunikaci s širokou veřejností o islámu.

Iniciativa byla založena jako diskusní skupina na sociální síti Facebook. Nárůst popularity tohoto uskupení, pohybujícího se svými výroky a aktivitami na hraně extremismu (Ministerstvo vnitra ČR, 2015), reflektuje zesilování protiislámského naladění české veřejnosti. Skupina se prezentuje jako „*neorganizovaná názorově-diskusní platforma na Facebooku, která obhajuje demokratickou ústavu, rovnoprávnost žen a mužů a sekulární stát vůči totalitním ideologiím směřujícím k potlačení práv a svobod člověka, zejména však vůči islámu*“ (IVČRN, 2015). Obecně lze říci, že iniciativa sdružuje jedince, kteří považují islám v ČR za reálnou hrozbu, sdílí informace, organizuje demonstrace a přednášky s protiislámskou tematikou. Iniciativa vede rovněž kampaň s názvem „Stop HALAL“, která je zaměřena proti muslimské rituální porážce a distribuci těchto (především masných) produktů v obchodních

řetězcích na území ČR. Další aktivity jsou vyvíjeny například proti plánovanému zřizování mešit a modliteben (například v roce 2013 v Karlových Varech).

Kolem hlavní skupiny také vznikají lokální buňky, které se nalézají celkem v 21 městech ČR a skupina v rámci svých aktivit spolupracuje také s některými exmuslimy, politiky a hnutím Blok proti islámu.

Právě jedna z aktivit IVČRN se stala předmětem této studie. Analyzovaná událost (demonstrace) se konala v den svatého Valentýna (14. 2. 2015) v Brně na Moravském náměstí a zúčastnilo se jí přibližně tisíc lidí (Zdeněk, 2014). Podle organizátorů bylo cílem demonstrace zabránit výstavbě mešit a dále vyřčení požadavku, aby se muslimové do České republiky nestěhovali a aby ti, co zde již žijí, důsledně dodržovali zvyky a tradice zdejšího regionu (ibid.). Jen o několik set metrů od místa demonstrace uspořádali stoupenci svobody náboženského vyznání a bojovníci za práva menšin protiakci s názvem „Valentýnka pro Konvičku“. Tohoto mítinku se zúčastnilo na pět set návštěvníků. K vzájemnému střetu obou skupin nedošlo. Program demonstrace IVČRN byl započat zpěvem české státní hymny, po kterém následovaly projevy jednotlivých řečníků. Jednalo se mimo jiné o členy iniciativy IVČRN, starostu městské části Brno – Bystrc a zastupitele této městské části, poslance za Hnutí Úsvit, předsedkyni politické strany Česká suverenita a fotografa a zakladatele projektu „Já jsem tady doma“.

3 Vizualní sociologie a fotografie jako předmět výzkumu

Jak již bylo řečeno, pro analýzu fotografického materiálu byla užitá metoda odkrývající konotativní a denotativní významy obsažené ve fotografiích, které spadá jako metodologický nástroj do vizualní sociologie. Za předmět svého zkoumání pokládá všechny formy obrazových představ realizovaných v lidské kultuře. Těmito formami se rozumí malířství, sochařství, grafika, fotografie, reklama, film, video a podobně. (Sztompka 2007: 7) V této studii se zabývám pouze jedním typem dat pro vizualní sociologii, a to fotografií. Jako metodu analýzy fotografie jsem zvolil sémiologickou analýzu, jejímž hlavním cílem je odkrývat vrstvy významů.

Fotografie představuje jeden ze základních prostředků vizualní komunikace. Jednak je výrazem určitého novodobého životního stylu, jednak představuje do značné míry systematické svědectví o společnosti. (Matěju & Linhart, 1989) Význam fotografie pro oblast společenských věd spočívá v tom, že dokáže fixovat vizualní obraz objektivní reality a představuje neverbální zdroj informací. Matěju a Linhart (1989) přirovnávají fotografii k „paměti“ uchováující informace o sociální skutečnosti, a z toho důvodu je ve vědecké praxi používána jako prostředek dokumentační, informační a archivní. Jednou ze základních a prioritně využívaných rolí fotografie je její dokumentační hodnota. Fotografie dokáže zachytit jevy, které existují pouze v okamžiku, kdy byly vyfotografovány. Urry (1990) ale poznamenává, že fotografie

jsou výstupem aktivního procesu zaznamenávání, přičemž sám fotograf vybírá, co bude a nebude zaznamenáno.

Podle Sztompky (2007) představuje každá fotografie vizuální fakt, uvádí však, že pro vizuální sociologii jsou podstatné pouze tzv. vizuální sociologická fakta, tedy takové objekty a jevy, jež jsou okem pozorovatelné, a je možné skrze ně hlouběji zkoumat sociální svět. Wittlich (2012: 132 – 152) uvádí celkem čtyři nosiče informací, které lze ve fotografickém obraze analyzovat. Jedná se o referenta, lokalitu (nebo situaci), dataci a autora. Tyto čtyři základní nosiče informací Sztompka rozšířil a vztáhl na potřeby studia vizuální sociologie. V jeho pojetí se jedná o šest aspektů: jednotlivci, činnosti, sociální interakce, kolektivity a kolektivní činnosti, kultura a sociální prostředí (Sztompka, 2007: 36 – 47). Právě těchto šest aspektů bude tvořit tematickou strukturu pro analýzu zvoleného vizuálního materiálu.

V otázce interpretace fotografie Roland Barthes (2004: 58) zdůrazňuje, že „lingvistické sdělení je dnes přítomno v každém obraze, jako název, popis, doprovodný novinový článek.“ Pokud jsou tedy obrazové projevy doprovázeny textem, stávají se předmětem analýzy i zvolené jazykové prostředky (Wittlich, 2012: 79).

3.1 Sémiologická analýza

Sémiologická analýza, kterou v tomto příspěvku uplatňuji, vychází ze strukturního pojetí znaku Ferdinanda de Saussura (2007). Saussure chápe jazyk jako systém znaků, kdy klíčovou roli zde hraje skutečnost, kterou Saussure označuje jako arbitrární povahu jazykového znaku. Tedy, každý znak je spojením formy (označujícího neboli signifikantu) a významu (označovaného či signifikátu). Vztah mezi formou a významem je pak založen na sociální konvenci, a ne na přirozené podobnosti (Culler 2002).

Základní myšlenka sémiotické interpretace předpokládá, že fotografický obraz je znakem nebo soustavou znaků, za kterými se skrývají kulturní významy (Sztompka, 2007: 84). Sémiologická analýza tedy odkrývá vrstvy různých významů, v Barthově pojetí se může jednat o denotativní významovou vrstvu, kdy odhalujeme to, co je zobrazováno, a dále o konotativní významy, kdy se snažíme interpretovat, jaké myšlenky a hodnoty jsou obrazem komunikovány – jaké významy jsou konstruovány. Jinými slovy, denotativní význam obrazu poukazuje na doslovný obsah, konotativní význam přináší kulturně specifické asociace⁴⁸⁰. „Konotativní významy vycházejí z kulturního a historického kontextu, v němž se nachází obraz a divák, kde zakoušejí vědomí těchto souvislostí – vše, co pro ně obraz znamená v osobním i sociálním smyslu“ (Struken & Cartwright, 2009: 30).

⁴⁸⁰ Podobně jako Barthes v případě denotace a konotace přistupoval k analýze obrazů i Erwin Panofsky (1981: 33 – 54).

4 Analýza prostřednictvím sémiologické interpretace

4.1 Analyzovaný materiál

Předmětem analýzy se stal soubor dokumentárních fotografií vytvořených účastníky demonstrace proti islámu v ČR pořádané skupinou IVČRN⁴⁸¹. Tyto fotografie byly získány z veřejného facebookového profilu této skupiny a analytický soubor je tvořen celkem 168 fotografiemi (těchto 168 fotografií bylo pořízeno pěti různými účastníky demonstrace).

Jak jsem již uvedl výše, předmětem analýzy je soubor fotografií zaznamenávající průběh brněnské demonstrace proti islámu v ČR. Tento soubor nemůžeme vnímat jako jednotlivé fotografie, ale je spíše třeba jej pokládat za jednotný obraz události, na který je pohlíženo z mnoha úhlů a perspektiv. Zároveň je třeba mít na paměti, že tyto fotografie nebyly pořízeny samotným výzkumníkem, ale účastníky demonstrací, kteří je vytvářeli za odlišným účelem, než je analýza symboliky vizuálních projevů účastníků akce. Na tuto skutečnost upozorňuje i Malcolm Collier (2015: 109), když říká, že fotografie jsou ovlivněny jak vědomými, tak nevědomými volbami fotografa, které se týkají motivu, rámování, expozice a především výběru okamžiku, který zachytí. Všechny fotografie jsou založeny na selektivním výběru času i místa a fotografové mají velký vliv na zobrazované objekty, a to záměrně i neuvědoměle. Pokud tuto skutečnost vztáhneme na sledovaný soubor, můžeme si položit otázku: jaké objekty a jevy byly zaznamenávány a jaké nikoliv? Můžeme říci, že fotografové se jednak zaměřovali na dokumentaci projevů jednotlivých řečníků (62 fotografií), a dále na zaznamenání průběhu demonstrace, kdy objektem fotografií byli především samotní účastníci (106 fotografií) a rovněž jejich poselství zapsaná na transparentech vytvořených samotnými aktéry pro účely této demonstrace. Tyto transparenty představují významný zdroj pro analýzu názorových postojů účastníků demonstrace.

4.2 Analýza denotativní a konotativní roviny

Nyní již na základě Barthesova konceptu denotativní a konotativní roviny představím základní sémiologický rozbor získaného fotografického materiálu. Po vzoru aspektů definovaných Sztrompkou (2007: 87) se v analýze zaměřím na vybrané tematické okruhy, které postupně popíši a interpretuji.

Prvním aspektem sledovaným ve fotografiích jsou jednotlivci. Zde by nás měly zajímat základní charakteristiky účastníků zaznamenaných na fotografiích, a to především jejich věk a pohlaví. Dále bychom si měli všimnout, jaké na sobě mají účastníci

⁴⁸¹ Je třeba říci, že iniciativa IVČRN uspořádala v průběhu roku 2015 více demonstrací na podobné téma (např. v Praze, Teplicích nebo v Českých Budějovicích).

oblečení a znaky odkazující k dalším skutečnostem. Podle Ervinga Goffmana (1999) vyjadřuje každé oblečení určitou sebe prezentaci na venek. Goffman v souvislosti s tím hovoří o tzv. osobní fasádě. Z hlediska základních charakteristik můžeme vy- pozorovat, že mezi účastníky demonstrace byli zástupci všech věkových kategorií (děti, mládež a studenti, lidé v produktivním věku, senioři). Lze tedy říci, že islám představuje téma, které má potenciál oslovit všechny věkové skupiny. Co se týče genderového zastoupení, nelze na základě fotodokumentace s jistotou uvést přesný poměr. Odhaduji však, že muži v malé míře převažovali nad ženami.

Na základě specifického oblečení bylo možné na demonstraci identifikovat pořadatele, kteří měli na svém civilním oděvu žluté reflexní vesty s logem IVČRN a nápisem „Pořadatel“. Dále pak někteří z účastníků měli na svém oděvu připnutý odznak s logem IVČRN nebo měli kolem krku uvázané šály s tímto logem. Jedná se o prvky, které odkazují ke ztotožnění se s programovými cíli iniciativy IVČRN a veřejnému přihlášení se k nim. Řečníci neměli žádné identifikační karty, ani další znaky, které by je jasně odlišovaly od řadových účastníků demonstrace. Podle uniforem několika zachycených osob také můžeme říci, že průběh demonstrace byl monitorován policií ČR. Specifikum představovala skupina dvou mužů ve zbroji německých rytířů (bílá halena s černým křížem), kteří se hlásí k iniciativě „STOP islámu“. Zvolený oděv odkazuje na období křížových výprav a boje křesťanů proti muslimům. Podle facebookového profilu „STOP islámu“ je cílem této skupiny zachovat české hodnoty a tradice a navrátit Evropě její starou podobu (Stop Islámu, 2015).

Dalším sledovaným aspektem jsou činnosti či interakce. Lidé na snímcích něco dělají, určitým způsobem se chovají a emocemi, výrazy tváře, směrem pohledu, postojem a rozložením těla reagují na předkládaná sdělení, či další podněty. Na skupinových fotografiích, jako v tomto případě, je velmi problematické analyzovat tyto činnosti u jednotlivých účastníků. Pokud se fotografové rozhodli vytvořit snímek zaměřený na jednotlivce z davu, tak se snažili svůj výběr zacílit na osoby, které výrazněji vyjadřovaly své emoce. Proto také je například možné v analyzovaném souboru pozorovat portréty mladého muže s upřeným pohledem k podiu při potlesku nebo mladé ženy se zasněným pohledem na vlající prapor IVČRN. V případě portrétů řečníků byly často zaznamenány jejich emoce. Z fotografií je patrné zaujetí řečníků pro prezentované téma a také radost (formou úsměvů) z reakce publika na jejich projev. Důraz byl tedy u obou případů kladen na emocionální náboj zobrazeného. Jedním ze způsobů interakce, který byl zaměřen na všechny účastníky, byla distribuce letáků formátu A4 s návodem, jak se zapojit do iniciativy IVČRN.⁴⁸²

⁴⁸² Leták obsahoval osm základních bodů. Jednalo se o vyzvu, aby občané 1) seznámili poslance a senátory se svým názorem na islamizaci, 2) přidali se k lokální buňce IVČRN, 3) monitorovali akce pořádané názorovými oponenty a upozorňovali na ně, 4) sledovali činnost muslimů ve svém okolí (nákup pozemků, zřizování halál obchodů), 5) zapojovali se do diskuzí v rádiu a televizi, 6)

Účastníci demonstrací pro vyjádření svých názorů užívali i různých rekvizit, jednalo se především o vlajky, prapory a transparenty. V případě vlajek byla zastoupena především vlajka České republiky a dále pak prapory, na kterých bylo vyobrazeno logo IVČRN na bílém pozadí. Demonstranti využívali i moravské vlajky, a to rovnou ve dvou typech.⁴⁸³ V jednom případě se vyskytla i vlajka státu Izrael, kterou měl na ramenou jeden z řečníků. Užití vlajky České republiky můžeme chápat jako přihlášení se účastníků demonstrace k České republice a českým hodnotám. Vlajka České republiky byla také často zakomponována do jednotlivých transparentů. Obdobně u moravské vlajky se jedná o přihlášení se k moravské národnosti. V případě dvou transparentů byl přítomen také znak města Pardubic⁴⁸⁴ doplněný názvem města a logem IVČRN. Z toho je patrné, že demonstrace se neúčastnili pouze obyvatelé města Brna, ale byli přítomni i sympatizanti z dalších regionů (v tomto případě lze usuzovat na členy pardubické buňky IVČRN), kteří na transparentech vyjadřovali rovněž svou lokální identitu.⁴⁸⁵ Symboly státnosti byly přítomné i v rámci ostatních transparentů, ale také na šálách a stužkách, které byly v barvě trikolory. Šály kromě trikolory obsahovaly i státní znak.

V případě praporů se jednalo především o prapory s logem IVČRN, jimiž se účastníci přihlašovali k této iniciativě a jejich programu. Specifikem byla přítomnost červené korouhve vytvořené z kartonu, v jejímž středu se nalézala žlutá konvička doplněna samolepkou loga IVČRN. Tvar a barva praporu, stejně jako barva znázorněného symbolu, odkazovaly k husitství. Období husitských válek je českou veřejností obecně vnímáno velmi pozitivně, jakožto zápas o samostatnost českých zemí proti katolické církvi. Je tedy možné se domnívat, že v tomto případě korouhev, tentokrát se symbolem konvičky⁴⁸⁶ místo kalichu, odkazuje na nové nebezpečí (islám) pro Českou republiku, proti které je potřeba se postavit silou.

V analyzovaném souboru jsem dále identifikoval 22 unikátních (použitých pouze v jednom vyhotovení) transparentů, které v sobě nesly určité poselství a vyjadřovaly názor příslušných demonstrantů. Jednotlivé transparenty se vztahovaly k několika tématům.

propagovali přednášky pořádané iniciativou IVČRN (na školách a institucích), 7) distribuovali materiály iniciativy IVČRN a 8) vymysleli vlastní způsob propagace myšlenek iniciativy IVČRN.

⁴⁸³ Prvním typem byla historická vlajka Moravy v podobě modrý list s bílo-červeně šachovanou orlicí se žlutou zbrojí. Druhým typem byla žlutočervená bikolóra se zlato-červenou variantou zemského znaku. O správné podobě moravské vlajky se vedou spory.

⁴⁸⁴ Ve znaku Pardubic se nalézá stříbrná přední polovina koně se zlatou uzdou na červeném štítě.

⁴⁸⁵ Jeden ze souborů fotografií byl podepsán jako IVČRN Olomouc, což odkazuje rovněž na olomouckou lokální buňku IVČRN.

⁴⁸⁶ Tento symbol odkazuje na vůdce iniciativy IVČRN Martina Konvičku.

Prvním a hlavním tématem byla prezentace českých hodnot a jejich neslučitelnost s hodnotami připisovanými islámu, který byl prezentován jako zlo a nebezpečná ideologie. Příkladem může být transparent se slovy „Svoboda a demokracie“ vepsanými do české vlajky vyrobené z kartonu, nebo transparent s výrokem: „TADY VLÁDNE DEMOKRACIE A NE STŘEDOVĚK!“⁴⁸⁷. Pod tímto nápisem bylo umístěno logo IVČRN a symbol smrtelného nebezpečí (bílá lebka v černém kruhu) obsahující nápis „BAN ISLAM“, který odkazuje na nebezpečnost islámu a nutnost jeho zákazu. Dále pak jeden z transparentů nesl poselství: „KORÁN NENÍ BIBLE, ŠARIA NENÍ ZÁKON, TEOKRACIE NENÍ DEMOKRACIE, CHRAŇTE EVROPSKÉ HODNOTY“. Zde je názorně vidět deklarovaná neslučitelnost daných hodnot (za nejdůležitější hodnotu je zde považována demokracie). Zároveň je využito i Bible, jakožto fundamentálního dokumentu, na kterém jsou evropské hodnoty založeny.

Za velmi netypickou formu poukázání na deklarovanou diametrální odlišnost hodnot je možné považovat výrok na transparentu „SBORMISTR ODSEDĚL ZA ČTRNÁCTKU TŘI ROKY, MOHAMED SE STAL MORÁLNÍM VZOREM ZA DEVÍTKU“. Tento výrok využívá kauzy z roku 2004, kdy byl český dirigent a sbormistr dětského pěveckého sboru Bambini di Praga Bohumil Kulínský mladší odsouzen za pohlavní zneužívání sboristek; slovo „ČTRNÁCTKU“ označuje věk sboristek. Tento čin transparent připodobňuje k události, kdy Muhammad pojal Áišu (dceru Abú Bakra) za svoji manželku v jejích devíti letech. Na rozdíl od Kulínského, který byl za svůj čin potrestán dle zákonů ČR, se však, podle odpůrců islámu, Muhammad stal morálním vzorem pro všechny muslimy. Pokud odhlédneme od značně schématického a zjednodušujícího vykreslení těchto událostí, jež bychom mohli vnímat jako argumentační klam, je zde jasně viditelné poselství, že pokud by na svatbu Muhammada s Áišou bylo pohlíženo prizmatem dnešních zákonů ČR, byl by Muhammad odsouzen za spáchání trestného činu a veřejně deklasován.

Ke zvýrazňování odlišných hodnot se také vztahovaly transparenty odsuzující ženskou obřízku, kterou protestující vnímají jako součást islámu („0 tolerance barbarské muslimské obřízky žen a dívek“) a muslimskou rituální porážku zvířat („STOP HALAL!!!“).

Další soubor výpovědí se vztahoval k hrozbě islamizace Evropy, popřípadě České republiky a snaze o její zastavení. Tento požadavek byl prezentován jednak jednoduchými výroky na transparentech jako „STOP ISLAMIZACI“ či „STOP ISLAMIZACI EVROPY“, ale i sděleními doplněnými o výzvu k přímému zapojení se proti islamizaci „ZASTAVME ŠÍŘENÍ ISLÁMU V EVROPĚ. ZAČNEME V ČR!!!!“.

⁴⁸⁷ Pokud byl text na transparentech psán velkými písmeny, tak jsem je i v samotném textu takto ponechal. Velká písmena na transparentech mají jednak usnadnit čitelnost a jednak dodat důraz samotnému sdělení.

K tomuto tématu se vztahuje i transparent s výzvou „STOP DŽIHÁDU“ jakožto prostředku pro islamizaci. Demonstranti dále nebezpečí islamizace Evropy vyjadřovali odkazy na Korán. V jednom případě se jednalo o úryvek z Koránu, který byl zasazen do černého rámečku a zněl: „KORÁN 2:191 (citace o nevěřících) ‚Zabíjejte je všude, kde je dostihnete...‘“⁴⁸⁸. Dále se jednalo o selektivní výčet témat a četnosti jejich výskytu, jak jsou podle odpůrců islámu v Koránu zaneseny: [Korán] „PŘÍKA-ZUJE NENÁVIST 350x K NEMUSLIMLŮM, násilí a brutalita 180x.“

Poslední tematický blok představuje kritiku postoje vlády ČR k migrační krizi a dále kritiku koncepce multikulturalismu a jejích zastánců. Ke kritice vlády ČR se vztahoval transparent s poselstvím: „Vládo, přijímáš syrské uprchlíky. Co nabízíš českým dětem místo víček od PET lahví?“. První část vzkazu se vztahuje k rozhodnutí vlády k přijetí 15 syrských rodin a uvolnění částky 100 milionů korun na projekty na pomoc syrským uprchlíkům, kteří přebývají v uprchlických táborech v zemích sousedících se Sýrií. Druhá část vzkazu se vztahuje k aktivitě, kdy jsou v ČR v rámci charitativní akce sbírány víčka z PET lahví a výtěžek z nich je určen nemocným dětem. Celkové vyznění vzkazu je, že zatímco vláda ČR vynakládá prostředky na nedůležité aktivity, které by popřípadě mohly ohrozit život obyvatel ČR a posílit deklarovanou islamizaci Evropy, není schopná se postarat o své občany (v tomto případě nemocné děti). Kritika konceptu multikulturalismu je patrná na transparentech s výzvami: „PŘÍZPŮSOB SE! CHCEŠ-LI TADY ŽÍT“, nebo „Já jsem tady doma“. K obhájčům koncepce multikulturalismu se vztahoval nápis na transparentu: „IVČRN NEMŮŽE ZA VAŠE ZELENÉ MASOCHISTICKÉ MOZKY“. Jedná se o parafrázi výroku „Muslimové nemůžou za vaše posraný životy“, který bývá používán aktivisty vystupujícími proti odpůrcům islámu v ČR. Dále pak slovo „ZELENÉ“ odkazuje na Stranu zelených, která je odpůrci islámu považována za hlavní obhájce multikulturalismu.

Všechna výše popsaná témata se rovněž souhrnně vyskytla na jednom z transparentů, který se skládal z titulního výroku „ISLÁM ZLOČINNÁ IDEOLOGIE“, následovaným výčtem hlavních charakteristik, které tuto tezi podporovaly: „RASI-SMUS, NÁSILÍ NA ŽENÁCH, NÁSILÍ NA DĚTECH, VRAŽDY PRO VÍRU, NÁSILÍ NA ZVÍŘATECH, NEŘÍZENÁ IMIGRACE S NEGATIVNÍM DOPADEM PRO MÍSTNÍ OBYVATELE“.

Dalším aspektem analýzy fotografií je zkoumání jejich prostředí. Tedy, lidé se nalézají a působí v nějakém prostředí, kdy nás zajímá, jaká je podoba tohoto prostředí a co je jeho součástí. Na základě fotografického materiálu můžeme říci, že

⁴⁸⁸ Podle překladu Ivana Hrbka (1972) zní celý verš následovně: „Zabíjejte je všude, kde je dostihnete, a vyžeňte je z míst, odkud oni vás vyhnali, vždyť svádění od víry je horší než zabití. Avšak nebojujte s nimi poblíže Mešity posvátné, dokud oni s vámi zde nezačnou bojovat. Jestliže však vás tam napadnou, zabte je - taková je odměna nevěřících!“ (Korán, 2:191).

demonstrace se konala na Moravském náměstí, a to v jeho části, která je do značné míry uzavřeným prostorem (ze tří stran je obklopena budovami. Tato lokalita bývá díky svému umístění a dobré dostupnosti často využívána pro různé happeningy a demonstrace. Na vymezeném prostoru se nalézalo malé pódium pro řečníky, které bylo odděleno páskou od účastníků demonstrace. Za pódium byla umístěna velká plachta s názvem iniciativy IVČRN a jejím logem. Po pravé straně od pódia se nalézal dodávkový automobil, u kterého si mohli zájemci pořídit propagační předměty iniciativy IVČRN a její trička s heslem „Já jsem tady doma“.

5 Závěr

Na získaném souboru fotografií jsem v souladu se sémiologickou analýzou identifikoval jednak denotativní významovou vrstvu, kdy jsem popsal jednotlivé fotografie a vizuální projevy účastníků demonstrace, a následně ji doplnil o konotativní rovinu analýzy, kdy jsem tyto projevy interpretoval z hlediska hodnot a myšlenek prezentovaných demonstranty. Na základě popsaných zjištění můžeme říci, že islám a hrozba islamizace představuje pro účastníky demonstrace významné téma, které má značný mobilizační charakter a mohlo by vést až k projevům morální paniky (Cohen, 1972). Z analýzy denotativní a konotativní roviny jevů a jednání účastníků demonstrace lze identifikovat soubor poselství, který se zakládá především na vykreslení islámu jako barbarské a nebezpečné ideologie. Tato ideologie je neslučitelná s českými hodnotami, které jsou zakotveny v demokracii, svobodě a v některých případech i v křesťanské tradici. Dále je patrné, že demonstrující nedůvěřují vládě ČR a odmítají přistěhovalectví a koncept multikulturalismu, což lze do určité míry vnímat rovněž jako neztotožnění se s politikou Evropské unie. Značný počet českých vlajek a symbolů státnosti na akci může dále poukazovat na obrození národovectví mezi těmito účastníky.

Z hlediska využití analyzovaného souboru fotografií jsem provedl jeden z možných způsobů jeho interpretace, který však má své limity. Další možností využití tohoto souboru fotografií by mohlo být tzv. fotoelicitace, tedy interview nad fotografiemi nebo fotografické interview (Collier, 1957).

6 Použitá literatura

- BARTHES, R. (ed.). *Rétorika obrazu*. CÍSAŘ, K. *Co je to fotografie?*. Praha: Herrmann, 2004, s. 51-63. ISBN 80-239-5169-6.
- BARTHES, R. *Světlá komora: poznámka k fotografii*. Vyd. 2., upr., (Ve Fra 1.). Překlad Miroslav Petříček. Praha: Fra, 2005, 123 s. ISBN 80-866-0328-8.
- COHEN, S. *Folk devils and moral panics: the creation of the Mods and Rockers*. London: MacGibbon and Kee, 1972. ISBN 02-611-0021-1.

- COLLIER, J. Photography in Anthropology: A Report on Two Experiments. *American Anthropologist*. 1957, 59(5), 843-859. DOI: 10.1525/aa.1957.59.5.02a00100. ISSN 0002-7294. Dostupné také z: <http://doi.wiley.com/10.1525/aa.1957.59.5.02a00100>
- COLLIER, M. Fotografické zkoumání sociální a kulturní zkušenosti. BURZOVÁ, P., HIRT, T., LUPTÁK, L. *Vizuální antropologie: klíčové studie a texty*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2015, s. 97-115. ISBN 978-80-261-0473-5.
- CULLER, J. D. *Krátký úvod do teorie literatury*. Brno: Host, 2002. Teoretická knihovna. ISBN 80-729-4070-8.
- GOFFMAN, E. *Všichni hrajeme divadlo: sebezprezentace v každodenním životě*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999. ISBN 80-902-4824-1.
- IVČRN. Podrobný popis skupiny Islám v české republice nechceme. *Facebook* [online]. 2015 [cit. 2016-05-18]. Dostupné z: https://www.facebook.com/ivcrn/info/?tab=page_info
- KONVIČKA, M. Islám v České republice nechceme - programové teze. *Blog iDNES.cz* [online]. 2015 [cit. 2016-05-18]. Dostupné z: <http://martinkonvicka.blog.idnes.cz/c/448125/Islam-v-Ceske-republice-nehceme-programove-teze.html>
- MATĚJŮ, M., LINHART, J. Fotografie a sociologie: uplatnění fotografie v sociologickém výzkumu. *Sociologický časopis*. 1989, (2), 187-199.
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. Extremismus: souhrnná situační zpráva za 1. čtvrtletí roku 2015. *MV ČR* [online]. 2015 [cit. 2016-05-18]. Dostupné z: www.mvcr.cz/soubor/extremismus-souhrnna-situacni-zprava-za-1-ctvrtletí-roku-2015.aspx+&cd=2&hl=cs&ct=clnk&gl=cz
- PANOFSKY, E. *Význam ve výtvarném umění*. Praha: Odeon, 1981, 372 s. ARS. ISBN 978-80-200-2236-3.
- SAUSSURE, F. *Kurs obecné lingvistiky*. Vyd. 3., upr., V nakl. Academia 2. Překlad František Čermák. Praha: Academia, 2007, 487 s. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-1568-6.
- STOP ISLÁMU. Podrobný popis. *Facebook* [online]. 2015 [cit. 2016-05-18]. Dostupné z: https://www.facebook.com/STOP-Isl%C3%A1mu-177042442435761/info/?tab=page_info
- STURKEN, M., CARTWRIGHT, L. *Studia vizuální kultury*. Praha: Portál, 2009, 471 s. ISBN 978-80-7367-556-1.
- SZTOMPKA, P. *Vizuální sociologie: fotografie jako výzkumná metoda*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, 168 s., [32] s. barev. obr. příl. Základy sociologie. ISBN 978-80-86429-77-9.
- TOPINKA, D. (2016). Muslimové a islám: hrozba v perspektivě veřejného mínění. *Pantheon*, 2016, (v tisku).
- URRY, J. *The tourist gaze: leisure and travel in contemporary societies*. Newbury Park: Sage Publications, 1990. Theory, culture. ISBN 08-039-8183-X.
- WITTLICH, F. *Fotografie - přímý svědek?!: fotografický obraz a jeho význam pro historické poznání*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011, 203 s. České dějiny (NLN, Nakladatelství Lidové noviny: Ústav českých dějin Univerzity Karlovy). ISBN 978-80-7422-157-6.

ZDENĚK, H. V Brně se demonstrovalo proti islámu i proti netoleranci. *IDnes.cz* [online]. 2015 [cit. 2016-05-18]. Dostupné z: http://brno.idnes.cz/demonstrace-proti-islam-u-brno-dei-/brno-zpravy.aspx?c=A150214_181923_brno-zpravy_wlk

7 Kontakt na autora

Mgr. et Mgr. Tomáš Janků

Univerzita Palackého v Olomouci

Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie

tř. Svobody 26,

779 00 Olomouc

Email: janku85@gmail.com

Školitel: Doc. PhDr. Dušan Lužný, Dr.

Tomáš Hubálek (ed.)
**Sborník z V. mezinárodní vědecké konference
studentů doktorských studijních programů
v oblasti společenských věd**

Pro Univerzitu Palackého v Olomouci
vydalo Nakladatelství EPOCHA s. r. o.,
Kaprova 12, 110 00 Praha 1,
v roce 2016 jako svou 548. publikaci.
První vydání.
Digitalizaci provedlo Studio Prestig

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Knihy Nakladatelství EPOCHA můžete zakoupit
u svého knihkupce nebo si je lze objednat:
písemně na adrese: Kaprova 12, 110 00 Praha 1 – Staré Město,
telefonicky na čísle: 224 810 353,
e-mailem na adrese: objednavky@epocha.cz,
na internetové stránce: www.epocha.cz